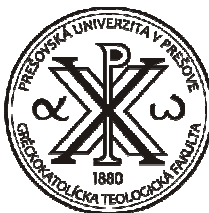

PAĽA, G. - HALAGOVÁ, E. – PETRIČKO, D. (eds.)

Aplikácia nových prístupov k človeku v kontexte mediačnej a probačnej práce

**Prešov
2017**

Názov:

Aplikácia nových prístupov k človeku v kontexte mediačnej a probačnej práce

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Dni probácie a mediácie na GTF PU 05. – 07.04.2017

Editori:

doc. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.

ThLic. Emília Halagová, PhD.

JUDr. Daniel Petričko

Vydanie zborníka bolo zaradené do edičného plánu
a schválené Edičnou radou Gréckokatolíckej teologickej fakulty
Prešovskej univerzity v Prešove.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho časť nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľa práv.

Recenzenti:

prof. nadzw. dr hab. Krzysztof Rejman

doc. ICDr. František Čitbaj, PhD.

PhDr. Vladimír Cehlár, PhD.

Návrh obálky: Mgr. Jana Lukáčová

© Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2017.

Vydala Prešovská univerzita v Prešove,
Gréckokatolícka teologická fakulta, 2017.

ISBN 978-80-555-1820-6

Obsah

Emília Halagová

Slovo na úvod 5

Gabriel Paľa

*Vzdelávanie a odborná príprava mediátorov
vs. 10 rokov realizácie študijného programu
Probačná a mediačná práca na GTF PU v Prešove* 6

Marek Petro

Reflexia nad slobodou ľudského skutku 17

Emil Turiak

*Viera a „viera“ v hľadani a budovaní ušľachtileho
človečenstva u odsúdených* 32

Peter Gombita

Pomoc ľuďom v núdzi skrze modlitbu, prácu a spoločenstvo 47

Peter Tirpák

*Veď on dáva slnku vychádzať nad zlých i dobrých (Mt 5,45b)
Deliberácia nad podnetmi pre katechézu* 53

Martin Tkáč

Liturgické zhromaždenie - priestor obnovennej jednoty 61

Damián Saraka

Nový začiatok - nová nádej 75

František Čitbaj

Odozvy mediácie v biblicko-teologickom poslanstve 80

Vladimír Cehlár - Samuel Burský

*Paradigma základných prístupov procesu probácie
v podmienkach Slovenskej republiky* 96

Alena Krunková

*K niektorým trestnoprávnym aspektom
optikou Ústavy Slovenskej republiky* 115

Simona Ferenčíková

Možnosť aplikácie inštitútu probácie pri výkone detencie 123

Daniel Petričko

Vybrané problémy pri výkone jednotlivých druhov trestov 137

Lenka Šalamoun

*Praktické zkušenosti s prevencí a dobrovolnickou právní pomocí
a s využitím mediace a vyjednávání v rámci léčby závislosti* 147

Renáta Dolanská

*Mediácia ako nástroj prevencie vzniku právnych sporov
a právnej ochrany porušených alebo ohrozených práv a právom
chránených záujmov fyzických a právnických osôb* 165

Emília Halagová

*Relevantnosť probačného a mediačného úradníka
v procese jeho výkonu* 173

Zuzana Čandová

*Teoreticko-právne a legislatívne vymedzenie inštitútu
probácie a mediácie v trestnom práve SR* 187

Nikol Volková

*Úloha a význam práce probačného a mediačného
úradníka pre societu* 195

Jaromíra Sedláková

Sociálny kontext trestných činov 209

Sergiy Banakh

Kriminálna situácia na Ukrajine 218

Humenij O. I

Súdnictvo ako arbiter medzi štátom a spoločnosťou 225

Slovo na úvod

Filozofickým základom trestného zákona a trestného poriadku na Slovensku sa stala po roku 2000 idea restoratívnej justície. Trest odňatia slobody by sa mal ukladať len v nevyhnutnom prípade, ak nie je možné nájsť iné alternatívne riešenie trestnej veci. Na realizáciu alternatív bola zriadená Probačná a mediačná služba. Zákon č. 550/2003 Z.z.o probačných a mediačných úradníkoch upravuje a vymedzuje právomoci probačného a mediačného úradníka pri výkone jeho profesie. Na vznik tohto právneho legislatívneho rámca reagovali pedagógovia Gréckokatolíckej teologickej fakulty, ktorí v rámci akreditačného konania podali návrh k profilácii absolventa v tejto pomáhajúcej profesii, ktorý bol úspešne akceptovaný. Zborník, ktorý práve držíte v rukách vznikol z príspevkov Medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie, ktorá sa konala v rámci podujatia: „Dni probácie a mediácie na GTF”.

Hlavným podnetom k usporiadaniu tohoto trojdňového podujatia bolo 10. výročie založenia študijného programu „Probačná a mediačná práca”, ktorá je pre študentov neustále atraktívnym a vyhľadávaným študijným programom na tejto fakulte. Vedeckí pracovníci vo svojich príspevkoch prinášajú nové, aktuálne vedecké poznatky a odborníci z praxe ich podporujú svojimi výpoveďami, ktoré sú obsiahnuté v jednotlivých príspevkoch zborníka. Tématické zameranie a idea príspevkov je v širokom rámci tejto pomáhajúcej profesie od duchovného sprevádzania človeka, ktorý spáchal zlo alebo trestný čin, cez jeho kontakt s väzenským kňazom ako duchovným sprievodcom, až po kontakt s probačným a mediačným úradníkom. Ďalej sa tu poukazuje aj na legislatívne normy regulujúce túto činnosť a konkrétny výkon tejto činnosti v praxi. Výkon profesie probačného a mediačného úradníka má vysoké nároky na osobu v tomto povolaní. Ide o reálny profesionalizmus, ktorý nevyhnutne zahŕňa určitú mravnú a morálnu dominantu, ktorá sa realizuje v profesionálnej povinnosti a vo vysokej miere profesionálnej zodpovednosti.

Obsah príspevkov poukazuje na to, že daná oblasť je výrazne závislá na kvalite a vzdelanosti pracovníkov a je potrebné, aby bolo ich vzdelanie v maximálnej možnej miere naďalej podporované. Samozrejme je tiež vhodné naďalej vylepšovať a v prípade potreby upravovať legislatívu, ktorá podporuje túto náročnú, ale veľmi potrebnú profesiu.

Emília Halagová

***Vzdelávanie a odborná príprava mediátorov
vs.
10 rokov realizácie študijného programu
Probačná a mediačná práca na GTF PU v Prešove***

Gabriel Paľa

Abstrakt: Za posledné desaťročia prešla mediácia na Slovensku značným vývojom a to tak v oblasti širších spoločensko-ekonomických reálií, v rámci ktorých sa tento inštitút presadzoval a preukazoval svoju opodstatnenosť, potrebu a životaschopnosť ako aj v oblasti legislatívy, ktorá postupne, v rôznych kontextoch a súvislostiach, tento inštitút zavádza do jednotlivých právnych predpisov. Vzdelaním a následným vzdelávaním má teória plynule prechádzať do praxe. Pre odborný profesijný rast je potrebné aj vlastné vzdelávanie mediátorov, supervízia, rôzne výcviky, školenia a konferencie.

Kľúčové slová: Mediácia. Vzdelávanie mediátorov. Odborná príprava mediátorov. Gréckokatolícka teologická fakulta.

Preťaženosť súdov a s tým súvisiaca narastajúca potreba zavádzania prostriedkov a metód riešenia konfliktov a sporov, ktoré by v porovnaní so zaužívanými spôsobmi, boli schopné účinnejšie a efektívnejšie zabezpečiť ich korektné, komplexné a uspokojivé urovanie, reagovala slovenská legislatíva postupným zakotvením inštitútu mediácie ako aj postavenie osôb vykonávajúcich mediáciu vo viacerých rovinách. Východisková vedomostná výbava probačného a mediačného úradníka by mala obsahovať poznatky z oblasti sociálnej práce, kriminológie, psychológie, trestného práva, prevencie kriminality, viktimológie a sociológie. Kvalifikačné predpoklady, odborná príprava a odborná skúška uchádzača o výkon povolania mediátora, ako aj problematika ďalšieho vzdelávania mediátorov je nevyhnutným predpokladom výkonu tohto povolania.

Legislatívna úprava zákona o mediácii

Do roku 2015 platil zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a bol základným a rámcovým predpisom upravujúcim inštitút mediácie, jeho účinky, organizáciu ako aj možnosti jeho využitia v oblasti civilného práva. V súčasnosti vstúpila do platnosti úprava v podobe zákona č. 390/2015 Z.z., ktorá upravuje legislatívne a principiálne niektoré oblasti mediácie. V zákone č. 420/2004 Z. z. § 2 ods. 1) tohto zákona je mediácia definovaná ako mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediácii pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného vzťahu

alebo iného právneho vzťahu. V zmysle § 1 ods. 2) sa tento zákon sa vzťahuje na spory, ktoré vznikajú z občianskoprávných vzťahov, rodinnoprávných vzťahov, obchodných záväzkových vzťahov a pracovnoprávných vzťahov. Tento zákon sa vzťahuje aj na cezhraničné spory, ktoré vznikajú z obdobných právnych vzťahov okrem tých práv a povinností, s ktorými strany nemôžu podľa právneho poriadku, ktorým sa tento právny vzťah podľa osobitných predpisov spravuje, nakladať. Vychádzajúc z uvedenej zákonnej úpravy sa mediácia ako mimosúdna činnosť v kontexte zákona č. 420/2004 Z. z. o mediácii, chápe ako odklon od súdneho konania v civilnej právnej sfére, a preto sa vzťahuje na riešenie právnych sporov.

Mediatorom podľa tohto zákona môže byť len osoba, ktorá je zapísaná v registri mediátorov vedenom Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, pričom výkon činnosti mediátora je podnikaním, vykonávaným na základe tohto osobitného predpisu. Mediátor je pri výkone svojej činnosti nezávislým a nestranným odborníkom, ktorý túto činnosť vykonáva vo svojom vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť. Nejedná sa o však o živnosť v zmysle zákona 455/1991 Zb. Živnostenský zákon, ale o výkon povolania na základe osobitného predpisu, ktorým v danom prípade je práve zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii.

Kvalifikačné predpoklady a odborná príprava mediátora

V novom zákone č. 390/2015 Z.z. sa o odbornej príprave mediátorov uvádza niekoľko predpisov v § 9 - Odborná príprava mediátora a odborná skúška mediátora:

(1) Cieľom odbornej prípravy mediátora je získanie osobitných kvalifikačných predpokladov potrebných na výkon činnosti mediátora podľa tohto zákona.

(2) Odborná príprava mediátora trvá 200 hodín a je zameraná pomerne na

a) výučbu o základoch práva, o odvetviach občianskeho práva, pracovného práva, obchodného práva, rodinného práva a právnych predpisov určených na ochranu spotrebiteľa (ďalej len "základy právneho poriadku"),

b) oblasť interpersonálnej komunikácie, teórie konfliktov a psychologických aspektov ich riešenia,

c) oblasť pravidiel správania sa mediátora a tréning jeho sociálnych zručností a

d) vedenie procesu mediácie, prípravu dohody o začatí mediácie a dohody, ktorá je výsledkom mediácie.

(3) Po odbornej príprave mediátor vykoná odbornú skúšku, ktorou sa posudzujú odborné vedomosti, schopnosti a zručnosti uchádzača. Odborná skúška mediátora nie je súčasťou odbornej prípravy mediátora a odbornú skúšku mediátora musí uchádzač vykonať do troch mesiacov od skončenia odbornej prípravy mediátora. Odborná skúška pozostáva z teoretickej časti a praktickej časti; praktická časť obsahuje riešenie prípadovej štúdie, ktoré zahŕňa všetky fázy mediácie vrátane spísania dohody, ktorá je výsledkom mediácie. Ak uchádzač na odbornej skúške neuspje, má bez opakovania odbornej prípravy právo najneskôr do jedného mesiaca, odkedy na odbornej skúške neuspel, vykonať opakovanú skúšku. Ak uchádzač ani na opakovanej skúške neuspje, má právo na preskúšanie ministerstvom. Uchádzač, ktorý neuspje na opakovanej skúške ani pri preskúšaní ministerstvom, sa o vykonanie ďalšej odbornej skúšky môže uchádzať až po opätovnom vykonaní odbornej prípravy, a to najskôr po uplynutí jedného roka od vykonania neúspešnej opakovanej skúšky."

V § 10a o ďalšom vzdelávaní mediátora sú inštrukcie, ktoré je povinný mediátor rešpektovať v prípade, že má záujme zotrvať zapísaným v zozname mediátorov na MS SR:

(1) Mediátor je povinný sa podľa tohto zákona sústavne vzdelávať.

(2) Ministerstvo prostredníctvom vzdelávacích inštitúcií zapísaných v registri vzdelávacích inštitúcií organizuje každý rok najmenej jeden odborný seminár ako súčasť ďalšieho vzdelávania mediátorov. Program odborného seminára a jeho rozsah určuje ministerstvo. Vzdelávacia inštitúcia vydá mediátorovi osvedčenie o účasti na odbornom seminári, ktoré mediátor bezodkladne predloží ministerstvu.

(3) Ak sa mediátor nezúčastní aspoň jedného odborného seminára počas roka, ministerstvo nariadi jeho preskúšanie.

(4) Ak ministerstvo nariadi preskúšanie, mediátor je povinný zúčastniť sa na preskúšaní v termíne určenom ministerstvom; ak pri preskúšaní mediátor nevyhoví, môže preskúšanie v termíne určenom ministerstvom zopakovať. Ak mediátor preskúšanie v termíne určenom ministerstvom nevykoná alebo pri opakovanom preskúšaní nevyhoví, ministerstvo mediátora vyčiarkne z registra mediátorov.

(5) Podrobnosti o ďalšom vzdelávaní a o preskúšaní mediátora ministerstvom upraví všeobecne záväzný právny predpis, ktorý vydá ministerstvo.

Okrem vysokoškolského vzdelania II. stupňa je zákonnou podmienkou pre zápis do registra mediátorov splnenie ďalších kvalifikačných predpokladov v podobe absolvovania akreditovaného programu odbornej prípravy mediátora a zložením odbornej skúšky mediátora u vzdelávacej inštitúcie, ktorá má oprávnenie na realizáciu takéhoto akreditovaného vzde-

lávacieho programu vydané Ministerstvom školstva Slovenskej republiky v súlade so zákonom č. 568/2009 Z.z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Problematika kvalifikačných predpokladov, odbornej prípravy a odbornej skúšky uchádzača o výkon povolania mediátora, ako aj problematika ďalšieho vzdelávania mediátorov, ktoré je nevyhnutným predpokladom výkonu tohto povolania sú upravené priamo v zákone č. 420/2004 Z.z. o mediácii.

V zmysle zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii musí fyzická osoba, ktorá má záujem vykonávať povolanie mediátora podľa tohto zákona absolvovať odbornú prípravu mediátora, ktorej cieľom je získanie osobitých kvalifikačných predpokladov potrebných na výkon činnosti podľa tohto zákona. Odborná príprava mediátora je zameraná na výučbu o základoch právneho poriadku, oblasť interpersonálnej komunikácie, teórie konfliktov a psychologické aspekty riešenia konfliktov, ako aj na oblasť pravidiel správania mediátora. Fyzické osoby s vysokoškolským právnickým vzdelaním aspoň prvého stupňa, nemajú v zmysle zákona o mediácii povinnosť absolvovať odbornú prípravu o základoch právneho poriadku, ani nevykonávajú odbornú skúšku zo znalostí právneho poriadku.

Odborná príprava mediátora sa končí odbornou skúškou, ktorá sa vykonáva u akreditovanej vzdelávacej inštitúcie. Odbornou skúškou sa posudzujú odborné vedomosti a zručnosti mediátora.

Po absolvovaní odbornej prípravy mediátora vydáva vzdelávacia inštitúcia absolventovi odbornej prípravy, po úspešnom vykonaní odbornej skúšky osvedčenie, ktoré je podkladom pre registráciu mediátora v registri mediátorov vedenom Ministerstvom spravodlivosti SR. V prípade, ak absolvent odbornej prípravy mediátora vykoná odbornú skúšku po preskúšaní ministerstvom, vydá mu osvedčenie ministerstvo.

V súvislosti s transpozíciou Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach bola do zákona o mediácii včlenená povinnosť mediátora prehlbovať si svoju kvalifikáciu formou účasti na ďalšom vzdelávaní. V zmysle § 10 a zákona, organizuje ministerstvo prostredníctvom vzdelávacej inštitúcie každé dva roky najmenej jeden odborný seminár ako súčasť ďalšieho vzdelávania mediátorov. Ak sa mediátor nezúčastní aspoň dvoch odborných seminárov počas piatich rokov, môže ministerstvo nariadiť jeho preskúšanie, ktorého je mediátor povinný zúčastniť sa v termíne určenom ministerstvom. Pokiaľ mediátor pri preskúšaní nevyhoví, môže v termíne určenom ministerstvom preskúšanie zopakovať. Ak mediátor preskúšanie v termíne určenom ministerstvom nevykoná alebo pri opakovanom preskúšaní nevyhoví, vyčiarkne mediátora z registra mediátorov.

Právomoci MSSR vo vzťahu k mediátorom sú v súčasnosti vymedzené na oblasť registrácie a evidencie mediátorov, mediačných centier a mediačných vzdelávacích inštitúcií (§ 8 zákona), resp. oblasť ďalšieho vzdelávania mediátorov a ich preskúšania v prípade, ak sa ďalšieho vzdelávania v súlade so zákonom o mediácii nezúčastňujú (§ 10a zákona) resp. ak uchádzač o výkon činnosti mediátora opakovane neuspel pri odbornnej skúške mediátora vykonávanej u vzdelávacej inštitúcie a požiada o svoje preskúšanie MSSR (§ 9 ods. 3 zákona).

Odborná príprava mediátorov a vzdelávacie inštitúcie

V tejto časti podáme prehľad inštitúcií, ktoré pôsobia v oblasti vzdelávania mediátorov. Budeme sa zaoberať edukačným systémom v jednotlivých krajinách V4 (spoločenstvo štyroch stredoeurópskych štátov: Česka, Maďarska, Poľska a Slovenska) so zameraním na spoločné a rozdielne znaky a formami vzdelávania.

Považujeme za potrebné sa venovať vzdelávaniu aj z pohľadu celoeurópskeho kontextu, pretože z neho vychádzali všetky krajiny V4.

Aby bola mediácia úspešná, je potrebná odborná spôsobilosť mediátora, ktorý bude mediáciu vykonávať. Vzdelaním a následným vzdelávaním by mala teória plynule prechádzať do praxe. „Kvalifikované služby môžu poskytovať iba vzdelaní mediátori.“¹

Kvalifikačné požiadavky sa stále vyvíjajú a z hľadiska celosvetového meradla nie je na ne jednotný pohľad.

Edukácia sa môže vykonávať vo forme:

- systematického školského vzdelávania,
- on line vzdelávania – e-learning,
- seminárov a prednášok,
- konzultácií a poradenstva,
- kurzov,
- školení,
- workshopov,
- konferencií.

Mediátori získavajú teoretické a praktické vedomosti v oblasti:

- mediácie,
- právneho poriadku,
- sociálnej psychológie, sociálnej práce, psychológie osobnosti.²

Na základe získaných vedomostí a praktických zručností sa mediátori môžu uplatniť pri riešení občianskych a komunitných sporov,

¹ Porov. KOVACH, ROZUM, BELL et al., In: HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011, s. 132.

² Porov. <http://www.staker.biz/core.php?sid=0&lang=1&f=pages&p=informa>.

obchodných sporov, rodinných sporov pracovnoprávných sporov. Zdôrazňujeme, že pre odborný profesijný rast je potrebné aj vlastné vzdelávanie mediátorov, supervízia a rôzne výcviky.

Z pohľadu celosvetového kontextu vzdelávania v mediácii boli v prvých mediačných programoch mediátori, ktorí boli odborníci z rôznych oblastí, napr. komunitní pracovníci, právnici, obchodníci, sociálni pracovníci, učitelia, duchovní. Postupne sa pristúpilo k požiadavkám na odborné vzdelanie mediátora. Pri povinnej alebo dobrovoľnej mediácii boli rôzne požiadavky na vzdelanie mediátorov. Požiadavky na kvalifikáciu mediátorov sa zvyšujú v prípade, ak je mediácia využívaná v rámci súdneho rozhodovania. Požiadavky sa zvyšujú z dôvodu dôvery klientov a ich právnikov v mediátorov, vnímania mediácie verejnosťou ako legitímnu a kvalifikovanú, dôveryhodnosti samotnej metódy mediácie, dôveryhodnosti súdu, ktorý mediáciu odporúča, dôveryhodnosti štátu, ktorý má povinnosť zaistiť pre takzvané súdne mediácie kvalifikovaných mediátorov.³

Fóra v Európe sa snažili vytvoriť relevantný status mediátora s cieľom výkonu bezhraničnej mediácie v rámci celej EÚ. Preto tu bola požiadavka zjednotenia procesu odbornej prípravy na výkon mediácie, ktorá je v krajinách EÚ odlišná, pokiaľ ide o jej trvanie a rozsah.⁴

Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2008/52/ES si žiada úpravu mediačného procesu, v ktorej sa vytvoria legislatívne, profesijné a kvalifikačné podmienky. „*Mediátori, ktorí nie sú dostatočne kvalifikovaní, ohrozujú stav mediácie ako profesie a znižujú dôveru verejnosti v mediáciu ako účinného nástroja na riešenie konfliktov.*“⁵

Vzdelávanie v mediácii v európskom kontexte:

- Zelená kniha o alternatívnych riešeniach sporov v občiansko-právných a obchodných veciach (r. 2002)
- doporučenie Rady Európy k mediácii v rôznych oblastiach spoločenskej praxe (r. 2003),
- Európsky etický kódex pre mediátorov,
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2008/52/ES, národné zákony o mediácii,⁶

³ Porov. HARALAMBIE, A. M.: In : HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011, s. 52.

⁴ Porov. SZABOVÁ, M.: *Mediácia. Príručka pre odbornú a laickú verejnosť*. Bratislava : ARK, 2006, s. 34.

⁵ BLACK- BRANCH, J.: In : HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011, s. 96.

⁶ Porov. HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011. s. 234-235.

- European Forum for Victim – Offender Mediation and Restorative Justice, (Európske fórum obetí - páchatel'ov, mediácia a obnova spravodlivosti),
- World Mediation Forum (Svetové mediačné fórum),
- European Code of Conduct for mediators (Európsky kódex správania mediátorov),

Základný rozdiel v prístupe k mediácii je daný rozdielnosťou právnych systémov, v ktorých úprava požiadaviek na výkon mediátora je viazaná na odlišnosť legislatívnych úprav daných krajín. Rozlišuje krajiny:

- anglosaskej právnej tradície common law (USA, Austrália, Kanada, Veľká Británia),
- kontinentálnu právnu tradíciu.⁷

Hlavne štáty s kontinentálnou právnou tradíciou ťažšie prijímali mediáciu a samotná mediácia sa začala presadzovať tam, kde sa sudy ťažko vyrovnávali s narastajúcim počtom nových sporov.

„Edukácia v profesii mediátora je celoživotný proces. Rýchly trend zmien a tým aj rozvoj si vyžaduje neustálu potrebu prijímať a rozširovať profesionálnu kompetenciu, rásť vo svojej odbornosti a neustále sa zdokonaľovať.“⁸

Edukáciu v krajinách V4 predstavujeme v nasledujúcej časti práce. V nasledujúcich podkapitolách uvádzame aj inštitúcie, ktoré pôsobia v oblasti vzdelávania mediátorov v krajinách V4.

Vzdelávacie inštitúcie v Slovenskej republike

Slovenský právny poriadok upravuje zákonom odbornú prípravu mediátora, bez ktorej nie je možné túto činnosť vykonávať. *Zákon č. 420/2004 Z. z.* hovorí o odbornej príprave mediátora, požiadavkách na osobu mediátora, zápise do registra mediátorov a zaoberá sa aj vzdelávacími inštitúciami, ktoré by mali pôsobiť v tejto oblasti. Úlohu zohráva aj *Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky*, ktoré vedie register mediátorov a patrí tu aj pôsobnosť akreditácie pre vzdelávacie inštitúcie. Ministerstvo vydá o zápise do registra Odborné osvedčenie. Do registra zapíše osoby, ktoré sú spôsobilé k právnym úkonom, majú ukončené vysokoškolské vzdelanie magisterského typu, sú bezúhonné a majú osvedčenie o absolvovaní odbornej prípravy mediátora. Akreditované vzdelávacie inštitúcie vykonávajú odbornú prípravu a skúšku mediátorov. Cie-

⁷ Porov. HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011. s. 236.

⁸ KOVÁČ, E.: Etický kódex mediátora a sociálna práca. In: *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. In: *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2010. s. 155.

Ľom odbornej prípravy je získanie kvalifikačných predpokladov. Mediátori sa združujú v mediačných centrách, ktoré vedú vlastné zoznamy mediátorov. Výkon činnosti mediátora je podnikaním.⁹

Na Slovensku pôsobia tieto vzdelávacie inštitúcie:

- Slovenská komora mediátorov,
- Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove - študijný odbor, Mediačná a probačná práca, odborná príprava mediátorov,
- Paneurópska vysoká škola – právne minimum mediátora,
- Centrum ďalšieho vzdelávania Univerzity Komenského – odborná príprava mediátora pre neprávnikov, mediátorske minimum,
- Ústav mediácie a probácie pri Vysokej škole Sládkovičovo,
- Ministerstvo vnútra,
- Vzdelávacie agentúry,
- Staker, s.r.o.,
- Portály, napr. Portál európskej elektronickej justície,
- ARK Consulting, s.r.o.,
- Akadémie vzdelávania,
- Inštitút pre verejnú správu,
- Terapia, n.o.,
- CIS Slovakia, vzdelávanie a poradenstvo,
- PhDr. Jana Pružinská,
- ostatné mediačné centrá.

V Slovenskej republike je pestré zastúpenie inštitúcií zaoberajúcimi sa oblasťou vzdelávania v mediácii. Ide o inštitúcie rôzneho typu. Z uvedených nie všetky ponúkajú kurzy iba v mediačnej oblasti, niektoré sú zamerané aj na psychologické výcviky, na cvičenie v komunikačných zručnostiach a podobne. Zistili sme, že iba odbornou prípravou mediátora sa zaoberajú hlavne mediačné centrá, čo je aj prirodzené, keďže tieto centrá pôsobia v mediačnej oblasti. Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove realizuje v odbore Teológia študijný program Prabačná a mediačná práca už od roku 2006. Postupne sme tento študijný program revitalizovali a prispôbili potrebám praxe podľa príslušnej legislatívy. Ako jediná vzdelávacia vysokoškolská inštitúcia sme realizovali takto nastavený študijný program a boli sme Ministerstvom spravodlivosti SR a jeho ministrom pozvaní k spolupráci pri výskume mediačných pracovníkov na SR a ich realizačnej praxe a taktiež sme spoluorganizovali rozpravy širšej odbornej verejnosti k novelizácii zákona o mediačných úradníkoch z roku 2015.

⁹ Porov. HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011. s. 238.

Vzájomná spolupráca krajín V4 sa v súčasnosti prejavila v myšlienke výmeny skúseností, spolupráce v oblasti mediácie a vzdelávaní sa. V januári 2012 došlo k stretnutiu odborníkov z ČR a SR, ktoré sa konalo pod záštitou *Ministerstva spravodlivosti SR*. Súčasťou stretnutia bola aj diskusia o hľadaní foriem spolupráce v stredoeurópskom priestore. Výsledkom by malo byť vytvorenie Československého mediačného fóra, ktoré by malo tvoriť základ pre Vyšehradské mediačné fórum (<http://www.justice.gov.sk>).

Záver

Ako vyplýva z krátkej analýzy jednotlivých právnych predpisov v oblasti mediácie, samotný legislatívny vývoj ale najmä prax jednoznačne potvrdzujú, že na Slovensku nie je namieste označovať mediáciu len ako alternatívu súdneho konania, ale je nevyhnutne potrebné tento inštitút priamo používať vo všetkých procesov riešenia sporov a konfliktov na rôznych úrovniach ich riešenia či rozhodovania zo strany štátu. Zároveň je však nutné zachovať pre dotknuté subjekty možnosť slobodnej voľby využitia tohto inštitútu ako prioritného spôsobu riešenia pred využitím respektíve popri využití štátom riadených spôsobov, to je pred súdnym konaním.

Zoznam použitej literatúry:

- BLACK- BRANCH, J.: In : HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011, s. 234. ISBN 78-80-247-3134-6.
- HARALAMBIE, A. M.: In : HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011, s. 235. ISBN 78-80-247-3134-6.
- HOLÁ, L. 2003. *Mediace způsob řešení mezilidských konfliktu*. Praha: Grada Publishing a. s., 182 s. ISBN 80-247-0467-6.
- HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011. s. 271. ISBN 78-80-247-3134-6.
- HORÁČEK, T.: Aktuální otázky vzdělávání mediátorů v ČR. In: *Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie*. Prešov : GTF, 2010. s. 291. ISBN 978-80-555-0612-8.
- KARKOŠKOVÁ, S.: Slabiny probácie a mediácie (v trestných veciach) na Slovensku. In: KARKOŠKOVÁ, S. – DOLANSKÁ, R. (Eds.) *Súčasnosť a perspektívy mediácie a probácie*. Prešov, GTF PU, 2013. s. 172 – 173. ISBN 978-80-555-0740-8.
- KOVACH, ROZUM, BELL et al., In: HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2011, s. 233. ISBN 78-80-247-3134-6.

- KOVÁČ, E.: Etický kódex mediátora a sociálna práca. In: *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. In: *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2010. s. 152-157.
- LULEI, M.: Sociálna práca v trestnej justícii a probácii. Nitra: UKF, 2011. s. 136. ISBN 978-80-8094-945-7.
- Mediácia v členských štátoch. Poľsko*.
<http://www.ejustice.europa.eu/contentPresentation.do?plang>
(12.07.2011).
- SZABOVÁ, M.: *Mediácia. Príručka pre odbornú a laickú verejnosť*. Bratislava : ARK, 2006, s. 33.
- Staker s.r.o. *Profil absolventa*.
<http://www.staker.biz/core.php?sid=0&lang=1&f=pages&p=informa>.
(30.01.2012).
- Spolupráca v oblasti mediácie medzi SR a ČR*. <http://www.justice.gov.sk>.
(05.03.2012).
- Zákon č. 568/2009 Z.z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 27/2009 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- ZEMAN, J.: *Aktuality. Návrh zákona o mediácii*.
http://www.akpczl.cz/aktuality/navrh_zakona_o_mediaci. (07.03.2012).

Kontakt:

doc. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.
Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
Ul. biskupa Gajdoša 2, 080 01 Prešov
gabriel.pala@unipo.sk

Profil autora:

doc. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD absolvoval inžinierske štúdiá na Technickej univerzite v Košiciach na Strojníckej fakulte. Teologické štúdiá absolvoval na Univerzite Komenského, Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulte v Bratislave. Špecializuje sa na mediálnu edukáciu, evanjelizáciu prostredníctvom médií, masmediálnu komunikáciu, pedagogickú komunikáciu, teóriu komunikácie, aplikáciu informačných technológií a médií v cirkevných inštitúciách. V roku 2012 sa habilitoval na Fakulte masmediálnej komunikácie na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave v odbore masmediálne štúdiá. V súčasnosti pracuje na Katedre aplikovanej edukológie GTF PU v Prešove, kde je od roku 2007 jej vedúcim. Je autorom a spoluautorom monografií Etické dimenzie komunikácie v internete (2003), Informačné technológie v cirkevných inštitúciách (2003), Mediálna problematika v katolíckej náboženskej výchove (2008), Média v kontexte dokumentov Katolíckej cirkvi

(2010), Online doba, Online Cirkev I. a II., učebných textov s názvom Masmediálna komunikácia (2010), Pedagogická komunikácia (2009). Okrem toho je editorom pravidelne vychádzajúcich zborníkov s názvom Zborník teologických štúdií, Theologos, Roczniki teologiczno-pastoralne a Acta educationis a tiež autorom viacerých vedeckých štúdií vydaných tak na Slovensku, ako aj v zahraničí. V procese mediácie skúma vplyv komunikácie v mediačnom procese a jej mediálny obraz.

Reflexia nad slobodou ľudského skutku

Marek Petro

Abstrakt: Pri vytváraní vhodných princípov pripravovaných na prezentáciu nových poznatkov v rámci mediačnej a probačnej práce je nevyhnutné neopomenúť »ľudské skutky«. Ide o skutočnosť, cez ktorú ľudia medzi sebou navzájom komunikujú a nachádzajú riešenia. Z hľadiska slobodného rozhodovania sa človeka v konaní ľudských skutkov môžu byť tieto riešenia tak pozitívne ako aj negatívne. Súčasťou slobodného ľudského skutku je i na poli mediácie a probácie verbálna i neverbálna komunikácia, ktorá sa završuje v konkrétnych hmatateľných rozhodnutiach. Predkladaná štúdia prináša reflexiu nad slobodou ľudského skutku, pričom na základe teologickej vedy popisuje samotné vnímanie slobody i ľudského skutku.

Kľúčové slová: Sloboda. Ľudský skutok. Komunikácia. Zodpovednosť. Dobrovoľnosť.

Úvod

Katechizmus Katolíckej cirkvi nám vo svojom štvrtom článku tretej časti, ktorá nesie názov »Život v Kristovi«, proklamuje, že: *„Sloboda robí z človeka morálny subjekt. Ak človek koná vedome a dobrovoľne, je takpovediac otcom svojich činov. Ľudské činy, t.j. činy slobodne zvolené na základe úsudku svedomia, možno morálne hodnotiť. Sú alebo dobré, alebo zlé.“* (KKC 1749).

Keďže náš príspevok nesie vo svojom názve termíny »sloboda« i »ľudský skutok«¹, prv ako budeme traktovať o vzťahu slobody k ľudskému skutku, pokúsime sa aspoň stručne popísať ako vníma slobodu teologická veda.

Sloboda

„V mysli súčasného človeka sa sloboda do značnej miery javí ako absolútne najvyššie dobro, ktorému sú všetky ostatné dobrá podriadené. Súdy vo svojich rozhodnutiach dôsledne uprednostňujú umeleckú slobodu a slobodu názoru pred akoukoľvek inou morálnou hodnotou. Vyzerá to tak, že hodnoty, ktoré slobode konkurujú, alebo ktoré by si mohli vynútiť jej obmedzenie, sú akoby jej prekážkou alebo určitým tabu, čiže pozostatkom archaických zákazov a obáv. Každá politická koncepcia musí preukázať, že prispieva k presadzovaniu slobody, inak nebude prijatá. Každé

¹ Pozn. autor: V tomto príspevku termín »skutok« a »čin« sú za všetkých okolností synonymá.

*náboženstvo sa môže uplatniť, len ak sa prezentuje ako oslobodzujúca sila pre človeka a ľudstvo. V tej mierke hodnôt, na ktorej človek závisí pri svojej ľudskej existencii, sa sloboda javí byť základnou hodnotou a základným ľudským právom.*²

Katolícka teológia prijíma učenie Svätého písma, že človek je stvorený na Boží obraz a podobu (Porov. Gn 1, 26). Nezvyčajný charakter ľudského bytia sa podával aj v starovekej filozofii vo výraze mikrokozmu. Človek je veľký, lebo v sebe odzrkadľuje veľkosť a dokonalosť kozmu. Východní cirkevní otcovia sa často odvolávali na toto tvrdenie ale tiež ho obohatili o nový význam, pochádzajúci z biblického učenia o Božom obraze a podobe. V človeku je obraz a podoba kozmu ale zároveň, ako hovorí sv. Gregor Nysský, človek sa nestotožňuje s muchami alebo myšami.

Hodnota človeka nevyplýva z jeho podoby k svetu ale z možnosti účasti na Božej dokonalosti vďaka jeho obrazu a podobe, ktoré v sebe človek nosí. Je osobou a vďaka svojej individualite človek nemusí popisovať svoje postavenie vo vzťahu ku kozmu ale naopak, práve kozmos nadobúda hodnotu keďže sa oddáva službe človeku, ktorý dáva svetu zmysel. Človek predstavuje preto pre svet nádej, ale môže byť tiež preň hrozbou ak si vyberie nesprávny smer svojho rozvoja.³

Ak teda človek úmyselne zabúda na svoj vzťah k Bohu a príliš zdôrazňuje nezávislú autonómiu, vzniká stále nebezpečenstvo straty vlastnej ľudskej identity. Nám to ponúka dvojaké uvažovanie o človekovi: na jednej strane človek môže byť sídlom závisti a preto aj zdrojom každého zla; na druhej strane však môže byť svätýňou Svätého Ducha, teda zdrojom dobra pre seba i pre iného.

Toto poznanie nás núti uvažovať, ako je možné, že jedna a tá istá ľudská bytosť môže byť zdrojom dobra, ale i zdrojom zla. Mohli by sme jednoducho konštatovať, že za to môže ľudská sloboda, teda človek sa slobodne rozhoduje pre konanie dobra, alebo zla. Prečo sa ale človek rozhoduje pre konanie zla? Zrejme preto, že hľadá vlastný prospech, teda v skutočnosti mu nejde o zlo, ale jeho cieľom je vlastné dobro. Zlo používa len ako prostriedok na dosiahnutie svojho cieľa. Nie je nám neznámy výrok: „*Účel svätých prostriedky*“. No má na to človek právo? Je ľudská sloboda neobmedzená natoľko, že človek môže robiť čokoľvek?

Ak by sme na takto položené otázky odpovedali kladne, potom by ľudská sloboda bola vlastne synonymom anarchie. Každý by si robil čo

² RATZINGER, J.: *Pravda a sloboda*. <http://www.impulzrevue.sk/article.php?24> (10.04.2017).

³ Porov. PETRO, M.: *Povolanie človeka k blaženosti*. Prešov : PU v Prešove GTF, 2015, s. 9-10.

by chcel, ako by chcel, kedy by chcel, aj za cenu obmedzovania slobody iného jednotlivca. Každému by išlo o jeho vlastné »dobro«. Predstavme si napríklad situáciu, keď manželia chcú pozerat' v rovnakom čase televíziu, ale každý iný program. Sloboda ktorého z manželov má prednosť? Manžela, ktorý chce pozerat' futbalový zápas, alebo sloboda manželky, ktorá chce pozerat' romantický film? Vieme, že každý z nich, ako slobodná bytosť, má právo na svoju voľbu. No vieme i to, že ak sa nedohodnú, vznikne nedorozumenie, hádka, spor. Vynachádzaví by možno povedali aby si kúpili ešte jeden televízor a bude po problémoch. No toto problém slobody nerieši.

V súčasnom svete síce prevláda názor, že sloboda je, keď si človek robí, čo chce. Toto však nie je pravá sloboda. Pápež sv. Ján Pavol II. jasne hovorí: *„Sloboda jednotlivca končí hneď, ako svojim konaním začne obmedzovať iného človeka. Táto sloboda založená na individualizme sa tak «stáva slobodou silnejších, namierenou proti slabším»“*. (EV 19).

Pravá sloboda je dielom Stvoriteľa. *„Keďže sloboda človeka je vytvorená podľa Božej vôle, svojou poslušnosťou voči Božiemu zákonu nelenže nie je popieraná, ale iba vďaka tejto poslušnosti ostáva v pravde a zodpovedá dôstojnosti človeka, ako jasne píše Koncil: «Dôstojnosť človeka si teda vyžaduje, aby konal na základe vedomej a slobodnej voľby, to jest podľa svojich osobných vnútorných pohnútok a rozhodnutí, a nie zo slepého popudu alebo len z vonkajšieho donútenia. Túto dôstojnosť človek nadobudne, keď sa oslobodí spod každého područia vášní a na ceste za svojím cieľom si slobodne volí dobro a s vynachádzavou príčinnivosťou si úspešne zabezpečuje vhodné prostriedky»“*. (VS 42).

Z vyššie spomínaného citátu z encykliky Veritatis splendor je zrejmé, že sloboda má byť podriadená poslušnosti voči Božiemu zákonu. V mnohých to môže evokovať poznanie, že takáto »sloboda« človeka robí neslobodným, že ho obmedzuje. No skutočnosť je však taká, že tu v žiadnom prípade nejde o obmedzenie, ale o vymedzenie.

Obmedzenie – vymedzenie

Na prvé počutie sa nám môže zdať, že ide o synonymá. No vo svojom význame majú tieto termíny podstatný rozdiel. Vráťme sa však najprv ku knihe Genezis, kde nachádzame prvú biblickú zmienku o človeku.

„(...) Boh povedal: «Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby!» (...) A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril“ (Gn 1, 26-27). *„A Boh videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to veľmi dobré. (...)“* (Gn 1, 31). *„Potom Pán, Boh, vysadil na východe, v Edene, raj a tam umiestnil človeka, ktorého utvoril. A Pán, Boh, dal vyrásť zo zeme stromom všetkých druhov, na pohľad*

krásnym a na jenie chutným, i stromu života v strede raja a stromu poznania dobra a zla“ (Gn 2, 8-9). „A Pán, Boh, prikázal človekovi: «Zo všetkých stromov raja môžeš jesť. Zo stromu poznania dobra a zla však nejedz! Lebo v deň, keď by si z neho jedol, istotne zomrieš»“ (Gn 2, 16-17).

„No had (...) vravel žene: «Naozaj povedal Boh: «Nesmiete jesť z nijakého rajského stromu!?» Žena odpovedala hadovi: «Z ovocia rajských stromov môžeme jesť, ale o ovocí stromu, ktorý je v strede raja nám Boh povedal: «Nejedzte z neho, ani sa ho nedotýkajte, aby ste nezomreli!» - Tu povedal had žene: «Nie, nezomriete, ale Boh vie, že v deň, keď budete z neho jesť, otvoria sa vám oči a vy budete ako Boh, budete poznať dobro a zlo.» - A žena videla, že strom je na jenie chutný, na pohľad krásny a na poznanie vábivý, nuž vzala z jeho ovocia a jedla, dala aj svojmu mužovi, čo bol s ňou, a on tiež jedol“ (Gn 3, 1-6).

V uvedenom texte vidíme, že Stvoriteľ dovolil jesť našim prarodičom z každého stromu, len ovocia zo stromu dobra a zla sa nesmeli dotknúť. Vedeli totiž, že ak by to spravili, hrozí im sankcia v podobe smrti. Pápež sv. Ján Pavol II. to vysvetľuje: „Týmto obrazom zjavenie učí, že právomoc rozhodovať o dobre a o zle neprislúcha človeku, ale jedine Bohu. Zaiste, človek je slobodný, pretože môže Božie prikázania pochopiť i prijať. Jeho sloboda je naozaj veľká, pretože môže jesť «zo všetkých stromov raja»; predsa však nie je nekonečná, pred «stromom poznania dobra a zla» sa musí zastaviť, keďže musí prijať mravnú normu, ktorú Boh dáva človeku: a ak ju človek prijme, skutočne sám realizuje svoju slobodu. Boh, ktorý jediný je dobrý, dokonale pozná, čo je pre človeka dobré, a z lásky k nemu mu to predkladá v prikázaniach. Zákon Boha teda nepotláča ani nevylučuje slobodu človeka, naopak, znamená jej záruku i podporu.“ (VS 35).

Z uvedeného textu vidíme, že človek musí prijať mravnú normu, ktorú mu dáva Boh. Rozhodnutie sa pre prijatie, alebo neprijatie tejto normy je slobodné, ale iba v prípade prijatia tejto normy realizuje človek skutočnú slobodu. V opačnom prípade mu hrozí sankcia. Je teda človek v rozhodnutí sa obmedzený, alebo vymedzený?

Pokiaľ by bol obmedzený, nemohol by sa slobodne rozhodnúť konať proti Božím normám. Zo skúsenosti ale vieme, že to tak nie je. Adam s Evou sa slobodne rozhodli neposlúchnuť Božie varovanie nejесť zo stromu poznania dobra a zla. Boh im v tom nezabránil. Ak sa človek rozhodne kraďnúť, Boh mu nezlomí ruku, ak sa opitý človek rozhodne šoférovať, Boh mu nezoberie kľúče od auta. Vidíme teda, že človek sa slobodne rozhoduje pre porušenie Božích noriem bez toho, aby bol Bohom v konaní obmedzený. Všimnime si, že ak niekto obmedzuje slobodné ko-

nanie človeka, tak to je človek sám. V prípade krádeže sa môže stať, že strážca majetku pri ochrane kradnutého majetku zlomí zlodejovi ruku; v prípade opitého šoféra sa môže stať, že ako ho zastaví policajná hliadka, určite mu nedovolí ďalej riadiť motorové vozidlo.

Vymedzenie znamená, že si je človek plne vedomý svojej zodpovednosti za každé konanie, a že za konanie, ktoré je proti Božím normám, alebo takým ľudským normám, ktoré nie sú v rozpore s Božími normami, bude znášať sankciu, pre ktorú sa ale slobodne rozhodol, keďže nerešpektoval výstrahu Stvoriteľa ohľadom »stromu poznania dobra a zla« – nekradnúť, neriadiť auto opitý.

Možno by niekto namietal, prečo potom Boh dal človekovi možnosť rozhodovať sa? Nemohlo to byť tak, aby človek bez možnosti rozhodovania sa urobil všetko, čo od neho Boh žiada? V takomto prípade by ale u človeka absentovala slobodná vôľa, čo v konečnom dôsledku znamená, že človek by bol ako robot, ktorý je riadený svojim zhotoviteľom. Nemal by síce žiadnu morálnu zodpovednosť, no nebol by schopný slobodne sa rozhodnúť pre Boha, pre blížneho, ba ani pre seba, pre svoje dobro. Takýto »človek« by nebol schopný milovať. Iba v slobodnom rozhodnutí môže človek prejavovať túžbu po láske, ale i po nenávisti. Robot nie je schopný ani milovať ani nenávidieť.

Sloboda ľudského skutku

Z doposiaľ napísaného jasne vyplýva, že človek nie je Bohom nijako obmedzovaný k tomu, aby sa nevedel slobodne rozhodovať v konaní ľudských skutkov. Sú ale situácie, kedy je sloboda ukracovaná, ba až úplne absentujúca, čo ale nevyplýva zo strany Boha, ale z iných príčin. Pozrime sa na to náukou morálnej teológie.

Elementárnym prvkom každej tejto ľudskej činnosti, a zároveň i celej mravnosti je ľudský skutok. No človek ako »animal rationale« koná skutky, ktoré sú spoločné s ostatnými živočíchmi a skutky, ktoré sú vlastné len človeku.⁴ Skutky rozoznávame podľa uvedomovania si svojho činu na dve kategórie:

1) Skutok človeka

Ten definuje sa ako neuvážení čin, ktorý nepochádza zo slobodnej vôle a ktorý je spoločný so skutkami živočíchov.⁵ Ide o tie vykonané skutky, v ktorých niet užívania rozumu, napr. malé deti, spiaci človek,

⁴ TONDRA, F.: Morálna Teológia I. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1994, s. 41.

⁵ Porov. SZANISZLÓ, I. M.: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I.* Košice : Kňazský seminár sv. K. Boromejského, 2008, s. 152.

a pod. Na druhej strane sú to skutky, ktoré by boli ľudské, no podľa spôsobu konania sú to skutky človeka. Ide napr. o zmyslové žiadostivosti, spontánne úkony rozumu a vôle, obrazotvornosť, nenávisť, fantáziu atď., pokiaľ zostávajú v emocionálnej sfére duševného života človeka.⁶ Pri skutku človeka ide o spontánne a biologické potreby vykonané v spánku, v hypnóze, pod vplyvom drog a pod.⁷ Tieto skutky však nemožno mravne hodnotiť, pretože za ne človek nemôže niesť zodpovednosť, keďže rozum a vôľa tu nemajú vplyv.⁸ „Mravná povaha skutku nezávisí od samotného skutku, ale od spôsobu jeho vykonania. Človek musí konať ako človek, ako rozumná a slobodná bytosť.“⁹

2) *Ľudský skutok*

Ten je vykonaný za účasti rozumu a slobodnej vôle. V takom prípade človek nesie plnú zodpovednosť za svoje skutky, to znamená, že je ich pánom.¹⁰ Rozum je ten, ktorý poznáva zvolený *predmet*, zamýšľaný *cieľ* (úmysel) a *okolnosti* konania (Porov. KKC 1750). Na druhej strane vôľa slobodne zvažuje a rozhoduje sa pre alebo proti danému činu.¹¹ Tieto skutky vyplývajú z ľudskej prirodzenosti, ktorá je človeku ako takému vlastná a ktorá ho vo vlastnom zmysle robí človekom. Keďže činnosť vyplýva z bytia, je tomuto bytiu primeraná; z špecificky ľudského bytia vychádza špecificky ľudská činnosť. Z tohto hľadiska ide o tie skutky, ktoré koná človek s poznaním, z *uváženia* (rozum), zo *slobodného súhlasu* (slobodná vôľa) a samotného *rozhodnutia*.¹² „Byť slobodným a zodpovedným za svoje skutky, to sú dve neodlučiteľné reality, pritom ani jedna z nich netvorí samostatnú podstatu mravnosti.“¹³

Diferencovanie ľudského skutku

Morálnosť ľudského skutku stojí na troch kritériách. Ide o tzv. princíp morálnosti ľudského konania, alebo o bezprostredné pramene mrav-

⁶ Porov. MINAROVIČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I.* Bratislava : KSCM, 2000, s. 75.

⁷ Porov. GERČAK, F.: *Poznaj a ver. Morálka.* Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2002, s. 9.

⁸ Porov. PŘÍKASKÝ, J.V.: *Učebnice základů etiky.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 22.

⁹ TONDRA, F.: *Morálna Teológia I.* Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1994, s. 41.

¹⁰ Porov. MINAROVIČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I.* Bratislava : KSCM, 2000, s. 75.

¹¹ Porov. GERČAK, F.: *Poznaj a ver. Morálka.* Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2002, s. 9.

¹² Porov. HANUS, L.: *Princípy kresťanskej morálky.* Bratislava : LÚČ, 2007, s. 93.

¹³ MINAROVIČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I.* Bratislava : KSCM, 2000, s. 75.

nosti. Rozlišujeme pramene vonkajšieho skutku – sem patrí zvolený *predmet* a *okolnosti* konania. Prameňom vnútorného skutku je zamýšľaný *cieľ*, čiže úmysel.¹⁴

Predmet

Je dobro, ku ktorému smeruje ľudská vôľa uvážene.¹⁵ Je »matériou« ľudského činu. Zvolený predmet morálne špecifikuje úkon vôle podľa toho, či rozum tento predmet poznáva a posudzuje ako zhodný alebo nezgodný s pravým dobrom. Objektívne normy morálnosti vyjadrujú racionálny poriadok dobra a zla, ktorý dosvedča svedomie (Porov. KKC 1751). Samotný charakter konania môže byť sám v sebe dobrý (Např. modlitba, vznešená myšlienka, almužna, pomoc atď.), zlý (Např. osočovanie, ohováranie, lož, vražda, podvod, nevera atď.) alebo aj indiferentný¹⁶. Zvoleným predmetom je skutočné alebo len zdánlivé absolútno, voči ktorému človek sebou plne disponuje.¹⁷ Morálny predmet je skutočnosť, ku ktorej smeruje konanie vo svojej morálnej rovine.¹⁸ Morálny predmet je mravný význam – vzťah k objektívnemu morálnemu pravidlu tak, ako je pochopený rozumom (Např. morálny predmet krádeže nie je vec vo svojom fyzickom význame, ale v morálnom význame – ide o vec, ktorá patrí niekomu inému ako mne). Morálny predmet je skutočnosť veľmi komplexná – môžeme ho definovať ako predmet činnosti v jeho mravnom význame, poznany konajúcim. Dáva skutku prvotnú, základnú a materiálnu špecifikáciu.¹⁹ Pri morálnom posudzovaní sa dôraz kladie na morálnu podstatu samotného činu. K nej patrí prítomnosť všetkých tých prvkov, ktoré vytvárajú morálny predmet tým, čím v skutočnosti je. Na základe faktu, že predmet pohýna ľudské potencie ku konaniu, v prvom rade sa skutky morálne rozlišujú podľa predmetu a až potom podľa okolnosti a samotného cieľa.²⁰

¹⁴ Porov. SZANISZLÓ, I. M.: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I*. Košice : Kňazský seminár sv. K. Boromejského, 2008, s. 153-154.

¹⁵ Porov. GERČAK, F.: *Poznaj a ver. Morálka*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2002, s. 10.

¹⁶ Pozn. autor: Indiferentný skutok je skutok, ktorý sám o sebe nie je ani dobrý, ani zlý, možno povedať ako keby niečo medzi tým. Dôležitú úlohu tu zohrávajú okolnosti. Tie určujú výsledný efekt daného konania, napríklad spev, prechádzka, spánok a pod.

¹⁷ Porov. SZANISZLÓ, I. M.: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I*. Košice : Kňazský seminár sv. K. Boromejského, 2008, s. 153.

¹⁸ Pozn. autor: Fyzický predmet je vec bez vzťahu k morálnosti. Meria sa fyzikálnou veličinou, např. hmotnosť, veľkosť, hustota a pod.

¹⁹ Porov. BENEŠ, A.: *Principy křesťanské morálky*. Praha : Krystal OP, 1997, s. 41.

²⁰ Porov. TONDRA, F.: *Morálna Teológia I*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojačšáka, 1994, s. 63.

Okolnosti

Sú druhotné prvky morálneho činu. Prispievajú k zväčšeniu alebo zmenšeniu morálneho dobra alebo zla ľudských činov (Např. veľkosť sumy pri krádeži). Môžu aj oslabiť alebo zväčšiť zodpovednosť konajúceho (Např. konať zo strachu pred smrťou). Okolnosti samy o sebe nemôžu zmeniť morálnu akosť činov. Nemôžu urobiť dobrým ani spravodlivým čin, ktorý je sám v sebe zlý (Porov. KKC 1754). Existujú aj také skutky, ktoré sú vždy o sebe zlé. Patria sem vražda, otroctvo, sexuálne zneužitie atď.²¹ Okolnosti dávajú úkonu sekundárnu a akcidentálnu špecifikáciu. Rozlišujeme fyzické a mravné okolnosti. Rozdiel spočíva vo význame. Fyzické okolnosti nemajú mravný význam, zatiaľ, čo mravné okolnosti ho majú.²² Okolnosti sú skutočnosti, ktoré sa priamo netýkajú podstaty skutku, ktorý je už vo svojej podstate určený predmetom skutku. Preto sa nazývajú prípady (Např. vražda otca je otcovraždou). Mravnej povahy skutku sa dotýkajú tie okolnosti, ktoré majú nejaký vzťah k mravnému poriadku.²³ Moralisti uvádzajú tieto okolnosti:

- kto – osoba, ktorá vykonala skutok;
- čo – kvalita a veľkosť predmetu;
- kde – miesto vykonaného činu;
- akými prostriedkami – za pomoci čoho sa daný úkon prevádza;
- prečo – cieľ konajúceho subjektu;
- ako – spôsob činnosti, duševný stav konajúceho;
- kedy – dĺžka a kvalita času; doba, v ktorej bol čin prevedený.²⁴

Cieľ (úmysel)

Všeobecne znamená dôvod, prečo sa niečo deje. Cieľ je predmetom vnútorného úmyslu, ktorý dáva subjektívnu, formálnu a rovnako ako okolnosti sekundárnu špecifikáciu. Cieľ je taktiež korunou i dovŕšením morality každého úkonu. Samotný cieľ nemôže spôsobiť zmenu či akúsi premenu objektívne zlej činnosti na činnosť dobrú.²⁵ Na rozdiel od predmetu je úmysel v konajúcom subjekte. Keďže úmysel je pri prameni dobrovoľného konania a určuje toto konanie prostredníctvom cieľa, je podstatným prvkom morálneho hodnotenia činu. Cieľ je v úmysle prvý

²¹ Porov. SZANISZLÓ, I.M.: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I.* Košice : Kňazský seminár sv. K. Boromejského, 2008, s. 154.

²² BENEŠ, A.: *Principy křesťanské morálky.* Praha : Krystal OP, 1997, s. 41.

²³ TONDRA, F.: *Morálna Teológia I.* Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1994, s. 65.

²⁴ Porov. MINAROVIC, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I.* Bratislava : KSCM, 2000, s. 104.

²⁵ Porov. BENEŠ, A.: *Principy křesťanské morálky.* Praha : Krystal OP, 1997, s. 41-42.

a označuje účel, ku ktorému konanie smeruje. (Porov. KKC 1752). Vo všeobecnosti možno cieľ definovať ako dôvod, prečo sa niečo deje. Rozlišujeme cieľ samotného úkonu určený podstatou činnosti, označovaný aj ako vnútorný cieľ od cieľu konajúceho subjektu, resp. vonkajšieho cieľu.²⁶ Tento cieľ je dôležitejší než predchádzajúci z prostého dôvodu: „človek si počína rozumne, čo by nebolo, keby konal bez cieľa.“²⁷ Takýto cieľ prináša novú morálnu povahu daného skutku, ktorá je diferentná od objektu. Možno usúdiť, že je tak hybnou silou človeka.²⁸ Cieľ konajúceho môže byť:

- bezprostredný – subjekt ho sleduje bez pomoci iného cieľa, bezprostredne a priamo;
- vzdialený – subjekt ho chce dosiahnuť prostredníctvom iného cieľa;
- posledný – za týmto cieľom už žiaden iný cieľ nenasleduje;
- prostredný – ide o tzv. pomocný cieľ, ktorým sa dosahuje predchádzajúci cieľ;
- celkový – sám pohýna k vykonaniu skutku; je natoľko potrebný, že bez neho by sa daný čin nemohol uskutočniť;
- čiastočný – sám alebo spolu s inými pohýna ku skutku;
- prirodzený – je obsiahnutý v každom ľudskom skutku, zameraný na prirodzené hmotné alebo duchovné dobro, ktorý človek získava svojimi prirodzenými silami;
- nadprirodzený – jeho dosiahnutie presahuje ľudské sily.²⁹

Na to, aby určitý skutok bol mravne dobrý musí platiť pravidlo, podľa ktorého už vyššie spomínané princípy musia byť dobré.³⁰

Moralita vonkajšieho skutku

Vonkajší skutok nemožno morálne klasifikovať v prípade, že ide o skutok človeka, teda čin vykonaný človekom bez účasti rozumu a slobodnej vôle. Vonkajší skutok nadobúda celú mravnú povahu na základe vnútorného úmyslu. Ten dáva akýsi rozkaz pre vykonanie vonkajšieho skutku. Možno z toho vyvodiť, že vonkajší i vnútorný čin tvoria len jeden skutok, čo sa týka číselného počítania, či už dobrý, alebo zlý. Čo sa

²⁶ Porov. MINAROVÍČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I.* Bratislava : KSCM, 2000, s. 106.

²⁷ SPESZ, A.: *Katolícka mravouka.* Trnava : SSV, 1948, s. 31.

²⁸ Porov. TONDRA, F.: *Morálna Teológia I. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka,* 1994, s. 68.

²⁹ Porov. MINAROVÍČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I.* Bratislava : KSCM, 2000, s. 106.

³⁰ Porov. GERČAK, F.: *Poznaj a ver. Morálka.* Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2002, s. 10.

tyka špecifičnosti vnútorného úkonu, vonkajší úkon zvyšuje jeho dobrotu alebo zlobu, ale na jeho špecifičnosti nič nepridáva.³¹

„Vonkajší úkon teda zvyšuje moralitu vnútorného skutku, pretože vnútorný skutok plus vonkajší majú v sebe viac dobroty alebo zloby, viac mravnej intenzity, viac záslužnosti alebo viny, viac lásky alebo nenávisť. (...) Vnútorný skutok uskutočnený aj navonok slúži ako príklad alebo pohoršenie pre iných.“³²

Ak by bol vonkajší skutok oddelený od vnútorného, nemá žiadnu moralitu. Tá pochádza z vnútorného úkonu, resp. zo spojenia s ním. Moralita je platná aj v prípade, že skutok sa neprejaví navonok a zostane vnútri. Na druhej strane, tento vnútorný skutok sa chce prejsť aj navonok, nechce zostať v skrytosti. Nielen vnútorný čin má význam pre mravnosť, ale aj už vykonaný skutok. To znamená, že úmysel sa istým vonkajším prejavom vyjasní, vôľa upevní a snaha vynaloží viac námahy. Prítom človek sa v tomto vonkajšom výraze utvrdí. Tým sa potvrdzuje, že ľudské vnútro je sídlom mravnosti, pretože mravnosť, dobro i zlo pochádzajú z myšlienok, predstáv, túžob, úmyslov teda z vnútra.³³

Rozdelenie ľudských skutkov

Ľudské skutky rozlišujeme podľa stupňa účasti rozumu, vôle a iných mohutností človeka; podľa účasti Božej milosti; podľa súladu s morálnymi a právnymi normami a podľa stupňa pozornosti.

Podľa stupňa účasti rozumu, vôle a iných mohutností človeka:

- Vzbudené – skutky vzbudené vôľou, v ktorej aj ostali, napr. láska, nenávisť, túžba.³⁴ Za vlastné vzbudené skutky považujeme iba úkony vôle.
- Rozkázané – skutky, na ktorých sa okrem vôle zúčastňujú aj iné mohutnosti, ktoré dostali rozkaz od samotnej vôle, napr. rozprávať, písať, pozeráť.³⁵
- Vnútorné – skutky; vykonávajú ich len duševné, resp. vnútorné mohutnosti, napr. meditácia, úvaha, rozhodnutie, predstavy.³⁶

³¹ Porov. MINAROVIČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I.* Bratislava : KSCM, 2000, s. 128.

³² Porov. TONDRA, F.: *Morálna Teológia I.* Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1994, s. 81.

³³ Porov. HANUS, L.: *Princípy kresťanskej morálky.* Bratislava : LÚČ, 2007, s. 96.

³⁴ Porov. GERČAK, F.: *Poznaj a ver. Morálka.* Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2002, s. 9.

³⁵ Porov. TONDRA, F.: *Morálna Teológia I.* Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1994, s. 42.

³⁶ Porov. MINAROVIČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I.* Bratislava : KSCM, 2000, s. 76.

- Vonkajšie – skutky; prakticky môžu existovať len na základe vnútorného rozhodnutia, ale prejavujú sa navonok. Môžeme ich pokladať za zmiešané skutky, napr. spievať, pošiť sa a pod.³⁷
- Prirodzené – skutky vykonané prirodzenými silami, resp. mohutnosťami človeka.

Podľa účasti Božej milosti:

- Nadprirodzené – skutky vykonané pod vplyvom Božej milosti, presnejšie pomáhajúcej milosti. V každom dobrom skutku účinkuje milosť natoľko, nakoľko má daný skutok vzťah k poslednému nadprirodzenému cieľu.

Podľa súladu s morálnymi a právnymi normami:

- Mravne dobré – skutky v súlade s normami mravnosti, napr. modlitba, úcta k rodičom a pod.
- Mravne zlé – skutky, ktoré sú v protiklade s normami mravnosti, napr. krádež, vražda a pod.
- Platné – skutky, ktoré sú spojené s účinkom, lebo boli splnené všetky požadované podmienky, napr. platnosť sviatosti, sľubu, zmluvy a pod.³⁸ Platné skutky môžu byť:
 - a) Zrušiteľné – ich účinok je možné zrušiť ľudskou vôľou, napr. zmluva.
 - b) Nezrušiteľné – ich účinok nemožno ľudskou vôľou zrušiť, napr. platne udelená sviatosť.
- Neplatné – skutky nemajú účinok vzhľadom na skutočnosť, že neboli splnené všetky náležité požiadavky.

Podľa stupňa pozornosti:

- Nedokonalé – skutky, vykonané bez akéhokoľvek predchádzajúceho uváženia a pod vplyvom nejakej náruživosti, napr. hnev, pomsta, nechut'.³⁹
- Menej dokonalé – skutky, predchádzajúce uvedomeniu si činnosti, napr. v polospánku, v neúplnej opitosti.
- Dokonalé – skutky, vychádzajú z dokonalého poznania a s úplným súhlasom.⁴⁰

³⁷ Porov. GERČAK, F.: *Poznaj a ver. Morálka*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2002, s. 9.

³⁸ MINAROVIČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I*. Bratislava : KSCM, 2000, s. 78.

³⁹ TONDRA, F.: *Morálna Teológia I*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1994, s. 44.

⁴⁰ Porov. SPESZ, A.: *Katolícka mravouka*. Trnava : SSV, 1948, s. 26.

Elementy ľudského skutku

Elementmi ľudského činu sú *rozum* a *vôľa* človeka. Na to, aby skutok mohol byť skutkom ľudským sa vyžaduje zúčastnenosť oboch týchto mohutností.

Rozum

Predstavuje tú schopnosť človeka, ktorá mu umožňuje chápať seba samého i svet okolo nás, schopnosť uvažovať, kombinovať, prehodnocovať. Je to aj duchovná poznávacíca dispozícia, prostredníctvom ktorej človek nielen poznáva, ale dokáže i posúdiť, čo je pre neho i jeho okolie dobré a čo nie.⁴¹ Zo strany rozumu sa vyžaduje istá následnosť:⁴²

- poznanie predmetu i jeho morálnych vlastností;
- uvažovanie – zvažovanie dôvodov;
- praktický úsudok;
- pozornosť počas výkonu činu.

Vôľa

Je mohutnosť duše obrátená k dobru. Predstavuje vedomú túžbu po dobre, ktorá je riadená rozumom. Ide o tzv. duchovnú afektivitu.⁴³ Aj zo strany vôle sa požaduje postupnosť:⁴⁴

- slobodné rozhodovanie;
- súhlas⁴⁵.

Rozum vykonáva svoju uvažovaciu a poznávaciu funkciu, následne svoj praktický úsudok o morálnej povahe daného činu predloží vôli. Jej cieľom je rozhodnúť sa »za« alebo »proti« tomuto skutku. Z toho možno usúdiť, že medzi rozumom a vôľou je istá, vzájomná súvislosť či spätosť. Vôľa je tou silou, ktorá zameriava naše konanie k určitému cieľu. Práve rozum je ten, ktorý vôľu častokrát ovplyvňuje. S vôľou sa spája aj pojem slobody, ktorý sa používa v najrôznejších obmenách. Znamená však určitú voľnosť, resp. možnosť existovať a prejavovať sa podľa svojho miene-

⁴¹ Porov. PŘÍKASKÝ, J.V.: *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladatelství, 2000, s. 23.

⁴² Porov. TONDRA, F.: *Morálna Teológia I*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1994, s. 45.

⁴³ Porov. BENĚŠ, A.: *Morální teologie*. Praha : Krystal OP, 1992, s. 21.

⁴⁴ Porov. MINAROVIC, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I*. Bratislava : KSCM, 2000, s. 80.

⁴⁵ „Súhlas je vedomé a dobrovoľné rozhodnutie človeka, že prijíma na seba plnú zodpovednosť za skutok a že bude plniť všetky záväzky spojené s vykonaním skutku.“ TONDRA, F.: *Morálna Teológia I*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1994, s. 46.

nia.⁴⁶ Katechizmus definuje slobodu nasledovne: „*Sloboda je v rozume a vo vôli zakorenená schopnosť konať alebo nekonať, urobiť to alebo ono, a tak vykonať sám od seba vedomé a dobrovoľné činy. Slobodnou vôľou každý disponuje sebou samým. Sloboda je v človekovi sila, ktorá mu umožňuje rásť a dozrievať v pravde a v dobre. Sloboda dosahuje svoju dokonalosť, keď je zameraná na Boha, ktorý je našou blaženosťou*“ (KKC 1731).

Úmysel

Je výsledkom operácie rozumu a vôle. Predstavuje snahu vykonať určitý skutok, a tak dosiahnuť stanovený cieľ. Poznáme štyri stupne úmyslu:

- Aktuálny – existuje tu a teraz v tejto chvíli konania. Keďže vplýva na skutok, konajúci subjekt si ho plne uvedomuje.⁴⁷
- Virtuálny – človek si ho vzbudil, jeho účinnosť ešte trvá, vplýva na úkon, ale vo chvíli konania si ho človek neuvedomuje (tzv. aktuálne podvedomie).⁴⁸
- Habituálny – úmysel vyšiel zo slobodnej vôle, no nebol odvolaný. Keďže ostal iba v podvedomí, tak už nevplýva na skutok.⁴⁹
- Predpokladaný – človek si ho nikdy nevzbudil, nikdy nevyšiel zo slobodnej vôle, preto nie je ani chcený. Na druhej strane bol by to urobil v prípade ak by sa o veci uvažovalo, keby bol o veci vedel.⁵⁰

Z vyššie uvedeného vyplýva, že ľudský skutok musí pochádzať aktuálne alebo aspoň virtuálne zo slobodnej vôle, aby bol slobodný a vedomý. Nemožno ospravedlňovať nijaké zlo, ktoré je vykonané s dobrým úmyslom.

Dobrovoľnosť

Týmto termínom označujeme slobodu v ľudskom skutku. Všetky ľudské skutky sú dobrovoľné. Nazývame ňou všetko to, čo pochádza zo

⁴⁶ Porov. PŘÍKASKÝ, J.V.: *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladatelství, 2000, s. 24-25.

⁴⁷ Porov. MINAROVÍČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I*. Bratislava : KSCM, 2000, s. 80.

⁴⁸ Porov. TONDRA, F.: *Morálna Teológia I*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1994, s. 47.

⁴⁹ Porov. MINAROVÍČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I*. Bratislava : KSCM, 2000, s. 81.

⁵⁰ Porov. TONDRA, F.: *Morálna Teológia I*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1994, s. 47.

slobodnej vôle pri predchádzajúcom rozumovom spoznaní.⁵¹ Dôležité je chápať pravý význam pojmu dobrovoľnosť, ktorý nutne musíme odlišovať od jednoduchého želania a samočinného konania. Jednoduché želanie aj keď vychádza zo slobodnej vôle, jeho výsledný efekt nie je závislý od samotnej vôle. Samočinným konaním rozumieme to, čo človek vykoná iba zmyslovým poznaním. To znamená, že ide o skutky, pri ktorých ľudia neužívajú rozum, napr. deti, či nepríčetní ľudia.⁵²

Záver

Cieľom príspevku bolo priniesť reflexiu nad slobodou ľudského skutku z dôvodu toho, že slobodný ľudský skutok je zároveň komunikácia i forma konkrétnych rozhodnutí v mediačnej a probačnej službe. Samotná reflexia ponúka hlbšie poznanie slobody ľudského skutku s prehĺbením vedomostí, ktoré majú napomôcť mediačným a probačným pracovníkom pri prepájaní teórie s praxou. Správne znalosti o moralite ľudského skutku sú veľkou pomocou pre pracovníkov zameraných na mediáciu v trestnej oblasti, podľa zákona č.550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch, na probáciu a jej vykonávanie, ako aj na činnosť a pracovná náplň probačného a mediačného úradníka, pre postpeniterciálnu starostlivosť a duchovné sprevádzanie, v rámci aplikácie nových prístupov k človeku v kontexte mediačnej a probačnej služby.

Zoznam použitej literatúry:

- BENEŠ, A.: *Morální teologie*. Praha : Krystal OP, 1992, 224 s. ISBN 80-901528-3-X.
- BENEŠ, A.: *Principy křesťanské morálky*. Praha : Krystal OP, 1997, 144 s. ISBN 80-85929-16-3.
- GERČAK, F.: *Poznaj a ver. Morálka*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2002, 186 s. ISBN 80-7165-337-3.
- HANUS, L.: *Principy křesťanské morálky*. Bratislava : LÚČ, 2007, 316 s. ISBN 978-80-7114-642-1.
- JÁN PAVOL II.: *Encyklika EVANGELIUM VITAE (1995). O hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života*. Trnava : SSV, 1995, 199 s. ISBN 80-969416-5-8.

⁵¹ Porov. MINAROVÍČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I*. Bratislava : KSCM, 2000, s. 83.

⁵² Porov. TONDRA, F.: *Morálna Teológia I*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtašáka, 1994, s. 48.

JÁN PAVOL II.: *Encyklika VERITATIS SPLENDOR* (1993).

O základných otázkach cirkevnej náuky o mravnosti. Trnava : SSV, 1994, 185 s. ISBN 80-7162-057-2.

KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI (1997), Trnava : SSV, 1998, 918 s. ISBN 80-7162-259-1.

MINAROVÍČ, J.: *Morálna teológia. Všeobecná časť I*. Bratislava : KSCM, 2000, 247 s.

PETRO, M.: *Povolanie človeka k blaženosti*. Prešov : PU v Prešove GTF, 2015, 170 s. ISBN 978-80-555-1395-9.

PŘÍKASKÝ, J.V.: *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladatelství, 2000, 135 s. ISBN 80-7192-505-5.

RATZINGER, J.: *Pravda a sloboda*.

<http://www.impulzrevue.sk/article.php?24>.

SPEŠZ, A.: *Katolícka mravouka*. Trnava : SSV, 1948, 424 s.

SVĚTÉ PÍSMO. Řím : ÚSCM, 1995, 2624 s.

SZANISZLÓ, I.M.: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I*.

Košice : Kňazský seminár sv. K. Boromejského, 2008, 181 s. ISBN 978-80-89361-11-3.

TONDRA, F.: *Morálna Teológia I*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1994, 300 s. ISBN 80-7142-023-9.

Kontakt:

prof. ThDr. Marek Petro, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

Katedra systematickej teológie

Ulica biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

marek.petro@unipo.sk

Profil autora:

Vysokoškolské štúdium začal v r. 1986 na Rímskokatolíckej Cyrilometodejskej bohosloveckej fakulte v Bratislave a úspešne dokončil v r. 1992 na Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Na Pontificia Academia theologica Cracoviensis, Facultas Theologiae Kraków získal v roku 2000 titul licenciát teológie (ThLic.) a v r. 2004 doktorát z teológie (ThDr. PhD.). V roku 2007 sa úspešne habilitoval (doc.) na Gréckokatolíckej teologickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. V roku 2015 prevzal z rúk prezidenta Slovenskej republiky profesorský dekrét (prof.). Od r. 1997 pôsobí ako vysokoškolský pedagóg na Katedre systematickej teológie Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Je autorom viacerých monografií a desiatok vedeckých článkov doma i v zahraničí. Bol riešiteľom šiestich zahraničných a deviatich domácich ukončených grantových projektov. V súčasnosti je hlavným riešiteľom grantového projektu VGA MR a riešiteľom grantového projektu KEGA. V rámci vedeckej práce sa zúčastnil na viacerých domácich i zahraničných konferenciách a sympóziách, recenzoval mnohé monografie, dizertačné a habilitačné práce, je členom viacerých vedeckých grémii.

Viera a „viera“ v hľadaní a budovaní ušľachtilého človečenstva u odsúdených

Emil Turiak

Abstrakt: Život vo väzení je náročný jednak pre väznených ale i pre zamestnancov. Dlhodobý pobyt sa výrazne prejavuje na charaktere ich osobností – zväčša v negatívnom smere. Každý sa snaží prežiť dobu núteného pobytu za mrežami svojím spôsobom. Nejednen človek tu začne hľadať sám seba, začne byť vnímavý aj na hlas svedomia, v ktorom má svoj priestor i Boh. Práve viera v Boha sa stáva záchranným pásom i impulzom a pomocou v ich snahe o lepšieho človeka.

Kľúčové slová: Boh. Viera. Nádej. Láska. Väzenie. Zmysel človeka.

Dnešný človek strácajúci istoty hospodárskych, sociálnych, ekonomických i politických vzťahov, sa stále viac prepadá do akejsi priepasti pochybností, neistoty ba až beznádeje, v snahe nájsť istotu a pevný bod svojho života. Skúsenosť ho neustále presviedča o relativizme a nestálosti vecí i udalostí čo ho obklopujú a nútia ho hľadať znovu a ďalej. Aj táto snaha sa bude javiť neuspokojivou, ak sa nebude uberať cestou osvetlenou Božím svetlom a nebude nasledovať tichý hlas svedomia, vyvierajúci z hĺbky ľudskej bytosti, tam, kde sa zrkadlí ľudská podstata a človeku sa prihovára jeho Stvoriteľ.¹

V pohľade na ľudí i každého človeka zvlášť, sa nám podvedome vynárajú otázky o zmysle ich existencie. Prečo žijú, aký je zmysel ich bytia, kam smerujú, prečo sa usilujú pre to alebo ono, ..., čo ich drží pri živote?

Na akom existenciálnom fundamente vlastne človek funguje a čo ho zmysluplne kultivuje? Čo ho naplňa radosťou a šťastím?

Pri určitom pohľade sa nám pred vnútorným zrakom vynárajú dve mohúcnosti – danosti – schopnosti. Sú to *viera* a *láska*. Bez nich by bytostný mechanizmus spoločnosti, ani malých ľudských societ, neexistoval.

Jedna z nich – *viera* – sa javí ako bazálny základ, na ktorom je postavená stavba života každého jednotlivca i spoločenstva.

Druhá z nich – *láska* – dáva a určuje životu kvalitatívny rozmer smerovania.

¹TURIAK, E.: *Fundamenty smerovania výchovných systémov*. Ružomberok: Verbum, 2015. s. 117.

Ak sú obe spojené – prelínajú sa navzájom a žijú pospolu – vtedy sa vytvára zvláštne „manželstvo“, ktorého meno je „šľastie“. Realita všedných dní nás neustále presviedča o zmysle a opodstatnenosti ich existencie, ale tiež o ich veľkých deformitách a absenciách v ľudskom svete.

Pozastavme sa pri nich a venujme im trochu pozornosti. Človek prišiel na scénu tohto sveta z vôle rozhodnutia jeho Tvorcu:

„A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril. Boh ich požehnal a povedal im: "Plodte a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkou zverou, čo sa hýbe na zemi!" (Gen 1,27 - 28)

Z citátu je zrejmé, že úkon stvoriteľského činu neostal však len pri povolaní k životu. Boh dáva človeku i bytostné poslanie – program, ktorý má v slobode a zodpovednosti realizovať a to na rovine ľudskej society a tiež v rôznosti ostatného tvorstva. Vidíme, že jeho postavenie v hierarchii stvorenia na Zemi je výsadné – človek je učený a povýšený za korunu tvorstva. Ba, človek je povolaný byť priamo účastný na bytí samotného Boha:

„Svet a človek dosvedčajú, že v sebe samých nemajú ani svoj začiatok, ani posledný cieľ, ale majú účasť na Bytí, ktoré je samo osebe (Esse in se) a nemá začiatok ani koniec.“²

Trojdimenziálnosť života človeka

Program, ktorý bol človeku daný Stvoriteľom, je trojdimenzionálny a bezchybný. Evanjelista Lukáš zaznamenáva vzácny dialóg, medzi znalcom Zákona a Kristom, na tému života. Ježiš sa ho pýta, čo je napísané v Zákone?

On odpovedal: *„Milovať budeš Pána, svojho Boha, z celého svojho srdca, z celej svojej duše, zo všetkých svojich síl a z celej svojej mysle a svojho blízkeho ako seba samého!" (Lk 10,27)*

Ježiš ho pochválil slovami: *„Správne si odpovedal. Toto rob a budeš žiť!" (Lk 10,28)*

Z predchádzajúceho dialógu jasne rozlišujeme **tri roviny vzťahov a ich kvality:**

- a) *Vzťah k Bohu* – má byť bezvýhradný – takpovediac absolútny. Celé bytie človeka s jeho možnosťami, schopnosťami a kvalitami má byť zamerané v láske na Boha.

² AKVINSKÝ Tomáš: *Summa theologiae* - In KATECHIZMUS KATOLICKEJ CIRKVI. Trnava: SSV, 1998.

- b) *Vzťah k sebe samému* – človek je povinný milovať i seba: starať sa o svoj život, chrániť ho, dbať o jeho kvalitu a kultiváciu. Život bol človeku daný ako dar a človek je zaň zodpovedný.
- c) *Vzťah k blížnemu* – ľudský rozmer vzťahov k ostatným má vychádzať z kvality a intenzity vzťahu k sebe samému. Boh poukazuje na rovnosť ľudí i rovnosť lásky, ktorou sme Ním obdarení a ktorú sme povinní dávať iným. Stvoriteľ vo vzťahu k človeku – odкрýva svoju absolútnosť a bezvýhradnosť ku každému človeku, ktorého povolal k životu. V tomto nám dáva príklad, ktorý sa máme usilovať nasledovať v medziľudských vzťahoch, postojoch i v myšlienkovom svete.

Už v rajskej záhrade nachádzame prvé pochybenia – zlyhania človeka voči dôvere Božej a slobode, ktorú človek od svojho Tvorcu dostal.

Pri diablovom pokúšaní človeka, cítime, z jeho stany, silný útok na vieru – dôveru človeka k Bohu. Naozaj nesmieme jesť zo stromov?

"Naozaj povedal Boh: "Nesmiete jesť z nijakého rajskeho stromu!?" Žena odpovedala hadovi: "Z ovocia rajských stromov môžeme jesť, ale o ovocí stromu, ktorý je v strede raja nám Boh povedal: "Nejedzte z neho, ani sa ho nedotýkajte, aby ste nezomreli!" (Gen 3,1-3)

Ľudia jedli z iných stromov rajskej záhrady a nič zlé sa im neprihodiło. Tak prečo neskúsiť aj z toho výnimočného – zakázaného stromu? Čo ak je práve toto – konzumácia jeho ovocia - cesta k ešte väčšej blaženosti a nezávislosti? A ak nie – veď nič sa vlastne nestane! Už máme poznanie s konzumáciou ovocia z iných stromov.

Ľudia pochybovali o pravdivosti dôraznosti Božieho upozornenia.

„Tu povedal had žene: "Nie, nezomriete, ale Boh vie, že v deň, keď budete z neho jesť, otvoria sa vám oči a vy budete ako Boh, budete poznať dobro a zlo." A žena videla, že strom je na jedenie chutný, na pohľad krásny a na poznanie vábivý, nuž vzala z jeho ovocia a jedla, dala aj svojmu mužovi, čo bol s ňou, a on tiež jedol.“ (Gen 3,4-6)

Stratégia vzbury je zo strany diabla vedená cez deformitu lásky. Zlý duch v človeku rozducháva silu egoizmu, ktorá túži „byť Bohom“ a neuspokojuje sa „len s Jeho obrazom“ vo svojej duši. Tento túžobný egoizmus nakoniec mohutnie a činí masívny útok na vôľu Adama a Evy. Zatieňuje ich pohľad na dôveru Tvorcom im danú, zabúdajú na vernosť k Nemu a vrhajú sa do priepasti pochybností a nevery, ktorá ich pohltí a okradne o bohatstvo rajskej blaženosti.

„I otvorili sa obom oči a spoznali, že sú nahí.“ (Gen 3,7) Prázdno ich duší je zaplňané smútkom, hnevom a temnosťou, z ktorej by sa bez pomoci Božej nikdy nedostali a nevrátili sa k pôvodnému určeniu - v obraze a diele stvorenia im danému.

A Zlý pracuje v dejinách ďalej. Navádza, ponúka ale i viaže tých čo mu uverili a uveria. Prvotná apostázia prarodičov má nespočetné reprízy v životoch ich potomkov. A táto skúsenosť zranení hriechom, neustále sa opakujúca, vytláča z očí detí Adamových aj bolestné slzy – nie vždy sprevádzané ľútosťou a hľadaním cesty nápravy.

„Hriech je urážka Boha. „Proti tebe samému som sa prehrešil a urobil som, čo je v твоjich očiach zlé“. Hriech sa stavia proti láske Boha k nám a odvracia od neho naše srdce. Podobne ako prvotný hriech, je neposlušnosťou, vzbúrou proti Bohu, pretože človek chce byť „ako Boh“ (Gn 3,5), a teda poznať a určiť, čo je dobro a zlo. Hriech je teda „láskou k sebe až po opovrhnutie Bohom“. Pre toto pyšné vyvyšovanie seba je hriech pravým opakom Ježišovej poslušnosti, ktorá uskutočnila spásu.“ (KKC 1850)

V nasledujúcich riadkoch sa pristavíme pri téme viery a jej plastickejši v zmysle chápania a postoja k nej.

Viera ako základný postulát ľudskej existencie

Výraz viera v sebe nesie dve základné dimenzie:

a/ schopnosť nadobúdať presvedčenie (má dynamický charakter – je to proces nadobúdania istoty – presvedčenia o niečom). Presvedčenie nadobúdané na základe vlastnej činnosti a skúsenosti.

b/ dôveru (prijatú určitú pravdu na základe autority niekoho). Jedná sa tu o prebratie určitej skúsenosti na základe zásahu zvonka – od iného človeka, Boha. V porovnaní so schopnosťou, ktorá je verifikovateľná, merateľná, má dôvera väčší stupeň omylnosti (avšak, vďaka neohraničenosti hmotou a jej fyzikálnymi vlastnosťami - má oveľa väčšiu pôsobnosť).

Človek potrebuje k životu vieru v niečo. K svojmu šťastiu potrebuje spoločenstvo ľudí. Človek potrebuje lásku druhej osoby. Už z tohto dôvodu nemôže svoj život stavať na nejakých neosobných materiálnych veciach, veriť v osud, v energiu sveta, techniku, či silu nejakých kamienkov. V hĺbke svojho srdca každý verí, že raz bude všetko dobré. Toto presvedčenie človeka niektorí nazývajú aj pradôverou. „Nerozumní sú tí, čo svoj život zverili neosobným silám. Kto v nič neverí, koná proti tejto pradôvere a duchovne pácha samovraždu“.³

Slovník slovenského jazyka zaznamenáva k téme viery nasledovné:

1. pevné presvedčenie o správnosti, pravdivosti, istote, jestvovaní ap. niečoho, verenie v niečo (úspech, víťazstvo ...), dôverovanie niekomu, dôvera v niečo

³ BARSÍ BALÁZS: *Hitűnk foglalatla*. Kecskemét, 2011.

2. náboženské presvedčenie, náboženstvo, vierovyznanie, konfesia: kresťanská, katolícka, evanjelická, židovská,...; viera v Boha;

3. hovor. zastar. úver, kredit, vera;

4. zastar. vernosť⁴

Pozastavme sa pri najzákladnejších veciach – stránkach života:

Potraviny: bez viery, že sú zdravé - bezpečné (nie skazené, otrávené) by sme ich nekupovali, ani nekonsumovali (chlieb od pekára, mlieko a mäso od chovateľa, ovocie a zeleninu od pestovateľa apod. ...).

Voda: kto by ju pil, ak by neveril, že je nezávadná?

Bývanie – dom: kto by sa doň nasťahoval, keby vedel že sa čoskoro zrúti? Kto by nastúpil do výťahu bez viery, že sa lano neutrhne a výťah s ľuďmi nespadne do šacht? ...?

Doprava: kto by cestoval autom, lietadlom, loďou, vlakom, ..., keby nemal vieru v ich konštruktérov a ich zodpovednosť?

Lekár: kto by ho vyhľadal bez nádeje v jeho pomoc a dôvery, že nám chce naozaj zodpovedne pomôcť?

Učiteľ: rodič dúfa a verí v jeho odbornosť, schopnosť i morálnosť a zveruje mu svoju „ratolest“.

Tieto a iné bazálne potreby vyžadujú od človeka vieru, že nebude sklamaný a jeho očakávania sa naplnia. Všetky sú sprevádzané vierou vo svoje dobro i dobro iných. Bez viery by sa poznanie človeka a spoločnosti neposunulo ďalej.

Bez viery a dôvery by ľudstvo nemohlo ani existovať – bolo by zahynulo už vo svojich počiatkoch.

Nádej človeka – v prítomnosti i v jeho pohľade do budúcnosti

Súčasný svet je dobou množstva paradoxov, ktoré výrazným spôsobom ovplyvňujú život ľudí. Relativizmus a nestálosť materiálnych hodnôt, spoločenských i politických zoskupení, kultúrnych zvyklostí, chamtivosť a bezohľadnosť mnohých, bieda a moderné otroctvo, neúcta k človeku i k životu samotnému vo všetkých fázach jeho existencie ..., to všetko vnáša do života ľudí vážne otázky a neistotu, depresie ba až beznádej. Globálne povedané: viera v človeka sa stráca a vidina lepšej budúcnosti je zahalená tmou. Predsa však v srdci človeka sa ozývajú túžby po dobre, pokoji i šťastí. Je tomu preto, že nádej je základnou črtou človečenstva, ktorá mu umožňuje kráčať aj v ťažkých situáciách ďalej a hľadať spôsoby ich riešenia, dáva mu silu prežiť a odvahu ísť ďalej. Nádej je vitálnym koreňom, čo neustále plodí nové výhonky, na ktorých má vyrastať a kvitnúť dôstojný život. Nádej je spájaná s každodenným životom. Dáva mu im-

⁴ SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA. Kolektív autorov. Bratislava: SAV. 1965

pulz pre dosahovanie a napĺňanie cieľov, prekonávanie prekážok a spája sa s vierou v dobro osobné i spoločenské. Spolu s dôverou je základom spolužitia medzi ľuďmi a nosným pilierom budúcnosti.⁵

Nádej je spájaná s každodenným životom. Dáva mu impulz pre dosahovanie a napĺňanie cieľov, prekonávanie prekážok a spája sa s vierou v dobro osobné i spoločenské. Spolu s dôverou je základom spolužitia medzi ľuďmi a nosným pilierom budúcnosti. Tam, kde sa nádej zo života človeka vytratí, nahrádza ju smútok, depresia, ba až beznádej. Život bez nádeje stráca svoju kvalitu a význam. Takýto život sa stáva bolestným a tragickým, ktorého vyvrcholením môže byť únik z reality a deštrukcia života vlastného či životov iných ľudí. Hovoríme, že život sa mení v peкло.⁶

Slovník slovenského jazyka zaznamenáva k téme nádeje nasledovné:

1. nádej: viera, dúfanie, úfnosť v splnenie niečoho
2. osoba alebo vec, od ktorej očakávame niečo, o ktorej veríme, že niečo splní
3. nádejať sa - mať nádej, veriť, dúfať
4. nádejeplný – vzbudzujúci nádej⁷

Spoločenstvo viery a nádeje

Viera a nádej sú ako nerozlučné dvojčičky, ktoré spolu kráčajú a podopierajú spoločenské medziľudské životné dialógy, napĺňané konkrétnosťami potrebnými k uspokojovaniu túžob a potrieb každého jednotlivca.

Nádej povzbudzuje a viera iniciuje človeka vytrvať v ceste za cieľom, či prekonať neúspech alebo nevoľnosť a nevoľu. Podieľajú sa na budovaní vyváženosti psychiky človeka a jeho duševnom zdraví.

Ak by nádej a viera v živote človeka absentovali, jeho pozemská existencia by bola ohrozená pri prvej vážnejšej prekážke, či záťažovej pozícii.

Ľudská viera i nádej dokážu človeka zmobilizovať v ťažkostiach a vliať mu silu kráčať životom ďalej i k naplneniu cieľa (ak ho človek má). S vierou i nádejou vedíme ľudské dialógy a realizujeme rôzne formy vzťahov. S vierou, že nám ten druhý neublíži, sa s inými stretávame a kooperujeme na mnohých úrovniach a rovinách osobných, pracovných, spoločenských, kultúrnych a iných.

⁵ TURIÁK, E.: *Človek a svet hodnôt*. Ružomberok: Verbum, 2016. s. 82. ISBN 978-80-561-0380-7

⁶ TURIÁK, E.: *Človek a svet hodnôt*. Ružomberok: Verbum, 2016. s. 83. ISBN 978-80-561-0380-7

⁷ *SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA*. Kolektív autorov. Bratislava: SAV. 1965

Viera a Boh

Vierou sa človek slobodne celý oddáva Bohu – verí a usiluje sa poznať a plniť Božiu vôľu. „Spravodlivý bude žiť z viery“ (Rim 1,17).

„Viera je základom toho, v čo dúfame, dôkazom toho, čo nevidíme.“ (Hebr 11,1)

Viera v Boha otvára človeku dimenziu nekonečna, v ktorej má i on svoje miesto, pretože Boh s ním počíta, miluje ho a chce ho urobiť šťastným.

Dnešní ľudia nemajú problém s vierou alebo s náboženstvom, ale problém spočíva v spôsobe ich myslenia. Človek svoju inteligenciu využíva v svoj prospech, na dosiahnutie dočasných cieľov, zameraných na materiu, ale zabúda na zmysel bytia, nedokáže s obdivom pozerieť na existenciu. Prestáva hľadať konečný zmysel života. Vidí a žije iba pre dnešok.⁸

Max Kašparú na tému viery hovorí: Mnoho ľudí žije život jedno-rozmerný – telesný, tí, ktorým stačí jedlo, pitie, všetko pre telo a iným sa v myšlienkach nezaobierajú. Dvojrozmerný človek je – telesný a psychický, stará aj o svoj kultúrny život, je preň dôležité vzdelanie. Tretí rozmer, rozmer duchovný, spočíva v hľadaní Boha a v živote prežívaného s Bohom. U mnohých chýba v živote tretí rozmer, preto súčasný človek čoraz menej chápe sám seba, nenachádza odpoveď na základné otázky vlastnej existencie, nevidí riešenia na mnohé problémy v živote.⁹

Katechizmus Katolíckej cirkvi: „Viera je istá, istejšia než akékoľvek ľudské poznanie, lebo sa zakladá na samom slove Boha, ktorý nemôže klamať.“

Viera je predovšetkým osobným primknutím sa človeka k Bohu; súčasne a neoddeliteľne je slobodným súhlasom s celou pravdou, ktorú Boh zjavil. Keďže kresťanská viera je osobným primknutím sa k Bohu a súhlasom s pravdou, ktorú zjavil, líši sa od viery v človeka. Je dobré a správne úplne dôverovať Bohu a bezvýhradne veriť tomu, čo povedal. Bolo by však márne a pomýlené vložiť takúto vieru do nejakého tvora (KKC 150).

Zmysel viery môžeme prijať iba na spôsob nádeje. Tá je neodlučiteľne spojená s ľudským životom. Nádej, že v dejinách sa ako posledný ukáže zmysel a nie nezmyselnosť, právo a nie bezprávie, pravda a nie lož, šťastie a nie beznádejné utrpenie. „Boh“, sa javí ako pomoc a ponuka nádeje človeka: Boh ako moc budúcnosti, ako budúcnosť našich projektov budúcnosti, ako moc, ktorá nás oslobodzuje k nášmu ľudskému bytiu a k nemu vyzýva. Boh by však nemohol byť absolútnou budúcnosťou dejín, keby nebol absolútnym pôvodcom všetkej skutočnosti. Keď takto hovo-

⁸ BARSÍ BALÁZS: Hitűnk foglalat. Kecskemét. 2011.

⁹ KAŠPARŮ, M.: Malý kompas víry. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 2001

ríme o Bohu ako o moci budúcnosti, dávame aj odpoveď na základnú situáciu človeka. Táto odpoveď nepotláča ľudské poznanie a tvorenie. Boh človeku nezávidí a nekaží ľudské šťastie. Naopak! Viera v Boha dáva ľudskému hľadaniu a plánovaniu posledný zmysel. Správne chápaná viera človeka priamo provokuje, aby sa pýtal a hľadal, a inšpiruje ho k najvyššiemu úsiliu. Tým, že nás oslobodzuje od strachu z existencie, oslobodzuje nás k práci pre druhých. Nádej neutešuje, ale dáva odvahu (Kasper, 1991).

Viera v Boha nás smeruje k pôvodnému stvoriteľskému určeniu a činí nás schopnými tohto spoločenstva so Stvoriteľom.

Kladiem si otázku: ako by vyzeral svet, hoc poznačený dedičným hriechom, keby každý človek čerpal a žil z Božieho prameňa? Viem, je to veľký sen – ba utópia. Nie je však nereálny. Ak by každý uveril Bohu a svojim životom ho do dôsledku miloval, boli by sme svedkami a aktérmi iného (Božieho) sveta, v ktorom by mal každý svoje zmysluplné miesto a cítil by sa plne akceptovaný a milovaný. (V takomto poňatí života by sme určite nachádzali i tie hodnoty a rozmery života, ktoré sú nám skryté a po ktorých v podvedomí túžime, lebo je odrazom Božej lásky v nás vtlačený.)

Vieru v praxi môžeme charakterizovať aj ako „*tajomný bytostný dialóg medzi človekom a Bohom*“. Tento dialóg má obojstranné bytostné činné nasadenie a smerovanie, ktorých kvalita popri spoločnom pute vykazuje značné rozdielnosti, prameniace z ontogenetickej danosti jej aktérov.

Boh, nekonečne prevyšujúci človeka, vlieva do jeho duše túžbu po Stvoriteľovi a činí ho schopným pre tento bytostný dialóg. Je to On, čo vychádza človeku v ústrety a vzbudzuje v ňom tieto duchovné pohnútky a pochody, dávajúce mu jasné videnie a vlievajúce mu radosť z bytia a poznania Boha.

Iný je kvalitatívny a vzťahový postoj človeka k Bohu. Človek vykazuje značnú nestabilitnosť a kolísavosť vo svojich postojoch a v celkovom životnom smerovaní. Týka sa to aj oblasti jeho viery v transcendentálnosť. Táto slabosť a nedokonalosť pramení a úzko súvisí s jeho náklonnosťou k hriechu. Hriech človeku znemožňuje jasné videnie a vnímanie vanutia Svätého Ducha – Božej milosti a strháva ho do duševných pochybností i temnosti.

Každý človek túži po láske a potrebuje ju pre harmonické utváranie a fungovanie jeho osobnosti. Je to preto, lebo sme tak ako bytosti „konštrukčne nastavení“. Boli sme stvorení z lásky „Láskou“ pre lásku. Stvoriteľova dobrota človeku pridala slobodu, aby mohol naplno vychutnávať ovocie lásky pozemskej i večnej. V tomto privilegiiu slobody je však i

možnosť jej zneužitia. Takáto rozhodnutie nie je však jednoduché, pretože vyžaduje súhlas rozumu a vôle. Ak k nemu dochádza - takýto stav potom nazývame revoltou – vzburou proti Stvoriteľovi – ináč povedané hriechom. Hriech je teda v prvom rade ohrdnutím - sklamaním lásky, je namierený proti nej.¹⁰

„Hriech je previnenie proti rozumu, proti pravde a proti správne mu svedomiu. Je to priestupok proti opravdivej láske k Bohu a k blížnemu, zapríčinený zvráteným lipnutím na určitých dobrách. Zraňuje prirodzenosť človeka a narúša ľudskú solidaritu. Hriech bol definovaný ako „skutočnosť alebo slovo, alebo túžba proti večnému zákonu“. (KKC 849)

Hriech je priamo naviazaný na rozum človeka – jeho poznanie a vôľu v užívaní slobody: Podmienkou mravného jednania je sloboda človeka, ktorá rozhoduje o vlastnej osobe ako o celku. Sloboda je schopnosť činiť zásadné rozhodnutia o sebe samom, ktorá sa uskutočňuje v procese zvláštnych aktov poznávania. Tie v zmysle habituálneho stavu pôsobia na základný postoj. Táto sloboda, v ktorej človek rozhoduje sám o sebe sa vzťahuje k slobodnému absolútnu. Tým, že človek stojí medzi dobrom a zlom, nastáva jeho vnútorný rozkol, pretože sloboda je len správne používanie slobody vôle.¹¹

Sv. Pavol poukazuje na ľudskú slabosť, ktorej podliehame zdá sa tak dlho, ako ľudstvo existuje. Zo zoznamu listu adresovanému Galaťanom, žiaľ ani dnes, nie je nič neaktuálne.

„A skutky tela sú zjavné: je to smilstvo, nečistota, chlipnosť, modloslužba, čary, nepriateľstvá, sváry, žiarlivosť, hnevy, zvady, rozbroje, rozkoly, závisť, opilstvo, hýrenie a im podobné. O tomto vám vopred hovorím, ako som už povedal, že tí, čo robia takéto veci, nedosiahnu Božie kráľovstvo.“ (Gal 2,19-21)

Hriech človeka je najsilnejším determinantom útočiacim na jeho vieru v Boha. Je večnou škodou, že človek pozná tento neradostný úd. Avšak je tiež večným šťastím, že Božia láska ľudstvo pre jeho hriech neodvrhla a neustále mu vychádza v ústrety, aby každý jednotlivец mohol večne pociťovať jej blaho, ak ju prijme za svoju.

Každý človek v hĺbke svojej bytosti túži po krásnych a čistých hodnotách – podobne ako keď v čase dlhotrvajúcich záplav mútnou vodou, túžime sa napiť z čistého prameňa. Tak ako zdravý prameň je osviežujúcim darom pre mnohých, tak je darom pre tento svet človek čistých mravov, vzťahov a skutkov. V čistom zrkadlení Boha v ľudskej duši človek dostáva dar vnútorného pokoja, nepoznané dary Jeho milosti i jasné videnie zmyslu svojho života. Aj keď sa zdá, že táto doba je poznačená víťaz-

¹⁰ TURIÁK, E.: *Človek a svet hodnôt*. Ružomberok: Verbum, 2016. s. 109.

¹¹ GILSON, E.: *Wprowadzenie do nauki świętego Augustyna*. PAX, Warszawa 1953.

stvom zla a jeho úkladov, nutné je podotknúť i ten fakt, že človek má i svoje vnútorné limity – a tie sa týkajú aj jeho konzumácie zla. Pri jeho častej a hojnej konzumácii zrazu pocíti, že to nie je cesta ani spôsob k dosiahnutiu vnútornej harmónie ani k spokojnému nažívaniu s ľuďmi a svetom. Čas v spojitosti so zlom, vždy hrá proti človeku. Smutné je však to, že jeho deštrukcia sa dotýka mnohokrát i tých, čo po takomto stave netúžia, ani sa oň aktívne nepričiňujú. Vonkajšie trblietanie zla len zakrýva jeho pravú podstatu a každý, kto tomuto klamu podľahne nakoniec zistí, že bol podvedený. Množstvo ľudí má túto smutnú skúsenosť, no nie všetci majú odvahu a pokoru tento stav vyznať a správne pomenovať. Avšak ich život je poznačený týmto ovocím a jeho konzumácia neprináša kvety ozajstnej radosti a šťastia. Tie kvitnú len na pozitívnych ľudských hodnotách, zrkadliacich hodnoty prameniace z pôvodcu a darcu života – z Boha.¹²

Je úžasné ako Boh vo svojej veľkodušnosti hľadá a miluje svoje zblúdené stvorenie – človeka. Dialóg viery, vedený Stvoriteľom smerom k človeku, je neustály. On je verný:

„Ak sme neverní, on ostáva verný, lebo seba samého zapriet nemôže.“ (2Tim 2,13)

A neodrádza ho žiadna okolnosť či prostredie. Jedinou prekážkou je samotný človek, ak sa pred vanutím jeho Ducha uzatvára. Ale Boh aj vtedy čaká a klope:

„Hľa, stojím pri dverách a klopem. Kto počúvne môj hlas a otvorí dvere, k tomu vojdem a budem s ním večerať a on so mnou.“ (Zj 3,20)

Vernosť Božia pramení z jej podstaty, ktorou je láska. A „Boh je láska!“ (1Jn 4,8)

Teda ani väznica nie je prekážkou pre nádherný dialóg viery. Viera môže kvitnúť i v prostredí mreží a prinášať vzácne ovocie, tak potrebné pre každého jednotlivca i tento svet.

Láska – prameň a cieľ života

Slovo láska môže mať viac významov a v chápaní ľudí má mnohokrát odlišnú obsahovú i emocionálnu náplň i cieľové nasmerovanie.

Slovník slovenského jazyka uvádza k termínu láska:

- 1/ prirodzená náklonnosť k niekomu, priaznivý cit voči niekomu; náklonnosť jedného pohlavia k druhému, ľúbostný cit, milovanie, ľúbosť;
- 2/ veľký, mimoriadny záujem o niečo, záľuba v niečom;
- 3/ hovor. milovaná osoba, milenec, milienka;

¹² TURIÁK, E.: Fundamenty smerovania výchovných systémov. Ružomberok: Verbum, 2015.

4/ priazeň, láskavosť;

5/ arch. v kazateľskom oslovení.¹³

Pojmy vo Svätom písme vzťahujúce sa na lásku sú tri v rôznych kvalitatívnych rovinách - eros, philia a agapé: Grécky preklad Starého zákona použil slovo eros len dvakrát, kým Nový zákon ho nepoužíva ani raz. Z troch gréckych slov označujúcich lásku – eros, philia (priateľská láska) a agapé – uprednostňujú novozákonné knihy posledné, ktoré sa v gréčtine používalo len okrajovo. Pojem priateľstvo (philia) preberá a prehĺbuje Evanjelium podľa Jána, aby ním vyjadrilo vzťah medzi Ježišom a jeho učeníkmi. Zanechanie slova eros spolu s novou víziou lásky, ktorá sa vyjadruje slovom agapé, nepochybne označuje niečo podstatné v novosti kresťanstva, a to práve v chápaní lásky.“¹⁴ (Deus caritas est, čl. 3)

„Milovať v podstate znamená darovať sa iným. Lásku ani zd'aleka nemožno stotožňovať s inštinktívnou náklonnosťou, láska je vedomé vôľové rozhodnutie kráčať smerom k iným. Aby sme mohli opravdivo milovať, musíme sa odpútať od mnohých vecí, a najmä od seba. Musíme nezištne dávať a milovať až do konca. Toto oslobodzovanie sa od seba je dlhodobou prácou, je namáhavé a vzrušujúce. Je zdrojom vyrovnanosti a tajomstvom šťastia.“ (Ján Pavol II.)¹⁵

Láska je teda snahou, ktorou sa snažíme obdarovať dobrom iného, prajeme mu ho nezištne z hĺbky svojho srdca, chceme ho urobiť šťastným pre neho samého a nie z vlastnej vypočítavosti.¹⁶

Ježiš nám zjavuje Otcovu lásku a sprítomňuje ju vo svojej osobe svojim učeníkom nielen slovne, ale hlavne svojím životom a pozýva ich i nás do tohto Božského spoločenstva:

„Ako mňa miluje Otec, tak ja milujem vás. Ostaňte v mojej láske“ (Jn 15,9). A ďalej: „Toto je moje prikázanie: Aby ste sa milovali navzájom, ako som ja miloval vás“ (Jn 15,12).

Láska - vrchol hodnôt

Jedným zo znakov súčasného sveta je veľký deficit lásky, ktorého dôsledky sa prejavujú v rôznych podobách či už v živote jednotlivcov ako i v ľudských makrosocietach. Môžeme tvrdiť, že ľudstvo je choré na nedostatok lásky. Keďže sa odpojilo od pravého prameňa (Boha) lásky, snaží sa túto absenciu (duchovné prázdno) nahradiť rôznymi inými „láskami“, ktoré sú však „deformitami alebo prázdnyimi ilúziami“ pravej lásky a nemôžu ho trvalo a plne uspokojiť. Návrat k hodnotám pravdy a dobra

¹³ SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA. Kolektív autorov. Bratislava: SAV. 1965

¹⁴ BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*. Pápežské dokumenty 61. Zv. 2005.

¹⁵ JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava: SSV, 1993

¹⁶ TURIÁK, E.: *Človek a svet hodnôt*. Ružomberok: Verbum, 2016.

znamená návrat k hodnote lásky. Ak láska k blíznym chýba, hovoríme o egoizme. Dnes je rozšírené práve toto egoistické chápanie lásky. Mnohí sledujú iba vlastné záujmy. Vzťahy medzi rodičmi a deťmi, vzťahy medzi dospelými, vzťahy na pracoviskách či v školách sa dostávajú do krízy. Nikto však nemôže žiť izolovane od druhých. Všetci potrebujeme druhých, aby sme sa vôbec narodili, ale aj v celom našom ďalšom živote. Každý sníva o skutočnej láske. Láska si vyžaduje trpezlivosť a potrebuje čas, aby dozrela. Urýchľovaním jej dozrievania niekedy robíme veci, ktoré nás neskôr mrzia a sú v rozpore s láskou. Všimame si, ako vníma naše správanie ten druhý? Alebo sa iba schovávame za slovo láska a zaujímajú nás iba naše potreby? Láska je veľká zodpovednosť - za seba a za to, čo sme si k sebe pripúťali.¹⁷

Keď vstúpime do sveta väzení, veľmi rýchlo zistíme, ako tento deficit lásky sa prejavil v šliapaní po zákonoch Božích i ľudských. Celé vezenie je ovocím absencie lásky v živote konkrétnych ľudí, ktorí sa nechali naivne, ale i celkom vedome, zviest' na falošné cesty zla, núkajúce im „výhody“ – avšak bez stability a morálnosti.

Ak by sme ostali len pri tomto suchom konštatovaní, veci by sme nepohli správnym smerom – ba ešte by sme napomáhali ich zhoršovaniu. Posudzovanie a odsudzovanie väznených nie je na mieste. Kristus nás pred tým viackrát dôrazne vystrihal a dáva iný postojoý návod:

„Ale milujte svojich nepriateľov, dobre robte, požičiavajte a nič za to nečakajte! Tak bude vaša odmena veľká a budete synmi Najvyššieho, lebo on je dobrý aj k nevďačným a zlým. Buďte milosrdní, ako je milosrdný váš Otec! Nesúďte a nebudete súdení. Neodsudzujte a nebudete odsúdení! Odpúšťajte a odpustí sa vám. Dávajte a dajú vám: mieru dobrú, natlačenú, natrasenú, vrchovatú vám dajú do lona. Lebo akou mierou budete merať vy, takou sa nameria aj vám.“ (Lk 6,35-38)

Ježiš tiež hovorí:

„Lekára nepotrebujú zdraví, ale chorí. Neprišiel som volať spravodlivých, ale hriešnikov, aby sa kajali.“ (Lk 5,31-32)

Tu je namieste poznámka – „kto sme bez hriechu?“ A teda v čom sa tak veľmi líšime od tých, čo sa do väzenia dostali?

V pamäti nám znejú iné slová Kristove:

„Bol som vo väzení a prišli ste ku mne.“ (Mt 25,36)

Teda Kristus sa nevyhýba väzeniam. Naopak identifikuje svoju pozíciu i s týmto prostredím a ľuďmi v ňom žijúcimi. Kladieme otázku: „prečo?“ lebo tak koná láska. Láska ide do krajnosti – i do nemožných pozícií, len aby zachránila, oživila a obohatila – urobila šťastnou.

¹⁷ TURIÁK, E.: *Človek a svet hodnôt*. Ružomberok: Verbum, 2016. s.89.

„Kto sa napije z vody, ktorú mu ja dám, nebude žízniť naveky. A voda, ktorú mu dám, stane sa v ňom prameňom vody prúdiacej do večného života.“ (Jn 4,14)

Žiaden imperatív, žiaden nátlak či vyhrážanie. Len pozvanie: „*Pod’te ku mne všetci, ktorí sa namáhate...*“ (Mt 11,28) Je to pozvanie pre každého - nielen pre vyvolencov.

Evanjelium je pre každého, pre každú dobu a miesto. Kristus svoju sieť rozvinul i do väzníc. I tam chce vniesť svoj pokoj a svetlo milosti, potrebné pre dôstojný ľudský život. Ale aj tu je len v pozícii pozývajúceho. Ani tu nečiní nátlak (na rozdiel od ľudských opatrení – v dôsledku ktorých sú väznení zbavení slobody telesného pohybu a mnohorakého konania ...). Práve tu cítiť veľmi kontrast ľudského a Božieho pohľadu na človeka.

Aj prostredie väzníc dáva človeku možnosť vstúpiť do hlbín vlastnej ľudskej duše a objaviť v nej čakajúceho, trpiaceho, súciteľného i milujúceho Boha. Boha, ktorý verne a trpezlivo čaká, aby človeka povzniesol z jeho biedy - k jeho pravej dôstojnosti a pomohol mu objaviť v sebe rozmery ľudskosti i normy Božie. Je paradoxné, že na mieste vysokej koncentrácie obetí zla (vlastného i cudzieho), môže človek úplne jasne spoznať dobro svojho Stvoriteľa a Vykupiteľa. I väzenie sa môže stať pustovňou, kde môže človek viesť živý a účinný dialóg so svojim Bohom. Skoncentrované zlo, ktorého ovocím je i väzenie (ako inštitúcia brániaca ostatné obyvateľstvo pred jeho nositeľmi a protagonistami), môže človeku účinne klásť otázky o zmysle a hodnote tejto voľby (zla). Nejednen obvinený alebo odsúdený začal úprimne a vážne v tomto prostredí prehodnocovať svoje zmýšľanie a konanie. A práve v otvorenosti tohto vnútorného procesu došiel k poznaniu, že cesta zla a hriechu je tou nesprávnou cestou. Tu, vo väznici, sa zrodilo rozhodnutie i odhodlanie zmeniť spôsob života a jeho hodnotovú náplň. Tu došli tiež k poznaniu, že prameň dobra vyviera z Boha – z jeho poznania a dialógu s ním. Viackrát som počul od väzňov vety tohto obsahu: - „*Som vďačný Bohu, že som tu, lebo som spoznal svoju zlú životnú cestu a to, že Boh mi chce dobro.*“

- „*Tu som spoznal Boha*“

- „*Tým, že som tu, ma Boh uchránil ešte od väčšieho zla.*“

- „*Boh ma zachránil, už by som asi nežil.*“

Samozrejme nie všetci väznení majú takéto postoj. Sú i takí, ktorí Boha obviňujú za svoj stav i za to, že sú za mrežami:

- „*Keby bol Boh spravodlivý, nebol by som tu.*“

- „*Ak by Boh existoval, nebolo by vo svete toľko zla!*“

- „*Prečo Boh nepotresce tých, ktorí ma tu dostali?*“

- „Kde je Boh, prečo je toľko bezprávia?“

Sú tiež takí, ktorým je Boh ľahostajný. Nezaujímajú sa oň, ani od neho nič nežiadajú, ani ho z ničoho neobviňujú. Vystačia si sami.

Aj tento názorný pohľad ukazuje, aký je Boh k človeku. To, že necháva človeku slobodu voľby a konania, neznamená, že sa o človeka nezaujíma. *Boh človeka len rešpektuje*. Tomu, kto po ňom túži, sa dá poznať a vedie s ním láskavý dialóg.¹⁸

Áno: Láska nie je slepá – ale je do krajnosti vynaliezavá, ospravedlňujúca a ponúkajúca život. Spravodlivosť vyvažuje milosrdenstvom a robí jej zadosť stvorením očistca pre duše hriešnikov.

Boh prekračuje všetky horizonty človeka. To preto, lebo ho miluje Božskou láskou!

V jej objatí aj viera dostáva iný – zmysluplný význam, prekračujúci väzenské i ľudské bariéry a ukazuje nový – plný rozmer ľudskej existencie tu na Zemi i smerom k večnosti.

Kiežby sme mali aj tento rozmer na mysli a snažili sa ho správne pochopiť!

Zoznam použitej literatúry:

- BARSI BALÁZS: *Hitünk foglalat*. Kecskemét, 2011. ISBN 80 – 85594 – 07 – 2
- BENEDIKT XVI: *Deus caritas est*. Pápežské dokumenty 61. Zv. 2005. ISBN: 9788071625940
- GILSON, E.: *Wprowadzenie do nauki świętego Augustyna*. PAX, Warszawa 1953.
- JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava: SSV, 1993
- KAŠPARŮ, M.: *Malý kompas víry*. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 2001
- SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA. Kolektív autorov. Bratislava: SAV. 1965
- AKVINSKÝ Tomáš: *Summa theologiae - In KATECHIZMUS KATOLICKEJ CIRKVI*. Trnava: SSV, 1998. ISBN 80 – 7162 – 253 – 2.
- SVĚTÉ PÍSMO. Trnava: SSV. 2009. ISBN, 978-80-7162-777-7.
- TURIAK, E.: *Človek a svet hodnôt*. Ružomberok: Verbum, 2016. s.89. ISBN 978-80-561-0380-7.
- TURIAK, E.: *Fundamenty smerovania výchovných systémov*. Ružomberok: Verbum, 2015. s. 117. ISBN 978-80-561-0270-1.

¹⁸ TURIAK, E.: Zatiahni na hlbinu! In Ročenka 2013. Ordinariát OS a OZ SR. Bratislava 2014. ISBN 978-80-89261-50-5

TURIAK, E.: Zatiahni na hlbinu! In Ročenka 2013. Ordinariát OS a OZ
SR. Bratislava 2014. ISBN 978-80-89261-50-5.

Kontakt:

*Emil Turiak, PaedDr. ThLic. PhD.
Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku
Katedra špeciálnej pedagogiky,
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
eturiak@gmail.com*

Pomoc ľuďom v núdzi skrze modlitbu, prácu a spoločenstvo

Peter Gombita

Oáza – nádej pre nový život, n.o.

Sme útlkom pre ľudí bez domova. Sme útočiskom pre ľudí v krajnej núdzi, ktorých naozaj často už nikto nechce. A nie je ich málo. Napríklad, počas tejto zimy 2016-2017 sme prichýlili cca 240 klientov. A z roka na rok ich pribúda. Oproti minulému roku bol nárast o 60-70 klientov – poberateľov sociálnej pomoci, ako sa tomu teraz má vravieť.

V našom zariadení máme nocľaháreň, útluk a hangáre. Začali sme so zriaďovaním malých domčekov a novinkou je, že sme už ubytovali aj rodiny s malými deťmi.

Nocľaháreň slúži na prenocovanie. Túto službu využívajú tí, ktorí potrebujú iba prespať buď majú vlastnú prácu alebo sa nechcú zapojiť do pracovnej terapie v našom zariadení. Preto cez deň musia opustiť zariadenie a vracajú sa až večer. Dostávajú polievku a nocľah.

Útluk je pre tých, ktorí sa podieľajú svojou prácou na fungovaní nášho zariadenia, tiež slúži pre nemocných, ktorí nevládzu pracovať. Klienti útluku majú tri razy stravu a ostatné služby.

Hangáre boli kedy skladmi pre kvety a stromy, ktoré sa tu pestovali a ktoré sme „zdedili“ po bývalom záhradníckom podniku. Keďže na uliciach a v lesoch, pod mostami mrzli a živorili ľudia, ktorým nemal kto pomôcť a o ktorých často ani nikto nevedel rozhodli sme sa tieto priestory poskytnúť práve tým „posledným z posledných“.

U nás v našej Oáze sa riadime sa heslom: „Pomáhaš inému, pomáhaš najviac sebe.“ Pomocou iným sa mení tvoj život, naplňa sa Božími darmi. Keď pomáhame iným k dobru, keď iným želáme dobro, obaľuje sa aj naše srdce dobrom a tým je chránené pred zlom alebo aj pred náchylnosťou ku zlu. A radosť, naplnenie, ktoré z konania dobra vzíde, je veľkým darom práve aj pre toho, kto dobro konal a dobro ženal.

Začali sme so zriaďovaním domčekov, kde sa snažíme vychovávať klientov k samostatnosti a kde tiež máme ubytované rodiny s deťmi, ktoré sa doslova.

Chcem upriamiť pozornosť na prácu sociálnych pracovníkov, na ktorých stojí nielen naše, ale aj ostatné podobné zariadenia. Niekedy mám dojem, že práca sociálnych pracovníkov – ak sa priamo nepodceňuje, tak

aspoň nie je dostatočne ocenená. Sociálny pracovník, alebo pracovník v tejto oblasti, pracuje s tým najvzácnejším – s človekom. Navyše s človekom utrápeným, doráňaným, chorým, chudobným a biednym. S človekom osamoteným a smutným. Tento človek nemá peniaze, nemá doklady, často ani nekomunikuje. A práve sociálny pracovník je ten, kto mu sprostredkuje potrebnú pomoc odborníkov – lekárov, psychológov, kňazov. On je tým, kto má nájsť alebo pomôcť nájsť, diagnózy zjavné aj skryté a ktorý posúva klienta k uzdraveniu. A v našom zariadení, po fyzickom vylicení, priviesť klienta k Bohu, v ktorom sa uzdravuje duša aj telo.

To najvzácnejšie

Na celom svete niet nič vzácnejšie, než je ľudský život, než je človek. Je jedinečným stvorením Boha, Božím stvorením. A napriek tomu, keď sa zbúra nejaký dom, hneď o tom informujú médiá. Keď sa stane niečo vo svete, je to udalosť. Keď je zemetrasenie a zrúti sa zopár budov, prídu nielen kamery, ale aj dôležití ľudia a humanitárna pomoc. To všetko je, samozrejme, v poriadku. Tak to má byť. Chybou však je, že keď sa niekomu zrúti život, stane sa to potichu. Nikto o tom nevie, nikto nepomôže. A pritom, ako som už povedal, ľudský život je to najcennejšie. A v ľudskom živote je tým najcennejším rodina. Keď sa rozpadne rodina, keď niekto stratí blízkych, z najväčšou pravdepodobnosťou stratí aj zmysel života. Vieme si predstaviť, čo prežívajú tí, ktorých kvôli dlhom, kvôli peniazom, jednoducho vystahujú z ich bytu? Skúsme si predstaviť, čo asi prežíva otec – hlava rodiny, keď sa jeho žena a jeho deti vďaka nemu ocitli pri kontajneri, bez peňazí, bez strechy nad hlavou, bez domova. Je len otázkou času, kedy začne smútok, bolesť, hanbu a stratu perspektívy zapíjať a hľušiť alkoholom. A na to sa už nabalí rozchod, rozvod a osamelosť. A máme v našom útulku o klienta viac. To je ale ten lepší prípad, keď príde k nám alebo do iného podobného zariadenia. Je dobré, ak vyhľadá pomoc, lebo to je znamením, že jeho myseľ i vôľa funguje a snaží sa vrátiť k normálnemu životu. Horšie je, ak sa človek hanbí prísť do zariadenia pre ľudí v núdzi a myslí si, že prežije na ulici. Lenže on neprežije, on len prežíva. Prežíva a dostáva sa na dno, kde už si nevie pomôcť sám. Tu už musí prísť pomoc zvonku. No najhorší je ten prípad, kedy to človek vzdá.

Stať sa bezdomovcom je naozaj veľmi jednoduché a rýchle. Stačí prísť o prácu, mať pri tom pôžičku či úver, nezaplatiť zopár splátok a už to ide. Z normálneho, bežného človeka je odrazu troska. Samozrejme, prípad od prípadu je iný, jedinečný. Niektorí sa dostane do dlhov a problémov z jednej príčiny, iní z druhej. Alebo u niekoho je prepad do dlhov a chudoby príčinou jeho duševného živorenia, u iného následkom. Niektorí

pracovitý, iný nemá pracovné návyky. Bohužiaľ, v našom systéme nie je čas, priestor a ani prostriedky na to, aby sa jednotlivé prípady aj jednotlivovo skúmali a posudzovali a aby sa núdznym aj jednotlivovo pomáhalo. Spoločných znakov pre všetkých je však to, že buď človek, ktorý sa ocitol v núdzi, má snahu sa z nej dostať alebo ju nemá. Z rôznych dôvodov. V každom prípade je však dôležité, aby sme my, ktorí máme možnosť pomáhať a ktorí máme aj v pracovnej náplni pomáhať, nikoho neodsudzovali. Tak, ako všade, aj tu je potrebný súcit, milosrdenstvo. Ale súcit spojený so spravodlivosťou, aby sme klienta neutvrďovali v jeho biede, aby sme ho svojou úľutosťou neprivedli k nesprávnemu úsudku, že to, ako myslí a žije je v poriadku, že na to má, vzhľadom na svoj neľahký osud, právo, ale naopak, aby sme videli východiská a dokázali ich ponúknuť. Cestu k hľadaniu týchto východísk a pomoc vidíme v práci, modlitbe a v živote v spoločenstve.

Ak je niekto na ulici, je pravdepodobne hladný, smädný, uzímený a často aj chorý. Takže v prvom rade musíme uňho utíšiť hlad. Keď ho vezmeme k nám z ulice, je splnená jeho najzákladnejšia potreba. Ďalším krokom je zabezpečiť mu lekára, často doklady, kartičku poistenca, vybaviť, resp. pomôcť vybaviť sociálne dávky - o to sa starajú naši sociálni pracovníci.

Keď je klient už u nás – v bezpečí a v teple, so stravou, nocľahom a hygienickými zariadeniami k dispozícii, mal by začať pracovať. Za svoju prácu dostáva raňajky a obed. To je to, čo si už zarobil vlastnou prácou.

Práca, modlitba, spoločenstvo

Práca

Do nášho útulku Oáza – nádej pre nový život, n.o. prijímame ľudí, ktorých už často nikto nechce. Sú to ľudia, ktorých odmietla rodina, priatelia i známi. Ani nebudem opisovať, v akom stave k nám často prichádzajú. Obriadime ich, nakŕmime, zohrejeme a sledujeme ich fyzický a psychický stav. Často sú títo bezdomovci aj bez dokladov, nie len bez peňazí. Majú dlhy a exekúcie. Naši ľudia im pomáhajú vybavovať si „papier“, chodia s nimi po vyšetreniach, pretože nie sú v stave postarať sa o seba. Okrem toho im dávame možnosť – zotavovať sa – pomaly, postupne, v rámci svojich možností a schopností – prácou. Ide o pracovnú terapiu, kedy človek získava stratené pracovné návyky, získava pocit dôležitosti, užitočnosti. Práca je darom Božím. Prácou sa človek realizuje, prácou sa posväcuje. Práca človeka naplňuje – dobrom, dobrým pocitom, dáva vedomie užitočnosti a potrebnosti. Práca mení človeka k lepšiemu. Nejde to ľahko. Niektorým to trvá aj niekoľko rokov, kým premôžu smútok a začnú spolupracovať. Iní musia prekonávať bolesť, hnev, urazenosť, možno

aj lenivosť a nechúť. Nie je jednoduché spoznať, čo sa v danom klientovi odohráva, čo ho trápi. Spoznať, či je lepšie dať mu čas na zotavenie, alebo, naopak, trochu ho „popohnať“ a zapojiť do činnosti. Vieme, že ak je človek smutný a v depresii, nevládze fyzicky pracovať. Pohyb ho bolí. Na druhej strane sú prípady a psychické diagnózy, kedy je práve fyzická práca liekom. V každom prípade, je lepši, ak sa človek – hoci aj na silu a proti sebe – začne zapájať do diania, keď sa musí snažiť postarať sa o seba, i keď len čiastočne, pretože starostlivosť o klientov je u nás plne zabezpečená. Sú však bezdomovci, ktorí radšej volia túlanie sa po uliciach a žobranie, než by priložili ruku k dielu za to, že dostanú celodennú stravu. Radšej volia odchod v skorých ranných hodinách, lebo si zvykli na takýto jednoduchší spôsob obživy, než je práca. Akokoľvek jednoduchá a nenáročná.

Modlitba

Keďže som katolíckym kňazom, modlitba je súčasťou nielen môjho každodenného života, ale aj súčasťou života v našom útulku. Každý deň sa modlia klienti Ruženec... a počas víkendu sa konajú sväté omše. Modlí sa cele spoločenstvo. Modlíme sa za ľudí v Oáze, za tých, ktorí nás o to požiadajú aj za tých, ktorí nám pomáhajú. Modlíme sa a ďakujeme. Niektorí to spočiatku odmietajú, niektorí neveria, že by im modlitba mohla nejako pomôcť. Postupne však prichádzajú na to, ako sa im ich život postupne mení k lepšiemu, ako sa zotavujú. Telesne ale aj duševne. Nikdy nevieme, čo sa odohráva v tom bezdomovcovi. Koľko má v sebe bolesti zo zranení, koľko krívd. Vidíme len človeka, ktorý sedí a nekomunikuje, ale nevidíme, čo sa odohráva v jeho vnútri. A tak čakáme, kedy sa otvorí, kedy dovoľí smútku, aby vyšiel von a dovoľí Bohu, aby ho liečil a naplňal.

Sila Boha sa ukrýva vo všetkom. Ak konáme tzv. malé veci, ani si neuvedomujeme, že k tomu potrebujeme niekoho okrem seba. Ale ak si dovoľíme konať niečo, čo nás prevyšuje, niečo, čo je už za hranicou našich zvykov, vedomostí, znalostí, daností, potom už potrebujeme aj niečo, čo nás prevyšuje, aby nám pomáhalo. A to je práve Boh a naša viera v neho.

Hnev, nepokoj, strach, neodpustenie nám nielenže robia život ťažkým, ale nám spôsobujú škody v našom organizme, škodia nášmu zdraviu. Škodlivé myšlienky sa usádzajú v hlave a z nich sa produkujú škodlivé látky do tela a doslova rozožierajú myseľ a následne telo. Takže si treba chrániť myseľ i dušu pred smútkom a neodpustením atď.

Klienti sa jednak zúčastňujú na svätej omši a majú možnosť svätej spovede a prijímania sviatostí. Spoveď je veľkým Božím darom na od-

pustenie hriechov, prijatia nových milostí – milosť posväcujúca, milosť pomáhajúca a ďalšie dary, ktoré napomáhajú zlepšiť a ozdraviť vlastný život a aj život blízkych. Pravdou však je, že veriaci a teda aj naši klienti – sa častokrát mýlia v tom, že keď majú odpustené hriechy, že to stačí. Zabúdajú sa zrieknuť zlého života, zabúdajú opustiť tento život a tiež odpustiť – sebe aj iným. Zabúdajú, že majú byť bdelí, aby sa nevrátili do starých koľají hriešneho života. Nesmieme si totiž zaťažovať dušu a telo opakovanými hriechmi – opakovaním tých istých hriechov. A aj to je ešte málo, pretože následky zlého života, následky hriechov v tele ostali a preto je potrebné zmeniť aj svoj spôsob života, zmenou postoja, zmenou duchovnou i telesnou. A to všetko je potrebné robiť vo viere v Boha a v živote s Bohom. Až toto je ten správny životný štýl pre zdravého človeka a zároveň je to prevencia pred problémami. Iba ak „kráčame s Bohom“, utiekame sa k modlitbám a tým k Nemu o pomoc a radu. Aj to, čo sa ukazuje spočiatku ako problém, sa vďaka modlitbám postupne vyrieši, vyhojí, vylieči. Boh začne konať tam, kde ho volajú, kde ho chcú. Ako? Skrze priateľstvo, príbuzných, partnerov a okolie.

Spoločenstvo

Spočiatku sme si mysleli, že ak má človek strechu nad hlavou, jedlo, hygienu, že má všetko k tomu, aby mohol byť šťastný. Ale zistili sme, že mu predsa len niečo dôležité chýba. Chýba mu spoločnosť blízkeho človeka, spoločenstvo, kam patrí, kde ho akceptujú, kde sa cíti doma. Až keď má spoločenstvo alebo blízkeho človeka, vtedy sa jeho život začína uzdravovať a začína aj ľudsky napredovať. My ho už len usmerňujeme, ako a kde môže zlepšiť svoje podmienky a tak pokračovať k jeho plnohodnotnému životu.

U nás netolerujeme alkohol. Chápeme, že „na ulici“ sa takto bezdomovci posilňujú jednak, aby otupili ostrie skutočnosti, by sa zohriali a aby vôbec prežili túto situáciu. Fakt, že ich alkohol ničí a ťahá dolu, ignorujú. Dávame pravidelne fúkať a ak sa u niekoho zistí požitie alkoholických nápojov, musí ísť von na tzv. vetračku.

V rámci nášho útulku sa klienti môžu posúvať k lepšiemu bývaniu, lepším podmienkam. Mnohí túto možnosť využívajú a zapájajú sa do chodu a života Oázy, mnohí ani netúžia po samostatnejšom bývaní. Vyhovuje im život v komunite. V každom prípade majú zázemie, kamarátov – majú domov. Ideálny stav nastáva vtedy, keď sa z nášho klienta stane fungujúci plnohodnotný človek. Keď sa dokáže zamestnať a aj v práci vydržať, splácať si dlhy a znova sa tešiť zo života.

Kontakt:

Mgr. Peter Gombita

Oáza-nádej pre nový život, n.o.

Záhrada Bernátovce 779, 044 13 Valaliky

gombitap@gmail.com

Profil autora:

Mgr. Peter Gombita je rímskokatolíckym kňazom a zároveň riaditeľom útulku pre bezdomovcov Oáza-nádej pre nový život, n.o. Absolvoval Teologickú fakultu v Bratislave. Je farárom v obci Hýľov a filiálke Bukovec. Skúsenosti s pomocou bezdomovcom a ľuďom v núdzi má už od čias, kedy pôsobil ako kňaz vo Svidníku. Snaží sa jednak pomáhať núdzným a tiež upriamovať pozornosť verejnosti na pravdu o tom, že takýto ľudia medzi nami nielen žijú, ale že aj potrebujú pomoc.

Deliberácia nad podnetmi pre katechézu „Ved' on dáva slnku vychádzať nad zlých i dobrých“ (Mt 5,45b)

Peter Tirpák

Abstrakt: Ježiš Kristus sa počas svojho života nesnažil byť na jednom mieste a čakať, pokiaľ zástup nepríde k nemu a nenechá sa poučiť. Takto si nevieme predstaviť ani Cirkev. Ona ohlasuje dnes jeho slovo, ktoré má účinok v tom, kto ho prijme s otvoreným srdcom. Predmetný príspevok sa snaží o vytvorenie podnetov pre katechézu v špeciálnych podmienkach, kde človek zažil sklamanie nad životom z vlastnej viny alebo vplyvom society.

Kľúčové slová: Väzenie. Ľudská dôstojnosť. Božia láska a odpustenie. Katechéza ako sprostredkovanie milosti.

Úvod

Ježiš Kristus sa počas svojho života nesnažil byť na jednom mieste a čakať, pokiaľ zástup nepríde k nemu a nenechá sa poučiť. Takto si nevieme predstaviť ani Cirkev. Ježiš učil v synagógach, v domoch, pri cestách, pri jazere..., všade tam, kde šlo o človeka. Ježišova „pastorácia“ smerovala do sveta. On sa snažil osloviť a neobísť toho, čo bol na periférii pulzujúceho života. Ježiš jedol s publikánmi a s hriešnikmi, dotýkal sa tých, ktorých Izraeliti sami pre ich inakosť nazývali „nečistými“. Vstúpil do prostredia, aby ho pozdvihol. Aby pozdvihol človeka, ktorého povzbudzoval a vyučoval nie abstraktnými výkladmi, ale rozličnými prirovnaniami, ktoré mu poskytovalo okolie a situácia.¹ Ak chceme – a to je našou úlohou – vnímať tento rozmer Božieho dotyku a stretnutia sa s človekom, nedá sa to bez toho, aby sme dnešnú pastoráciu nenazvali pastoráciou hľadania a nového spoznávania. V tomto spoznávaní sa stretávame s prejavmi pluralizácie a sekularizácie, ktorá so sebou prináša rôzne formy nevery a náboženskej ľahostajnosti. Skúsenosť sklamania z „nevýdareného života“ spôsobuje neraz i v kresťanovi zmätenosť a osamotenosť. Viera je vystavená skúškam a je odkázaná na oživenie a podporu. Potrebne je tu vnímať nutnosť realizácie evanjelizačnej katechézy, ktorá je „akoby štávuou náuky a rečou prispôsobenou časom a ľuďom“². Evanjelizačná katechéza si kladie u poslucháčov za cieľ objaviť a pomôcť prežiť novú radosť z totožnosti pokrstených, ako aj ponúknuť nové svetlo

¹ Porov. VRABLEC, J. – JARAB, J. – STANČEK, Ľ.: *Chod'te aj vy do mojej vinice I*. Trnava : SSV, 1997, s. 22 – 23.

² PAVOL VI.: *Evangelií nuntiandi*. Zvolen : Združenie Jas, 1992, čl. 54.

tým, ktorí akoby hľadali v tme zmysel života, no nenašli ho. Kristus je svetlom, ktoré chce svietiť, dávať istotu a v každej bytosti proklamovať na to, kým je pre každého jedného z nás: cestou, pravdou a životom.

Potreba hľadania a obnovy ľudskej dôstojnosti

Boží obraz je prítomný v každom človekovi. To znamená, že všetci ľudia sú si rovní na základe osobnej dôstojnosti. Každý človek má rovnaké základné ľudské práva bez ohľadu na pohlavie, vek, národnosť, stav, farbu pleti, reč alebo náboženstvo. Všetkých teda zaväzuje povinnosť vážiť si každého človeka bez ohľadu na jeho vonkajšie kvality alebo postavenie, či životnú situáciu. Človek, ako bytosť obdarená rozumom a slobodnou vôľou a ako subjekt práv a povinností, predstavuje prvú základnú hodnotu sociálnej náuky Cirkvi, je srdcom a dušou tejto náuky.³ „Človek je veľký, lebo v sebe odzrkadľuje veľkosť a dokonalosť kozmu. Jeho hodnota nevyplýva z jeho podoby k svetu, ale z možnosti účasti na Božej dokonalosti vďaka jeho obrazu a podobe, ktorú v sebe nosí.“⁴ Ochrana ľudskej dôstojnosti je prirodzeným dôsledkom pravdy v jej prvoradom pomere k spoločnosti. Preto tiež personalistická zásada výrazne potvrdzuje, že jedna osoba má byť prijímaná druhou a v tomto dôsledku prijímaná cez spoločenstvo, vzhľadom na jej jedinečnú hodnotu, ktorá sa určuje vrodenu ľudskou dôstojnosťou.⁵

Ak by sme mali uvažovať nad tým, prečo má mať človek vlastnú dôstojnosť, aká je jej hodnota a odkiaľ pochádza, bolo by azda vhodné pripomenúť si, že človek sa označuje ako duchovno-telesné bytie obdarené rozumom a slobodnou vôľou. Týmto rozumom a vôľou presahuje svet vecí. K dôstojnosti patrí aj fakt, že už z prirodzenosti vyplýva – a to aj pre neveriacich ľudí – do srdca vpísaný zákon, ktorým je hlas ich svedomia, ako na to poukazuje v Písme napr. sv. apoštol Pavol (Rim 2,14-15). Teologické zdôvodnenie dôstojnosti človeka začína teológiou stvorenia v čase, keď Boh stvoril človeka na svoj obraz a podobu (Gal 1,26).

Ľudská dôstojnosť sa dá chápať v dvojakom zmysle: ako dokonalosť, ktorú človek dosahuje prácou na sebe samom, aktivitou zameranou na iných, vernosťou voči prijatým hodnotám a ich realizáciou. Sám človek sa stáva tvorcom svojej dôstojnosti a môže ju - podobne ako získať – stratiť. Nie je vrodenu hodnotou. Takéto chápanie dôstojnosti sa nazýva

³ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes* (12-22) - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

⁴ PETRO, M.: *Povolanie človeka k blaženosti*. Prešov : GTF PU, 2015, s. 9-10.

⁵ Porov. BUTTIGLIONE, R.: *Chrzešćijanie a demokracja*. Lublin : Polihymnia, 1993, s. 124.

individuálnou dôstojnosťou. Druhým chápaním dôstojnosti osoby je vrodená ontická hodnota, ktorá je trvalá, nechýbajúca a zaväzujúca.⁶

Nie ľudská osoba rozhoduje o tom, že je osobou, že vlastní dôstojnosť. Ľudská dôstojnosť, to je jednoducho samotná osoba ako hodnota. Akceptovať dôstojnosť osoby znamená uznať fakt, že ľudská bytosť je dielom samého Boha. Ochrana ľudskej dôstojnosti bude len vtedy skutočná, keď sa prijme, že osoba je bytím existujúcim v sebe a nie v niečom inom, že je založená na sebe samej a nie na inom bytí. Nie je teda časťou, či fragmentom alebo prípadným bytím, nie je ani elementom sveta alebo jednoduchým exemplárom ľudského druhu, ktorý je možné vymeniť. Každá ľudská osoba je novinkou, je jediným a neopakovateľným bytím. Byť osobou znamená existovať zo seba, v sebe a pre seba. Zároveň to znamená, že osoba je autonómnym a slobodným bytím v rozhodovaní o sebe. To má za následok, že vážnosť dôstojnosti osoby je tak vážna, že s ňou nemôže byť zaobchádzané ako s prostriedkom.⁷ Niet azda jednoznačného chápania pojmu dôstojnosti ľudskej osoby. Vo všeobecnosti však možno povedať, že strata dôstojnosti má na svedomí odlúďštenie, ktoré sa prejavuje zánikom humánnych hodnôt tak v osobnom, spoločenskom, ako i v kultúrnom živote. Podľa koncilového učenia kresťania sú povolaní budovať ľudskejší svet, svet lepšie zodpovedajúci jedinečnej dôstojnosti človeka.⁸ Právý spoločenský pokrok spočíva v rozvoji mravného vedomia, ktoré vedie k preberaniu väčších spoločenských povinností a k otvorenosti voči iným i voči Bohu.⁹

Boh miluje bez rozdielu

Už cirkevní otcovia, najmä pápež Lev Veľký, zdôrazňovali, že v Ježišovi Kristovi prijal Boh s konečnou platnosťou všetko ľudské a tak človeku prepožičal jedinečnú dôstojnosť. Dôkazom toho je fakt, že v Ježišovi Kristovi všetky prirodzené rozdiely, ktoré sú medzi ľuďmi, strácajú svoj diskriminujúci charakter, ako hovorí aj sv. Pavol, že už niet ani Žida, ani Gréka, ani otroka, ani slobodného, lebo v Kristovi sme všetci jedno (Gal 3,28 a Kol 3,11). To znamená, že každý je povolaný k dôstojnosti Božích detí. Sám Ježiš svojím správaním ukazuje, že všetci ľudia majú svoju dôstojnosť. Biblické texty v mnohom potvrdzujú toto

⁶ MAZUREK, J.: *Godnosť osoby ludzkiej jako wartość absolutna. Roczniki nauk społecznych*. Lublin : KUL, 1993, s. 261.

⁷ Porov. VRAGAŠ, Š.: *Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi*. Bratislava : CMBF, 1996, s. 29-30.

⁸ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes (91)* - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

⁹ Porov. PAĽA, G. – POLÁKOVÁ, M.: *Online doba, online cirkev II*. Prešov : GTF PU, 2013. s. 87.

jeho poslanie: prísť „*hľadať a zachrániť, čo sa stratilo*“ (Lk 19,10). Ježiš svoje učenie nevyhradzoval iba pre určitú skupinu ľudí, ale naopak, jeho učenie skrze ohlasovanie bolo prístupné širokej verejnosti, čo dokazuje neustála prítomnosť veľkého počtu ľudí, označovaných v Písme ako zástupy (Mt 4,25; Mk 2,13; Lk 5,3; Jn 12,18). Ježiš túžil priniesť svoje poslanstvo čo najširšiemu okruhu poslucháčov, na čo využíval náboženské, ako aj príležitostné zhromaždenie ľudí.¹⁰ Treba povedať, že Ježiš vo vzťahu k zástupu nezostáva pasívny. Nedá sa tvrdiť, že ho jednoducho trpel. Práve opak je pravdou, v evanjeliu je mnoho miest, v ktorých je Ježiš voči zástupu aktívny. Jeho aktivita spočíva v pretváraní ľudského srdca a uvažovania. Tak buduje Božie kráľovstvo už tu na zemi. V mnohých výzvach k vnútornému obráteniu adresuje poslucháčom aj dôvod, prečo tak urobiť. Ním by mala byť odpoveď na Božiu neprestajnú a nemeniacu sa lásku, ktorá sa má odzrkadliť aj vo vzťahoch človeka k človeku navzájom. Aby sme tak priznali účasť a mali podiel na Otcovej láske, boli synmi svojho Otca, ktorý je na nebesiach a ktorý dáva slnku vychádzať nad zlých i dobrých a posieľa dážď na spravodlivých i nespravodlivých (porov. Mt 5,45). Tento názor o reagovaní na Božiu lásku opisuje aj emeritný pápež Benedikt XVI. On akoby dával odpoveď na otázku, prečo vlastne milovať Boha? „*Pretože nás Boh miloval ako prvý (porov. 1 Jn 4, 10), láska už nie je len „prikázaním“, ale je odpoveďou na dar lásky, s ktorým nám Boh ide v ústrety.*“¹¹

Láska a odpustenie ako Boží a ľudský fenomén

Jedným z často používaných slov v spoločnosti, pri rozvíjaní vzťahov, komunikácii, interakcii a pod., je slovo – *láska*. Kresťanská láska bola vždy charakterizovaná tým, že bola konkrétna. Teda je to láska, ktorá je viac v skutkoch ako slovách a prejavuje sa viac v dávaní než v prijímaní. Ako spomína pápež František v jednom zo svojich príhovorov: „...*láska, o ktorej hovorí Ján (evanjelista), nie je láskou telenovie! ...kresťanská láska má vždy istú kvalitu. Sám Ježiš, keď hovorí o láske, hovorí o konkrétnych skutkoch: nasýtiť hladných, navštíviť chorých a mnohé iné konkrétne veci. Láska je konkrétna, kresťansky konkrétna. A keď tu nie je táto konkrétnosť, žijeme kresťanstvo ilúzií, pretože nie je jasné, kde je stredobod Ježišovho poslania. Táto láska nedosahuje onú konkrétnosť, je láskou ilúzií.*“¹²

¹⁰ Porov. SLIVKA, D.: Interpretácia Biblie veriacim v súčasnom svete. In: *Špecifickosť edukácie v kontexte*. Bratislava - Nitra: UK a RKCMBF 2007, s. 91.

¹¹ BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*. Trnava : SSV, 2006, s. 4.

¹² FRANTIŠEK: Z homílie počas svätej omše v Dome sv. Marty dňa 9.1.2014. In: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20140109035> (3.3.2014).

Je potrebné vnímať a reflektovať skutočnosť, že vo svete sme neraz svedkami deficitu lásky. V konečnom dôsledku sa tento nedostatok odzrkadľuje o.i. na ľudských prístupoch v (ne)hľadaní spoločného dobra, v oblube žiť s pocitom a vedomím, kde je podstatnejšie viac mať ako byť, či v slovných bojoch, kde ide o „výhru“ jednej strany bez túžby spoločného hľadania riešenia konkrétnej situácie. Tento posledný postoj je pri tom často založený na polopravde, či nepravde, osočovaní a arogantnosti. Ako spomína sv. Ján XXIII., občianske nažívanie možno pokladať za usporiadané, užitočné a zodpovedajúce ľudskej dôstojnosti, ak je založené na pravde, ako pripomína aj sv. apoštol Pavol: „*Preto odložte lož a hovorte pravdu každý so svojím blížnym, veď sme si navzájom údmi*“ (Ef 4,25). To sa stane, spomína pápež, ak každý uzná nie len svoje práva, ale aj povinnosti voči druhým. Táto skúsenosť v obrode lásky a prinavrátania ľudskej dôstojnosti nastane vtedy, ak budeme búrať bariéru sebeckosti, a pociťovať potreby iných ako svoje vlastné.¹³

V medziľudských vzťahoch je potrebné hľadať neustále nové východiská, ktoré budú mať pozitívny dopad na budovanie nebeského kráľovstva už tu na zemi. Jedno z možností je prijať a dať zakúsiť *odpustenie*. Práve ono je „*podstatou lásky, ktorá dokáže chápať chyby a naprávať ich*“¹⁴, napísal Svätý Otec František na jednom zo svojich pravidelných príspevkov na Twitteri. Odpustenie je zázrak, ktorý Boh v nás koná prostredníctvom svojho milosrdenstva, aby sme ho potom mohli použiť aj na druhých. Je to akoby talent, ktorý nám bol zverený preto, aby sme s ním pracovali a priniesli zisk. Nie pre seba, ale pre nový život v Kristovi. Tajomstvo odpustenia spočíva v láske. Ako to pápež František spomína v pravidelnom príhovore pri rannej svätej omši: tajemstvo odpustenia je veľké „dielo Božieho milosrdenstva“, do ktorého nám však pomáha vstúpiť Cirkev. „Prvým krokom“, vysvetlil Svätý Otec, je pocit hanby nad vlastnými hriechmi, čo je milosť, ktorú nemôžeme dosiahnuť sami. Zarmútený a pokorený Boží ľud v babylonskom exile ten pocit dokáže prežívať (porov. Dan 3,25.34 – 43). Na druhej strane príbeh z Matúšovho evanjelia nám ponúka opačný prípad. Ide o príbeh sluhu, ktorému kráľ odpustil veľké dlhy. On však nie je schopný odpustiť svojim dlžníkom. Nepochopil tajemstvo odpustenia.¹⁵ Láska človeka naplňa a vedie živo-

¹³ JÁN XXIII.: Pacem in Terris. In: *Sociálne encykliky*. Trnava : SSV, 1997, s. 323. ISBN 80-7162-203-6.

¹⁴ *Pápež František slúžil mimoriadnu omšu pre väzňov*. In: <http://www.teraz.sk/zahranicie/papez-frantisek-sluzil-mimoriadnu-o/226633-clanok.html> (6.12.2016).

¹⁵ FRANTIŠEK: Spoveď nie je automat na čistenie škvrín. In: <https://gloria.tv/article/SAEENTEj6R6U1A7UuK2EnDBdx> (21.3.2017).

tom. Naopak hriech a jeho prejavy ochudobňujú človeka a pripravujú o prežívanie radosti. Zbaviť sa hriechu a zakúsiť tak otvorenú náruč očakávajúceho Otca je možné vo sviatosti pokánia a zmierenia. V nej totiž ide o potrebné znovuobrátenie sa k Bohu, pričom je potrebné zdôrazniť, že tento úkon ľudského rozhodnutia nie je „obetou“ zo strany človeka v prospech Boha. Teda, že Boh nevyžaduje toto gesto návratu. On ostáva s otvorenou náručou. Túži odpustiť a nanovo darovať lásku prostredníctvom svojho Syna – Ježiša Krista, ktorý vyzýva neustále k obráteniu, spôsobujúcemu premenu človeka. Skutočné obrátenie má svoje vyvrcholenie v pokání, potrebnom k zmene života.¹⁶

Túžba po prijatí a odpustení je vždy na prvom mieste

Nasledujúca časť príspevku bude – vzhľadom na predmetné zameranie vedeckého podujatia – konkrétnym svedectvom tých, čo zažili neúspech v živote a dostali sa na dno vnímania svojej (ne)dôstojnosti. Pred pastoračnou návštevou pápeža Františka vo väznici San Vittore v Miláne, kde zavítal 25. marca 2017, niektorí väzni napísali vo svojich listoch, adresovaných hlave Katolíckej cirkvi, tieto slová: „*Drahý pápež František, poviem úprimne, nie som veľmi veriaci,*“ píše Ivan v dnes publikovanej korešpondencii, žiadajúc Rímskeho biskupa o „modlitbu“ za svoju rodinu, o pomoc pri hľadaní „zmyslu“ svojho pobytu vo väzení a „trochu pokoja“.

Rovnako aj Massimo vo svojom liste vyznáva, že nemá vieru, ale očakáva pápeža ako „brata“. „*Ukradol som svojej matke pokoj a zabil som dôveru svojho otca,*“ priznal sa väzeň.

Podobne aj Alfredo žiada Svätého Otca o zázrak: a to odpustenie vín a za všetko zlo, čo spôsobil, aby sa opäť mohol stať dieťaťom a „*neurobíť viac tie strašné veci, ktoré ma vzdialili od rodiny*“. „*Chcel by som skutočne,*“ zakončil svoj list Alfred, „*môcť začať všetko odznova*“.

Pozornosť médií upútal aj list moslima Mustaphu, ktorý píše, že sa cíti byť pápežom prijatý, ktorý keď sa modlí, „*nerobí rozdiely podľa pohlavia, rasy, a najmä nie podľa náboženstva*“. Svätého Otca poprosil, aby aj naďalej šíril vieru, ktorá môže pomôcť mnohým väzňom „*vyjsť zo svojich deštruktívnych závislostí*“.¹⁷

V týchto výpovediach ide o zlomok skúseností a pocitov. No množstvo tých, ktorí sú poznačení „neprajnosťou života“, ale aj tých, čo jeho zmysel hľadajú, potrebujú neustále zakúsiť to, že Boh je dobrý a že jeho milosrdenstvo trvá na veky (porov. 1 Krn 16,34; Ž 107,1; 1 Mach 4,24).

¹⁶ Porov. GÜNTHER, A.: Morálna teológia II/b. Rím : SÚSCM, 1991, s. 232.

¹⁷ http://sk.radiovaticana.va/news/2017/03/06/v%C3%A4zni_z_mil%C3%A1na_zaslali_p%C3%A1pe%C5%BEOvi_listy/1296901 (12.4.2017).

Dat' nové svetlo, nový pohľad na cenu ľudského života je úlohou každého, kto uveril. Každého, kto dostal krstom „talent“, aby ho počas života zúročil. Takto sa človek stáva skutočným nástrojom v Božích rukách a pretvára túto pustú zem, chudobnú na lásku, na zem úrodnú, oplývajúcu „medom a mliekom“.

Zoznam použitej literatúry:

- BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*. Trnava : SSV, 2006. ISBN 80-7162-594-9.
- BUTTIGLIONE, R.: *Chrześcijanie a demokracja*. Lublin : Polihymnia, 1993.
- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes* (Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete). In: <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).
- FRANTIŠEK: *Spoved' nie je automat na čistenie škvŕn*. In: <https://gloria.tv/article/SAEENTEj6R6U1A7UuK2EnDBdx> (21.3.2017).
- FRANTIŠEK: *Z homílie počas svätej omše v Dome sv. Marty dňa 9.1.2014*. In: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20140109035> (3.3.2014).
- GÜNTHER, A.: *Morálna teológia II/b*. Rím : SÚSCM, 1991.
http://sk.radiovaticana.va/news/2017/03/06/v%C3%A4zni_z_mil%C3%A1na_zaslali_p%C3%A1pe%C5%BEovi_listy/1296901 (12.4.2017).
- JÁN XXIII.: *Pacem in Terris*. In: *Sociálne encykliky*. Trnava : SSV, 1997. ISBN 80-7162-203-6.
- MAZUREK, J.: *Godność osoby ludzkiej jako wartość absolutna. Roczniki nauk społecznych*. Lublin : KUL, 1993.
- PAEA, G. – POLÁKOVÁ, M.: *Online doba, online cirkev II*. Prešov : GTF PU, 2013. 219 s. ISBN 978-80-555-0935-8.
- Pápež František slúžil mimoriadnu omšu pre väzňov*. In: <http://www.teraz.sk/zahranicie/papez-frantisek-sluzil-mimoriadnu-o/226633-clanok.html> (6.12.2016).
- PAVOL VI.: *Evangelii nuntiandi*. Zvolen : Združenie Jas, 1992. ISBN 80-900548-4-6.
- PETRO, M.: *Povolanie človeka k blaženosti*. Prešov : GTF PU, 2015. ISBN 978-80-555-1395-9.
- SLIVKA, D.: *Interpretácia Biblie veriacim v súčasnom svete*. In: *Špecifickosť edukácie v kontexte*. Bratislava - Nitra: UK a RKCMBF 2007. ISBN 978-80-88696-52-0

VRABLEC, J. – JARAB, J. – STANČEK, L.: *Chod'te aj vy do mojej vinice I*. Trnava : SSV, 1997. ISBN 80-7162-165-X.

VRAGAŠ, Š.: *Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi*. Bratislava : CMBF, 1996.

Kontakt:

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Katedra aplikovanej edukológie

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

Ul. biskupa Gajdiča 2

080 01 Prešov

peter.tirpak@unipo.sk

Profil autora:

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD. je docentom na Gréckokatolíckej teologickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove a členom Katedry aplikovanej edukológie. Špecializuje sa v oblasti katechetiky a pastorálnej teológie. Okrem pedagogickej činnosti pôsobí ako člen ústredia Cirkvi a je sekretárom Archieparchiálneho a Metropolitného zhromaždenia. V duchovnej službe pôsobí ako duchovný správca GTF PU. Je autorom monografie *Pastoračná odpoveď Cirkvi na súčasnú krízu manželstva* (2008), *Teologicko katechetické impulzy pre pastoračnú prax vysluhovania iníciačných sviatostí* (2013) a učebných textov s názvom *Rodinná výchova* (2010). Je tiež spoluautorom knihy *Voľný čas z pohľadu teológie a animácie* (2012), *Tajomstvo spásy vo svetle katechézy* (2013) a *Homo viator et homo peregrinus. Základy turizmu a putovania* (2015). Okrem toho je autorom a zostavovateľom viacerých vedeckých štúdií vydaných tak na Slovensku, ako aj v zahraničí.

Liturgické zhromaždenie - priestor obnovenej jednoty

Martin Tkáč

Abstrakt: Príspevok sa snaží poukázať na potrebu človeka, byť s Bohom v jednote, napriek tomu, že spôsob života sveta, chce presvedčiť o opaku. Jednota je vyjadrením základného princípu existencie Boha. Túto jednotu má človek vpísanú. No narušil ju prvotný hriech a odvtedy sa k nej človek nedokáže a ani nemôže z vlastných síl dopracovať. V dejinách spásy sa však návrat k Bohu uskutočnil skrze Ježiša Krista, ktorý neustále pôsobí vo svojom mystickom tele, Cirkvi. Tá ponúka skrze sväté tajomstvá spôsob ako človek jednotu s Bohom môže nanovo vytvoriť. Príspevok si berie na zreteľ najmä sväté tajomstvo krstu, pokánia a Eucharistie, ktoré sú slávené v cirkevnom priestore ako jeho liturgickým zhromaždením.

Kľúčové slová: Liturgické zhromaždenie. Služba. Krst. Pokánie. Eucharistia.

Úvod

Konferencia zaoberajúca sa mediáciou a probáciou pobáda kresťana aj k tomu, aby sa zamýšľal nad otázkami podstaty potreby sprostredkovateľa akéhokoľvek zmieru. V probácii a mediácii je to princíp pomoci občianskemu spoločenstvu. V kresťanstve ide o princíp sprostredkovať stratenú jednotu medzi Bohom a človekom. Samozrejme, že žiaden človek úlohu „mediátora“ v teologickom význame nie je schopný vykonať. Zmier, medzi Bohom a človekom preto vykonal Ježiš Kristus – Boh a človek. Tento zmier znamená umožniť človeku prijať schopnosť žiť Kristov život. To sa udialo historicky a reálne v kríži a zmŕtvychvstaní Ježiša Krista. Každý, kto teda prijíma Krista za svojho Spasiteľa a dá sa pokrstiť dostáva účasť na jeho živote. Ľudská skúsenosť však dosvedčuje, že človek neustále padá do hriechu. Preto mu Boh podáva svoju pomoc. Inak povedané, Boh koná liturgiu – službu obnovenia jednoty. Vyjadrené teologickou rečou a naznačené vo svätých tajomstvách, tou prvou službou pre človeka je krst, druhou je spoveď a iné sväté tajomstvá, ktoré kresťan môže za určitých podmienok prijímať. Nepretržitá služba obnovovanej jednoty sa koná v Cirkvi, v priestore, ktorý tvorí zhromaždenie slúžiacich, preto ho môžeme nazvať liturgickým zhromaždením.

Potreba posvätna

Dnešný moderný človek sekularizovanej spoločnosti si zvykol žiť v dvoch rovinách. Vo sfére, ktorú označuje ako profánum a sfére sac-

rum. A hoci spomínaná sekularizácia spoločnosti sa v mnohých prejavuje už ako striktný sekularizmus¹, predsa jednota človeka hľadá ducha. Možno ho nazve duchom kultúry či humanity, predsa len nemôže toto tiahnuť za tajomstvom poprieť, lebo tým by sa snažil poprieť jednotu samého seba. Samotná psychológia definuje totiž človeka ako bio-psycho-socio-kultúro-spirituálne bytie.² Toto vymedzenie prihliada na jeho celistvosť aj z pohľadu biológie, kultúry, sociálnych a duchovných vzťahov. Momentálne sa však v tomto úvode zameriame len na zložku, ktorá označuje človeka aj za spirituálne bytie. V súčasnosti existuje množstvo definícií a druhov spirituality, medzi ktoré zaradujeme aj nenáboženskú spiritualitu. V konečnom dôsledku však pod pojmom spiritualita³ môžeme rozumieť hľadanie posvätna. Teda proces pomocou ktorého sa ľudia snažia odhaliť a pridržať sa toho, čo považujú za posvätné vo svojom živote. Ide teda o hľadanie osobného spojenia s transcendentnom (s tým čo nás presahuje, je vyššie ako my) ako aj uznanie určitej závislosti od tejto transcendentnej skutočnosti, jej prežívanie v bežnom živote. Je pravdou, že to, čo je pre veriaceho človeka sacrum napr. chrám, môže byť pre neveriaceho profánom napr. iba kultúrnou pamiatkou. Napriek tomuto relativizmu a subjektivismu, prieskumy uvádzajú, že toto hľadanie sacrum má stúpajúci charakter, ktorý má súvis s hladom po duchovnom živote. V. Smékal to vyjadruje aj v pokusoch oživiť prírodnú spiritualitu, ktorá hlása návrat k prírodným náboženstvám alebo túžbu po vrcholných zážitkoch, ktoré človek hľadá napr. v drogách, v masovej účasti na hudobných vystúpeniach, diskotékach, v sektách či meditáciách atď.⁴

Pre kresťanov je náboženská spiritualita jasne orientovaná. Katechizmus Katolíckej cirkvi hovorí: *«V spoločenstve svätých sa v priebehu dejín Cirkvi utvorili rozličné spirituality (duchovnosti). Osobná charizma niektorého svedka Božej lásky k ľuďom sa mohla preniesť na iných, ako „duch“ Eliáša na Elizea a na Jána Krstiteľa, aby niektorí učeníci mali*

¹ „Sekularizmus nemôže prijať nijaký kresťan. Sekularizmus totiž hlása, že ľudské skutočnosti sú úplne nezávislé od Boha, od kresťanského morálneho učenia a od kresťanských zákonov, a preto z nich musí Boh byť úplne vylúčený, ako keby nejestvoval. Vzťahuje sa to na každú oblasť ľudského, spoločenského a osobného života, na zákony, pravidlá a zásady štátu, ktoré určujú, ako sa ľudia majú, alebo nemajú správať bez ohľadu na morálne zákony kresťanského učenia.“ SOČUFKA, F.: *Výzva pre kresťana*. Trnava : Dobrá kniha, 2006. s. 10.

² Porov. RUISEL, I. a kol.: *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2006. s. 27.

³ Spiritualita, Spiritualizmus – názor, ktorý uznáva duchovnú podstatu sveta a dáva prednosť psychickému nad fyzickým; je to orientácia na duchovnú stránku. Porov. PIŤO, V. – PIŤOVÁ, M.: *Slovník cudzích slov*. Bratislava : KNIHA-SPOLOČNÍK, 2001, s. 598.

⁴ Porov. STRIŽENEC, M.: *Spiritualita a jej zisťovanie*. <<http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2005/strizenec.html>>. (24.3.2017).

účasť na tomto duchu. Určitá spiritualita je aj na sútoku iných prúdov, liturgických a teologických, a svedčí o inkulturácii viery v istom ľudskom prostredí a v jeho dejinách. Kresťanské spirituality majú účasť na živej tradícii modlitby a sú nevyhnutnými vodcami pre veriacich. Vo svojej bohatej rozmanitosti sú odrazom čistého a jediného svetla Ducha Svätého. „Duch je skutočne miestom svätých. Takisto aj svätý je osobitným miestom Ducha, a preto odovzdáva seba samého, aby prebýval s Bohom, a volá sa jeho chrámom.“» (KKC 2684).

Uvažovanie nad spiritualitou nás preto vovádza na „miesto“, ktoré bolo a je neustále utvárané vo Svätom Duchu v dejinách skrze teologické i liturgické prúdy.

Liturgické zhromaždenie

Tým miestom je Cirkev. Jozef Ratzinger vo svojej ekleziológii vysvetľuje, že samotné grécke slovo cirkev, teda ekklesia, ktoré postupne prešlo do všetkých románskych jazykov a dnes ho latinčina užíva vo forme ecclesia vychádza zo starozákonného koreňa qāhāl. To sa zvyčajne prekladá ako „zhromaždenia ľudu“. Na týchto zhromaždeniach sa ľud utváral ako kultová veličina. Na základe kultu potom aj ako veličina právna a politická. Vzorom tohto zhromaždenia bolo zhromaždenie Izraela na Sinaji. Keďže sa však židovské spoločenstvo v dejinách viackrát rozptýľovalo, termín qāhāl sa stal aj vyjadrením túžby po nádeji po budúcom zhromaždení ľudu. Z tohto dejinného chápania prvotné kresťanské komunity preto prijali slovo ekklesia vidiac seba ako nové zoskupenie zhromaždené Bohom, ktoré sa uskutočnilo vo zmŕtvychstalom Ježišovi Kristovi ako živom Sinaji. Termín ekklesia si prvotné kresťanské spoločenstvá zvolili aj z dôvodu postupného oddelenia sa od židovského náboženstva, ktoré sa nazývalo „Božím ľudom“, lebo svoju jednotu odvádzalo od zmluvy s Bohom na Sinaji, hoci neskôr aj kresťania vo väčšom meradle užívajú aj toto označenie.⁵

Toto zhromaždenie ľudu, ekklesia – cirkev teda ukazuje, že sa jedná o spoločenstvo (lat. *communio*, gréc. *koinwniva*). Nie nejaké združenie spolku ale dôverné, osobné spoločenstvo veriaceho kresťana a Krista.

Cirkev nie je len zhromaždená okolo Krista, ale je zjednotená v ňom, v jeho tele. Preto je dôležité chápať toto *communio* ako Kristovo telo, v ktorom sa veriaci ako údy zjednocujú prostredníctvom ich zjednotenia s Kristom (porov. KKC 789). Pre lepšie pochopenia významu *communio* ako jedného tela sa uvádza aj termín *koinwniva*. Ak sa pozrieme na pr-

⁵ Porov. STROMČEK, L.: *Cirkev ako communio. Náčrt ekleziológie Josepha Ratzingera*. Žilina : Inštitút Communio, 2010, s. 37-39.

votnú Jeruzalemskú cirkev, tak tá vzniká skrze jej konštitutívne prvky viery a krst (porov. Sk 2,41) ako aj zo životodarného pôsobenia Svätého Ducha. Následne sa vytvára spoločenstvo okolo jedného stola. Kresťanská tradícia ho chápe najmä zo spisov svätého Pavla ako účasť na krvi a tele samotného Krista (porov. 1 Kor 10,16; Gal 2,9; 1 Kor 1,9), ktoré obsahujú aj liturgické texty prvej kresťanskej bohoslužby a hymny (napr. 1 Kor 11,23-26n).⁶

J. Ratzinger ešte ako kardinál považuje slovo *communio*, *koinonia* pre jeho sémantické rozpätie za kľúčové slovo pre pochopenie ekleziológie. Prízvukuje, že toto slovo označuje aj Eucharistiu no zároveň označuje aj obec, spoločenstvo. V našej reči sa však zdajú byť tieto pojmy rôzne. Ratzinger teda ukazuje na *communio* ako na sviatosť i sociálnu a inštitucionálnu veličinu. Odvoláva sa pri tom na stať zo Skutkov apoštolov: „*Vytrvalo sa zúčasťňovali na učení apoštolov a na bratskom spoločenstve, na lámaní chleba a na modlitbách.*“ Na porovnanie uvádzame aj grécky text: Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδασκίᾳ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ, τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαίς. (Sk 2,42). Kardinál na základe tohto textu ukazuje, že skutočné spoločenstvo, teda nie uzatvorenie sa do seba ale vychádzanie zo seba, je konštitutívnym prvkom Cirkvi a patrí ku katolíckej tradícii. *Koinonia* vo všeobecnosti je podstatou Cirkvi. V tomto verši je umiestnená medzi *učení apoštolov* a *lámaním chleba*. Teda akoby *koinonia* bola spájajúcim mostom medzi nimi. *Communio* kresťanov v apoštolskom učení a *communio* v lámaní chleba je to isté cirkevné *communio*. *Communio* Cirkvi je spojené s učením apoštolov a tvorí s ním jednotu, čo ho v určitom ohľade aj odlišuje od lámania chleba (Eucharistie). Tým je bratské spoločenstvo (*koinonia*) prezentované ako skutočnosť, ktorá prekračuje bohoslužobný proces. To je úloha, ktorá je ukotvená v Cirkvi, teda v ustavičnom odovzdávaní i udržiavaní apoštolskej tradície. Toto bratské spoločenstvo vidí Ratzinger aj v udalosti, keď Pavla prijali medzi apoštolov, hoci on sám sa vyznáva, že bol povoláný Kristom ale potrebuje aj potvrdenie tohto prijatia. Bratské spoločenstvo je vyjadrené aj na prvom smene konanom v Jeruzaleme vo vyjadrení prijatia pohanov medzi kresťanov ako aj v rozmere poslania Barnabáša a Pavla ohlasovať evanjelium. (porov. Sk 15,1-35). *Koinonia* má svoje vyjadrenie i v službe starostlivosti pohanok-kresťanov o chudobných v Jeruzaleme. Spoločenstvo v Kristovom tele

⁶ Porov. KUNETKA, F.: *Eucharistie v kresťanskej antice*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 68-69.

znamená spoločenstvo medzi sebou navzájom, v tom je to spoločenstvo stola, ktorého údy si musia navzájom dávať život fyzicky i duchovne.⁷

Cirkev sa tak stáva miestom pre tajomstvo spásy pre celého človeka. Nie iba ako jednotlivca ale človeka aj v jeho sociálnom rozmere. «*Spása prichádza jedine od Boha. Ale pretože život viery dostávame prostredníctvom Cirkvi, ona je našou matkou: „Veríme v cirkev akoby v matku znovuzrodenia a nie v cirkev, akoby bola pôvodkyňou spásy.“ A keďže je našou matkou, je aj vychovávateľkou našej viery.*» (KKC 169). Vidíme, že Cirkev je vychovávateľkou viery. Táto viera je vlastne komunikáciou medzi človekom a Bohom. Prvotným miestom výchovy detí má byť svedectvo rodičov a ich starostlivosť v rodine. Tak aj Cirkev je prvotným miestom výchovy vo viere a tú odovzdáva i čerpá z liturgie.

No úlohou liturgie nie je poučovať, ale starať sa, aby spasiteľné konanie Ježiša Krista žilo ďalej. Preto je lepšie liturgiu chápať ako vzor každej katechézy, ktorá uvádza do pravého života viery. Preto ak liturgia veriacemu pomáha k modlitbe, ktorá je pre jeho život nevyhnutná, kladie základy pre dialóg medzi Bohom a človekom.⁸ Na základe vyššie spomenutého môžeme liturgiu chápať z užšieho i širšieho hľadiska. Hlavne na Východe sa z užšieho pohľadu pod pojmom liturgia chápalo slávenie Eucharistie. Z širšieho pohľadu však ide o verejné úkony Cirkvi, najmä sväté tajomstvá (sviatosti) a cirkevné pravidlo. Kedykoľvek a kdekoľvek Cirkev zvestuje Kristovo slovo, klania sa Otcovi vo Svätom Duchu a v pravde, slávi Eucharistiu a udeľuje sviatosti, tak vtedy je tam prítomný sám Kristus, ktorí pôsobí skrze cirkev. Druhý vatikánsky koncil toto Kristovo prítomné pôsobenie pripomína a liturgiu nazýva „*vykonávaním Kristovho kňazského úradu*“ (porov. SC 6-7).

Pozrime sa však na samotné slovo liturgia: „*Z etymologického pohľadu je grécke slovo leitourgia zložené z dvoch slov: leitos – verejný a ergon – činnosť, dielo, služba. Znamená teda verejná služba. V klasickej gréčtine toto slovo vyjadrovalo dielo, ktoré nejaký človek (alebo rodina) vykonávali v prospech ľudu, mesta alebo štátu. V gréckom preklade Starého zákona nazývanom Septuaginta (LXX) slovo leitourgia označuje verejný a oficiálny kult podľa levitských predpisov na rozdiel od súkromného kultu, pre ktorý sú v LXX použité hlavne slová latreia alebo doulia.*“⁹ V tomto význame by sa jednalo o službu človeka (ľudu) Bohu. A to by nás odvádzalo k vykonávaniu rituálov a kultu.

⁷ Porov. STROMČEK, L.: *Cirkev ako communio. Náčrt ekleziológie Josepha Ratzingera*. Žilina : Inštitút Communio, 2010, s. 22-28.

⁸ Porov. RICHTER, K.: *Liturgie a život*. Praha : Vyšehrad, 2003. s. 36.

⁹ MOJZEŠ, M.: *Liturgická teológia. Aby nám horeli srdcia*. Záborské : Salus animarum, s.r.o., 2016. s. 8-9.

Eucharistia

Každá Eucharistia je plnením Pánovho príkazu: „*Toto robte na moju pamiatku*“ (1Kor 11, 24), ktorý dal Ježiš Kristus pri poslednej večeri. Zároveň je aj sprítomňovaním udalosti našej spásy. Ona je centrom cirkevného zhromaždenia, preto je bohoslužobné spoločenstvo pri jej slávení svedkom veľkonočného Kristovho tajomstva: jeho smrti, vzkriesenia, nanebovstúpenia i jeho eschatologického očakávania.¹⁰ Východná cirkev tento príkaz praktizuje najmä prostredníctvom Svätej božskej liturgie nášho otca svätého Jána Zlatoústeho.¹¹ Čo je obsiahnuté v modlitbe anamnézy: „*Pripomínajúc si toto spasiteľné prikázanie a všetko, čo sa pre nás stalo: kríž, hrob, vzkriesenie na tretí deň, vystúpenie na nebesia, zasadnutie po pravici a druhý a slávny príchod.*“¹²

Byzantská liturgia nás teda odvádza na slová Krista pri poslednej večeri, ktoré opakuje v príkaze anafory sv. Jána Zlatoústeho no ešte jasnejšie sv. Bazila Veľkého: „*Toto robte na moju pamiatku; lebo vždy, keď je tento chlieb a pijete z tejto čaše, zvestujete moju smrť a vyznávate moje vzkriesenie. Keď si teda pripomíname, Vládca, jeho spasiteľné utrpenie, životodarný kríž, trojdňové pochovanie a vzkriesenie z mŕtvych, vystúpenie na nebesia, zasadnutie po pravici teba, Boha a Otca a jeho slávny a hrozný druhý príchod: Tvoje z tvojho tebe prinášame za všetkých a pre všetko.*“¹³

Kristus teda ustanovil Eucharistiu a dal moc kňazom ju nielen sprítomňovať ale počas dejín neustále uskutočňovať, kým nepríde. V slovách ustanoveniach sa vykonáva Nová zmluva, ktorá bola promulgovaná na kríži a jej pravdivosť sa potvrdila vzkriesením Krista. Týmito udalosťami jednoducho konal a koná Boh službu človeku, ktorú neustále sprítomňuje

¹⁰ BOHÁČ, V.: *Liturgický rok v byzantskom obrade*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. s. 9.

¹¹ Je najpoužívanejšou liturgiou kresťanského Východu. Byzantský obrad ju slávi počas celého liturgického roka mimo aliturgických dní a dní, kedy sa slávi Svätá božská liturgia nášho otca svätého Bazila Veľkého. Aliturgickým dňom sa nazýva deň bez slávania Eucharistie. Počet takýchto dní sa počas dejín Cirkvi menil a formoval. Medzi ne sa počítajú aj tie, kedy sa neslúži ani liturgia vopred posvätených darov. V minulosti medzi takéto dni patrila streda a piatok syropôstneho týždňa, pondelok, utorok a štvrtok veľkého pôstu, Veľký piatok, piatok pred Narodením Pána a piatok pred Zjavením Pána (ak tieto sviatky pripadli na nedeľu a pondelok). V súčasnosti – pre rozšírenú prax každodenného sv. prijímania – ostal aliturgickým dňom iba Veľký piatok (okrem prípadu, že naň pripadne sviatok Zvestovania Presvätej Bohorodičky). BOHÁČ, V.: *Krátky liturgický slovník*. Prešov : PETRA, 2002. s. 5.

¹² *Svätá Božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 53.

¹³ *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Bazila Veľkého a Svätá božská služba vopred posvätených darov*. Prešov : Petra, 2005. s. 59.

v najväčšej miere práve v Eucharistii, ktorú veriaci prijíma „na odpustenie hriechov a večný život“¹⁴ Eucharistia je tak miestom vyjadrenej jednoty par excellence. V nej sa uskutočňuje liturgia ako Božie dielo a je viditeľným svätým tajomstvom spasiteľnej jednoty, nástrojom spásy (porov. LG 9). Celý text, ktorý pri svätom prijímaní kňaz hovorí prijímajúcemu znie: „*Drahocenné, presväté a prečisté telo a krv Pána a Boha a Spasiteľa nášho Ježiša Krista **podáva sa** Božiemu služobníkovi (Božej služobníčke) povie meno na odpustenie hriechov a pre večný život. Amen.*“ V cirkevnej slovančine je použité miesto *podáva sa*, slovo *pričášať* a teda od toho odvodené *pričastie*, tvorí základ pre pomenovanie samotného úkonu pristúpenia k Eucharistii. V našich podmienkach sa zaužívalo používanie tohto slova na označenie svätého prijímania. Pokiaľ slovenské slovné spojenie *sväté prijímanie* ukazuje na hodnotu prijímaného daru, tak termín *pričastie* viac rozvíja tento element spoločenstva – mať na ňom účasť v spojení s Kristom aj s celou Cirkvou. V tomto kontexte však nejde ide o prijatie nejakého vzácneho/svätého daru, ale o účasť na tomto dare. Jeho samotným prijímaním sa stávame ním samotným. Toto staroslovienske slovo sa prekladá nielen ako mať účasť, ale aj zapojiť sa.¹⁵ Vidíme tak už nielen symbol jednoty, ale v konečnom dôsledku už aj reálny účinok Eucharistie. Jednota v Kristovi a teda jednota s Cirkvou je vlastne jej hlbokou identitou. Takto ju chápali cirkevní Otcovia. Byť oddeleným od Eucharistie preto znamenalo pretrhnutie tejto identity.¹⁶

„V Eucharistii sa zakončuje modlitba, viera, láska, charita (t.j. všetko, čo veriaci individuálne praktizujú), to moje, stávajú sa vzťahom medzi Bohom a jeho ľudom, medzi Bohom a jeho Cirkvou. Eucharistia nie je iba communion jednotlivca s Kristom, ale spája navzájom veriacich medzi sebou a zjednocuje ich v Kristovom tele... Tým prestáva byť človek individuum. Stáva sa osobou, t.j. bytosťou, ktorá svoje zakončenie nachádza iba v zjednotení sa s Bohom a ďalšími ľuďmi.“¹⁷

Eucharistii je predovšetkým vlastný interpersonálny rozmer. Je to vrcholný okamih stretnutia celej Cirkvi pre lámaní chleba a účasti na hostine zmŕtvychvstalého Krista, ktorý jej predsedá (porov. Lk 24, 30-35; 1 Kor 11. 20) a pozýva nás k účasti na nebeskej liturgii v živote Najsvätejšej Trojice. Eucharistia je tak zásadne komunitnou skutočnosťou. Kresťania vo svete nie sú izolovanými jednotlivcami, ale žijú ponorení do vzá-

¹⁴ Svätá Božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoustého. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 70.

¹⁵ Porov. KOREC, J.CH.: *O Eucharistii*. Bratislava : Lúč, 1997. s. 206.

¹⁶ Porov. CATTANEO, E.: Úvod do eucharistickej teológie. In: *Logos. Revue gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. Prešov : Anton Mesároš – Logos, 2005, roč. 6, č. 2, 72-78 s.

¹⁷ KUNZLER, M.: *Liturgia Cirkvi*. Prešov : Petra n. o., 2009. s. 83.

jomnosti s spolupatričnosťou, ako duchovného tak aj profánneho sveta. Vďaka jednému chlebu, hoci je nás veľa, tvoríme jedno telo (1 Kor 10, 17). Preto je pri Eucharistii vhodný okamih pre modlitbu za druhých. Za tých, ktorí sú nám zverení i za tých, na ktorých sa zabúda.

To je v božskej liturgii v najväčšej miere opísané v mnohých jekténiách, v ktorých sa prosí či už za živých alebo mŕtvych. Tiež je to vyjadrené v modlitbách kňaza, ktorý ich prednáša v množnom čísle alebo za mnohých. Ako príklad nám môže poslúžiť zvolanie pred modlitbou Otčenáša, ktorá už sama o sebe je modlitbou spoločenstva. Táto výzva znie: „A dovoľ nám, Vládca, s dôverou a bez strachu z odsúdenia vzývať teba, nebeského Boha Otca a povedať.“

Krst

Liturgiu preto môžeme správne chápať len v celistvosti ako službu Boha zhromaždenému ľudu a službu zhromaždenej obce Bohu. *Konštitúcia o posvätnnej liturgii. Sacrosanctum concilium* sa nebojí priznať liturgii najvyšší stupeň, keď hovorí, že je vrcholom, ku ktorému smeruje činnosť cirkvi a je zdrojom, z ktorého vyviera všetka jej sila, lebo posväcuje človeka a je najvyššou oslavou Boha. (porov. SC 7;10).

Túto jednotu môže veriaci žiť na Eucharistických sláveniach až vtedy, keď splní patričné podmienky a je vhodne disponovaný. Prvou podmienkou k neustálemu čerpaniu Kristovho života z Eucharistie je prijatie tajomstva krstu. Novozákonné dejiny spásy nám to dosvedčujú tým, že vytvorili a neustále tvoria miesto zhromažďovania, do ktorého je človek prijímaný na základe svojho vlastného osobného rozhodnutia, alebo na základe odovzdávania viery v rodine. Toto rozhodnutie alebo uvádzanie dospelého alebo dieťaťa do života v Kristovi sa deje postupne. Má prechádzať jednotlivými fázami, ktoré majú v konečnom právnom význame (zapísanie do Cirkvi *sui iuris*¹⁸), aj liturgické úkony. *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov CCEO* uvádza: „*Kresťanská iniciácia je proces obrátenia, ktorý je zdôrazňovaný niekoľkými obradnými momentmi, ktoré uskutočňujú múdru pedagogiu spásy.*“¹⁹ Teda cestou ku krstu katechumen prechádza obrátením až k samotnému zjednoteniu s Kristom. V časti *Modlitba za ustanovenie ohláseného* kňaz po exorcizmoch kladie ohlásenému alebo krstným rodičom malého dieťaťa 3 krát otázku: „*Zriekaj sa Satana?*“ Odpoveďou je: „*Zriekam sa.*“ Potom sa kňaz opäť pýta: „*Zriekol si sa Satana?*“ Odpoveď: „*Zriekol som sa.*“ Po istej trojitej od-

¹⁸ Porov. CCEO kán. 29-38.

¹⁹ KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Citta del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1998. s. 49.

povedi nasleduje dialóg o zjednocovaní s Kristom. Tri otázky od kňaza znejú: „*Zjednocuješ sa s Kristom?*“ Odpoveďou je takisto postupné: „*Zjednocujem sa.*“ Po trojitom potvrdení aktu zjednotenia s Kristom nasleduje dialóg „*istoty zjednotenia*“, ktorá má základ vo vyjadrení Vyznania viery. Predchádza mu otázka formulovaná už v minulom čase: „*Zjednotil si sa s Kristom?*“ Pričom ohlásený alebo krstný rodič odpovedá: „*Zjednotil som sa.*“ Takto je vyzvaný vyjadriť svoju pevnú vieru na otázku: „*A veríš mu?*“ Keď odpovie: *Verím mu, lebo je Kráľ a Boh.*“ hovorí Krédo. Po vyznaní symbolu viery opäť ohlásený alebo krstný rodič odpovedá na 3 položené otázky: „*Zjednotil si sa s Kristom?*“ – „*Zjednotil som sa.*“ Po verbálnom prejave zjednotenia nasleduje aj telesné prihlásenie sa k tomuto aktu. Na kňazovu výzvu: „*Poklož sa mu*“, sa ohlásený klania a prehlasuje: „*Klaniam sa Otcu i Synu i Svätému Duchu, Trojici jednodostatnej a nedeliteľnej.*“ Následne pokračuje obrad krstu.²⁰

Pokrstenému sa udeľuje Božský život v zárodku. Ten ma rásť a aj naďalej sa vyvíjať. Samotné slovo krst (gr. βάπτισμα) nám pripomína, že sa jedná o obrad ponorenia do vody. Pri tomto úkone vysluhovateľ vyslovuje krstnú formulu: „*Krstí sa Boží služobník/služobníčka (meno) v mene Otca. I Syna. I Svätého Ducha. Amen.*“ Symbolicky sa tým vyjadruje pochovanie katechumena v Kristovu smrť a východ zo smrti skrze Kristovo vzkriesenie ako nové stvorenie (porov. 2 Kor 5, 17; Gal 6, 15; Rim 6, 3-11). Ovocím krstu je: odpustenie dedičného hriechu ako aj všetkých osobných hriechov; človek získava nový život tým, že sa stáva Božím dieťaťom, Kristovým údom a chrámom Svätého Ducha a pokrstený je včlenený do Cirkvi (porov. KKC 1214 a 1279).

Východ, v spojení s krstom udeľuje sväté tajomstvo myropomazania, čo potvrdzuje aj Katechizmus, ktorý okrem iného hovorí aj o jeho účinkoch, ktorými sú: zdokonaľovanie krstnej milosti a udeľuje sa dar Svätého Ducha, aby sa kresťan viac včleňoval do Krista a aby sa posilnilo spojenie s Cirkvou a mohol vydávať svedectvo viery slovami i skutkami (porov. KKC 1316).

Po myropomazaní sa koná obrad „*vocerkovlenia*“, kde kňaz berie dieťa na ruky a privádza krstenca doprostred Cirkvi: „*Vchádza doprostred chrámu a hovorí: Boží služobník (alebo Božia služobníčka) povie meno sa uvádza do cirkvi v mene Otca i Syna i Svätého Ducha. Amen. Potom hovorí: Uprostred cirkvi tá bude ospevovať.*“ Vocerkovlenie nie je len symbolom, ale je uvedením do stredu Cirkvi, do stredu jej tajomstva, ktoré vedie k najsvätejšiemu miestu chrámu, a tým je svätyňa. Rubrika potom hovorí: „*Potom ho uvádza pred dvere svätyne a povie: Boží slu-*

²⁰ Porov. *Malý trebník*. Prešov : Petra, n.o., 2006. s. 27-30.

žobník (alebo Božia služobnícka) povie meno sa uvádza do cirkvi v mene Otca i Syna i Svätého Ducha. Amen.“ Obrad „uvedenia“ nás tak privádza do Cirkvi a Cirkev nás privádza ku Kristovmu stolu, k jeho tajomstvám.²¹ Rubrika doslovne hovorí: „Ak je dieťa mužského rodu, uvádza ho do svätyne, ak je ženského, iba do kráľovských dverí, pričom hovorí: Teraz prepustíš...“ Vidíme, že trebník aj týmto obradom usmerňuje kresťana na stred Cirkvi na jej najvnútornejšiu časť, ktorá je zdrojom života, a ktorý sa Cirkev vždy snažila opatrovať a strážiť ako o tom svedčí *disciplina arcana*.²² Ním je Eucharistia, ktorú by mal pokrstený človek prijať a prijímať. Zjednotenie s Kristom sa uskutočnilo v krste, pri ktorom sa ohlásený a následne pokrstený, zriekol diabla, jeho skutkov, jeho uctievaní. Stal sa údom Kristovho tela, Cirkvi. Stal sa dieťaťom Boha, jeho rodiny, bratom alebo sestrou iných kresťanov.²³

Spoved'

Druhou podmienkou prijímať život Krista a to v Eucharistii je stav kresťana bez ťažkého hriechu. Ako sme však ukázali vyššie, človek po krste, ktorým sa stal schopným žiť Kristov život, lebo jeho dedičný hriech a prípadné hriechy boli v krste zničené, často upadá do stavu hriechu. Preto Kristus ustanovil a Cirkvi dal sviatosť spovede, na Východe často nazývanou svätým tajomstvom pokánia. Po Druhom vatikánskom koncile častejšie označované ako sviatosť zmierenia. Cirkevní otcovia ju nazývajú druhým krstom²⁴ alebo obnovením krstu a to pre jej účinky, ktoré umožňujú kresťanovi nanovo obnoviť jednotu s Bohom. Treba však aj tu pripomenúť, že vždy ide o Božiu iniciatívu, ktorú človek buď prijme alebo zamietne. CCEO konštatuje: „V sviatosti pokánia veriaci v Krista, ktorí po spáchaní hriechov po krste obracajú k Bohu srdcia, vedení Svätým Duchom a pohnutí bolesťou za hriechy, začínajú nový život, službou kňaza, vyznaním hriechov a prijatím primeraného zadosťučinenia dostávajú odpustenie od Boha a súčasne sa zmierujú s Cirkvou, ktorú hriechom rani; tým táto sviatosť najvyššou mierou prispieva k rozvíjaniu kresťan-

²¹ Porov. KORMANÍK, P.: *Základné sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1996. s. 26.

²² *Disciplina arcana* – (lat. tajné učenie) názov pravidiel, ktoré nariaďovalo, aby sa na svätých tajomstvách nezúčastňovali nekresťania a katechumeni. V prvom rade, aby neboli prítomní na krste a Eucharistii. Porov. МИЗ, Р.: *Церковни литургийно-литургични лексикон*. Нови сад : „Руске слово“, 2011, с. 100. Porov. HIPPOLYT ŘÍMSKÝ: Apoštolská tradice. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 2000. s. 36-37.

²³ Porov. ANTONOPOULOS, N.: *Návrat*. Prešov : PBF v Prešove, 1996. s. 8.

²⁴ Porov. ZERHAU, L.: *Svátoštné pokání v různých liturgických tradicích*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003. s. 84.

ského života a uschopňuje k prijímaniu Božskej Eucharistie.“²⁵ Hoci sme citovali právny pohľad, pri tejto sviatosti nejde o čistý právny úkon. Preto je toto sväté tajomstvo závislé na pokání, ktoré má za cieľ zmeniť zmýšľanie kresťana. Pokánie preto nie je zbavenie sa pocitu viny alebo formálnou spoveďou. Je to zmena života a zrieknutie sa hriechu celým srdcom. Ide o zmenu spôsobu života a myslenia, tak aby sme celou našou existenciou vnímali, že cesta po ktorej kráčame nikam nevedie a preto zatúžime po návrate do otcovského domu.²⁶

Práve postoj pokánia nám umožňuje obnovu zjednotenia s Bohom, Cirkvou a tým aj potvrdenie jednoty seba samých. Tak ako je mnohoraký hriech, tak je aj mnohoraké pokánie, ktoré je potrebné vnímať ako liečebný prostriedok²⁷. No často sa spoveď chápe iba ako odpustenie vín a málo sa hovorí o prostriedkoch pokánia, ktoré smerujú k uzdraveniu troch vzťahov:

- uzdravenie vzťahu k Bohu
- uzdravenie vzťahu k Cirkvi
- uzdravenie vzťahu k sebe samému.

Náš vlastný hriech, teda pretrhnutie jednoty s Bohom, ale aj hriech iných, prináša zranenie nám samým a môže spôsobiť vnútorné zranenie. Zároveň vnútorné zranenie nás môže viesť do hriechu. Hriech však môže spôsobovať chorobu na tele alebo aj na duši, čo sa môže prejavovať psychosomaticky. V niektorých prípadoch je takýto stav potrebné liečiť prostriedkami pokánia ale aj medicíny. Pre úplnosť ukázania devastáčnych dôsledkov pretrhnutia jednoty s Bohom spomenieme aj duchovnú zviazanosť (posadnutosť zlým duchom), ktorá je po vylúčení psychických porúch, určená najmä exorcistom.²⁸

Každé zranenie a hriech by si zaslúžilo hlbšiu analýzu, čo však nie je cieľom tejto štúdie. Preto na tomto mieste už len zdôrazníme, že sväté tajomstvo spovede je záchranným prostriedkom pre obnovu jednoty s Bohom a tak aj so spoločenstvom veriacich, do ktorého patrí jednotlivec. Východné cirkvi majú rôzne spôsoby praktizovania tohto svätého tajomstva. Ale ako pripomína CCEO v kán. 736 - § 1: „*Vlastným miestom slávania sviatosti pokánia je chrám, pri neporušení partikulárneho práva.*“, čím sa zdôrazňuje apel na obnovovanú jednotu medzi kajúcnikom a Bohom, pred tvárou zhromaždenia. Preto je v byzantskom obrade staro-

²⁵ CCEO, kán. 718.

²⁶ Porov. ANTONOPOULOS, N.: *Návrat*. Prešov : PBF v Prešove, 1996. s. 17-18.

²⁷ Porov.: ZERHAU, L.: *Svätostné pokáni v rôznych liturgických tradíciách*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003. s. 84; CCEO, kán. 732.

²⁸ Porov. KAŠPARU, M.: *Základy pastorálnej psychiatrie pro zpovědníky*. Brno : Cesta, 2002. s. 64-68.

bylá prax vysluhovať toto sv. tajomstvo pokánia pred ikonou Krista (ikonostas, kríž, evanjeliár).²⁹

Záver

Problematika mediácie a probácie v našich končinách sa rieši mnohokrát na pôde rôznych vedeckých i odborných podujatiach. Je to prospešná činnosť pre celé občianske spoločstvo, pretože dávať na vedomie cestu zmieru a mimosúdnych sporov je minimálne ľudskejšie riešenie. Istá analogická paralela sa však vytvára v teologickej rovine. Príspevok s názvom: *Liturgické zhromaždenie – priestor obnovennej jednoty* sa preto snažil ukázať na podstatu boja, ktorý v sebe nesie každý človek od narodenia. Základ tohto boja spočíva v hriechu, teda v tom, že človek nežije v jednote s Bohom. Katolícka cirkev neponúka vo svojom učení iba teologicko-filozofické riešenie tejto situácie, ale zároveň aj praktické. Je to ponuka a hlásanie pravdy, ktorú potvrdili dejiny spásy ale aj história. Tou pravdou je Ježiš Kristus. On je, v kontexte tejto konferencie „mediátorom“ i zmluvou, ktorá rieši náš problém vnútorného ale aj vonkajšieho charakteru. Rieši ho tým, že ponúka svoj život prostredníctvom pôsobenia vo svojej Cirkvi, ktorá nepretržite poskytuje (slávi) službu obnovenia a obnovovania tejto jednoty s Bohom. A keďže Boh chce spásu každého človeka, je len na každom z nás, či príjme alebo odmietne túto službu, ktorá sa vždy síce prejavuje na jednotlivcovi, no má dopad pre celé zhromaždenie Cirkvi.

Zoznam použitej literatúry:

- ANTONOPOULOS, N.: *Návrat*. Prešov : PBF v Prešove, 1996. 85 s. ISBN 80-7097-329-3.
- BOHÁČ, V.: *Krátky liturgický slovník*. Prešov : Vydavateľstvo PETRA, 2002. 31 s. ISBN 80-89007-26-0.
- BOHÁČ, V.: *Liturgický rok v byzantskom obrade*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. 208 s. ISBN 978-80-555-0873-3.
- CATTANEO, E.: Úvod do eucharistickej teológie. In: *Logos. Revue gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. Prešov : Anton Mesároš – Logos, 2005, roč. 6, č. 2, 72-78 s.

²⁹ Porov.: ZERHAU, L.: *Svätostné pokáni v rôznych liturgických tradíciách*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003. s. 84; KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví. Cita del Vaticano : Libreria Editrice Va-ticana, 1998. s. 49.

- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium*. <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/lumen-gentium>>. (10. 11. 2016).
- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Konštitúcia o posvätnej liturgii. Sacrosanctum concilium*. <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhvatikanskykoncil/c/sacrosanctum-concilium>>. (10. 11. 2016).
- HIPPOLYT ŘÍMSKÝ: *Apoštolská tradice*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 2000. 53 s. ISBN 80-86045-45-5.
- KAŠPARU, M.: *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*. Brno : Cesta, 2002. 153 s. ISBN 80-7295-031-2.
- Kódex kánonov východných cirkví. *Promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II*. Lublin : Prešovská univerzita v Prešove Gréckokatolícka teologická fakulta v spolupráci s Fakultou práva, kánonického práva a administratívy Katolíckej univerzity Jána Pavla II. v Lubline. Vydavateľstvo Gaudium, 2012. 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0.
- KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Citta del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1998. 91 s.
- KOREC, J.CH.: *O Eucharistii*. Bratislava : Lúč, 1997. 247 s. ISBN 80-7114-201-8.
- KORMANÍK, P.: *Základné sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1996. 233 s. ISBN 80-7097-356-6.
- KUNETKA, F.: *Eucharistie v kresťanske antice*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 231 s. ISBN 80-244-0920-8.
- KUNZLER, M.: *Liturgia Cirkvi*. Prešov : Petra n. o., 2009. 539 s. ISBN 978-80-8099-38-1.
- Malý trebník*. Prešov : Petra, n.o., 2006. 120 s. ISBN 80-89007-73-2.
- МИЗ, Р.: *Церковни литургийно-литургични лексикон*. Нови сад : „Руске слово“, 2011, 314 с. ISBN 978-86-7105-236-8.
- MOJZEŠ, M.: *Liturgická teológia. Aby nám horeli srdcia*. Záborské : Salus animarum, s.r.o., 2016. 161 s. ISBN 978-80-972563-1-9.
- PIŤO, V. – PIŤOVÁ, M.: *Slovník cudzích slov*. Bratislava : KNIHA-SPOLOČNÍK, 2001. 701 s. ISBN 80-88814-16-2.
- RICHTER, K.: *Liturgie a život*. Praha : Vyšehrad, 2003. 293 s. ISBN 80-7021-575-5.
- RUISEL, I. a kol.: *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2006. 200 s. ISBN 80-88910-20-X.

- SOČUFKA, F.: *Výzva pre kresťana*. Trnava : Dobrá kniha, 2006. 123 s. ISBN 80-7141-553-7.
- STRIŽENEC, M.: *Spiritualita a jej zisťovanie*.
<<http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2005/strizenec.html>>. (24.3.2017).
- STROMČEK, L.: *Cirkev ako communio. Náčrt ekleziológie Josepha Ratzingera*. Žilina : Inštitút Communio, 2010. 282 s. ISBN 978-80970523-2-4.
- Svätá božská liturgia nášho otca svätého Bazila Veľkého a Svätá božská služba vopred posvätených darov*. Prešov : Petra, 2005. 125 s. ISBN 80-89007-71-6.
- Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. 87 s. ISBN 80-88902-03-7.
- Sväté písmo. Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998. 2623 s. ISBN 80-7162-236-2.
- ZERHAU, L.: *Svätostné pokáni v rôznych liturgických tradíciách*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003. 187 s. ISBN 80-86715-07-8.

Kontakt:

Martin Tkáč, ThLic. PhD.
Katedra aplikovanej edukológie
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ul. biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
martin.tkac@unipo.sk

Profil autora:

V roku 2011 ukončil magisterské štúdium na Gréckokatolíckej teologickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, kde pokračoval doktorandským štúdiom, ktoré ukončil v roku 2015. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na katedre aplikovanej edukológie. Jeho vedecko-výskumné zameranie je: byzantsko-slovanská liturgia, sväté tajomstvá v zameraní na Eucharistiu, animácia voľnočasových aktivít. Okrem pedagogickej a bohatej publikačnej činnosti je aj spoluriešiteľom viacerých vedeckých projektov a grantov.

Nový začiatok – nová nádej

Damián Saraka

Abstrakt: Uplynulé 20. storočie a začiatok 21. storočia sú v dejinách ľudstva a človeka poznačené narastajúcou mierou konfliktov, nedorozumením a nejednotou. V minulom storočí sa tieto konflikty medzi ľuďmi vystupňovali do dvoch svetových vojen, ktorých výsledkom boli milióny mŕtvych, veľké utrpenie, zničenie obrovského množstva materiálneho a kultúrneho bohatstva a dedičstva sveta. Aj po skončení svetových vojen sa neustále po celom svete zapalujú vojnové konflikty. Doba, v ktorej sa nachádzame je hlboko poznačená nejednotou medzi národmi, štátmi, náboženstvami, ale aj jednotlivcami.

Kľúčové slová: Dedičný hriech. Konflikty. Hriech. Smrť. Nádej. Pokoj. Zmierenie.

Rozdelenie, neschopnosť vzájomnej komunikácie, neochota hľadať spoločné riešenia a východiská sa prenášajú do každej oblasti života človeka. Kríza v oblasti mieru a pokoja, kríza manželstva a rodiny a všeobecne kríza sociálnych vzťahov má niekoľko príčin. *„Nespravodlivosť a prílišné nerovnosti ekonomického alebo sociálneho rázu, závisť, nedôvera a pýcha, ktoré zhubne pôsobia medzi ľuďmi a národmi, neprestajne ohrozujú mier a vyvolávajú vojny.“* (KKC čl.2317)

Príčina - Dedičný hriech

Koreňom týchto príčin je hriech. Magistérium Cirkvi osvetľuje hriech a následný stav celého ľudstva a sveta tým, že ho nemožno pochopiť bez toho, aby sme videli Adamov hriech, ktorý sa prenáša a postihuje každého človeka a Tridentský koncil ho nazýva „*smrťou duše*“. Hriech prvých ľudí – Adama a Evy zatiahol celé ľudstvo do tohto stavu smrti, pretože zasiahol ľudskú prirodzenosť a prenáša sa na každého človeka rozmnožovaním. *„Preto ako skrze jedného človeka vstúpil do tohto sveta hriech a skrze hriechu smrť, tak aj smrť prešla na všetkých ľudí, lebo všetci zhršli.“* (Rim 5,12) Hriech zbavuje každého človeka prvej spravodlivosti a svätosti, ale to neznamená, že človek je ako stvorenie zlým, skazeným. Hriech zranil ľudskú prirodzenosť, uviedol človeka do nevedomosti, utrpenia, žiadostivosti a moci smrti. (porov. KKC čl.403-405)

A práve táto „*smrť duše*“ sa prejavuje negatívnymi skutočnosťami, ktoré majú vplyv na ľudské konanie, myslenie a cítenie. Následkom hriechu vstúpila nejednota do ľudských vzťahov. Biblia to ukazuje obrazom správania sa prvých ľudí po vykonaní hriechu. Biblický obraz nahoty pr-

vých ľudí pred prvotným hriechom poukazoval na to, že pred sebou nič neskrývali, boli morálne nevinní. „*A obaja, Adam i jeho žena, boli nahí a nehanbili sa jeden pred druhým.*“ (Gn 2,25). Problém nastáva po spáchaní hriechu, teda po neuposlušnutí Božieho príkazu. „*I otvorili sa obom oči a spoznali, že sú nahí. Zošili figové listy a urobili si zásterky. A potom, keď počuli hlas Pána, Boha, ktorý sa za denného vánku prechádzal po záhrade, skryl sa Adam i jeho žena pred Pánom, Bohom, medzi stromami záhrady.*“ (Gn 3,7-8) Hriech spôsobil, že sa im otvorili oči a teda začali sa pozerat' na seba inou optikou, iným pohľadom, ktorý v nich vyvolával hanbu a ostych. Vzájomná hanba začína narúšať ich jednotu s Bohom, ale aj jednotu a blízkosť, ktorú mali voči sebe navzájom. A to sa prejavilo tým, že sa skrývali medzi stromy rajskej záhrady. Radosť, ktorú mal prvý človek Adam, keď prvýkrát uvidel ženu a zvolal: „*Toto je konečne kosť z mojich kostí a telo z môjho tela.*“ (Gn 2,23) sa premieňa na hanbu a strach. Napriek tomu, že muž nebol fyzicky a citovo rovnaký ako žena – pôsobilo mu to radosť vidieť ju a byť v jej blízkosti. Ich vzájomná rozdielnosť spôsobovala blízkosť a jednotu. Prvotný hriech však toto narušil. Zásterky, ktoré si urobili a položili na svoje telá sú od toho momentu symbolmi rozdelenia. Človek prestáva vidieť v tom druhom niekoho, s kým môže vytvárať jednotu a zdieľať s ním svoj život, ale vidí v ňom svojho protivníka, nepriateľa.

Samozrejme, že rozdelenie, nejednota a strata komunikácie sa prenáša aj do vzťahu k Bohu. Skrývanie sa medzi stromami záhrady ukazuje na tragickosť a trpkosť ovocia hriechu. Človek, ktorý je stvorený na Boží obraz má exkluzívny vzťah so svojím Stvoriteľom a od neho dostáva autoritu vládnuť zemi, je po prvotnom hriechu preniknutý strachom z Božieho hlasu. Tento strach spôsobuje, že sa Adam pred svojím Stvoriteľom ukrýva. (porov. Gn 3,8)

Strach z Boha sa od tejto chvíle stáva akoby tieňom človeka, ktorý ho sprevádza po celý život, zničil spoločenstvo ľudí s Bohom a spoločenstvo ľudí medzi sebou a vytvára v tom chaos. (porov. čl.KKC 761)

Nejednota a strata komunikácie sa okamžite prejavuje v nasledujúcej generácii človeka. Synovia Adama a Evy – Kain a Ábel dokonale nesú ovocie prvotného hriechu. Ábel je pastierom a Kain obrába pôdu. Kain ktorý nechce ovládať svoju žiadostivosť, ktorá v ňom vyvoláva závisť siaha na brata a na jeho život a zabíja ho. Rozdielnosť ich práce, ale aj rozdiel vnímania a uctievania Boha ich netiahol k sebe, ale naopak od seba až k tragickému koncu. Nasledujúcimi generáciami toto ľudské rozdelenie len narastá. (porov. Gn 4) „*Každý hriech sa odráža väčšou alebo*

menšou prudkosťou, s väčšou alebo menšou škodou na celom cirkevnom spoločenstve a na celej ľudskej rodine.“¹

Nádej v neriešiteľnej situácii

V čom však spočíva nádej v tejto neriešiteľnej situácii ľudstva? Nakoľko je človek prvotným hriechom zranený, je možné uzdravenie. Vyjadruje to aj pápež František v úvode svojho posolstva k dňu pokoja v roku 2016: *„Boh nie je ľahostajný! Bohu záleží na ľudstve, Boh nás neopúšťa! Skutočne, nestrácajme nádej, že sa v roku 2016 všetci pevne a s dôverou, na rôznych úrovniach zapojíme do úsilia o nastolenie spravodlivosti a pokoja. Áno, pokoj je Božím darom a zároveň ľudským dielom. Pokoj je Božím darom, no je zverený všetkým mužom a ženám, ktorí ho majú uskutočňovať.“²*

Opakom chaosu, do ktorého človek spadol dedičným hriechom je pokoj. Pokoj, ktorý je ovocím Božieho poriadku, ktorý sám Boh vložil do ľudskej spoločnosti. Boh povoláva človeka uskutočňovať túžbu po spravodlivosti nastolovaním pokoja. A nie je to len jednorazový skutok, ale nepretržitá činnosť. Pretože ľudská vôľa je nestála a zranená hriechom, nastolovanie pokoja a jednoty od každého človeka vyžaduje ovládanie vášní a bdelosť zákonitej vrchnosti. Ale toto je nepostačujúce. Človek je Bohom pozvaný k vzájomnému a nenútenému vymieňaniu bohatstva svojho ducha a nadania, k stálemu rešpektovaniu ostatných ľudí a bratskému správaniu sa, ktoré sú nevyhnutne nutné pri budovaní pokoja a vzájomnej jednoty.³

Boh však nikdy neopúšťa človeka. Nádejou v medziľudských roztržkách a konfliktoch je Boží plán a povolanie pre každého človeka – osobne sa zapojiť a neustále sa zúčastňovať na vytváraní atmosféry pokoja, priatia a lásky. Toto je však možné jedine tým, že *„pozemský mier, ktorý vzniká z lásky k blížnemu, je obrazom a účinkom pokoja Kristovho, a ten má svoj pôvod v Bohu Otcovi. Lebo sám vtelený Syn Boží, knieža pokoja, skrze svoj kríž zmieril s Bohom všetkých ľudí a obnoviac jednotu všetkých*

¹ JÁN PAVOL II.: Reconciliatio et paenitentia - Posynodálna apoštolská exhortácia o zmierení a pokání, čl.16. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/reconciliatio-et-paenitentia> (15.05.2017)

² František.: Posolstvo Svätého Otca Františka k Svetovému dňu pokoja 2016, čl.1. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-k-svetovemu-dnu-pokoja-2016>

³ Porov. DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu I.: pastorálna konštitúcia „Gaudium et Spes“ – o Cirkvi v súčasnom svete, bod. 78, Trnava, Spolok Svätého Vojtecha, 1993, str.322; PRIBULA, M. – PAĽA, G. : *Stručne o komunikácii : nielen pre teológov*. Prešov : PRO COMMUNIO, o. z., 2006. s. 57.

v jednom ľuďe a v jednom Tele, vo svojom vlastnom tele zahubil nenávisť a po slávnom vzkriesení rozliat Ducha lásky v ľudských srdciach.“⁴

Najväčším znakom Božieho záujmu o znovunastolenie pokoja a narušenej jednoty je vtelenie, príchod a vykupiteľská činnosť jednorodeného Božieho Syna Ježiša Krista. „Ale v Kristovi Ježišovi ste sa teraz vy, čo ste boli kedysi ďaleko, stali skrze Kristovu krv blízkymi. Ved' on je náš pokoj! On z oboch urobil jedno a vo svojom tele zbúral medzi nimi múr rozdelenia, nepriateľstvo, tým, že zrušil zákon prikázaní, spočívajúci v nariadeniach, aby v sebe z tých dvoch vytvoril jedného nového človeka, a nastolil pokoj; aby v jednom tele skrze kríž v sebe samom zabil nepriateľstvo a zmieril oboch s Bohom. Prišiel a zvestoval pokoj vám, čo ste boli ďaleko, a pokoj tým, čo boli blízko; lebo skrze neho máme obaja v jednom Duchu prístup k Otcovi.“ (Ef 2,13-18)

Ježiš sa tu predstavuje ako ten, kto robí niečo nové z človeka. Robí z neho nové stvorenie, ktoré žije v pokoji s Bohom. Ježiš Kristus je tým, kto naplnia človeka mocou žiť spravodlivým životom. Vďaka Kristovej obeti vlastného života, môže každý človek získať schopnosť žiť život podľa Božieho plánu - teda v pokoji a vzájomnej jednote.⁵ V Ježišovi je zničené nepriateľstvo s Bohom a ľuďmi navzájom a je nastolené zmierenie. Jeho príchodom, ohlasovaním, smrťou a zmŕtvychvstaním je Bohom a ľuďmi zvestovaný pokoj pre každého. „Kto je teda v Kristovi je novým stvorením. Staré sa pominulo a nastalo nové. Ale to všetko je od Boha, ktorý nás skrze Ježiša zmieril so sebou a zveril nám službu zmierenia. Ved' v Kristovi Boh zmieril svet so sebou a nepočítal ľuďom ich hriechy. A nám odovzdal slovo zmierenia. Sme teda Kristovými vyslancami a akoby Boh napomínal skrze nás. V Kristovom mene prosíme: Zmierte sa s Bohom!“ (2Kor 5,17-20)

Vo svetle tohto citátu Svätého Písma sa jasne ukazuje povolanie každého človeka. Boh volá, pozýva, nalieha na človeka vstúpiť do zmierenia s Ním. Pretože prijať odpustenie a vykročiť k novému spôsobu života vo vzťahu k Bohu, prináša ovocie lásky, radosti a pokoja. (porov. Gal 5,22n) Druhým krokom, ktorý automaticky nasleduje po prijatí zmierenia je stať sa „vyslancom“ zmierenia. To je neustála ľudská aktivita, ktorá je spojená s neutíchajúcou ľudskou túžbou po pokoji, spravodlivosti a mieri. Zvestovať svojím životom, slovami, ale aj skutkami lásky zmierenie.

⁴ DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu I.: pastorálna konštitúcia „Gaudium et Spes“ – o Cirkvi v súčasnom svete, bod. 78, Trnava, Spolok Svätého Vojtecha, 1993, str.323.

⁵ Porov. PALOČKO, Š.: Ježiš z Nazareta – Záchranca ľudí : Prešov, Prešovská univerzita, 2010, str. 86-87.

Určitou formou prijatia zmierenia je ochota vyjsť zo svojho vnútra na povrch a prejaviť dobrú vôľu v istých súvislostiach ustúpiť a dohodnúť sa v pokoji a bez súdnych prietáhov s tým, ktorý je takpovediac na „druhej strane“. K tomuto laickému vyjadreniu možno použiť inštitút mediátora, ktorý je v súčasnom svete legislatívou zadefinovaný ako ten, ktorý svojim „umením komunikácie“ dokáže sprostredkovať toto vzájomné uzmierenie klientov, samozrejme ich spoločným slobodným rozhodnutím zmieriť sa. Preto je veľmi dôležité, aby tento inštitút bol pozitívnou inšpiráciou aj pre Cirkev, ktorá bola založená Ježišom Kristom ako tým, ktorý zmieril tento svet s Bohom. Veď každý pokus o zmierenie je znamením, že добрota a láska Stvoriteľa medzi nami pretrváva a sprítomňuje nám Ho v tomto svete!

Zoznam použitej literatúry:

- DOKUMENTY DRUHÉHO VATIKÁNSKEHO KONCILU I.: Trnava : SSV, 1993, 342 s.
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI.: Trnava : SSV, 1999, 918 s. ISBN 80-7162-259-1.
- JÁN PAVOL II.: Reconciliatio et paenitentia. Posynodálna apoštolská exhortácia o zmierení a pokání, 1985. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/reconciliatio-et-paenitentia>. (15.05.2017)
- FRANTIŠEK.: Posolstvo Svätého Otca Františka k Svetovému dňu pokoja 2016. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-k-svetovemu-dnu-pokoja-2016>
- PRIBULA, M. – PAĽA, G. : *Stručne o komunikácii : nielen pre teológov*. Prešov : PRO COMMUNIO, o. z., 2006.160 s. ISBN 80-969416-2-3.
- ŠTUDIJNÁ BIBLIA.: Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 2015, 2514 s. ISBN 978-80-8156-052-1.
- PALOČKO, Š.: *Ježiš z Nazareta – Záchranca ľudí* : Prešov, Prešovská univerzita, 2010, 158 s. ISBN 978-80-555-0174-1.

Kontakt:

Damián Saraka
Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta,
Ul. Biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov
damian.saraka@smail.unipo.sk

Teologicko - biblická podstata mediácie

František Čitbaj

Abstract: Conflict is understood as a natural part of life in these days. Mediation is trying to solve the conflict in a most peaceful way. In this article we would like to point out the deeper side of mediation and its origin in the message of the Bible itself. The conflict is the result of evil that is not natural among people. Man is created for the good, which is also his essence. During analyzing the problem we can help ourselves by following biblical theological analysis, in which there is said, that evil and conflict were created as consequence of the unfortunate but free rejection of God, which was the beginning of human sin. Mediation is one of the ways, which can help to create new good. Therefore, we can say that mediation is in accordance with the teaching of the Bible and the Church.

Key words: The Bible. Mediation. Man. Reconciliation.

*Nedotýkajte sa duši,
vy, ktorí nevíete na nich hrať.
Duša vie roniť skryté slzy,
ktoré tak ľahko víetor
nevysuší,
a keď i ústa chvejú sa,
a pieseň sa z nich tlačí,
duša sa zatiaľ chveje,
roztrasená v plači.
Nedotýkajte sa jej!
Falošní hráči.
Duša je bosá noha
kráčajúca po bodľáci.*

Báňou od Helenky Malovcovej, ktorou začínam túto prednášku, chcem predovšetkým poukázať na hlbokú zodpovednosť každého, kto pracuje s intímnu sférou človeka. Mediácia je totiž dôverná, čo znamená, že mediátorovi sa v jej procese otvárajú aj také sféry života klienta, do ktorých za normálnych okolností nemá nikto prístup. Je totiž procesom, ktorý má viacero rozmerov. Aj keď sa poukazuje predovšetkým na jej praktický cieľ, ktorým je urovnávanie sporov, nemožno zabudnúť na to, že mediátor vstupuje do intímnych, často najintímnejších sfér ľudskej duše, do sfér, ktoré sú za normálnych okolností otvorené len Bohu. V tomto bode mediácia nabera osobitný rozmer. Mediátor sa totiž do istej miery podobá spovedníkovi. Cieľom tejto štúdie je preto pokus o teologickú

analýzu mediácie. Môže pomôcť najmä mediátorom – kresťanom, ale môže priniesť nový rozmer aj mediátorom, ktorí nepraktizujú náboženský život.

Mediácia bola totiž zhodnotená z viacerých hľadísk, snád' najviac z právneho, bola však už široko ohodnotená aj z hľadiska psychologického, pedagogického a sociologického. Je však priam zarážajúce, že neexistuje jej hodnotenie z hľadiska teologického. Treba preto konštatovať, že tak ako je v našom prostredí v plienkach mediácia, tak je celkom na začiatku aj pohľad na teologickú analýzu mediácie. Táto štúdia je preto skôr začiatkom a výzvou aj pre teológov, aby hľadali teoreticko – teologickú východiská mediácie a následne aj týmto špecifickým pohľadom pomáhali mediátorom skvalitňovať prax. Túto krátku štúdiu preto môžeme považovať za akúsi priekopníčku a začiatok vedeckého skúmania mediácie v tejto oblasti. Mediácia, ako spôsob vyjednávania v krízových situáciách, je zároveň aj výzvou pre kňazov, najmä farárov, ktorí sa často stávajú sprostredkovateľmi - mediátormi v sporoch, ktoré sa nevyhýbajú ani veriacim. V mediácii a jej technikách sa im ponúka praktická metóda, ktorú môžu využívať v pastoračnej praxi. Mediačné metódy vyjednávania medzi sporovými stranami, v spojení s metódou pastoračno – teologickou, by sa tak mohli stať pre nich veľkou pomocou, ak sa ich naučia ovládať.

V tejto analýze sa preto predovšetkým budeme koncentrovať na jeden prvok, ktorý je ovocím mediácie a tým je zmierenie sporových stránok. Priamo chceným produktom mediácie je totiž nastolenie spravodlivosti v situácii skrivodlivosti, nepriamym výsledkom mediácie je nové nastolenie harmónie, medzi stranami, ktoré sa mediácie zúčastnili. Práve v tomto bode, v svojom ťažení za prekonávaním disharmónie a hľadaním zmierenia, má mediácia prekvapujúco hlboký teologický obsah. Ved' čo je najväčším ideálom nášho kresťanského náboženstva ak nie zmierenie? A čo bolo najväčším ovocím Kristovej obety?

Biblia – kniha kníh

Pri pokuse o teologickú analýzu mediácie nemôžeme opomenúť knihu kníh, Bibliu. Je to kniha, ktorá mala rozhodujúci vplyv na formovanie Európy a jej kultúry. Môžeme povedať, že bez Biblie by neexistovala taká Európa ako ju poznáme dnes. Formovali ju totiž princípy, ktoré odovzdal Boh Starého i Nového zákona človekovi ako svoje dedičstvo. Preto prv než sa budeme hlbšie zaoberať našou témou, skúsme sa nad touto knihou zamyslieť. Čo je to teda za knihu?

Pri čítaní Biblie nesmieme zabudnúť, že ona je ovocím antiky a staroveku. Bez potrebnej prípravy preto treba pri jej čítaní počítať

s určitými ťažkosťami. Reč, spôsob vyjadrovania a aj štýl písania bol v tých časoch iný, ako máme dnes. Aj napriek tomu však geniálnym a dodnes neprekonaným spôsobom predstavuje základné princípy života a pre mediátorov opisuje podstatu zla, z ktorého pochádzajú konflikty medzi ľuďmi. Boh Biblie je zároveň v našom ponímaní mediátorom, ktorý uzmieruje ľudí so sebou a navzájom medzi sebou.

Uvedme preto aspoň niektoré zaujímavosti o tejto knihe: Biblia bola písaná viac ako tisíc päťsto rokov. Písalo ju viac ako štyridsať ľudských autorov, ktorí pochádzali nielen z rozličných historických epoch, ale aj z rozličného prostredia. Boli to ľudia vzdelaní, i nevzdelaní, pastieri i králi. Písaná bola vo väzeniach, i kráľovských palácoch, v rozličných časoch: počas vojny i v čase mieru. Ľudia, ktorí ju písali boli v rozličných osobných situáciách: boli v radošti i smútku, šťastní i nešťastní. Biblia bola písaná na troch kontinentoch: v Ázii, Afrike i v Európe. Bola písaná v rôznych jazykoch: v Aramejčine, Hebrejčine i Gréčtine. Bola písaná v rôznych štýloch: ako próza i poézia. Napriek tomu, všetci autori píšu o večných pravdách až neuveriteľne rovnako. Je nemožné vysvetliť si to ináč, než tak, že nad nimi ktosi stál a strážil čistotu tohto posolstva ktosi vyšší.

Biblia má najväčšiu historickú viery hodnotu zo všetkých napísaných kníh. Zachovalo sa z nej 24 970 manuskriptov, čiže originálov zachovaných v celosti, alebo častiach, ktoré sa aj napriek tomu, že pochádzajú z rozličných historických období sa až neuveriteľne zhodujú. Okrem Biblie sa zachovala už len jedna historická kniha, ktorá má podobnú historickú viery hodnotu. Je to Homérova Ilias a Iliada, ktorá má šesťsto štyridsať manuskriptov, ktoré sa však medzi sebou zďaleka tak nezhodujú ako manuskripty Biblie. A napokon, ústrednou postavou Biblie je Mesiáš, Syn človeka, Ježiš Kristus. Celá Biblia, počnúc Knihou Genezis až po Jánovu Apokalypsu, je zameraná na jeho príchod, jeho vykupiteľské dielo, jeho zmŕtvychvstanie a jeho Cirkev, ktorá sa na veky stáva jeho dedičstvom pre tento svet. Už v Starom zákone máme tristo trisotridsať dva posolstiev, ktoré ho spomínajú. Posledné z týchto prorociev bolo napísané asi dvesto päťdesiat rokov pred jeho narodením. Všetky tieto prorocké sú konkrétne: hovoria napríklad o tom, že sa narodí v Betleheme, alebo v žalme 202 sa hovorí o tom, čo sa s ním stane, že bude pribitý na drevo, ale žiadna kosť mu nebude zlomená. Je to zaujímavé aj preto, že v čase keď sa tento žalm písal Židia ešte nepoznali trest ukrižovaním, kráľ Dávid ho však opísal prorockým spôsobom. Alebo prorok Zachariáš, ktorý v jedenástej kapitole svojho posolstva hovorí o tom, že bude predaný za tridsať strieborných, alebo žalm sedemdesiaty druhý, ktorý hovorí o poklone troch mudrcov. V Starom zákone, napríklad u proroka Izaiáša sa

môžeme dávno pred Kristovým narodením dozvedieť o jeho príchode do Jeruzalema, podrobnosti, ktoré súviseli s jeho bolestnou popravou. Izaiášovo proroctvo je v súvislosti s budúcim príchodom Ježiša Krista a naplnením jeho posolstva tak detailné, že autori ho nazývajú aj Evanjeliom Starého zákona. Zaiste, o Biblii by sa dalo toho povedať ešte oveľa viacej. V súvislosti s mediáciou tieto okolnosti spomíname najmä preto, aby sme si v nadchádzajúcich analýzach uvedomili, že je to kniha, ktorá mala rozhodujúci význam pri formovaní Európy a naši klienti sú jej deti. Dnes si Európu, a to aj tú sekularizovanú, ani nevieme predstaviť bez hodnôt Biblie, pretože bez nich by stratila svoju podstatu, ba svoju tvár.

Biblický pôvod zla

Na začiatku biblickej analýzy našej témy je potrebné zamyslieť sa nad samotným zlom, ako fenoménom, ktorý doprevádza človeka. Jeho pôvod budeme hľadať v posolstve Biblie. Na podklade biblického posolstva sme schopní nielen analyzovať jeho pôvod, ale aj vysvetliť jeho stopy, ktoré zanechávalo a zanecháva v ľudskej civilizácii. Spory a konflikty medzi ľuďmi sú totižto jej historickou súčasťou. V sporoch a konfliktoch sa odohrávajú dejiny jednotlivcov, ale aj dejiny celých štátov a národov. Na cintoríne konfliktov tak bolo pochované obrovské materiálne ale i duchovné bohatstvo ľudskej civilizácie. Keď sa však na tieto fakty pozrieme hlbšie zistíme, že nie sú v súlade s poňatím bytosti, ktorá seba samú nazvala *homo sapiens*, čiže človek rozumný. Konflikt a spor je totiž v hlbokom rozpore s tým, čo človek definuje ako „rozumné“. Konflikt predsa vnáša do medziľudských vzťahov disharmóniu a chaos, čo je v ostrom protiklade s najvlastnejšími túžbami človeka po poriadku a harmónii. Prečo sa teda človek stavia tak rozporuplne k tomu čo sám považuje za rozumné? Prečo iné chce a iné koná? Prichádzame k tomu, že spor a konflikt sú až metafyzickým tajomstvom, sú konkrétnou realizáciou duchovného „zla“, ktoré sa objavuje len v prostredí človeka. Toto výstižne konštatuje už Pavol z Tarzu, keď v svojom Liste Rimanom konštatuje: *Viem totiž, že vo mne, to jest v mojom tele, nesídlí dobro; lebo chcieť dobro, to mi je blízko, ale robiť dobro nie. Ved' nerobím dobro, ktoré chcem, ale robím zlo, ktoré nechcem.*¹

A Pavol z pokračuje ďalej: *Ale vo svojich údoch pozorujem iný zákon, ktorý odporuje zákonu mojej mysle a robí ma zajatcom zákona hriechu, ktorý je v mojich údoch. Viem totiž, že vo mne, to jest v mojom tele nesídlí dobro; lebo chcieť dobro to mi je blízko, ale robiť dobro nie. Ved'*

¹ Rim 7,18-19

*nerobím dobro, ktoré chcem, ale robím zlo, ktoré nechcem. No ak robím to, čo nechcem, už to nerobím ja, ale hriech, ktorý vo mne sídli*²

Pavol teda vidí pôvod zla v hriechu. Čo však je a odkiaľ pochádza hriech? Biblické posolstvo hovorí, že pôvod každého zla je dedičný hriech. On priniesol do ľudskej spoločnosti a ľudského svedomia nesúlad a disharmóniu a je otcom všetkých ostatných hriechov a teda aj akéhokoľvek zla. Biblia stavia jeho históriu do príbehu Adama a Evy a jedenia ovocia zo zakázaného stromu. Tento príbeh je každému známy. Keď však chceme odpovedať na problém dedičného, alebo prvotného hriechu, treba si uvedomiť, že sa tu nejedná o nejaký dietetický problém, čiže o to, žeby „Pánbožko“ zakázal jesť jablká. Tento biblický obraz je fikciou, básnickým vyjadrením hlbokej pravdy o príbehu Boha a človeka.

Pre súčasnú ľudskú bytosť nie je problém rozoznať v literárnej fikcii pravdu. Nie je preto pre neho problém ani rozoznať to, čo píše autor knihy Genezis o Adamovi a Eve a strome poznaniu dobra a zla, ktorý rástol v raji. Vie, že sa tu nejedná o fragment spravodajcu, ktorý na vlastné oči bol svedkom danej udalosti, ale o metaforický obraz, ktorým je vyjadrený najstarší problém človeka: pôvod dobra a zla. Nutne sa totiž musíme pýtať: ako je možné, že svet stvorený dobrým Bohom je nakoniec taký zlý? Biblická odpoveď je v podstate jednoduchá. Svet stvoril Boh, konečné obrisy mu však dal človek. Zariadili sme si to takto sami a osobne a je to tak dodnes. Ďalšia fikcia: či by bolo na svete inak, ak by človek postupoval podľa úmyslu Stvoriteľa a žil v hlbokom, osobnom priateľstve s Bohom? Či by svet bol iný? Odpoveď nech si dá každý sám. Z biblickej fikcie je však jasné, že pod menami Adama a Evy sa skrývajú tisíce našich predkov, ktorí nás predišli na Zemi. Nevieme ako presne vyzerala tá udalosť, ktorá tak hlboko a navždy zasiahla osud celého stvorenia. Nepoznáme detaily, poznáme však jej zmysel. Ak by sme použili vysvetlenie Guardiniho šlo prakticky o to, že človek nejakým spôsobom informoval Boha, že mu síce úprimne ďakuje za starostlivosť, ale že v budúcnosti chce svoj život riadiť sám, uvedomuje si, že je stvorený na Boží obraz a podobu, ale sám chce rozhodovať o tom, čo je pre neho dobré a čo zlé. Ak by sme mali využiť ďalšiu fikciu, tak človek akoby v sebe sprítomnil neuveriteľnú logiku automobilu, ktorý príde k záveru, že ho znervózňuje to ustavičné tankovanie a umývanie karosérie. Nech vodič, konštruktér, predajca, ale i redakcia časopisu „Auto-moto a šport“ nebudú takí múdri, lebo nikto z nich nebol automobilom. Len on sám vie najviac o svojom fungovaní.

² Rim 7, 20-23

Prvotný hriech teda nespočíval na jedeníu ovocia, ale na tom, že človek prijal satanskú víziu pokušíteľa, ktorý mu Boha predstavil ako závistlivca, ktorý mu chce všetko zakázať. Katechizmus Katolíckej cirkvi to definuje takto: *Človek pokúšaný diablom nechal vo svojom srdci vyhasnúť dôveru k svojmu Stvoriteľovi, zneužil svoju slobodu a neposlúchol Boží príkaz. V tom spočíval prvý hriech človeka. Odvtedy je každý hriech neposlušnosťou voči Bohu a nedostatkom dôvery v jeho dobrotu. „Ale človek, na nahovárание Zlého, už na začiatku dejín zneužil svoju slobodu“ Podľaňol pokušeniu a spáchal zlo. Uchováva si sice túžbu po dobre, ale jeho prirodzenosť je ranená dedičným hriechom. Stal sa náchylným na zlé a podlieha omylu: „A tak je človek rozpoltený sám v sebe. Celý život človeka, tak individuálny, ako aj kolektívny, sa preto javí ako dramatický zápas medzi dobrom a zlom, medzi svetlom a tmou.“*³

Z tohto uvažovania sa však zákonite núka ďalšia otázka. Prečo máme my trpieť kvôli hlúposti Adama a Evy? Prečo sa ich hriech stal hriechom dedičným, čiže prečo sa prenáša na všetky pokolenia? Biblické posolstvo však nehovorí o tom, žeby Adam a Eva boli celkom hlúpi. Možno nepoznali teóriu relativity, ani najnovší počítačový programovací jazyk, ale mali prvotné poznanie a svoju existenciu prežívali hlbšie ako my. Oni mali s Bohom otvorený a bezprostredný vzťah. Oni dobre vedeli, že Boh má so Zemou ľudí iný úmysel, ona mala byť rajom, ak znova použijeme biblický jazyk. Človek však zo zeme urobil „predizbu“, cez ktorú musí prejsť každý, kto sa chce dostať do „obývačky“. Táto situácia znamenala trvalú zmenu stavu, ktorý dedíme my všetci, pretože sme potomkovia Adama a Evy. Bola to situácia bezbrehej, nekontrolovanej slobody. *Katechizmus Katolíckej cirkvi* hovorí o tragických následkoch tejto prvotnej neposlušnosti. Človek okamžite stráca milosť prvotnej svätosti, ku ktorej bol stvorený a zmocňuje sa ich strach z Boha, o ktorom si vytvorili falošnú predstavu ako o Bohu, ktorý je žiarlivý na svoje výsady.⁴ Katechizmus katolíckej cirkvi definuje hriech ako previnenie proti rozumu, proti pravde a proti správneľmu svedomiu. Je to priestupok proti opravdivej láske k Bohu a k blížneľmu, zapríčinený zvráteným lipnutím na určitých dobrách. Zraňuje prirodzenosť človeka a narúša ľudskú solidaritu. Hriech je definovaný ako „skutok alebo slovo, alebo túžba proti večneľmu zákonu.“⁵

Do ľudského života sa ako dôsledok dostáva depresia, žiarlivosť a hnev. V tomto obraze je zaujímave si všimnúť, že prvý konflikt, ktorý Biblia zaznamenáva je konflikt medzi mužom a ženou. Adam sám seba

³ KKC 397 a 1707

⁴ KKC 399

⁵ KKC 1849

ospravedľňuje zo spáchania prvotného hriechu tým, že všetko zhadzuje na Evu. Keď mu Boh vyčíta, že ho neuposlúchol, Adam odpovedal: „Žena, ktorú si mi dal na pomoc, tá mi dala zo stromu a ja som jedol.“⁶ Teda nie on, Adam, ale žena. Keď sa prenesieme do súčasnosti, tak ktorý druh konfliktov je najčastejší? Nie je to konflikt medzi pohlaviami? A hneď aktéri ďalšieho konfliktu ako dedičstva prvotného hriechu sú synovia Adama a Evy, ktorých Biblia nazýva Kain a Ábel. Ak máme ich príbeh stručne ilustrovať, tak starší brat Kain zabil zo žiarlivosti svojho mladšieho brata Ábela. A znova otázka: nepatria konflikty medzi súrodencami medzi najčastejšie sa vyskytujúce? Biblia teda vyslovuje pravdu, s ktorou my už máme veľkú skúsenosť. Jednota muža a ženy bola postihnutá napätiami, snahou o vzájomné podriadenie, o opanovanie duše i tela. Táto disharmónia zasiahla celé ľudské pokolenie, ba celé stvorenie. Poľský teológ Zdzisław Kijas toto všetko schováva do jedného názoru keď hovorí, že chvíľa po prvotnom hriechu odkryla po prvý krát ľudskú agresiu. Namiesťto života v harmónii so svetom začal na neho útočiť. V obraze konfliktu Adama a Evy, Kaina a Ábela je už zreteľne vidno, že blížni sa stavajú pre človeka nepriateľom a predmetom jeho egoizmu. Satan Adamovi povedal, že má byť Bohom na zemi. Nielen že ju má odovzdanú do vlastníctva, ale že si s ňou môže robiť čo chce. Na základe tejto biblickej fikcie Boh dal od okamihu stvorenia človekovi moc vládnuť nad svetom, táto vláda však predovšetkým znamenala, že človek má vládnuť nad sebou samým. Človek bol v tejto prvotnej situácii neskazený a vnútorne usporiadaný v svojom bytí. Bol totiž slobodný pred trojitou žiadostivosťou, ktorá podriaďuje ľudskú bytosť potešeniam zmyslovým, pozemskému chťiu a nerozumnému sebeckému zdôrazňovaniu seba samého. Podobne tvrdí aj Ladislav Boros keď hovorí, že celé stvorenie v sebe obsahuje veľkú energiu, ktorá ho neviditeľne tlačí k Stvoriteľovi. Je to ako veľká rieka. Človek svojim hriechom v raji akoby postavil na tejto rieke priehradu. Celá energia sa nakopila na ňom a zmenila sa na ničiacu silu, ktorá ho unáša. Udiera sa pritom o útesy, topí sa vo víroch, unáša ho násilie, vojny, nenávisť. Nie je preto divné keď učitelia duchovného života už dve tisíc rokov učia, že matkou všetkých hriechov je pýcha. To je spoločné dedičstvo celého ľudstva, ktoré dedíme po svojich predkoch dodnes.⁷

Prikázania, ktoré ustanovil Boh, človek porušuje a namiesto nich sa riadi akousi etikou, ktorá je často prísne egocentrická. „Ja cítim“, „ja si myslím“, „ja som presvedčený“, „ja viem“ to sú základné premisy ľudského rozhodovania, nie Boží zákon. Človek sám chce zadefinovať to čo

⁶ Gen 3,12

⁷ Porov. Holownia S.: *Tabletki z krzyżikiem*. Warszawa, Wydawnictwo Znak, 2006, s.75 – 80.

je dobré a to čo je zlé, pričom z tohto procesu úplne vylučuje Boha. A tak sa stalo v najnovšej histórii to, že človek v mene takto skonštruovanej „svojej pravdy“ postavil jeden národ nad všetky ostatné, alebo jednej spoločenskej triede dal moc nad ostatnými. Tak prišli do ľudského sveta koncentračné tábory a holokaust a sovietske gulagy. Dôsledkom tejto ľudskej pravdy napokon prišli o život milióny ľudí. To čo sa však deje vo veľkom svete politiky, to sa ustavične odohráva na drobnom poli manželstva, rodiny, susedstva, pracovnej kolegiality a tak ďalej. Vidíme, že tu sa nejedná len o to, že Boh je najvyššia autorita, zákonodarca. Ono to totiž nie je tak, že Boh si vymyslel morálny zákon a potom ho podhodil ľuďom podobne, ako keď autor počítačovej hry niečo vymyslí a potom dá ľuďom pravidlá. Boh je iný ako človek. Božia bytosť sama o sebe je prameňom, normou dobra. Všetko mimo toho je zlé, pričom tiež platí, že dobro nemôže byť zlom a zlo dobrom.

Môžeme povedať, že situácia prvého človeka a prvého hriechu sa opakuje každou ignoranciou Boha a jeho prikázaní. Človek si znova a znova volí svoje vlastné vízie, je zamilovaný do seba a svojho sebestva. Tá sebaláska je taká slepá, že v konečnom dôsledku človek vyrába nielen injekcie na záchranu života, ale i smrtiace zbrane. Takto nasmerovaný človek potom nevie pochopiť, že to nebol Boh, ktorý znásilňoval a vraždil ženy a matky s deťmi v Bosne, to nie Boh splynovaľ Židov v Auschwitzi a Treblinku a vraždil v ukrutných podmienkach vlastný národ v táboroch smrti – Gulagoch. Nebol to tiež Boh, ktorý upálil Jána Husa alebo iných nevinných ľudí v stredoveku na hranici. Nie Boh ubližuje tvojej žene a deťom, alebo teba samého prenasleduje v práci pri výkone tvojho povolania. Boh nemá na svedomí ani pandemiú AIDS, ani on neprináša rakovinu. Pôvodcom všetkých neduhov histórie aj súčasnosti je jedine človek, ktorý ustavične opakuje chybu prarodičov. Je to ničiaci sila hriechu, pochádzajúceho z pýchy človeka. Je zaujímavé, že ničivú silu zla, pochádzajúcu z hriechu si všíma aj Pavol z Tarzu. Citujme z jeho listu Rimanom: *Boží hnev z neba sa zjavuje proti každej bezbožnosti a nepravosti ľudí, ktorí nepravosťou prekrážajú pravde. Je im predsa zjavné, čo možno o Bohu vedieť; Boh im to zjavil. Ved' to, čo je v ňom neviditeľné – jeho večnú moc a božstvo – možno od stvorenia sveta rozumom poznávať zo stvorených vecí; takže nemajú výhovorky. Hoci Boha poznali, neoslavovali ho ako Boha, ani mu nevzdávali vďaky; ale stratili sa vo svojich myšlienkach a ich nerozumné srdce sa zatemnilo. Hovorili, že sú múdri, a stali sa hlupákmi. Slávu nesmrteľného Boha zamenili za podoby zobrazujúce smrteľného človeka, vtáky, štvornožce a plazy. Preto ich Boh vydal nečistote podľa žiadosti ich srdca; a tak hanobili svoje vlastné telá tí, čo Božiu pravdu zamenili za lož, uctievali stvorenia a slúžili radšej im ako*

Stvoriteľovi, ktorý je zvelebený naveky. Amen.⁸ V tomto kontexte je potrebné ešte poukázať na to, že existenciu zla, ktoré je v teologickom ponímaní chápané ako hriech, nemožno ináč vysvetliť, len tak ako jeho pôvod generuje Biblia v svojej tragickej fikcii. Toto chápanie prijala aj katolícka cirkev. V Katechizme katolíckej cirkvi sa o tom píše: *Skutočnosť hriechu a najmä prvotného hriechu možno objasniť jedine vo svetle Božieho zjavenia. Bez poznania Boha, ktoré nám dáva Zjavenie, nemôžeme hriech jasne poznať a sme pokúšaní vysvetľovať ho len ako nedostatok rastu, ako psychickú slabosť, omyl, nevyhnutný následok neprimeraného spoločenského zriadenia atď. Iba keď poznáme Boží plán s človekom, môžeme pochopiť, že hriech je zneužitie slobody, ktorú Boh dáva stvoreným osobám, aby ho mohli milovať a aby sa mohli milovať aj navzájom.*⁹

Biblická odpoveď na existenciu zla

Na tomto mieste by mohla vzniknúť otázka, čo má s celým týmto uvažovaním do činenia mediácia? Situáciu ktorá nastala po „dedičnom hriechu“, čiže po odmietnutí Boha človekom, uvoľňuje už Boh v Starom zákone. Mojžišovi odovzdáva pre celé ľudské pokolenie svoj zákon, ktorý je obsiahnutý v Dekalógu, ktorý skôr poznáme ako *Desatoro Božích prikázaní*. Dekalóg obsahuje normy života, ktoré sú neprekonateľné a svoju platnosť si uchovávajú navždy. Okrem toho posielal Stvoriteľ každému pokoleniu Starého zákona proroka, ktorý je skutočným mediátorom medzi Bohom a ľuďmi. Vyvrcholením tohto procesu je však príchod Ježiša Krista, Božského mediátora, ktorý definitívne vyrovnáva dlh človeka, ktorý vznikol z jeho prvotného odmietnutia. On sám o sebe vydáva svedectvo keď hovorí: *Ved' Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nezahynul nik, kto v neho verí, ale aby mal večný život. Lebo Boh svet neposlal svojho syna na svet preto, aby ho odsúdil, ale aby sa skrze neho svet spasil.*¹⁰ A Pavol z Tarzu v liste Timotejovi hovorí: *Lebo jeden je Boh a jeden prostredník medzi Bohom a ľuďmi – človek Kristus Ježiš.*¹¹ O poslaní božského mediátora Ježiša Krista je vlastne celý Nový zákon. On prichádza ako posol zmierenia s Bohom ako hovorí Pavol: *Ved' v Kristovi Boh zmieril svet so sebou a nepočítal ľuďom ich hriechy. A nám odovzdal slovo zmierenia. Sme teda Kristovými vyslancami a akoby Boh napomínal skrze nás. V Kristovom mene prosíme: Zmierte sa s Bohom.*¹² Zároveň je poslom zmierenia medzi ľuďmi: *Keď teda priná-*

⁸ Rim 1,18-25

⁹ KKC 387

¹⁰ Jn 3,16-17

¹¹ 1Tim 2,5

¹² 2Kor 5,19-20

*šas dar na oltár a tam si spomenieš, že tvoj brat má niečo proti tebe, nechaj svoj dar tam pred oltárom a chod' sa najprv zmieriť so svojím bratom; až potom príď a obetuj svoj dar.*¹³

Zmierenie a posolstvo pokoja je základom učenia Ježiša Krista, ktorý ním naplňa celé svoje učenie. Aspoň niekoľko konkrétnych príkladov. Ježiš Evanjelií Nového zákona sa nepredstavuje ako ten, ktorý sa stavia do radu sudcov, ale ako ten, ktorý človeka získava svojim neštandardným správaním. Príbeh o Zachejovi je príbeh človeka, Zacheja, nespravodlivého colníka, ktorého si Kristus získa tým, že sa nechá pozvať do jeho domu, čo bolo proti všeobecným zvykom tej doby.¹⁴ Ešte jasnejšie sa táto Ježišova „mediátorská“ agenda predstavuje v príbehu ženy, prostitútky. Prostitúcia bola aj v čase keď sa odohráva tento príbeh všeobecne zaznávanou profesiou, a ženy, ktoré sa ňou zaoberali, boli kruto odsúdené verejnosťou do najnižšej spoločenskej kategórie. Kristus sa však napriek očakávaniam nestavia do radu medzi ostatných, ale namiesto odsúdenia ju prijíma ako seberovnú a robí ju rovnoprávnou členkou celého spoločenstva.¹⁵

Najviac sa však Ježišov mediačný talent ukazuje v jeho ponaučeníach, ktoré sú skutočnými princípmi života. Na nich je vybudovaná celá Európska civilizácia. V jednej z týchto zásad prikazuje: *Počuli ste, že ot-*

¹³ Mt 5,23-24

¹⁴ Lk 19,1-10: *Potom (Ježiš) vošiel do Jericha a prechádzal cezeň. A tu muž, menom Zachej, ktorý bol hlavným mýtnikom a bol bohatý, zatúžil vidieť Ježiša, kto to je, ale nemohol pre zástup, lebo bol malej postavy. Bežal teda napred a vyšiel na planý figovník, aby ho uvidel, lebo práve tade mal ísť. Keď Ježiš prišiel na to miesto, pozrel sa hore a povedal mu: „Zachej, poď rýchlo dolu, lebo dnes musím zostať v tvojom dome!“ On chytrou zišiel a prijal ho s radosťou. Keď to videli, všetci šomrali: „Vošiel k hriešnemu človekovi!“ Ale Zachej vstal a povedal Pánovi: „Pane, polovicu svojho majetku dám chudobným a ak som niekoho oklamal, vrátim štvornásobne. Ježiš mu povedal: „Dnes prišla spása do tohto domu. Veď aj on je Abrahámovým synom. Lebo Syn človeka prišiel hľadať, čo sa stratilo.*

¹⁵ Lk 7,36-50: *Ktorýsi farizej pozval Ježiša, aby s ním jedol. On vošiel do farizejovho domu a sadol si k stolu. V meste bola istá žena, hriešnica. Keď sa dozvedela, že je hosťom vo farizejovom dome, priniesla alabastrovú nádobu s voňavým olejom, s plačom pristúpila zozadu k jeho nohám, začala mu slzami máčať nohy a utierala mu ich svojimi vlasmi, bozkávala mu ich a natierala voňavým olejom. Keď to videl farizej, ktorý ho pozval, povedal si v duchu: „Keby tento bol prorokom, vedel by, kto a aká je to žena, čo sa ho dotýka, že je to hriešnica.“ Ježiš mu vravel: „Šimon, mám ti niečo povedať.“ On odvetil: „Povedz, Učiteľ!“ „Istý veriteľ mal dvoch dlžníkov. Jeden dlhoval päťsto denárov, druhý päťdesiat. Keďže nemali skadiaľ dlžobu splatiť, odpustil ju obidvom. Ktorý z nich ho bude mať radšej?“ Šimon odpovedal: „Myslím, že ten, ktorému viac odpustil.“ On mu povedal: „Správne usudzuješ.“ Potom sa obrátil k žene: „Šimon, mám ti niečo povedať: Vošiel som do domu, a nedal si mi vodu na nohy. Ale ona slzami zmáčala moje nohy a svojimi vlasmi ich poutierala. Nepobozkal si ma. Ale ona odvtedy, ako som vošiel, neprestala mi nohy bozkávať. Hlavu si mi olejom nepomazala. Ona mi voňavým olejom nohy natrela. Preto ti hovorím: Odpúšťaťaj sa jej mnohé hriechy, lebo veľmi miluje. Komu sa menej odpúšťa, menej miluje.“*

com bolo povedané: „Nezabiješ!“ Kto by teda zabil, pôjde pred súd. No ja vám hovorím: Pred súd pôjde každý, kto sa na svojho brata hnevá. Kto svojmu bratovi povie: „Hlupák, pôjde pred veľradu. A kto mu povie: „Ty bohapustý blázon,“ pôjde do pekelného ohňa. Keď teda prinášaš dar na oltár a tam si spomenieš, že tvoj brat má niečo proti tebe, nechaj svoj dar tam pred oltárom a choď sa najprv zmieriť so svojím bratom; až potom príď a obetuj svoj dar. Pokonaj sa včas so svojím protivníkom, kým si s ním na ceste, aby ťa protivník nevydal sudcovi a sudca strážnikovi a aby ťa neuvrhli do väzenia.¹⁶ Alebo: Vtedy k nemu pristúpil Peter a povedal mu: „Pane, koľko ráz mám odpustiť svojmu bratovi, keď sa proti mne prehreší? Azda sedem ráz?“ Ježiš mu odpovedal: „Hovorím ti: Nie sedem ráz, ale sedemdesiatsedem ráz.“¹⁷ Podobnými príbehmi a zásadami je posiaty celý Nový zákon. Nakoniec, poslaním Ježiša Krista bolo priniesť zmierenie medzi Bohom a ľuďmi, odstrániť rozkol, ktorý do tohto vzťahu priniesol dedičný hriech. Môžeme preto oprávnene povedať, že Ježiš Kristus bol božským mediátorom, ktorý nanovo usporiadal vzťah medzi Bohom a človekom, ktorý vznikol rozkolom v biblickom raji.

Pri hodnotení mediácie z biblicko - teologického hľadiska treba preto najprv poukázať na všeobecný fakt, že mediácia nie je biblickému posolstvu cudzia. Skôr naopak. Už v Starom zákone totiž môžeme poukázať na príbeh Mojžiša a prorokov, ktorí boli skutočnými mediátormi svojho ľudu. Ústrednou postavou Biblie je však Ježiš Kristus, ktorého Pavol označuje za prostredníka medzi Bohom a ľuďmi¹⁸, čiže v podstate – mediátor. Pavol z Tarzu, v svojom Druhom liste Korint'anom však pokračuje keď hovorí: *Kto je teda v Kristovi, je novým stvorením. Staré sa pomínulo*

¹⁶ Mt 5,21-25

¹⁷ Celý príbeh: Mt 18,21-35 Vtedy k nemu pristúpil Peter a povedal mu: „Pane, koľko ráz mám odpustiť svojmu bratovi, keď sa proti mne prehreší? Azda sedem ráz?“ Ježiš mu odpovedal: „Hovorím ti: Nie sedem ráz, ale sedemdesiatsedem ráz. Preto sa nebeské kráľovstvo podobá kráľovi, ktorý sa rozhodol vyúčtovať so svojimi sluhami. Keď začal účtovať, priviedli mu jedného, ktorý bol dlžen desať tisíc talentov. Ale pretože nemal skadiaľ vrátiť, pán rozkázal predať jeho aj jeho ženu, aj deti i všetko, čo mal, a dlh splatiť. Vtedy mu sluha padol k nohám a na kolenách ho prosil: „Pozhovej mi a všetko ti vrátim“. A pán sa nad sluhom zľutoval, prepustil ho a odpustil mu aj dlžobu. No len čo ten sluha vyšiel, stretol sa so svojím spolusluhom, ktorý mu dlhoval sto denárov. Chytil ho pod krk a kričal: „Vráť, čo mi dlhuješ!“ Jeho spolusluha padol k nohám a prosil ho: „Pozhovej mi a dlžobu ti splatím.“ On však nechcel, ale odišiel a vrhol ho do žalára, kým dlh nesplatí. Keď jeho spolusluhovia videli, čo sa stalo, veľmi sa zarmútili. Išli a rozpovedali svojmu pánovi všetko, čo sa stalo. A tak si ho pán predvolal a povedal mu: „Zlý sluha, ja som ti odpustil celú dlžobu, pretože si ma prosil. Nemal si sa teda aj ty zľutovať nad svojím spolusluhom, ako som sa ja zľutoval nad tebou?“ A rozhnevany pán ho vydal mučiteľom, kým nesplatí celú dlžobu. Tak aj môj nebeský otec urobí vám, ak neodpustíte zo srdca každý svojmu bratovi.

¹⁸ 1Tim 2,5

a nastalo nové. Ale to všetko je od Boha, ktorý nás skrze Krista zmieril so sebou a zveril nám službu zmierenia.¹⁹

Túto službu zmierenia, ktorá je podstatou kresťanstva prijalo aj kresťanstvo a kresťanská Európa.

Mediácia ako súčasť tradície Kristovej cirkvi

Už z krátko analyzovaného biblického posolstva, ktoré sme uviedli vyplýva, že celá Cirkev, ktorú založil Ježiš Kristus je orientovaná za zmierenie človeka s Bohom a ľuďmi medzi sebou navzájom. Ona je od počiatku povolaná k tomu, aby už teraz, na tomto svete, realizovala Boží plán zmierenia. Zmierenie, ako nastolenie harmónie v disharmónii pokojnou cestou, je preto ústrednou témou kresťanstva. Kristus na Petrovu otázku, koľko ráz má človek odpustiť svojmu bratovi, či azda sedem ráz hovorí, nie sedem, ale sedemdesiat sedem ráz, čiže vždy.²⁰ Cirkev, ako mediátorka, v duchu biblického posolstva, preto vždy stála tam, kde sa postavil brat proti bratovi, aby v tejto pozícii pomáhala znova hľadať pokoj a harmóniu. Biblické zásady boli nielen súčasťou teoretického učenia, ale aj kresťanskej praxe. V kresťanskej Cirkvi sa už za osvieteného cisára Justiniána stretávame s garanciou možnosti dosiahnuť arbitrážny rozsudok dvoma spôsobmi: buď pomocou žaloby prednesenej pred súdom, čiže *actio in factum/actio in rem utilis*, alebo ako on píše, na základe platnej dohody uzavretej sporovými stranami pomocou arbitra.²¹ S praktizovaním mediácie v kresťanskej Európe sa stretávame najmä v dokumentoch písaných od 9. storočia. Už v tom čase je v prameňoch mediácia nazývaná *mediatio* a osoba, ktorí mediáciu vedie ako *mediátor*. Dokonca sa už v tom čase predpokladá, že mediáciu môže viesť aj žena, ktorú dokumenty nazývajú *mediatrix*. Najväčším prostriedkom Cirkvi je však v tejto oblasti sviatosť zmierenia, kde v spovedi, vychádzajúc z biblických princípov, stále napomína a ukazuje nové cesty ľudského spolužitia.

Cirkev však ako arbiter zmierenia a pokoja nevstupuje do individuálnej situácie človeka, postihnutého hnevom alebo zvadou, násilím, ako je to napríklad v Islame. Kresťanská cirkev je sama o sebe svojou existenciou a v svojom učení ponukou a pomocou. Cirkev, ako mediátor, vstupuje do individuálnych medziľudských vzťahov vtedy, ak je o to požiadaná. Vždy je teda potrebná vôľa a osobné rozhodnutie zo strany človeka, ktorý potrebuje jej pomoc. To je zásada, ktorá je vlastná aj pre dnešnú mediáciu.

¹⁹ 2 Kor 5, 17-18

²⁰ Porov. Mt 18, 21-22

²¹ Porov.: Kordasiewicz, S.: *Historiczna i międzynarodowa perspektywa mediacji*. In.: *Mediacje, teoria i praktyka*, Warszawa 2014, s.35.

Nie je bez zaujímavosti, že ako mediárot Cirkev často vstupovala a aj aktuálne vstupuje, do procesov s historickým významom, najmä v situácii medzinárodných kríz a hrozieb ozbrojených konfliktov. Poznáme viacero takýchto historických okamihov: V tejto oblasti, ako medzinárodní mediátori zohrávali najväznejšiu úlohu pápeži. Aj tu však sledujeme určitý vývoj. Kým ešte pápež Kalixt II. (1060 – 1124) rieši spor s cisárom svätej rímskej ríše autoritatívnym spôsobom, čoho výsledkom bol Wormský konkordát z r.1122, pápeži od autoritatívneho riešenia konfliktov postupne ustupujú a pri riešení sporov volia radšej cestu mediácie. Ako príklad môžeme uviesť príklad Fabia Chigi, pápežovho poverenca, ktorý bol jeden z mediátorov a po ukončení tridsať ročnej vojny pracoval nad konečnou dohodou pri nastolení Westfalského mieru v roku 1644. On dostal od pápeža presnú písomnú inštrukciu, ako má postupovať pri vyjednávaní. Mal zachovať neutralitu, nestrannosť a budovať medzi stranami vzájomnú dôveru.²²

V najnovších časoch sa stretávame s úlohou pápežov, ako mediátorov, počas Karibskej krízy, ktorá trvala od 15. októbra do 20. novembra 1962. Počas nej hrozila priama vojenská konfrontácia medzi USA a Sovietskym zväzom. ZSSR rozmiestnil na Kube rakety stredného a dlhého doletu, ktoré boli schopné zasiahnuť americkú pevninu. Túto skutočnosť odhalilo americké špiónážne lietadlo, pričom následne došlo medzi obojma veľmocami k stupňovaniu napätia, na konci ktorého mohlo byť vzájomné zničenie. Vtedajší pápež Ján XXIII., vedomý si veľkého nebezpečenstva vojenskej konfrontácie, využil váhu svojej autority a sformuloval urgujúce mierové poslanstvo adresované obom hlavným aktérom krízy, čiže americkému prezidentovi J. F. Kennedymu a sovietskemu generálnemu tajomníkovi komunistickej strany N. S. Chruščovovi. V tomto poslanstve, v mene celého ľudstva naliehavo vyzval na nepretržité vyjednávanie, ktorým by odvrátili nebezpečenstvo jadrovej vojny s nepredstaviteľnými dôsledkami. Pápež vo svojom poslanstve okrem iného uviedol: *...cirkev nemiluje nič tak veľmi ako mier a bratstvo medzi ľuďmi, a preto neúnavne pracuje na ich dosahovaní. V tejto súvislosti sa s vážnymi úlohami obraciame na všetkých, ktorí nesú mocenskú zodpovednosť. A dodávame, aby načúvali svedomiu a počuli desivý výkrik doliehajúci k nebesiam zo všetkých strán zeme, od nevinných detí po starých ľudí, od jednotlivcov ku spoločnostiam: Mier, mier! Dnes slávnostne obnovujeme toto zvolanie, napísal Ján XXIII. a pokračoval: Prosíme všetkých, ktorí majú moc, aby neostali hluchí k tomuto výkriku ľudstva. Prosíme, aby urobili všetko, čo je v ich silách, aby zachránili mier. Iba tak sa môžu vyhnúť*

²² Porov.: Kordasiewicz, S.: *Historiczna i międzynarodowa perspektywa mediacji*. In.: *Mediacje, teoria i praktyka*, Warszawa 2014, s.35.

hrôzam vojny, ktorej hrozné dôsledky nedokáže nik predpovedať. (...) Napomáhať, posilňovať a akceptovať rozhovory na všetkých úrovniach a v každom čase, to je pravidlo múdrosti a obozretnosti, ktoré priťahuje požehnanie neba a zeme. Toto pápežovo posolstvo a žiadosť bolo odoslané obidvom predstaviteľom a tiež bolo vysielané Vatikánskym rozhlasom. Bolo tiež zverejnené aj v tlačovom orgáne Komunistickej strany Sovietskeho zväzu Pravda a denníku New York Times. Vďaka pápežovej intervencii a následným telefonickým rozhovorom sa nakoniec našiel kompromis, ktorý nanovo zabezpečil svetový mier.²³

Podobne o pár desiatok rokov neskôr, v prípade Jána Pavla II. na začiatku vojny v Iraku, možno vidieť rovnaký *modus operandi* zahraničnej politiky Svätej stolice: „Pápež, ktorý za normálnych okolností nezasahuje priamo do diania v niektorej konkrétnej krajine (výzvy napr. na zastavenie ozbrojených akcií nemožno brať ako takýto priamy zásah), sa v prípade slabého mandátu OSN sám stavia do čela iniciatívy, ktorá má zabrániť krvipreliaťu, vyjednáva s politikmi, pozýva ich na rokovania, vyžaduje plnenie dohôd“ (Breindl).

Záver

Na konci tejto štúdie treba povedať, že tých niekoľko strán si nedáva ambíciu vykonať komplexnú biblicko – teologickú analýzu mediácie. Je skôr úvodom do dôkladnejšieho štúdia. Zaoberať sa touto problematikou z biblického aspektu je však veľmi zaujímavé a pre mediátora, najmä kresťana, veľmi podnetné, pretože mu ukazuje hlbší pôvod mediovaných sporov a zároveň mu dáva aj nové podnety ku konkrétnej mediačnej práci. Pastoračná konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete, Druhého vatikánskeho koncilu, vychádzajúc z biblického posolstva a z dvetisíc ročnej skúsenosti, jasne definuje neduhy súčasného sveta. Konkrétne poukazuje na to, že dnešný svet trpí hlbokou nevyrovnanosťou, ktorá korení v ľudskom srdci. V samotnom súčasnom človeku je totiž plno protikladov. Na jednej strane totiž človek ako stvorenie zakúša svoju limitovanosť, na druhej strane zas v sebe pociťuje bezhraničné túžby a povolanie pre vyšší život. Priťahujú ho mnohé veci a predsa je nútený len niektoré si vybrať a ostatných sa zriecť. Aj na ňom sa ustavične opakuje to Pavlovské konať to, čo nechce a nekonať to, čo chce.²⁴

Táto nerovnováha ľudských túžob a ich konfrontácia s realitou je následne zdrojom napätí a ľudských sporov, ktoré sa môžu riešiť mediáciou.

²³ Gazda, I.: *Prekonanie Karibskej krízy: Ján XXIII. medzi Kennedym a Chruščovom*. Denník Postoj 9.1.2013

²⁴ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, pastoračná konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete, Druhého vatikánskeho koncilu 10

Táto štúdia si dala za úlohu preniknúť hlbšie do tejto problematiky teologickou metódou. Poukázať na to, že pri riešení sporov máme brať na zreteľ aj túto zlomenú prirodzenosť človeka. Mediácia sa totiž dnes v chápaní bežného človeka ako konzumenta, vykryštalizovala do podoby akejsi náhradnej alternatívy súdnych sporov. Ľudia teda dnes pri riešení konfliktnej situácie vidia možnosť využitia dvoch možností a to inštitúcie súdu a inštitúcie mediácie.

Dr. Lenka Holá však mediáciu definuje oveľa hlbšie. Ona hovorí, že mediácia je spôsob riešenia sporov komunikáciou, pri ktorej neutrálna kvalifikovaná osoba pomáha účastníkom konfliktu pri vzájomnom dorozumívaní, ktorého cieľom je dosiahnutie ich spokojnosti s procesom a výsledkom riešenia konfliktu a náprava vzájomných vzťahov.²⁵ Mediácia je teda úspešná vtedy, ak komunikácia konfliktných strán im priniesie porozumenie a pokoj. Tento cieľ, ako sme videli počas nášho uvažovania, je však fakticky aj podstatou biblického posolstva. Čo sa týka samotného výsledku mediácie je tento efekt v rámci riešenia sporov skoro nepovšimnutý. Pozornosť sa totiž sústreďuje na samotný mediačný výsledok. Ako však vidíme, nie je zanedbateľný, pretože v podstate prináša medzi sporové stránky, ktoré sa v procese mediácie dohodnú, aj novú kvalitu vzťahov. V ideálnom prípade má dokonca aj šancu obnoviť pôvodný stav, ak stránky sporu boli pred jeho vznikom konfliktu v dobrej vzájomnej kondícii. Ak teda chceme nájsť na mediáciu teologickú odpoveď, tak sú k dispozícii dve konzekvencie: prvou je fakt, že mediácia prináša ten istý výsledok ako súdny proces. Druhým efektom je však fakt, že mediácia neprináša nový spor tak, ako sa to často stáva na súdnom procese, kde je nakoniec víťaz a porazený, kým v mediácii sú obidvaja víťazmi. A to je vlastne aplikácia najdôležitejších zásad biblicko-teologického posolstva v praxi.

Zoznam použitej literatúry:

BIBLIA – SVATÉ PÍSMO: Trnava: SSV, 2013

DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, pastoračná konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete, Druhého vatikánskeho koncilu

KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2017, 908 s.. ISBN 978-80-8161-258

PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Apoštolská exhortácia Evangelii nuntiandi*

²⁵ Porov. HOLÁ, L.: *Mediace*. Praha: Grada Publishing a.s., 2003, s.24.

- HOLOWNIA, S.: *Tabletki z krzyżikiem*. Warszawa, Wydawnictwo Znak, 2006, s.338. ISBN 978-83-240-0835-3
- HOLÁ, L.: *Mediace*. Praha: Grada Publishing a.s., 2003, 190 s. ISBN 80-247-0467-5
- GAZDA, I.: *Prekonanie Karibskej krízy: Ján XXIII. medzi Kennedym a Chruščovom*. Denník Postoj 9.1.2013
- KORDASIEWICZ, S.: *Historiczna i miedzynarodowa perspektywa mediacji*. In.: *Mediacje, teoria i praktyka*, Warszawa 2014.

Kontakt:

doc. ICDr. František Čitbaj, PhD.
Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta,
Ul. Biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
frantisek.citbaj@unipo.sk

Paradigma základných prístupov procesu probácie v podmienkach Slovenskej republiky

Vladimír Cehlár - Samuel Burský

Abstrakt: Autori príspevku približujú problematiku probácie prostredníctvom základných prístupov, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou celého procesu. Cieľom je poukázať na aspekty probácie v rôznych formách, ako sú všeobecné princípy probácie, mandát probačného a mediáčného úradníka ale aj na zásady metodológie a metód probačnej práce.

Kľúčové slová: Probácia. Probačný a mediálny úradník. Metódy a techniky. Probačný plán. Probačný program.

Vstup do problematiky

Inštitút probácie má svoje historické a opodstatnené miesto v justičnom systéme. Vždy závisí na tom, do akej miery príslušný justičný systém dokáže akceptovať programy restoratívnej justície a následne ich implementovať v praxi. Tento proces nie je ľahký a vždy závisí od viacerých faktorov, ktoré môžu posilniť ideu restoratívnosti alebo ju sformalizovať bez jasných cieľov a výstupov.

Ak sa pozrieme do histórie zistíme, že už v roku 1823 bola založená organizácia, ktorá svojím obsahom pripomína probačnú službu. Išlo o Holandskú spoločnosť pre morálne povzbudenie väzňov.¹ Cieľom tejto spoločnosti bolo zaistiť vzdelávanie, náboženské vedenie väzňov a v neposlednom rade poskytnúť morálnu podporu za účelom ich prepustenia z väzenia.² Podobné združenia okrem Európy vznikali aj v Severnej Amerike, kde je známy zakladateľ probácie v USA Johon Augustus. Tento filantrop v roku 1841 predstúpil pred súd v štáte Massachusetts a presvedčoval sudcu o zmysle osobnej záruky za vybraných zločincov. V roku 1878 vznikli prvé platené miesta „probačných úradníkov“, ktorí vykonávali sociálnu, vzdelávaciu a kontrolnú činnosť. V Európe pomerne významným spôsobom sa zapísala činnosť probácie najmä zákonom z roku 1907 (Probation of Offenders Act), ktorý položil základ probácie v Anglicku. Následne v roku 1925 bol tento zákon rozšírený s povinnosťou mať na súde minimálne jedeného probačného úradníka.

¹ Nederlands Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen.

² KALMTHOUR, A. M. van, DURNESCU, I.: 2008 Probation in Europe.

V súčasnosti sa probačný systém spolu s princípmi restoratívnej justície implementuje v jednotlivých jurisdikcii štátov Európy, ktoré vidia budúcnosť v jej filozofii. Ide najmä o získavania objektivizujúcich prvkov práce s páchatel'mi trestných činov, najmä v oblasti vyhodnocovania rizík a potrieb páchatel'ov trestných činov.³

Medzi základné priority probácie a probačných programov v praxi v súvislosti s restoratívnou justíciou možno zaradiť samotný resocializačný proces. Ide o reálnu prácu s páchatel'mi ale aj obeťami trestných činov, ktorá sa špecializuje na prvý kontakt s páchatel'om a následným určením rizík a potrieb. Pri spracovávaní a vyhodnocovaní rizík možnej recidívy je potrebné rešpektovať fakt, že páchatel' s nízkym rizikom recidívy môže byť negatívne ovplyvnený určením intenzívneho probačného programu (miery rizika recidívy). Uvedené poznanie nám naznačuje, že páchatel' neprofituje z takto intenzívneho probačného programu, čiže ho možno považovať za kontraproduktívny.⁴ Častejší a intenzívnejší program by mal byť aplikovaný práve u páchatel'ov s vysokou mierou rizika recidívy.

Slovo probácia je odvodené z latinského výrazu „probare“ – čo znamená skúšať, overovať, (alternatíva uprednostnená pred prísnejším trestom), resp. má prevenčný charakter, ktorého kroky sú cielené a minimalizujú dôsledky trestného konania, chráni spoločnosť a vytvára priestor pre obvineného a odsúdeného na nápravu svojho protizákonného správania, je zameraná na dohľad a kontrolu. V podmienkach SR možno probáciu v trestnom konaní zadefinovať aj ako určitý druh dohľadu nad obvineným, odsúdeným za účelom znižovania opätovnej trestnej činnosti, má udržiavací charakter. Cieľom je udržať páchatel'a v spoločnosti a zabezpečiť kontrolu plnenia uložených povinností a obmedzení.

V podmienkach Slovenskej republiky oblasť probácie bola skôr kvantifikovaná na pridelené prípady alebo spisy, čím dochádza k skresľujúcim vstupom a výstupom, ktoré nemusia vždy odrážať reálny stav probačnej a mediačnej služby. Faktom je, že tento stav nie je príliš pozitívne vnímaný odbornou verejnosťou, čo sa prejavuje aj (ne) akceptáciou probačného a mediačného úradníka v justičnom systéme. Napríklad nízkym počtom systemizovaných miest probačných a mediačných úradníkov v porovnaní s Českou republikou. Ide skôr o absenciu určitých prvkov, ktoré majú vplyv na vedeckú, odbornú a metodickú činnosť.

³ ŠTERN P. a kol.: 2010. Probace a mediacie. s. 22. In. Risk Assessment Tool. V Anglicku ide o nástroje, SARPO.

⁴ LULEI, M.: 2011. Criminal justice social work and probation. Nitra. Univerzita Konštantína Filozofa. ISBN 978-80-8094-945-7.

Dôsledkom predchádzajúcej nečinnosti došlo v niektorých prípadoch k vzniku intuitívnych metód bez racionálneho podkladu. Samotná diverzifikácia probácie v podmienkach SR bola tak rozmanitá, že v individuálnych prípadoch nemá reálne opodstatnenie. Tento stav vytváral priestor k neefektívnym činnostiam, kde probačný a mediačný úradník bol len štatistom a administratívnym pracovníkom. Rôznorodosť zaintegrovanosti celého procesu probácie je veľmi intenzívne cítiť najmä na lokálnej a regionálnej úrovni, čo má negatívny dopad aj na aplikáciu elektronického monitoringu.

V dôsledku tohto poznania vznikli na regionálnej úrovni vedúci oddelení probácie a mediácie od ktorých sa očakávalo, že budú tieto rozdiely potierať a vytvoria priestor pre progresívne a efektívne fungovanie probačných programov a elektronického monitoringu. Tento cieľ je možné doceliť len intenzívnym vzdelávaním a osvojovaním si probačných programov a zmenou myslenia všetkých zainteresovaných strán.

Nové stanovenie cieľov pre probačnú službu

- ✓ integrácia modernej metodiky probačnej služby,
- ✓ integrácia elektronického monitorovania osôb,
- ✓ elektronická evidencia probačného spisu a probačnej a mediačnej evidencie,
- ✓ aplikácia nástrojov na zníženie miery recidívy a posilnenie sociálnej reintegrácii,
- ✓ prípadový manažment, individuálna práca s obetami trestných činov,
- ✓ metodické dni na regionálnej úrovni zamerané na prípadové štúdie v oblasti probácie,
- ✓ profesionalizácia probačného systému vo vzťahu k tretiemu sektoru,
- ✓ organizačné formy so zameraním na znižovanie administratívneho zaťaženia,
- ✓ metodické procesy na národnej úrovni (zadané úlohy, postupy a ich verifikácia),
- ✓ koncepcná práca (what works – „čo funguje“),
- ✓ zaručenie rovnováhy medzi úlohami, kompetenciami a osobnými zdrojmi.

Dopad cieľov na systém a spoločnosť

- ✓ odborná realizácia mandátu, ktorý bol zákonne zverený probačným úradníkom,

- ✓ práca s klientom len na základe intervenčných potrieb,
- ✓ väčšia saturácia potrieb bezpečnosti a istoty u poškodených, obetí trestného činu,
- ✓ zefektívnenie výkonu alternatívnych trestov a ich vykonateľnosť,
- ✓ dôkladnejšia kontrola a dohľad v rámci aplikácie elektronického monitoringu,
- ✓ znižovanie počtov väzenskej populácie,
- ✓ eliminácia možných rizík recidívy, opätovného zlyhania,
- ✓ efektívnejšie terciárna prevencia,
- ✓ pomoc a starostlivosť o páchatel'ov a poškodených v rámci interdisciplinárnej spolupráce,
- ✓ upevnenie sociálnych väzieb v rodine páchatel'a (nedôjde k strate zamestnania...),
- ✓ atď.

Čo je minimálne charakteristické pre profesionálnu probačnú prácu v justícii

- ✓ ak je určený jasný koncept činností,
- ✓ ak sú určené minimálne a maximálne štandardy,
- ✓ ak existujú písomné metodiky pracovných úloh a postupov,
- ✓ ak existuje regulovaná zodpovednosť a možnosť supervízie,
- ✓ ak je vytvorený priestor v oblasti verifikácie a validácie štatistických ukazovateľov,
- ✓ ak probácia a probačné programy sú orientované na trestný čin,
- ✓ ak je orientácia programov zameraná na riziko recidívy,
- ✓ ak je existuje priestor pre multidisciplinárny mandát,
- ✓ ak je orientácia na cieľové skupiny a zdroje,
- ✓ ak sa podporuje transparentné sieťovanie,
- ✓ ak probačný a mediačný úradník je odborne vzdelávaný od nástupu do štátnej služby,
- ✓ ak sa realizujú pravidelné metodické stretnutia na regionálnej,
- ✓ ak sú dostatočné materiálne a priestorové podmienky na individuálnu prácu s klientom.

Všeobecné princípy probácie

Hoci je koncepcia probačnej práce široko rozšírená, neexistuje jasná, všeobecná a medzinárodná definícia probácie. To, čo sa považuje za to, čo spadá pod probačné aktivity, závisí vo veľkej miere od štruktúry a povahy sankčného systému jednotlivých štátov, ktoré aplikujú inštitút probácie. V snahe podchytiť spoločné prvky rôznych probačných systémov však možno jednako dospieť k nasledujúcej definícii: „*Probácia je*

konanie súdu, kde páchatel' je „odsúdený“ na obdobie kontroly a dozoru v spoločnosti“.⁵

Tromi kľúčovými prvkami tejto definície sú:

- mandát pre probačných úradníkov prichádza z právneho systému (konanie súdu),
- kontrola a dozor sú v probačných prípadoch hlavnými pracovnými metódami,
- probačné opatrenia sa realizujú na lokálnej úrovni.

Mandát probačného a mediačného úradníka

Probácia je založená na právnom mandáte. Ľudia nechodia k probačnému úradníkovi sami od seba. Sú k nemu „donútení“ ísť na základe súdneho rozhodnutia. Toto znamená najmenej dve veci. Motivácia pre to, aby páchatel' spolupracoval s probačným úradníkom, je aspoň čiastočne *zvonku*. Je to súd, ktorý rozhodol, že existuje problém, ktorý automaticky neznamená, že toto uvedomenie existuje aj v hlave obvineného/odsúdeného.

Motivácia a stimulovanie obvineného/odsúdeného budú teda pre probačného a mediačného úradníka kľúčovými prvkami. Schopnosti motivovať nie sú nevyhnutnými len v záujme stimulovať obvineného/odsúdeného, aby rešpektoval uložené podmienky, ale aj robil niečo s problémami svojho života.

*“Ja vidím probáciu ako krok smerom ku mne. Pomáha mi to ako individuu. Je tu niekto, kto je tu pre mňa a ja to potrebujem. Inak by som bol teraz vo väzení. To by ma úplne zničilo. Keby som vyšiel z väzenia, bol by som ešte horší. Samozrejme, som nútený chodiť na probačný úrad. Nebolo to mojím rozhodnutím, aby som tam chodil, ale to mi pomáha držať sa bokom od ulice a samozrejme pitia“.*⁶

Na druhej strane táto väzba na justičný systém dáva probačnému a mediačnému úradníkovi zvláštnu pozíciu, ktorá nielen ovplyvňuje vzťah medzi ním a obvineným, ale aj vzťah medzi ním a kompetentným alebo rozhodovacím orgánom. Probačný a mediačný úradník má napriek tomu zvláštnu rolu, pretože sleduje osobu a dozerá na to, aby sa plnili povinnosti a podmienky dané klientovi rozsudkom. Toto je úplne iná rola ako je napríklad rola mediátora.

⁵ Ústav pre výskum interregionálnej kriminality a spravodlivosti Organizácie spojených národov (United Nations Crime & Justice Research Institute (UNICRI), *Príručka pre probačné služby, Smernice pre probačných praktikov a manažérov*, Rím – Londýn, 1998.

⁶ S. Farral, *Opäťovné zamyslenie nad tým, čo pôsobí na páchatel'ov*. Probácia, sociálny kontext a upustenie od kriminality, Cullompton, Willan Publishing, 2002, s. 179

Na túto špecifickú pozíciu sú viazané závažné dôsledky:

- 1) Z pohľadu probačného a mediačného úradníka je potrebné, aby mandát od kompetentného a rozhodujúceho orgánu bol jasný a jednoznačný (aby nedochádzalo k možnosti rôzneho výkladu).
- 2) Postavenie probačného a mediačného úradníka musí byť jasne stanovené aj pre obvineného. Na začiatku musí probačný a mediačný úradník vysvetliť obvinenému, čo môže od neho očakávať a čo nie. Toto vyjasnenie je veľmi dôležité a pomáha obom stranám (probačnému a mediačnému úradníkovi i obvinenému) vytvoriť dobrým spôsobom vzájomný profesionálny vzťah.
- 3) Probačný a mediačný úradník si musí byť vedomý faktu, že jeho vplyv je len dočasný. Jeho ovplyvňovanie je obmedzené len na časové obdobie stanovené súdom alebo prokuratúrou. Probačný a mediačný úradník teda musí tento rozvrh zahrnúť do svojho probačného programu a čo najskôr vytvoriť spoluprácu aj so sociálnymi inštitúciami, pokiaľ je to vhodné.
- 4) Vzťah medzi probačným a mediačným úradníkom a klientom je tiež charakterizovaný faktom, že probačný a mediačný úradník má „moc“ pripraviť probačnú správu pre sudcu alebo prokurátora v priebehu alebo na konci probácie. V horšom prípade môže probačný pracovník prostredníctvom svojej práce iniciovať zrušenie probačných opatrení. Možným následkom je potom to, že klient môže byť odsúdený na trest odňatia slobody. Probačný a mediačný úradník tu samozrejme nie je osobne zodpovedný alebo kompetentný urobiť takýto druh rozhodnutí (toto záleží od sudcu alebo prokurátora), ale takto môže byť vnímaný klientom. Preto je potrebné, aby rola probačného a mediačného úradníka bola klientovi jasne vysvetlená už od prvého stretnutia.

Kontrola a dozor v probácii

Primárnou úlohou probačného a mediačného úradníka je dozerať na obvinených/odsúdených (ďalej len „obvineného“), aby akceptovali podmienky súdneho rozhodnutia. Podľa Tokijských pravidiel je cieľom tohto dozoru *znižovať opätovnú trestnú činnosť a pomáhať páchatelovi pri jeho integrácii do spoločnosti tak, aby sa minimalizovala pravdepodobnosť návratu k trestnej činnosti* (Pravidlo 10.1).⁷

V Európskych odporúčaniach pre komunitné sankcie a opatrenia sa termín „**dohľad**“ odlišuje od bližšieho termínu „**kontrola**“. Termín „do-

⁷ Štandardné minimálne pravidlá Organizácie spojených národov pre mimoväzobné opatrenia (*United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial measures*) (Tokijské pravidlá) (pozri prílohy tohto manuálu)

hľad“ obsahuje jednak pomocné aktivity riadené stanoveným orgánom alebo v jeho mene, ktorých cieľom je udržať páchatel'a v spoločnosti, tak aj aktivity, ktoré zabezpečujú, že páchatel' dodržiava všetky stanovené podmienky a povinnosti.⁸ Termín „kontrola“ na druhej strane hovorí o aktivitách, ktoré sú obmedzené na zisťovanie, či sa všetky uložené podmienky a povinnosti plnia, ako aj na aktivity zabezpečujúce ich dodržiavanie použitím, alebo pohrozením použitia príslušných opatrení v prípade ich nedodržiavania.

Dohľad nad obvineným v probačnom období by však nemal byť iba pasívnou formou kontroly odsúdeného vo forme „rogatórneho listu“ /rogatory letters/ (zoznamu povinností a obmedzení). Toto zahŕňa hlavne aj pozitívne vedenie klienta s cieľom jeho aktívneho zapájania sa do zvyšovania kvality svojho života v súlade s občianskou spoločnosťou, vytváranie podmienok pre jeho perspektívnu sebarealizáciu v spoločenskom i profesionálnom živote, budovanie spoločenského zázemia, ktoré by ho mohlo podporovať v jeho živote sústavnou motiváciou do činností, ktoré by ho uspokojovali. Inou dôležitou časťou probácie je hľadanie zdrojov nevyhnutných na riešenie otázok jeho živobytia a návratu sebadôvery, ktoré majú preventívny charakter. Dohľad však nie je primárne procesom kontroly trestnej činnosti, ale rámcom pre podporu obvineného.

Hľadanie rovnováhy medzi starostlivosťou o páchatel'a a kontrolou páchatel'a je jednou z najdôležitejších úloh, ktorými sa má probačný a mediačný úradník zaoberať vo svojej každodennej práci.⁹ Výskumy ukazujú, že najviac problémov, na ktoré probační pracovníci narážajú, sú priamo späté s touto špecifickou, niekedy konfliktnou situáciou.¹⁰

Na jednej strane má dohľad kontrolnú funkciu, ktorá má povzbudiť páchatel'a, aby už nedopúšťa sa trestnej činnosti. Na druhej strane má dohľad sociálnu a pomocnú funkciu a pomáha páchatel'ovi integrovať sa do spoločnosti. Tieto ciele dohľadu sa odrážajú v dvoch prístupoch. Viac kontrolne orientovaný prístup sa sústreďuje na zodpovednosť páchatel'a

⁸ Odporúčanie č. R(92)16 Výboru ministrov členských štátov o európskych pravidlách pre komunitné sankcie a opatrenia, príloha – slovník (pozri prílohy).

⁹ Poznámka: Napätie medzi starostlivosťou a kontrolou nemá vplyv len na metódy používané probačným a mediačným úradníkom, ale aj na spôsob, ako sa probační pracovníci získavajú a školia.

¹⁰ Inými stresovými faktormi pozorovanými probačnými úradníkmi sú (medzi inými): osobné zlyhanie alebo strata, osobné problémy alebo trauma, prepracovanie alebo nedostatok práce, nedostatok uznania, izolácia, nedostatok technických vedomostí a informácií, vzniknutá negatívna alebo kritická verejná mienka, práca s neprispôsobivými klientami, nedostatočný status alebo prostriedky atď. (pozri UNICRI, *Príručka probačných služieb. Smernice pre probačných odborníkov a manažérov*, Rím – Londýn, 1998, s.130)

voči spoločnosti. Druhý, viac pomocne orientovaný prístup sa sústreďuje na prekonávanie problémov, ktoré by mohli spôsobiť ďalšie previnenie.¹¹ V každom prípade vždy existovalo, a existovať zrejme aj bude isté napätie v roli probačného a mediačného úradníka medzi starostlivosťou o páchateľov a kontrolou ich kriminálneho správania.

Čo rozumieme pod probáciou v podmienkach Slovenskej republiky

- ✓ kontrolu, organizovanie a výkon probačných programov u obvinených, obžalovaných, alebo odsúdených, ktorých súčasťou sú uložené povinnosti a obmedzenia (ďalej len „obvinený“),
- ✓ kontrolu uložených trestov alebo obmedzení, ktorých súčasťou je probačný alebo ochranný dohľad,
- ✓ činnosť súvisiaca so zabezpečením predbežného šetrenia u obvineného,
- ✓ organizovanie, koordinovanie a výkon trestu povinnej práce a trestu domáceho väzenia,
- ✓ dohľad nad správaním obvineného, ak sa na dosiahnutie ochrany a posilnenia probácie použijú technické prostriedky,
- ✓ pomáhanie poškodenému, ak ide o zákaz priblíženia alebo zdržiavania sa v blízkosti obydľia poškodeného,
- ✓ pomáhanie obvinenému v súvislosti s probáciou, aby viedol riadny život a vyhovel, podmienkam, ktoré mu sú uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní.¹²

Táto právna definícia je v zhode so všeobecným chápaním pojmu probácia a v súlade s medzinárodnými normami.

Druhy probácii v podmienkach Slovenskej republiky

Inštitút probácie v podmienkach Slovenskej republiky je členený podľa obsahu, kontroly, dohľadu, uložených povinností a obmedzení a cieľa. Táto diferenciacia je relevantná pre probačného a mediačného úradníka, aby dokázal efektívne reagovať na uvedený druh probácie aj z pohľadu využívaných prístupov a metód práce.

V praxi sa aplikujú najmä tieto druhy probácii:

a) Inštitút predbežného šetrenia:

- premenu TOS na TDV
- trest domáceho väzenia

¹¹ Organizácia spojených národov, *Komentár k štandardným minimálnym pravidlám OSN k mimoväzobným opatreniam (Tokijské pravidlá)*, New York, 1993.

¹² Ustanovenie § 2 ods. 1 Zákon číslo 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch

- trest povinnej práce
- nahradenie väzby probačným dohľadom
- neodkladných opatreniach (civilné)
- b) Náhrada peňažného trestu VPČ.**
- c) Nahradenie väzby probačným dohľadom.**
- d) Ochranný dohľad.**
- e) Neodkladné opatrenie** (pri civilných veciach, ak ide o elektronický monitoring).
- f) Podmienečný odklad trestu odňatia slobody s probačným dohľadom** alebo len s uloženými povinnosťami a obmedzeniami.
- g) Podmienečne prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.**
- h) Probácia v súvislosti s podmienečným zastavením trestného stíhania (§ 216 TP).**
- i) Premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia.**
- j) Trest domáceho väzenia.**
- k) Trest povinnej práce.**
- l) Trest zákazu činnosti** (ak dal na túto činnosť pokyn sudca).
- m) Trest zákazu účasti na verejných podujatiach.**
- n) Trest zákazu pobytu.**
- o) Podmienečne upustenie od potrestania** s PD alebo s uloženými povinnosťami a obmedzeniami.
- p) Ochranná výchova s probačným dohľadom.**
- q) Podmienečne upustenie od výkonu zvyšku trestu.**
- r) Dožiadania v prípadoch probácie.**

Zoznam zadaných inštitútov probácií vychádza z trestných kódexov a v intenciách ich nastavenia sa pridávajú jednotlivé probácie prostredníctvom súdneho manažmentu do elektronického systému probačnej a mediáčnej evidencie.

Pôsobenie probačného a mediáčného úradníka v praxi

Primárnou funkciou probačného a mediáčného úradníka je dozeráť na obvinených/odsúdených (ďalej len „obvinených“), aby sa zabezpečilo, že konajú v súlade s podmienkami rozhodnutia súdu alebo prokuratúry. Hlavným cieľom tohto dohľadu je uplatňovanie princípov restoratívnosti a pomáhať pri integrácii páchatel'a do spoločnosti takým spôsobom, ktorý minimalizuje pravdepodobnosť návratu k trestnej činnosti.

Aby sa dosiahol tento cieľ, je pre probačného a mediáčného úradníka potrebný základný metodologický rámec alebo etický kódex.

Probačná prax však zostáva rôzna. Probační pracovníci po celej Európe používajú rôzne metódy a prístupy, ktorými sa riadia v ich praxi s jednotlivými páchatel'mi. Z týchto dôvodov sa používajú skôr viaceré metódy v kombinácii ako jedna špeciálna metóda, ktorá by v praxi dominovala. Probační a mediační úradníci majú tendenciu konať s rôznym a často aj zároveň špecifickým prístupom k metódam.¹³

Ak sa pozrieme na rôzne európske probačné služby, môžeme rozlíšiť niektoré spoločné výrazné zásady, ako sú¹⁴:

- ✓ rešpekt voči klientovi, jeho ľudskej hodnote, integrite a súkromiu,
- ✓ slušnosť, otvorenosť a zodpovednosť, ako aj rešpekt voči ľudskej dôstojnosti a spravodlivosti,
- ✓ zásada minimálnej intervencie (to znamená, že nemá byť použiteľ viac sily alebo obmedzenia, ako je potrebné),
- ✓ zásada včasnej intervencie (toto znamená tiež, že na zabezpečenie efektívnej reakcie na trestný čin a zaobranie sa prípadom musí byť probačný a mediačný úradník schopný spojiť sa s klientom na počiatočnej fáze),
- ✓ zásada kontinuity intervencie,
- ✓ pripravenosť spolupracovať s inými organizáciami.

Predtým, ako sa začnú vykonávať konkrétne kroky probačnej práce na prípade, treba uviesť niektoré všeobecné zásady metodológie.

Všeobecné zásady metodológie

Napriek rôznym metodologickým prístupom používaným v probácii môžeme pre probačného a mediačného úradníka rozlíšiť niektoré spoločné špecifické schopnosti a hodnoty.¹⁵

Individualizácia je uvedenie a pochopenie jedinečných kvalít každého klienta a rôzne použitie zásad a metód pri pomoci každému klientovi tak, aby boli čo najlepšie prispôbené. Individualizácia je založená na práve ľudských jedincov byť individualitami a na narábaní s nimi nielen ako s ľudským jedincom, ale aj jedincom s jeho osobnostnými odlišnosťami.

¹³ UNICRI, *Príručka o probačných službách. Smernice pre probačných odborníkov a manažérov*, Rím – Londýn, 1998, s. 54.

¹⁴ Van Kalmhout, A. a Derks.J.: *Probačia a probačné služby. Európska perspektíva*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2000, 9.

¹⁵ Založené na princípoch sociálnej práce: Bestiek, F., *Vzťahy pri sociálnej práci*, Londýn, Unwin University Books, 1061, citované vo: Worral, A. a Hoy, C., *Trest v spoločnosti. Práca s páchatel'mi, rozhodovanie*. Cullompton, Willan Publishing, 2005, s. 147-148.

Cielené vyjadrenie pocitov je uznávanie klientovej potreby vyjadriť svoje pocity slobodne, hlavne ak sú jeho pocity negatívne. Probačný a mediačný úradník počúva pozorne bez toho, aby ho odradzoval alebo zamietal vyjadrenie týchto pocitov, a niekedy ich dokonca stimuluje a podporuje, keď sú terapeuticky užitočné ako časť sociálnej služby.

Kontrolovaná emocionálna zaangažovanosť je citlivosť probačného a mediačného úradníka voči klientovým pocitom, porozumenie ich významu a cieľená reakcia na klientove pocity.

Súhlas je princípom konania všade tam, kde probačný a mediačný úradník sleduje alebo sa zapodieva s takým klientom, akým je, s jeho silnými stránkami a slabosťami, s jeho príjemnými i nepríjemnými stránkami, s jeho pozitívnymi a negatívnymi pocitmi, s konštruktívnymi i deštruktívnymi stanoviskami a správaním, a rešpektuje celú dobu klientovu prirodzenú dôstojnosť a jeho vlastnú cenu.

Nestranný prístup znamená vo vzťahu k probačnej práci kvalitu: je založený na presvedčení, že funkcia probačného a mediačného úradníka vylučuje stanovenie viny alebo neviny, alebo stupňa klientovej zodpovednosti za spôsobenie problémov alebo potrieb, ale zahŕňa pripravovanie hodnotiacich posudkov o postojoch, úrovni alebo konaní klienta.

Zásada klientovho samourčenia je praktickým uznaním práva a potreby klientov na ich vlastný slobodný výber a rozhodnutia v procese sociálnej práce. Probační a mediační úradníci majú príslušnú zodpovednosť rešpektovať toto právo, rozoznať túto potrebu, stimulovať a pomáhať klientovi aktivizovať potenciál riadenia seba samého tak, aby videl a používal dostupné a pre neho vhodné zdroje spoločnosti a svoju vlastnú osobnosť. Klientove právo na sebaurčenie je však limitované klientovou schopnosťou robiť pozitívne a konštruktívne rozhodnutia v rámci občianskeho a morálneho práva a funkciou kompetentného orgánu.

Dôvernosť je ochrana informácií týkajúcich sa klienta, ktoré sú odhalené v profesionálnom vzťahu. Dôvernosť je založená na základnom práve klienta. Je etickou povinnosťou probačného a mediačného úradníka a je potrebná pre efektívne služby probácie a postpenitenciárnej práce. Klientovo právo však nie je absolútne. Má minimálne dve obmedzenia. Po prvé, ako sme už videli predtým, probačný a mediačný úradník má špecifický mandát, ktorý mu dal sudca alebo prokurátor. Je povinný dohliadať na plnenie povinností a podmienok uložených klientovi. V prípade porušenia týchto podmienok alebo povinností je probačný pracovník povinný informovať kompetentný orgán. Teda všetko, čo spadá pod dodržiavanie týchto podmienok a povinností, nie je absolútne dôverné. Na druhej

strane však každý prvok, o ktorom nie je prísne stanovené informovať, aby sa splnil mandát, zostáva prísne dôverný.

Problémom v každodennej praxi probačného pracovníka sa stáva rozhodovanie, či jednotlivá udalosť alebo získaná informácia spadá alebo nespadá pod tento mandát. Nakoniec ešte samozrejme zostáva nedotknutá všeobecná povinnosť predchádzať trestnému činu, teda aby sa nestal (hlavne, keď sú ohrozené iné osoby), alebo oznámiť spáchaný trestný čin.

Metódy a techniky probačnej práce

Prípravné činnosti

Pred prvým kontaktom s klientom probačný a mediačný pracovník preštuduje v rámci prípravy jeho spis. Na základe písomnej požiadavky pozbiera potrebné informácie o klientovi, jeho rodine, sociálnom prostredí (napr. jeho bývanie) a pracovné podmienky. Informácie môžu byť získané z úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, od obecného alebo mestského orgánu alebo zo zariadenia na výkon trestu, výkonu väzby. V prípade nepľnoletého klienta môžu byť tiež vhodné informácie zo školského zariadenia (správanie, štúdium, vzťahy so spolužiakmi, vzťahy s učiteľmi, mimoškolské aktivity), alebo aj od pedagogického psychológa alebo pracovníka zdravotníckeho zariadenia.

V tejto prvotnej fáze probačný a mediačný úradník v informačnom systéme probačnej a mediačnej evidencie na karte prípad, osoba a spis vyplní všetky relevantné údaje. Ide najmä o osobné údaje obvineného/odsúdeného, bydlisko, prechodný pobyt, adresa na doručovanie písomností, druh probácie, obmedzenia a povinnosti, aký trestný čin spáchal alebo za aký trestný čin je trestne stíhaný, druh trestu alebo ochranného opatrenia atď. Spracovanie týchto údajov je nevyhnutné, aby následne probačný a mediačný úradník mohol spracovávať ďalšie dokumenty, dotazníky s obvineným ale aj lustrácie napr. v ZVJS, odpis registra trestov, evidencii obyvateľstva atď.

Prvý kontakt s klientom (probantom)

Kontakt probačného a mediačného úradníka s klientom pri probácii je podobný ako pri mediačnej aktivite – v prípade podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody alebo podmienenečného prepustenia sa používa podobná procedúra. Začína sa vstupom do pripravenej a na tieto účely prispôsobenej miestnosti. V špeciálnych prípadoch sa môžu pripraviť isté preventívne opatrenia, aby sa znížila možnosť ohrozenia, hlavne keď sa jedná o násilníckeho, sexuálne agresívneho alebo vysoko rizikového páchatel'a. V tomto prípade probačný a mediačný úradník veľmi úzko spolupracuje s justičnou strážou.

V týchto prípadoch probačný a mediačný úradník by mal:

- zabezpečiť pri rozhovore s vysoko rizikovým páchatelom veľkú možnosť rozhl'adu
- zabezpečiť úradné priestory tak, aby v nich neboli predmety, ktoré by sa (potenciálne) mohli použiť proti probačnému pracovníkovi ako zbraň
- neviesť rozhovor bez ďalšej osoby, ak si myslíte, že klient môže byť agresívny, alebo ak je tam možné iné ohrozenie
- mať na pamäti najmä špecifické rizikové faktory ako hrubé nadávky, odcudzenie, vyhrážky ...

V úvodnej fáze kontaktu prichádza probačný a mediačný úradník privíta klienta pozdravom.

Probačný a mediačný úradník sa predstaví klientovi svojím menom, aby urobil ich vzájomný vzťah osobnejší a uistil klienta, že prišiel k správnej osobe. Týmto krokom sa klient zbaví neistoty, či je na správnom mieste a hovorí so správnou osobou. Pracovník ponúkne klientovi miesto podľa jeho výberu. Pred tým, ako probačný a mediačný úradník začne s probačnými aktivitami, mal by naviesť klienta na malý rozhovor, aby eliminoval klientov emocionálny stres.

Poznámka: *Sedenie na vysokej stoličke, hlavne s vysokým a mohutným operadlom, signalizuje moc a postavenie. Ak má klient ruky a nohy skrížené, znamená to, že zaujal obranný postoj. Ak skríži nohy tak, že má špičku nohy dopredu, znamená to, že klient je pripravený na všetko, hoci aj na úder. Odporúča sa viesť rozhovor s klientom v otvorenej pozícii (bez prekážok ako je stôl), ale zároveň udržiavať formálnu vzdialenosť.*

V ďalšej časti probačný a mediačný úradník požiada o doklad totožnosti, aby mal istotu, že komunikuje so správnym probantom. Po tejto verifikácii vysvetlí svoju rolu a okolnosti stretnutia, a ďalej podstatu probácie a čo môže a nemôže pre klienta urobiť.

Počas rozhovoru (ako profesionálnej činnosti) s klientom by mal byť probačný a mediačný úradník autentický, nesmie vo svojom správaní urobiť nič, čo by vytvorilo dojem, že je nenahraditeľný a nadradený. Základným predpokladom úspešného prvého kontaktu je schopnosť vytvoriť a rozvinúť kontakt s klientom.

Verbálne schopnosti v práci s klientom zahŕňajú:

- otázky a podnety,
- vysvetľovanie,
- súhrny,
- interpretácie,
- vyjadrenia porozumenia.

Neverbálne schopnosti v práci s klientom zahŕňajú:

- pozorovanie,
- počúvanie,
- empatiu,
- vyjadrenie záujmu alebo,
- vyjadrenie rešpektu.

Schopnosť „**počúvať**“ neznamená len počúvať, čo klient rozpráva, ale ako to rozpráva, pričom sa odporúča sledovať jeho mimiku a pohyby. Tiež sa odporúča dať klientovi pocit vlastnej dôležitosti a zodpovednosti za svoju ochotu a schopnosť participovať na stretnutí (Probant: „Dobre, tu som“. Úradník: „Vážim si to“.). Toto dáva klientovi priestor. Klientove verbálne vyjadrenie obsahuje niektoré údaje o jeho osobnosti.

Prvou skupinou je informácia o všetkom, čo sa stalo klientovi. Iná skupina pozostáva z informácie o konaní klienta. Tvorí ich obyčajne obsah, aké má klient problémy, o ktorých chce hovoriť. Zahŕňa to spomienky, rozhodnutia, plány (je to možnosť položiť klientovi otázky o jeho budúcnosti), myšlienky alebo aj predstavy. (*Dúfam, že sa mi to už znova nestane, podrobím sa terapii, chcem sa presťahovať na iné miesto atď.*).

Od klienta treba získať aj vyjadrenie, čo cítil, keď spáchal trestný čin; je to už priamy popis jeho pocitov alebo neverbálne vyjadrenie, či už v jeho hlase alebo mimikou. Pri počúvaní by sa však úradník mal vyhýbať vyjadreniu vlastných pocitov alebo názorov vzhľadom na vyjadrenia klienta, napr. pokrúteniu hlavou. Aktívne počúvanie znamená naznačenie **porozumenia** (pokývnutím hlavy), **empatiu** (schopnosťou predstaviť si seba samého v postavení klienta), rozpoznanie mentálneho stavu klienta, jeho nálady, skúsenosti (spoznať jeho svet) a vyjadrenie rešpektu, ktorý ovplyvňuje kvalitu vo vzájomnej komunikácii.

Rozprávanie s páchatelom o spáchanom trestnom čine nie je statický, ale dynamický proces. Úvodným bodom je príbeh klienta a jeho vlastné videnie faktov. Napriek dôsledkom trestného činu (spoločenského, finančného, právneho) je treba skúmať konkrétne okolnosti vykonaného skutku. Toto tvorí spolu s klientom potrebný rámec na zisťovanie alternatív a zlepšenie týchto okolností.

Zvláštnu pozornosť treba venovať postaveniu obetí a ich rodín. Niektorí probační a mediační úradníci sa obávajú, že ich vzťah s klientom sa zhorší a ak sa zoberie do úvahy pozícia obete, dostanú sa viac do kontrolnej roly. Napriek tomu musí probačný úradník byť schopný prinajmenšom rozoznať problematické okolnosti voči obeti a požiadať ju o príslušný súhlas.

Rozhovor musí byť prispôsobený veku klienta, jeho mentálnym a komunikačným schopnostiam. Forma rozhovoru (konkrétne i emočné údaje) s klientom je viac štruktúrovaná. V jednej časti dáme klientovi priestor klientovmu rozprávaniu alebo opatreniam na získanie informácií (základ pre našu ďalšiu prácu) a v druhej časti probačný a mediačný úradník kladie zatvorené i otvorené otázky, ktoré sa týkajú problému, aby klient našiel sám seba a aj čo najviac potenciálnych rozhodnutí.

Vzhľadom na charakter stretnutia medzi probačným a mediačným úradníkom a klientom je nevyhnutné začať diskusiu, v ktorej by mal klient predniesť svoje predstavy o svojich krátkodobých reálnych cieľoch. Otázky adresované klientovi by mali byť zamerané na potenciálne riešenie vzniknutej situácie, ktorá by mala viesť k príprave probačného programu. Klientovi sa nesmie povedať, čo by mal robiť, radšej ho treba povzbudiť na ďalší rozhovor.

Na konci stretnutia probačný a mediačný úradník s klientom by mal zosumarizovať všetky relevantné otázky (myšlienky, fakty k príprave základov na ďalší rozhovor) a dohodnúť sa na ďalšom stretnutí. Probačný a mediačný úradník sa môže spýtať klienta na spätnú väzbu (ako hodnotí stretnutie – či preň bolo stretnutie užitočné a v čom) a nakoniec môže zdôrazniť dosiahnutý úspech, poukázať na pozitívne aspekty v záujme povzbudenia klienta do ďalšej aktivity.

Časový interval na individuálnu prácu s klientom by mal byť do 45 až 60 minút.

Probačný plán

Probačný plán sa pripravuje v závislosti od typov obmedzení alebo povinností, ktoré boli klientovi uložené v rozsudku.

Probačný plán by mal obsahovať nasledovné údaje:

- ✓ meno, priezvisko, dátum narodenia klienta a miesto jeho bydliska
- ✓ dátum prvého stretnutia
- ✓ číslo rozsudku a text uložených obmedzení alebo povinností
- ✓ stanovenie špeciálnych úloh (napr. vzdelávanie, terapia, reintegrácia do spoločnosti, náhrada škody)
- ✓ termíny ďalších stretnutí
- ✓ spôsob komunikácie so spolupracujúcimi orgánmi
- ✓ frekvencia predpokladaných kontaktov s klientom (ak to nie je dané súdnym poriadkom)
- ✓ odhadnutie klientovej schopnosti plniť požiadavky probačného dohľadu
- ✓ odhadnutie úrovne rizika ďalších protizákonných činov

- ✓ odhadnutie personálnych a sociálnych potrieb, ktoré keď sa naplnia, by klientovi pomohli plniť tieto povinnosti v rámci nariadeného dohľadu.

Na plnenie stanovených povinností a obmedzení je možné klientovi poskytnúť alebo odporučiť pomoc, radu, služby sociálneho kurátora, možnosť využitia terapie alebo liečenia atď. Stabilizovanie sociálnej situácie klienta môže mať za následok zníženie rizika budúceho trestného správania.

Probačný plán musí byť zachytený v klientovom spise. Aj každý nasledujúci kontakt s klientom a príbuznými „zdrojmi“ musí byť v tomto spise zaznamenaný. Tento spis sa musí uchovávať dôverne a môže byť poskytnutý len tým, ktorí majú na to zákonný nárok. Aj potom sú však poskytnuté informácie obmedzené na to, čo je relevantné.

Aj po ukončení probačných opatrení sa musí so spisom pre daný prípad nárábať vysoko dôverne a držať ho v archíve alebo v súlade s príslušnými pravidlami zničiť. Toto platí aj pre iné dokumenty vytvorené probačným a mediačným úradníkom (správy).

V prípade, ak existuje IS PME probačný plán je spravidla nahrádzaný údajmi a poznatkami, ktoré probačný a mediačný úradník zaznamenáva v tomto systéme.

Probačný program a jeho cieľ

Probačné systémy v súčasnosti využívajú nové pracovné nástroje, ktoré sa osvedčili praxou, kde sa vychádza z princípu koncentrácie práce probačnej služby na kľúčové úlohy s cieľom rozvinúť určité zručnosti. Tento koncept probácie uprednostňuje zníženie rizika recidívy u odsúdených ako hlavnú úlohu práce probačného a mediačného úradníka.¹⁶ Kto, ak nie odborníci probačnej a mediačnej služby, by mali sledovať znižovanie rizika recidívy ako hlavného probačného pracovného cieľa a vyvíjať pre to nevyhnutné zručnosti. Ide najmä o tie probácie, kde bol nariadený probačný dohľad.

Prípadový manažment orientovaný na riziko

Empirická prax podľa Klausa Mayera poukazuje na fakt, že je možné rozlíšiť medzi problémovými oblasťami klienta, ktoré majú riziko zvyšujúce vplyv a tými, ktoré pre individuálne riziko tejto osoby nie sú relevantné. Prípadová koncepcia orientovaná na riziko je hlavným pracovným ťažiskom probačnej služby, v ktorom je vyvinutý funkčný model podmienok recidívy: v akých situáciách vôbec vzniká riziko recidívy. Skúmajú

¹⁶ MAYER, K.: 2010. Riskantná probačná služba. In.: Sozialmagazin, 33. Ročník 10/2010.

sa, ktoré charakteristiky zvyšujú riziko a môžu spustiť protizákonné správanie, ale aj osobné vlastnosti podmieňujúce vznik takýchto rizikových situácií. Zisťujú sa podmienky aktuálnej životnej situácie daného odsúdeného, ktoré môžu podmieňovať vznik rizikových situácií. Preto prípadová koncepcia nezahŕňa len tie faktory, ktoré zvyšujú riziko recidívy ale ochranné faktory, ktoré toto riziko znižujú.

Rozhodujúcim konceptuálnym inštitučným faktorom je intervenčný plán vyvinutý na základe posudku ho realizovať. Intervencie orientované na riziko môžu byť realizované len náležite vzdelanými probačnými a mediačnými úradníkmi.

Z týchto dôvodov musia byť vytvorené potrebné mechanizmy, ktoré budú zaručovať čo najviac práv zainteresovaným stranám, nezávislosť tých, ktorí robia rozhodnutia a právo zainteresovaných osôb na súkromie. Ako informácie v spisoch jednotlivých prípadov, tak aj obsah týchto správ sa musí viesť veľmi dôverne a mimo tretích strán. Len plne oprávnené osoby môžu mať k týmto spisom prístup. Môžeme rozlišovať tri rôzne typy správ: správy pred odsúdením (inštitút predbežného šetrenia), priebežné správy a záverečné správy z probácie.

Probačná činnosť, ktorá je orientovaná na riziko sa skladá z dvoch na seba nadväzujúcich procesov:

- a) v prvej fáze je nutnú definovať všetky rizikové faktory tak, aby sa
- b) v druhej fáze mohlo pracovať na znížení rizika recidívy.

Podľa toho sa potom delia intervencie probačnej činnosti orientovanej na riziko na dve hlavné časti a to to posudok rizika a manažment rizika. V posudku rizika sú systematické posudzované všetky problémové oblasti klienta.

Odbornou spoločnosťou sú stále viac kladené požiadavky na kvalitu a dôkazy efektívnej probačnej intervencie. Očakáva sa, že probačný a mediačný úradník bude konať podľa najnovších vedeckých poznatkov ako aj to, že svoje metódy učiní transparentnými. Aj táto paradigma probácie a mediácie by mala prispieť k tomu, aby boli probační a mediační úradníci, ktorí vykonávajú probačné programy, viac senzibilizovaní vo vzťahu k riziku recidívy ich klientov a tak boli schopní lepšie odborne posúdiť ich riziko recidívy a tým lepšie zdôvodňovať rozhodnutia o kontrolných a podporných opatreniach.

Oblasť probačných programov by sa nemala redukovať len bezprostredné riziko recidívy, ale takisto vplývať aj na nedostatočnú sociálnu reintegráciu, pokiaľ je vnímaná ako kriminogénny faktor. Sociálna reintegrácia klientov probačnej služby nie je teda samoučelná, ale vždy realizovaná so zámerom prevencie budúcej recidívy. „Preto klienti probačnej

a mediačnej služby by mali byť chránení pred recidívou a sociálne integrovaní.¹⁷

Zoznam použitej literatúry:

- BRUNI, H.-U., Switzetland, in: Van Kalmthout A.M., Durnescu I. (eds.), *Probácia v Európe*, Nijmegen, 2008.
- Bestiek, F., *Vzťahy pri sociálnej práci*, Londým, Unwin University Books, 1061, citované vo: Worral, A. a Hoy, C., *Trest v spoločnosti. Práca s páchatel'mi, rozhodovanie*. Cullompton, Willan Publishing, 2005, s. 147-148.
- KALMTHOUR, A. M. van, DURNESCU, I.: 2008 Probation in Europe.
- LULEI, M.: 2011. Criminal justice social work and probation. Nitra. Univerzita Konštantína Filozofa. ISBN 978-80-8094-945-7.
- MAYER, K.: 2010. Riskantná probačná služba. In.: *Sozialmagazín*, 33. Ročník 10/2010.
- Odporúčanie č. R(92)16 Výboru ministrov členských štátov o európskych pravidlách pre komunitné sankcie a opatrenia, príloha – slovník Organizácia spojených národov, *Komentár k štandardným minimálnym pravidlám OSN k mimoväzobným opatreniam (Tokijské pravidlá)*, New York, 1993.
- S. Farral, Opätovné zamyslenie nad tým, čo pôsobí na páchatel'ov. *Probácia, sociálny kontext a upustenie od kriminality*, Cullompton, Willan Publishing, 2002, s. 179
- Štandardné minimálne pravidlá Organizácie spojených národov pre mimoväzobné opatrenia (*United Nations Standard Minimum Rules for Non- custodial measures*) (Tokijské pravidlá) (pozri prílohy tohto manuálu)
- ŠTERN P. a kol.: 2010. Probace a mediace. s. 22. In. Risk Assessment Tool. V Anglicku ide o nástroje, SARPO.
- UNICRI, *Príručka o probačných službách. Smernice pre probačných odborníkov a manažérov*, Rím – Londým, 1998, s. 54
- Ustanovenie § 2 ods. 1 Zákon číslo 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch
- Ústav pre výskum interregionálnej kriminality a spravodlivosti Organizácie spojených národov (United Nations Crime & Justice Research Institute (UNICRI), *Príručka pre probačné služby, Smernice pre probačných praktikov a manažérov*, Rím – Londým, 1998.

¹⁷ BRUNI, H.-U., Switzetland, in: Van Kalmthout A.M., Durnescu I. (eds.), *Probácia v Európe*, Nijmegen, 2008.

Van Kalmhout, A. a Derks.J.: *Probácia a probačné služby. Európska perspektíva*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2000, 9.

Kontakt:

JUDr. Samuel Burský

Riaditeľ odboru probácie, mediácie a prevencie kriminality

Ministerstvo spravodlivosti SR

Župné nám. 13

813 11 Bratislava

Tel: +421 2 888 91455, +421 918 715 213

samuel.bursky@justice.sk

PhDr. Vladimír CEHLÁR, PhD.

Odbor probácie, mediácie a prevencie kriminality

Ministerstvo spravodlivosti SR

Župné námestie 13

813 11 Bratislava

Tel: +421 2 88891 870, +421 905 359 573

vladimir.cehlar@justice.sk

K niektorým trestnoprávnym aspektom optikou Ústavy Slovenskej republiky

Alena Krunková

Abstrakt: Ústava Slovenskej republiky obsahuje ustanovenia, ktoré sú generálnymi vo vzťahu k viacerým odvetviam právneho systému, trestné právo nevynímajúc. Stanovuje tak základný rámec, no i zásady, či princípy umožňujúce ďalej detailnejšiu úpravu v príslušných právnych predpisoch. Príspevok poukazuje na niektoré aspekty súvisiace s oblasťou trestného práva, najmä v zmysle čl. 17 a 102 ods. 1, pís.j) Ústavy Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: Ústava Slovenskej republiky, sloboda prejavu, amnestia prezidenta

Úvod

„Verba cum effectum accipienda sunt“¹

Prienik práva trestného a ústavného je nespochybniteľný. Trestnoprávna oblasť je tak závažného charakteru, že vyžaduje minimálne generálnu úpravu v právnom predpise najvyššej právnej sily.

Ústava Slovenskej republiky (ú.z. č.460/1992 Zb. v znení neskorších zmien, ďalej aj „ústava“), stanovuje v mnohých svojich ustanoveniach (máme tu na mysli nie len vo vzťahu k trestnému právu) zásady, či princípy, ďalej rozvinuté v príslušných právnych predpisoch za súčasného zachovania jej esenciálnej podstaty. Tá určuje že každá úprava lex specialis sa môže pohybovať len v rámci a medziach normy lex generalis, ktorou ústavu nepochybne v skúmaných súvislostiach nazývať môžeme.

Prienik trestnoprávných aspektov je rôznorodého charakteru.² V ústave nachádzame jednak ustanovenia priame, formulujúce zásady, či princípy trestného práva (hlavne práva procesného), jednak prienik v rámci základných práv a slobôd, najmä tých, ktoré označujeme ako osobné - ľudské (určujúce esenciu trestného práva hmotného – rozsah skutkovej podstaty jednotlivých trestných činov). Zároveň stanovením trestnoprávnej imunity, či vymedzením zásahov najvyšších štátnych orgánov do trestnoprávnej oblasti najmä v rámci piatej a šiestej hlavy ústavy. V duchu vyššie uvedeného a na základe poznatkov z teórie práva môžeme pod trestnoprávnym aspektom rozumieť každé také ustanovenie ústavy, ktoré

¹ V preklade „Slová treba prijímať spolu s ich účinkom“.

² Pod aspektami tu rozumieme akékoľvek ustanovenia ústavy, ktoré priamo, či nepriamo, vo väčších, či menších súvislostiach akýmkoľvek spôsobom ovplyvňujú ustanovenia osobitných právnych predpisov trestného práva.

má schopnosť poznačiť obsah príslušných právnych predpisov trestného práva³ nielen na základe konkrétne stanoveného zákazu, príkazu, či odporúčania. Podstatnými v tomto smere sa stávajú aj ustanovenia ústavy formulujúce zásady, či princípy platiace pre viaceré právne odvetvia. Abstrahujúc v tomto duchu ustanovenie čl. 46 ods. 1 a 4, ich môžeme s určitým zovšeobecnením vnímať ako ustanovenia stanovujúce esenciu a zárodok mediácie ako takej.

Skúmaním samotných ustanovení ústavy možno dospieť per analogiam k záverom, že trestnoprávne aspekty nachádzame takmer v každej hlave Ústavy Slovenskej republiky. Tak napr. v prvej hlave v č. 4 – upravujúci nerastné bohatstvo a prepravu vody z vodných útvarov, v druhej hlave príslušné ustanovenia základných práv a slobôd – čl. 15 až 24 (tzv. osobné práva) a samostatný oddiel „Právo na súdnu a inú právnu ochranu“. V tretej hlave (hospodárstvo SR) môžeme ako adekvátne posudzovať ustanovenia čl. 58, 59 upravujúce dane, odvody. Piata hlava obsahuje viaceré ustanovenia dotýkajúce sa Národnej rady Slovenskej republiky, napr. čl. 78 ods. 4. – „...ak bol poslanec pristihnutý a zadržaný pri trestnom čine, príslušný orgán je povinný to ihneď oznámiť predsedovi Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej aj „NR SR“) a predsedovi Mandátového a imunitného výboru NR SR. Ak Mandátový a imunitný výbor NR SR následný súhlas na zadržanie nedá, poslanec musí byť ihneď prepustený...“. V tejto časti môžeme v tomto duchu posudzovať aj napr. čl. 79 – možnosť odoprieť svedectvo poslancom o veciach, o ktorých sa dozvedeli pri výkone funkcie. V šiestej hlave (výkonná moc) v prvom oddiele za relevantné môžeme považovať napr. ustanovenia čl. 107 určujúce stíhanie prezidenta a jeho imunitu, resp. čl. 102 pís. j., podľa ktorého prezident odpúšťa a zmierňuje tresty uložené súdmi v trestnom konaní a zahľadá odsúdenie formou individuálnej milosti alebo amnestie. V siedmej (súdna moc) a ôsmej (prokuratúra) hlave nájdeme skôr ustanovenia inštitucionálneho charakteru, no istým spôsobom trestnoprávnu oblasť ovplyvňujúce.

Z uvedeného vyplýva, že prienik trestnoprávných aspektov v ústave je tak rozsiahleho charakteru žeby im právom patrila aj obsahovo širšia pozornosť. Nie je však možné venovať sa analýze každého jedného z nich v tomto príspevku konferenčného charakteru, zároveň nie je ani účelom charakterizovať ich vo všeobecnej rovine, preto sa v ďalšej časti príspevku budeme hlbšie budeme venovať len niektorým z uvedených ustanovení ústavy a to č. 17 a čl. 102 pís. j), uvedomujúc si popritom s určitou dávkou vedeckej pokory, že ani názory v príspevku prezentujúce nemusia la-

³ Najmä Trestného zákona a Trestného poriadku

hodiť názoru väčšiny. Neuzurpujú si zároveň právo na ich jediné správne vnímanie, no v duchu akademickej slobody prezentujú isté závery popustného myšlienkového vnímania.

Ústava Slovenskej republiky bola k dnešnému dňu novelizovaná celkom 16 krát.⁴ Z nich sa viaceré dotýkali skúmania predmetných aspektov.

K niektorým aspektom osobnej slobody

Ústava Slovenskej republiky upravuje osobnú slobodu v druhej hlave v čl. 17 nasledovne:

Ods.1. Osobná sloboda sa zaručuje.

Ods.2. Nikoho nemožno sťahovať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Nikoho nemožno pozbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok.

Ods.3. Obvineného alebo podozrivého z trestného činu možno zadržať len v prípadoch ustanovených zákonom. Zadržaná osoba musí byť ihneď oboznámená s dôvodmi zadržania, vypočutá a najneskôr do 48 hodín a pri trestných činoch terorizmu do 96 hodín prepustená na slobodu alebo odovzdaná súdu. Sudca musí zadrжанú osobu do 48 hodín a pri obzvlášť závažných trestných činoch do 72 hodín od prevzatia vypočuť a rozhodnúť o väzbe alebo o jej prepustení na slobodu.

Ods.4. Obvineného možno zatknúť iba na odôvodnený písomný príkaz sudcu. Zatknutá osoba musí byť do 24 hodín odovzdaná súdu. Sudca musí zatknutú osobu do 48 hodín a pri obzvlášť závažných trestných činoch do 72 hodín od prevzatia vypočuť a rozhodnúť o väzbe alebo o jej prepustení na slobodu.

Podstatným pre obsah príspevku je druhý odsek čl. 17, v zmysle ktorého sú stanovené zásady pre obmedzenie a pozbavenie osobnej slobody. Ustanovenie prvej vety tohto odseku „...ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon...“ stanovuje základ pre zásadu rímskeho práva⁵, ktorá je ďalej špecifikovaná v Trestnom poriadku⁶ Slovenskej republiky. Pre úplnosť je potrebné poznamenať, že vnútroštátna právna úprava skúmaného inštitútu je kompaktnou a istým spôsobom detailizujúcou s príslušnou medzinárodnoprávnou úpravou jednak na úrovni Európskej

⁴ Išlo o ústavné zákony č. 244/1998 Z.z., 9/1999 Z.z., 90/2001 Z.z., 90/2001 Z.z., 140/2004 Z.z., 323/2004 Z.z., 323/2004 Z.z., 463/2005 Z.z., 92/2006 Z.z., 210/2006 Z.z., 100/2010 Z.z., 356/2011 Z.z., 232/2012 Z.z., 161/2014 Z.z., 306/2014 Z.z., 427/2015 Z.z., 44/2017 Z.z., 71/2017 Z.z.

⁵ „nullus processus criminalis sine lege“ – zásada sťahovanie len zo zákonných dôvodov, resp. nikoho nie je možné sťahovať ináč, než podľa zákonom určených dôvodov.

⁶ Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších zmien a doplnkov.

únie i relevantných medzinárodných organizácií.⁷ Veľmi dôležitú úlohu v tomto smere zohráva aj judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu, ktorý pôsobí pri Rade Európy⁸ a svojou činnosťou ovplyvňuje právne poriadky svojich členských štátov.⁹

Obsah čl. 17 ústavy dotýkajúceho sa osobnej slobody konkretizovali aj viaceré rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky. Podľa jeho stanoviska¹⁰ zabezpečuje osobná sloboda voľnosť človeka od vonkajších prekážok a obmedzení jeho pohybu. Ústava umožňuje pozbaviť osobnej slobody iba osoby podozrivé zo spáchania trestného činu, osoby obvinené z trestného činu a osoby držané bez ich súhlasu v zdravotníckej starostlivosti (ods. 3 čl. 17). V tejto súvislosti rozlišuje ústava dva druhy obmedzenia osobnej slobody a to zadržanie a zatknutie. V obidvoch prípadoch stanovuje maximálne lehoty, počas ktorých je možné osobnú slobodu obmedzovať. Práve novelizáciou ústavy v závere roku 2015¹¹ došlo k opätovnému zvýšeniu počtu hodín, počas ktorých môže byť osoba zadržaná a to v prípadoch podozrenia z trestného činu terorizmu až na 96 hodín, počas ktorých sa rozhodne buď o jej prepustení na slobodu, alebo odovzdaní súdu. Úmyslom príspevku nie je kritizovať počin zákonodarného zboru, za zamyslenie však stoja minimálne dve skutočnosti. Tou prvou je fakt, že spomínaná novela ústavy bola prijatá v skrátanom legislatívnom konaní¹², tou druhou a zrejme tiež nezanedbateľnou je skutočnosť, že od r. 1992, kedy bol prijatý pôvodný text ústavy, dochádza postupne k zvyšovaniu tejto hranice pre uvedené obmedzenie osobnej slobody.

Najzávažnejším zásahom do osobnej slobody je väzba. Podľa ústavy je možné vziať do väzby osobu len na nevyhnutný čas a z dôvodov, ktoré stanoví zákon. Ústava sama nestanovuje žiadne dôvody, to, ako aj stanovenie času ponecháva na zákonnú úpravu, ktorým je predovšetkým Trestný poriadok. Keďže ide o najzávažnejší zásah, môže sa uskutočniť len na

⁷ Máme tu na mysli napr. Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, no i Chartu základných práv Európskej únie.

⁸ Príslušným dokumentom Rady Európy je Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý upravuje otázky pozbavenia osobnej slobody čl. 5 a v odseku 1 tohto článku špecifikuje aj konkrétne prípady, kedy môže byť osoba pozbavená osobnej slobody. Na rozdiel od Ústavy Slovenskej republiky tu nachádzame detailnejšiu právnu úpravu.

⁹ Slovenská republika je členským štátom Rady Európy od 30.6.1993.

¹⁰ PL ÚS 29/95

¹¹ Ústavný zákon č. 427/2015, ktorým sa mení Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

¹² A naštartovala tak zvláštny zvyk prijímania noviel ústavy v skrátanom legislatívnom konaní, nakoľko aj nasledujúce dve novelizácie Ústavy Slovenskej republiky boli prijaté v skrátanom legislatívnom konaní.

základe rozhodnutia súdu a vyžaduje si súdny dohľad počas celého trvania väzby. Súčasťou obsahu práva osobnej slobody je aj právo nebyť vzatý do väzby, pokiaľ sú dané podmienky pre nástup výkonu trestu odňatia slobody (III. US 79/00)¹³. Úmyslom takto stanovenej judikatúry Ústavného súdu SR je v zmysle medzinárodných dohovorov ochrana jednotlivca proti svojvôli. Väzbu chápe Trestný poriadok ako ultima ratio, preto pripúšťa možnosť nahradiť ju alternatívnymi prostriedkami. Tými môžu podľa § 80 a 81 Trestného poriadku byť:

- *záruka záujmového združenia alebo dôveryhodnej osoby,*
- *písomný sľub obvineného, že povedie riadny život, najmä že sa nedopustí trestnej činnosti a že splní povinnosti a dodrží obmedzenia, ktoré sa mu uložia,*
- *dohľad probačného a mediačného úradníka nad obvineným,*
- *odovzdanie dohľadu nad obvineným do iného členského štátu Európskej únie podľa osobitného predpisu,*
- *peňažná záruka.*

Podľa rozhodnutia Ústavného súdu SR (III. ÚS 240/06) - ak osoba pozbavená osobnej slobody väzbou požiada o jej nahradenie, súd rozhodujúci o väzbe je povinný sa s touto žiadosťou náležite vysporiadať, pretože v opačnom prípade dochádza k porušeniu práva podľa čl. 17 ods. 5 ústavy a čl. 5 ods. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Z uvedenej judikatúra tiež vyplýva, že so žiadosťou o nahradenie väzby sa príslušný súd má vysporiadať bez zbytočného odkladu, v čo najkratšej možnej dobe, aby sa, pokiaľ je to možné eliminoval zásah do osobnej slobody jednotlivca.¹⁴

K ostatnej novelizácii Ústavy Slovenskej republiky

Dňa 30. marca 2017 prijala Národná rada Slovenskej republiky novelizáciu ústavy, ktorou mení koncepciu čl. 102 ods. 1, pís. j) ústavy, pozíciu prezidenta republiky i samotný princíp del'by moci. Stalo sa tak na základe spoločenských udalostí, mohli by sme povedať že umocnením verejného tlaku v súvislosti so zrušením tzv. Mečiarových amnestií.¹⁵ Pre úplnosť je potrebné dodať, že problematike zrušenia amnestií vydaných prezidentom sa Národná rada Slovenskej republiky venovala v histórii

¹³ ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2012. s.132

¹⁴ Tamtiež s. 135

¹⁵ K tomu pozri: SANGRETOVÁ, M.: *Mečiarove amnestie včera a dnes*, in.: Vymožiteľnosť práva v kontexte vývoja spoločnosti – právne, historické a politologické východiská a problémy aplikačnej praxe, Recenzovaný zborník vedeckých prác, Košice: UPJŠ v Košiciach, 2017, s. 407-423

viackrát, no doposiaľ vždy bezvýsledne. Až ostatná novela ústavy dospela k určitému, podľa nášho názoru rozpačitému riešeniu.

Otázka opätovného nezneužitia inštitútu amnestie bola predchádzajúcimi zmenami ústavy doriešená. Jednak zavedením tzv. kontrasignácie, teda spolupodpísania rozhodnutia prezidenta o udelení milosti, či amnestie predsedom vlády alebo príslušným ministrom. Zároveň okresaním foriem amnestie. Pred nadobudnutím účinnosti novely ústavy z r. 2001¹⁶ mal prezident možnosť udeliť milosť alebo amnestiu tromi formami¹⁷:

- aboličiou – t.j. nariadením, aby sa trestné konanie nezačínalo, alebo ak sa už začalo, aby sa v ňom nepokračovalo,
- agráciáciou – t.j. udelením milosti alebo amnestie až po nadobudnutí právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku súdu, ktorým bol uložený trest – môže rozhodnúť o odpustení trestu, prípadne jeho zvyšku, alebo o jeho zmiernení,
- rehabilitáciou – t.j. rozhodnutím o zahľadení odsúdenia.

Vzhľadom k politickému boju a okolnostiam blížiacim sa k zneužívanie tohto inštitútu, ako aj ku skutočnosti, že vzbudzoval pochybnosti o zasahovaní prezidenta do súdnej moci, došlo spomínanou novelou k vypusteniu aboličie z právneho poriadku Slovenskej republiky.¹⁸ K zvyšným formám sa pre platnosť rozhodnutia prezidenta vyžaduje súhlas predsedu vlády, resp. príslušného ministra. Ak prezident toto svoje právo využije vo vzťahu k individuálnemu prípadu a ku konkrétnej osobe, hovoríme o milosti, pokiaľ ide o viaceré, zväčša druhovo vymedzené prípady, prezident udeľuje amnestiu. Uvedené právo bolo od nepamäti vyhradené panovníkom, či hlavám štátu a záviselo výslovne od ich vôle, na jeho uplatnenie neexistoval, ani neexistuje právny nárok. Umožňovalo výkon právomocí hlavy štátu a podľa nášho názoru malo patriť k právomociam nezastupiteľným. Ostatná novela ústavy umožnila zrušiť rozhodnutie prezidenta, ktorým by udelil milosť alebo amnestiu v ktorejkoľvek možnej forme Národnej rade Slovenskej republiky svojim rozhodnutím. Pre toto rozhodnutie síce stanovila najvyššie možné kvórum (trojpäťtinová väčšina všetkých poslancov), no jednoznačne tým umožnila zásah moci zákonodarnej (Národná rada SR) do rozhodnutia moci výkonnej (prezident). Vecný zámer stanovila zmena ústavy pomerne široko a implicitne – Ná-

¹⁶ Ústavný zákon č. 90/2001 Z.z., ktorým sa mení Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

¹⁷ BROSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: *Teória práva*. 3. vyd. Košice: UPJŠ v Košiciach. 2007. s.55

¹⁸ SANGRETOVÁ, M.: *Mečiarove amnestie včera a dnes*, in.: *Vymožiteľnosť práva v kontexte vývoja spoločnosti – právne, historické a politologické východiská a problémy aplikanej praxe*, Recenzovaný zborník vedeckých prác, Košice: UPJŠ v Košiciach, 2017, s. 410

rodná rada SR sa o zrušení rozhodnutia prezidenta vydaného podľa čl. 102 ods.1 pís. j) môže uznášať vtedy, pokiaľ toto odporuje princípom demokratického a právneho štátu, pričom prijaté uznesenie je všeobecne záväzné a vyhlasuje sa rovnako ako zákon.

Toto rozhodnutie Národnej rady SR je pred nadobudnutím účinnosti potrebné preskúmať Ústavným súdom SR, čím svoje rozhodnutie Národná rada ako keby nechávala poistiť schválením, resp. odobrením Ústavnému súdu SR. Uvedený aspekt môže viesť až k tomu, že o zrušení, resp. nezrušení rozhodnutia prezidenta tak bude v konečnom dôsledku rozhodovať Ústavný súd SR. Navyše uvedená novela prelamuje princípy konania pred Ústavným súdom SR, keď stanovuje, že v tejto veci začne Ústavný súd SR konanie bez návrhu, za začiatok konania sa považuje deň vyhlásenia uznesenia o zrušení amnestie alebo milosti. Ústavný súd musí rozhodnúť do 60 dní odo dňa začatia konania, ak Ústavný súd v tejto lehote nerozhodne, konanie sa zastaví. Takéto konanie vylučuje ďalší prieskum uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky o zrušení amnestie alebo individuálnej milosti Ústavným súdom Slovenskej republiky, čo znamená, že rozhodnutie Národnej rady Slovenskej republiky je platné a predmetné amnestie alebo milosti sú zrušené.

Namiesto záveru

Trestnoprávne aspekty majú v ústave ktoréhokoľvek demokratického štátu, Slovenskú republiku nevynímajúc, svoje miesto. Pravdou je, že sa ich ustanovenia líšia čo do rozsahu i obsahu, no záruky osobnej slobody zostávajú v centre pozornosti každého štátu, ktorý demokratické zriadenie uznáva. Aj samotné vnímanie osobnej slobody prechádza vývojom. Jej približne rovnaké garantovanie sa snažia zabezpečiť národné i medzinárodné súdne orgány svojou judikatúrou. Aj napriek uvedenému existujú ešte aj v dvadsiatom prvom storočí krajiny, kde dochádza k obmedzovaniu osobnej slobody v rozpore s medzinárodnými dohovormi.

Aj druhý skúmaný trestnoprávny aspekt – udeľovanie milosti a amnestie nie je možné vnímať len vo svetle neproblematického inštitútu, svedčia o tom skúsenosti v Slovenskej republike. Právny poriadok nie je dôležitý len tvoriť a dodržiavať, je potrebné tvoriť ho tak, aby neumožňoval, resp. ak umožňoval nejednoznačné výklady, tak čo v najmenšom rozsahu. A to v duchu výroku, ktorý pripisujeme slávnemu Cicerovi - „...Litterae non erubescunt...“, čo v preklade znamená, že „...písmená sa nečervenajú...“, resp. ľahšie sa píše, ako hovorí, papier znesie všetko.

Zoznam použitej literatúry:

- BROSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: Teória práva. 3. vyd. Košice: UPJŠ v Košiciach. 2007. 170 s. ISBN: 978-80-7097-68-07
- ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2012. 832 s. ISBN: 978-80-89447-93-0
- SANGRETOVÁ, M.: Mečiarove amnestie včera a dnes, in.: Vymožitelnosť práva v kontexte vývoja spoločnosti – právne, historické a politologické východiská a problémy aplikačnej praxe, Recenzovaný zborník vedeckých prác, Košice: UPJŠ v Košiciach, 2017. 570 s. ISBN: 978-80-8152-492-9
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších zmien a doplnkov
- Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších zmien a doplnkov
- Ústavný zákon č. 427/2015, ktorým sa mení Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov
- Ústavný zákon č. 71/2017, ktorým sa mení Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov
- Všeobecná deklarácia ľudských práv
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení neskorších protokolov
- Charta základných práv Európskej únie

Kontakt:

doc. JUDr. Alena Krunková, PhD.
UPJŠ v Košiciach
Právnická fakulta
Kováčska 26
040 75 Košice
alena.krunkova@upjs.sk

Profil autora

Doc. JUDr. Alena Krunková, PhD. pôsobí ako vedúca Katedry ústavného práva a správneho práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Prácu vysokoškolskej učiteľky vykonáva už 15 rokov. Vo svojej vedeckej a pedagogickej činnosti sa venuje problematike verejnej správy, štátovedy a ústavného práva v Slovenskej republike i v krajinách Európskej únie. V uvedených oblastiach je autorkou mnohých vedeckých a odborných publikácií. Aktívne sa zapája i sama organizuje vedecké konferencie a sympózia, rieši výskumné i edukačné projekty v rámci domácich i zahraničných vedeckých inštitúcií.

Možnosti aplikácie inštitútu probácie pri výkone detencie

Simona Ferenčíková

Abstrakt: Autorka v príspevku analyzuje detenciu ako druh ochranného opatrenia. Poukazuje na vybrané hmotnoprávne aspekty ukladania a procesnoprávne aspekty výkonu detencie v podmienkach Slovenskej republiky, ktoré vyplývajú z Trestného zákona a Trestného poriadku, a to v kontexte trvania detencie. Osobitne sa zaoberá otázkou prepustenia z detencie, vo vzťahu ku ktorej uvádza konkrétne návrhy de lege ferenda. V závere formuluje úvahy o možnosti využitia inštitútu probácie pri výkone detencie.

Kľúčové slová: ochranné opatrenie, detencia, probácia, dohľad.

Úvod

Do slovenského právneho poriadku bola detencia zavedená s účinnosťou od 1. januára 2006 ako ochranné opatrenie, ktoré by poskytovalo ochranu spoločnosti pred najnebezpečnejšími páchatel'mi. Potreba vytvorenia takéhoto inštitútu vyplynula z toho, že na mnohé prípady páchatel'ov duševne chorých či inak psychicky narušených nebolo možné efektívne aplikovať ustanovenia o ochrannom liečení. Detencia ako druh trestnoprávnej sankcie predstavuje prostriedok ochrany spoločnosti, prostriedok, ktorým sa dosahuje účel trestnoprávnej ochrany. Spomedzi ochranných opatrení obsiahnutých v katalógu ochranných opatrení podľa § 33 Tr. zák. má detencia postavenie *ultima ratio*, podobne ako trest odňatia slobody v katalógu trestov podľa § 32 Tr. zák. Vzhľadom na charakter detencie, jej podstatu, predpokladaný spôsob výkonu v kontexte so zásahom do základných práv a slobôd, a najmä dĺžku trvania, môžeme vyvodit' výsledok, že detencia predstavuje *ultima ratio* v celom systéme trestnoprávnych sankcií, nielen v systéme ochranných opatrení.

Napriek tomu, že od zavedenia tohto ochranného opatrenia ubehlo už 11 rokov, zatiaľ v podmienkach Slovenskej republiky nebol zriadený detenčný ústav, pričom otázka potreby jeho zriadenia je stále relevantná a aktuálna. Posledné aktuálne informácie týkajúce sa výstavby detenčného ústavu boli prezentované v médiách v marci 2017, podľa ktorých sa s výstavbou detenčného ústavu začne na „zelenej lúke“ v Hronovciach pri psychiatrickej nemocnici.

Všeobecne k detencii a detenčnému ústavu

Napriek skutočnosti, že detenciu ako trestnoprávnú sankciu možno za splnenia zákonných podmienok ukladať už od 1. januára 2006, neexistuje dodnes v Slovenskej republike fungujúci detenčný ústav¹. Pritom úvahy o zriadení detenčného ústavu sa objavili už v roku 1982, konkrétnu podobu nadobudli tieto návrhy v roku 1983 v podobe veľmi precíznej štúdie. Absencia detenčného ústavu pritom vyvoláva aplikačné problémy nielen v rovine vnútroštátnej, ale aj v rovine medzinárodnej a nadnárodnej. Ustanovenia § 81 a § 82 Tr. zák. však dôvodne predpokladajú reálnu existenciu detenčného pracoviska vo funkčnom stave, no rezort Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky nemá k dispozícii zariadenie s charakterom detenčného ústavu, na ktorý sa odvolávajú príslušné ustanovenia Trestného zákona.

V rámci krajín Európskej únie patria detenčné pracoviská väčšinou do pôsobnosti ministerstva spravodlivosti členských krajín ako napríklad v Českej republike, Rakúsku a v niektorých do pôsobnosti ministerstva zdravotníctva ako napríklad Veľká Británia a Írsko. V podmienkach slovenského právneho poriadku je zriadenie detenčného ústavu v pôsobnosti ministerstva zdravotníctva.² Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky ponúka svoju finančnú spoluúčasť na zriadení a prevádzke detenčného ústavu len formou poskytnutia stráženia detenčného ústavu Zborom väzenskej a justičnej stráže a participáciou na servisných službách.

Detencia v zmysle právnej úpravy Slovenskej republiky vo svojej podstate zodpovedá charakteru podobných zariadení podľa zahraničných právnych úprav. Napriek tomu nemožno povedať, že kopírujeme bezprostredne niektorú z nich, čo determinujú diferenciácie zahraničných trestnoprávných úprav. *De facto* však vzorom pre prípravu návrhu nášho detenčného ústavu sa stala pozorovacia návšteva v Anglicku, teda vzor podľa anglo- amerického právneho systému.

Miesto výkonu detencie

Detencia sa vykonáva v detenčnom ústave štátnej zdravotnej správy³, a to zabezpečením osobitného liečebného režimu, resp. mala by sa vykonávať. Pri zriadení špecializovaného detenčného ústavu je potrebné zabezpečiť stráženie duševne chorých so zreteľom na ochranu osobnej integrity personálu a vnútorného systému bezpečnosti, s prihliadnutím na špecifiká a osobitosti nariadenej liečby. Je dôležité, aby tento ústav bol

¹ Stav k aprílu 2017.

² Porovnaj KOLESÁR, J. 2010. *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom, 2010, s. 175.

³ SAMÁŠ, O. - STIFFEL, H. - TOMAN, P.: *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 187.

zabezpečený pred možným útekem delikventov, ktorí predstavujú reálne riziko pre život a zdravie občanov.⁴ Z hľadiska typológie ľudí umiestnených v takomto ústave a ich nebezpečnosti pre spoločnosť sa dá predpokladať, že stráženie tohto zariadenia bude mimoriadne zodpovednou a náročnou úlohou. Vzhľadom na to, že na Slovensku nie sú so zriadením a prevádzkou detenčného ústavu žiadne praktické skúsenosti, bolo dohodnuté, že pri jeho plánovaní a výstavbe je nutné aplikovať odborné poznatky získané praxou v už existujúcich detenčných ústavoch v členských štátoch Európskej únie.⁵

V súčasnosti sa v Slovenskej republike namiesto detencie subsidiárne využíva ústavná forma ochranného liečenia, ktorá je schopná suplovať detenciu, ale iba dočasne. Problém nevyvoláva otázka kvantitatívna, teda kapacity pre umiestnenie duševne chorých, ale ako problematická sa javí skôr skutočnosť, že zdravotnícke zariadenia nie sú strážené, pričom v zmysle platnej právnej úpravy by samotný detenčný ústav mal byť strážený príslušníkmi Zboru väzenskej a justičnej stráže. V zdravotníckom zariadení, v psychiatrickej nemocnici sa síce zabezpečí izolácia odsúdeného od spoločnosti, ale vzhľadom na absenciu tzv. samotiek nie je možné zabezpečiť izoláciu od spolupacientov. Ani samotný zdravotnícky personál nie je dostatočne chránený pred nebezpečenstvom, ktoré môžu vyvolať odsúdení trpiaci či už duševnou chorobou alebo duševnou poruchou. Odsúdení ako pacienti sú značne agresívni a nespolupracujúci. Súčasné psychiatrické oddelenia nie sú v tomto smere dostatočné. Tento stav sa stáva neúnosným aj vzhľadom na § 81 ods. 1 a ods. 4 Tr. zák., ktorý jednoznačne rozšíril okruh osôb, u ktorých prichádza do úvahy umiestnenie do detenčného ústavu. Okruh odsúdených sa rozšíril z osôb trpiacich duševnou chorobou aj na osoby trpiace duševnou poruchou. Pojem duševná porucha je širší ako pojem duševná choroba, hlavne z pohľadu medicínskeho je potrebné tieto pojmy exaktne diferencovať a navyše, aj v rovine trestného práva majú duševné choroby a poruchy relevantný význam čo do posudzovania jednej z podmienok trestnej zodpovednosti.

Detenčný ústav predstavuje absentujúci prvok vykonávacieho konania trestného. Podmienky ukladania detencie z hľadiska hmotnoprávneho možno považovať za viac-menej stabilné, realizovateľné. S uplatnením procesných podmienok výkonu už vyvstávajú praktické otázky realizácie tohto inštitútu. Otázka výstavby detenčného ústavu je podľa nášho názoru naliehavá, čo determinuje skutočnosť, že v súčasnosti detenciu supluje ochranné liečenie. Takéto riešenie nemožno považovať za šťastné, a to

⁴ KOLESÁR, J.: *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom, 2010, s. 174- 175.

⁵ KOLESÁR, J.: *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom, 2010, s. 176.

najmä z hľadiska diferencovaného účelu týchto ochranných opatrení a podmienok spôsobu ich realizácie.

Hmotnoprávne podmienky ukladania detencie

Zákonné podmienky ukladania detencie ako ochranného opatrenia upravuje Trestný zákon v ustanoveniach § 81 a § 82. Podmienky uloženia detencie možno z hľadiska gramatického výkladu diferencovať na obligatórne a fakultatívne. Ustanovenie § 81 ods. 1 Tr. zák. upravuje jediný obligatórny dôvod uloženia detencie, v ostatných prípadoch podľa § 81 ods. 2, ods. 3, ods. 4 Tr. zák. sú upravené fakultatívne dôvody ukladania detencie. Predmetom tohto príspevku je však skôr otázka trvania detencie v kontexte jeho účelu a možností využitia inštitútu probácie, preto vzhľadom na uvedené opomenieme analýzu dôvodov ukladania detencie a zameriame sa na účel, trvanie a ukončenie detencie.

Ustanovenie § 82 Tr. zák. vyjadruje účel detencie a dobu výkonu predmetného ochranného opatrenia. Podľa § 82 ods. 1 Tr. zák. účelom umiestnenia páchateľa v detenčnom ústave je osobitným liečebným režimom a dôslednou izoláciou od spoločnosti zabrániť páchateľovi v ďalšom páchaní trestných činov a činov inak trestných. Zabránenie v tomto prípade je potrebné chápať nie ako represívny, ale ako preventívny prvok, keďže ochranné opatrenia sú prostriedkom špeciálnej prevencie. Detencia sa uskutočňuje kumulatívne, a to osobitným liečebným režimom - vyznačuje sa vyššou intenzitou a je špecifickejšia ako pri ochrannom liečení - a dôslednou izoláciou páchateľa od spoločnosti z dôvodu jeho narušenosti a nebezpečnosti. Aj tu vzniká priestor pre zaujímavú polemiku týkajúcu sa práve vzťahu liečebného a izolačného účelu.

Z hľadiska juristického možno predmetné hľadisko vykladať tak, že primárnym účelom je dosiahnutie ochrany spoločnosti pred trestnými činmi a činmi inak trestnými, keďže je to konečný, primárny účel trestnoprávných sankcií a Trestného zákona. Z hľadiska medicínskeho by však v popredí mal stáť liečebný účel, pretože hlavným účelom je zabezpečiť páchateľovi osobitný liečebný režim. Akcentovaná je tu potreba liečby pacienta, nie ochrana spoločnosti, táto by mala byť až druhoradá.

Ktorému účelu teda priznať prvenstvo? Zastávame názor, že by to mal byť trestnoprávny účel - izolačný, a teda ochrana spoločnosti pred páchateľmi trestných činov a činov inak trestných. Vychádzame zo skutočnosti, že je to druh trestnoprávnej sankcie, prostredníctvom ktorej sa má naplňať konečný účel Trestného zákona, a to ochrana spoločnosti. Na druhej strane je potrebné akcentovať skutočnosť, že je to súčasne druh ochranného opatrenia, ktorého účelom je aj špeciálne, individuálne pôso-

benie, a teda v tomto rámci sa zabezpečí práve liečebný účel. Oba účely sú vzájomne prepojené, no prioritu má mať ochranný, izolačný účel.⁶

V kontexte vyššie uvedeného zastávame názor, že detenciu je potrebné dôrazne odlíšiť od ochranného liečenia napriek tomu, že v prípade detencie dochádza k akémusi analogickému využitiu právnej úpravy ochranného liečenia. Aj keď ide o ochranné opatrenia v oboch prípadoch, majú diferencovaný účel a práve prostredníctvom diferencovaného účelu môžeme akcentovať ich rozdielnosť, ale súčasne aj represívny aspekt detencie.

Dominantným účelom detencie je primárne izolácia páchateľa od spoločnosti, preto by sa mala vykonávať v zariadení nezdravotníckeho charakteru; primárnym účelom ochranného liečenia je proces liečby, resp. samotná liečba páchateľa, preto sa vykonáva v zariadení zdravotníckeho charakteru. V oboch prípadoch je samozrejme konečným účelom ochrana spoločnosti, takže vyššie uvedené účely považujeme za akési „vlastné“, parciálne účely ochranných opatrení. Preto by sme v súvislosti s vyššie uvedeným navrhli v tomto kontexte pozmeniť znenie § 82 ods. 1 Tr. zák., z ktorého vyplýva liečebný a izolačný účel detencie, a to tak, aby na prvom mieste bol zdôraznený izolačný prvok detencie a na druhom mieste liečebný prvok detencie.

Podľa § 82 ods. 2 Tr. zák. pobyt páchateľa v detenčnom ústave trvá dovtedy, kým ochranu spoločnosti pred páchateľom nemožno zabezpečiť miernejšími prostriedkami. Trvanie detencie nie je ohraničené časovým rozpätím. Jej trvanie je obmedzené len na čas, kým ochranu spoločnosti pred páchateľom nemožno zabezpečiť miernejšími prostriedkami. Za miernejšie prostriedky možno nepochybne považovať ochranné liečenie, resp. samotný výkon trestu odňatia slobody. Detencia však môže trvať aj dovtedy, kým nepríde k takému stavu páchateľa, že riziko jeho nebezpečnosti bude malé, že môže byť prepustený na slobodu. Takáto možnosť jednoznačne vyplýva z platnej právnej úpravy. Otázkou zostáva, či je to vhodné riešenie vzhľadom na charakter osôb, ktorým sa detencie ukladá, vzhľadom na účel, na dosahovanie ktorého je detencia prostriedkom.

⁶ HUMENNÍK, I.: *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. 1. vydanie - Bratislava: Eurokódex, s.r.o., 2011. V uvedenej odbornej literatúre na s. 94 nájdeme názor, podľa ktorého „je v prípade detencie potrebné analyzovať aj motív zadržania pacienta. Je ním snaha „ochrániť“ chorú osobu, prinavrátiť jej zdravie, alebo je ním snaha chrániť okolie pred nebezpečným správaním chorej osoby? Jednoducho povedané, je motív „liečebnej“ povahy alebo „bezpečnostnej“ povahy? Sme názoru, že oba motívy sú vzájomne prepojené, no prioritu má mať ochrana pred nebezpečným správaním pacienta. Prevalencia liečebného dôvodu by podľa nášho názoru mohla zasahovať do práva na súkromie pacienta.“

Detencia môže v prípade potreby trvať až doživotne.⁷ Zodpovedať otázku, ktorí páchatelia predstavujú adeptov na doživotnú detenciu, je možno na prvý pohľad jednoduché, pretože primárnym kritériom spoločným pre páchatel'ov umiestňovaných do detenčného ústavu je ich vysoká spoločenská nebezpečnosť bez ohľadu na to, aká je ich diagnóza. Z hľadiska medicínskeho by sme do tejto skupiny páchatel'ov mohli nepochybne zaradiť sexuálnych agresorov odmietajúcich liečbu, ktorých možno považovať za tých najnebezpečnejších páchatel'ov vôbec. Vzhľadom na požadovanú nebezpečnosť páchatel'a pre spoločnosť môže byť adeptom na doživotnú detenciu v podstate ktorýkoľvek páchatel', bez ohľadu na konkrétnu diagnózu, ktorého duševný stav je príčinou páchania trestnej činnosti, u ktorého je nízka efektivita liečby v rámci typického ochranného liečenia a naopak vysoká pravdepodobnosť závažného protiprávneho konania.

Aby nedochádzalo k zneužívaniu inštitútu detencie, Trestný zákon ukladá súdu povinnosť preskúmania dôvodnosti držania páchatel'a v detenčnom ústave v zákonom stanových intervaloch, teda povinnosť periodického preskúmania. Podľa § 82 ods. 3 Tr. zák. najmenej jedenkrát ročne a vždy na návrh detenčného ústavu súd preskúma dôvodnosť držania páchatel'a v detenčnom ústave a na základe odborného lekárskeho posudku rozhodne o ďalšom trvaní detencie alebo o prepustení páchatel'a z detenčného ústavu, ak dôvody detencie pominuli, a rozhodne o ďalšom výkone trestu. V zmysle tohto ustanovenia má súd, v ktorého obvode sa detencia vykonáva⁸, obligatórnu povinnosť aspoň jedenkrát ročne na návrh detenčného ústavu - taktiež to môže byť na žiadosť odsúdeného podľa ust. § 463 ods. 1 Tr. por. - preveriť odôvodnenosť zotrvania odsúdeného v detenčnom ústave, aby nedochádzalo k zneužitiu tohto inštitútu. O tomto návrhu súd rozhoduje na verejnom zasadnutí. Podkladom pre jeho rozhodnutie o ďalšom trvaní detencie alebo o prepustení odsúdeného z detenčného ústavu je odborný lekársky posudok. Ak pominuli dôvody detencie, súd rozhodne o ďalšom výkone trestu, ktorý bol prerušený podľa § 81 ods. 1 Tr. zák.⁹

Podľa nášho názoru by sa slovenská právna úprava mala inšpirovať českou právnou úpravou, a to pokiaľ ide o lehotu na preskúmanie dôvodov trvania zabezpečovacej detencie, ktorá je v prípade mladistvých pá-

⁷ BURDA, E. - ČENTĚŠ, J. - KOLESÁR, J. - ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť, Komentár*. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 544.

⁸ § 463 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

⁹ BURDA, E. - ČENTĚŠ, J. - KOLESÁR, J. - ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť, Komentár*. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 544.

chatel'ov šesťmesačná¹⁰, keďže mladiství predstavujú osobitnú kategóriu páchatel'ov. Vzhľadom na vývin mladistvého jedinca môže podľa názoru lekárov dochádzať k flexibilnejšiemu prispôbovaniu a efektívnejšej liečbe, resp. k badateľným zmenám stavu v pozitívnom smere. Túto skutočnosť by bolo potrebné pretransformovať aj do platného právneho stavu v Slovenskej republike.

Vybrané procesné aspekty výkonu detencie

Trestný poriadok upravuje podmienky výkonu detencie v ustanoveniach § 462 a § 463; taktiež možno stručnú úpravu hľadať vo vyhláške č. 543/2005 Z.z.¹¹ Osobitný zákon, ktorý by podrobnejšie upravoval podmienky výkonu detencie však v Slovenskej republike neexistuje – absentuje teda právna úprava spôsobu výkonu detencie. Procesná úprava podmienok výkonu detencie však nie je podľa nášho názoru dostačujúca. Príznačná je absencia mnohých prvkov potrebných na výkon tohto ochranného opatrenia. Vzhľadom na potreby predmetného príspevku sa však zameriame len na otázku prepustenia z detencie.

V prvom rade je potrebné diferencovať rozhodovanie o umiestnení, resp. neumiestnení páchatel'a do detenčného ústavu a rozhodovanie o trvaní detencie. O prepustení z detencie však môže súd rozhodnúť len pri rozhodovaní o trvaní detencie, kde do úvahy prichádzajú dve možnosti, buď rozhodnutie o ďalšom trvaní, resp. o pokračovaní vo výkone detencie, alebo prepustenie z výkonu detencie na slobodu. Tento záver vyplýva z platnej procesnej úpravy.

Súd, v obvode ktorého sa vykonáva trest odňatia slobody, prípadne ústavné ochranné liečenie v zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti, rozhoduje o umiestnení páchatel'a v detenčnom ústave a súčasne detenciu nariadi. Ďalšie úkony vo vykonávacom konaní už realizuje súd, v ktorého obvode sa detencia vykonáva, teda revíziu, rozhodovanie o pokračovaní alebo o prepustení z detenčného ústavu.

Na hmotnoprávne ustanovenie § 82 ods. 3 Tr. zák., ktoré upravuje povinnosť periodického preskúmavania, nadväzuje procesnoprávne ustanovenie § 463 ods. 1 Tr. por., podľa ktorého súd, v obvode ktorého sa detencia vykonáva, najmenej jedenkrát ročne, ale vždy na návrh detenčného ústavu alebo na žiadosť odsúdeného na verejnom zasadnutí preskúma, či dôvody detencie trvajú. Súd tieto dôvody preskúma bez ohľadu na to, v akej lehote bol návrh oprávneného subjektu podaný, ak taký návrh po-

¹⁰ U dospelých páchatel'ov 12 mesiacov.

¹¹ Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z.z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy

dal detenčný ústav. Trestný poriadok priznáva odsúdenému právo už po šiestich mesiacoch od rozhodnutia o umiestnení v detenčnom ústave - je potrebné akcentovať, že lehota sa počíta od právoplatnosti predmetného rozhodnutia - žiadať súd o preskúmanie dôvodnosti detencie. Právo odsúdeného podať žiadosť je obmedzená časovým rozsahom 6 mesiacov práve z dôvodu, že liečba duševnej poruchy odsúdeného, ktorému bola uložená detencia, je dlhodobého charakteru. Nepredpokladá sa, že by zlepšenie zdravotného stavu prichádzalo v kratšom horizonte.

Senát, resp. samosudca uznesením na verejnom zasadnutí odsúdeného z výkonu detencie prepustí, ak dôvody detencie pominuli. Inak uznesením rozhodne, že vo výkone detencie sa bude pokračovať, pokiaľ dôvody detencie stále trvajú. V prípade oboch rozhodnutí si súd vyžiada odborný lekársky posudok. V rámci posudku sa zhodnotí z medicínskeho hľadiska aktuálny zdravotný stav odsúdeného v jeho psychickej - duševnej rovine, pričom práve výsledok príslušných odborníkov o nebezpečnosti odsúdeného pre spoločnosť determinuje rozhodnutie súdu o prepustení z výkonu detencie či pokračovaní vo výkone detencie. Zastávame názor, že pre daný prípad nepostačuje odborné vyjadrenie, ale vyžiadaný by mal byť znalecký posudok z príslušného odboru - psychiatria. Pre komplexnosť je potrebné dodať, že súdom príslušným na rozhodnutie o pokračovaní umiestnenia v detenčnom ústave, resp. o prepustení z detencie je v danom prípade súd, v obvode ktorého sa detencia vykonáva.

V súvislosti s preskúmaním dôvodov trvania detencie možno poukázať na ďalší nedostatok procesnoprávnej úpravy výkonu detencie podľa Trestného poriadku, a síce, že absentuje zakotvenie konkrétnej lehoty potrebnej na prijatie rozhodnutia súdu, v rámci ktorej rozhodne o návrhu detenčného ústavu alebo žiadosti odsúdeného alebo *ex offio*.

Pokiaľ ide o prepustenie z detenčného ústavu, k prepusteniu páchatelia z detenčného ústavu by malo podľa nášho názoru dochádzať pozvoľna. Bolo by vhodné obligatórne umiestnenie takéhoto odsúdeného z detenčného ústavu do ústavného ochranného liečenia, na ktoré by plynule nadviazalo ešte ambulantné ochranné liečenie. Naša právna úprava nie je dostatočná, najmä čo sa týka prepustenia odsúdeného z detencie. Na jednej strane sa ustanovuje v rámci trvania detencie, že táto potrvá, dokiaľ nebude možné ochranu spoločnosti zabezpečiť miernejšími prostriedkami. Na druhej strane nemáme oporu v zákone pre prípad realizovania miernejších prostriedkov ochrany spoločnosti, až na jednu výnimku - prípad obligatórneho ukladania detencie podľa § 81 ods. 1 Tr. zák., kedy umiestnením odsúdeného do detenčného ústavu dochádza k prerušeniu výkonu trestu odňatia slobody. Súčasne je potrebné spomenúť § 82 ods. 3 Tr. zák., podľa ktorého, ak súd rozhodne, že dôvody detencie pominuli, rozhodne

o prepustení páchatel'a a súčasne rozhodne o ďalšom výkone trestu. Syntézou oboch uvedených zákonných ustanovení dospejeme k logickému záveru, že ochrana spoločnosti je v danom prípade zabezpečená pokračovaním vo výkone trestu odňatia slobody. Analogicky by sme mohli uvažovať aj v prípade fakultatívneho uloženia detencie podľa § 81 ods. 4 Tr. zák., kedy vlastne dochádza *de facto* k prerušeniu ústavného ochranného liečenia realizovaného v zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti. Aj v tomto prípade sa núka logický záver, že ak pominú dôvody trvania detencie, možno pokračovať v ústavnom ochrannom liečení, ktoré môže byť za zákonom splnených podmienok zmenené na ambulantné ochranné liečenie.

Čo ale s prípadom fakultatívneho uloženia detencie podľa § 81 ods. 2 a ods. 3 Tr. zák., kedy dochádza k umiestneniu odsúdeného do detenčného ústavu až po výkone trestu odňatia slobody? V tomto prípade páchatel' bude prepustený na slobodu. Kto alebo čo potom zabezpečí úlohu miernejšieho prostriedku na ochranu spoločnosti? Vhodným miernejším prostriedkom ochrany sa javí len ochranné liečenie vo svojej ústavnej forme.

Podľa nášho názoru je potrebné túto legislatívnu absenciu vyriešiť prijatím ustanovenia, ktoré by exaktne stanovilo obligatórnu premenu detencie na ústavné ochranné liečenie a následne na ambulantné ochranné liečenie. V prípade detencie uloženej podľa § 81 ods. 4 Tr. zák. by mohlo byť taktiež *expressis verbis* stanovené, že dochádza k prerušeniu výkonu ústavného ochranného liečenia, aby bolo zrejmé, že práve pokračovanie v ústavnom ochrannom liečení zabezpečí miernejšie prostriedky ochrany. Vo všetkých zvyšných prípadoch však primeraná a relevantná právna úprava absentuje.

Navrhujeme teda prijatie ustanovenia, podľa ktorého by sa v prípade pomínutia dôvodov odôvodňujúcich trvanie detencie táto, ak nie je ustanovené niečo iné, premenila na ústavné ochranné liečenie, pričom návrh na zmenu by mohol dať detenčný ústav aj páchatel' umiestnený v detenčnom ústave. Podkladom pre rozhodnutie by bol znalecký posudok dvoch znalcov z odboru psychiatrie, ktorí by boli na verejnom zasadnutí o premene detencie na ústavné ochranné liečenie obligatórne vypočutí. Keďže by sa rozhodovalo formou uznesenia, prípustným opravným prostriedkom by bola sťažnosť s odkladným účinkom. Zrejme bude potrebné ponechať aj možnosť prepustenia odsúdeného páchatel'a z detenčného ústavu priamo na slobodu. Potom bude ale potrebné jasne definovať, teda generalizovať hranicu, kedy dôjde priamo k prepusteniu páchatel'a na slobodu a kedy dôjde k premene na ústavné ochranné liečenie. Ako logickým riešením sa núka práve posúdenie miery nebezpečnosti páchatel'a pre

spoločnosť. Ak nebudú existovať žiadne pochybnosti o nebezpečnosti páchatel'a pre spoločnosť, aplikuje sa inštitút prepustenia z detenčného ústavu na slobodu. Ak budú o nebezpečnosti páchatel'a pre spoločnosť pochybnosti, dôjde k zmene detencie na ústavné ochranné liečenie, kde sa dovŕši proces liečby. Napriek uvedenému zastávame názor, že ak by sme aj pripustili aplikáciu inštitútu prepustenia z detenčného ústavu, bolo by vhodné vzhľadom na charakter tohto ochranného opatrenia ponechať aspoň obligatórnu premenu na ambulantné ochranné liečenie.

Probácia

Inštitút probácie bol do nášho právneho poriadku zavedený zákonom č. 550/2003 Z. z. o probačných a medičných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov¹².

Podľa definície OSN je probácia metódou zaobchádzania s vybranou skupinou páchatel'ov v rámci podmienene odloženého trestu, keď je uložený dohľad, a to spolu s poskytovaním individuálneho poradenstva a ďalších podporných podmienok. Jej podstatou je konštruktívna metóda prevýchovy a iného pozitívneho ovplyvňovania správania páchatel'a trestného činu, ktorá je založená na účelnej kombinácii prvkov kontroly, pomoci a poradenstva.¹³

Podľa § 2 ods. 1 písm. a) predmetného zákona sa probáciou rozumie:

1. kontrola, organizovanie a výkon probačných programov u obvinených, obžalovaných alebo odsúdených, ktorých súčasťou sú uložené povinnosti a obmedzenia;
2. kontrola uložených trestov alebo obmedzení, ktorých súčasťou je probačný alebo ochranný dohľad;
3. činnosť súvisiaca so zabezpečením predbežného šetrenia u obvineného;
4. organizovanie, koordinovanie a výkon trestu povinnej práce a trestu domáceho väzenia;
5. dohľad nad správaním obvineného, ak sa na dosiahnutie ochrany a posilnenia probácie použijú technické prostriedky;
6. pomáhanie poškodenému, ak ide o zákaz priblíženia alebo zdržovania sa v blízkosti obydľia poškodeného;
7. pomáhanie obvinenému v súvislosti s probáciou, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu sú uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní.

¹² Ďalej len „zákon č. 550/2003 Z. z.“.

¹³ BURDA, E. - ČENTĚŠ, J. - KOLEŠÁR, J. - ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť, Komentár*. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 382-383.

Probační úradníci v rámci výkonu probácie poskytujú odbornú pomoc, kontrolujú správanie obvineného a spolupracujú s rodinným a sociálnym prostredím, v ktorom obvinený žije a pracuje s cieľom, aby v budúcnosti viedol riadny život.

Jedným z kľúčových pojmov súvisiacich s výkonom probácie je probačný dohľad. Uvedený pojem nie je v našom právnom poriadku legálne definovaný, ale obsahovo zodpovedá pojmu probácia.¹⁴ Ani samotný zákon č. 550/2003 Z. z. nedefinuje pojem probačný dohľad, iba uvádza zoznam činností, ktoré predstavujú náplň činností probačných úradníkov.

Pre potreby predmetného príspevku sú z hľadiska činností tvoriacich entitu probácie relevantné najmä body 1. a 7.¹⁵, ktoré by bolo možné za súčasného stavu aplikovať analogicky pri inštitúte prepustenia z detencie, prípadne by bolo vhodné v kontexte výkonu detencie precizovať právnu úpravu na legislatívnej úrovni.

Detenciu nemožno považovať len za druh ochranného opatrenia, súčasne nie je trestom, pri výkone ktorého možno aplikovať inštitút probácie. Opodstatnenosť aplikácie inštitútu probácie pri výkone detencie determinuje jej hybridný charakter, a teda represívny prvok charakteristický pre tresty popri prvku preventívnom - charakteristickom pre ochranné opatrenia.

Možnosti využitia probácie pri výkone detencie

Netreba zabúdať na skutočnosť, že detenčný ústav predstavuje umelo vytvorené prostredie, kde sú minimalizované možnosti pôsobenia kriminogénnych faktorov a kde sa poskytuje odborná a osobitná forma terapeutickej starostlivosti. Ak súd rozhodne na základe odborného lekárskeho posudku o prepustení odsúdeného z detenčného ústavu, nemožno za rozumné považovať riešenie okamžitého začlenenie prepusteného do spoločnosti. Dôvodom je skutočnosť, že samotná spoločnosť, teda sociálne prostredie ponúka širokú škálu kriminogénnych faktorov a žiadnu terapeutickú možnosť, čo môže na človeka – páchatel'a vplývať skôr negatívne ako pozitívne.

Práve z dôvodov vyššie uvedených skôr zastávame názor, že v intenciách normatívneho znenia § 82 ods. 1 Tr. zák. je potrebné rozhodnúť o pokračovaní v ochrannom liečení, ktoré sa pred samotným uložením detencie vykonávalo, pretože práve toto ochranné liečenie je miernejším prostriedkom ochrany spoločnosti. Detencia zmenila postoj páchatel'a k liečbe, a preto je možné realizovať ochranné liečenie ako miernejší pr-

¹⁴ K tomu pozri BURDA, E. - ČENTÉŠ, J. - KOLESÁR, J. - ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť, Komentár*. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 382.

¹⁵ § 2 ods. 1 písm. a) zákona č. 550/2003 Z. z.

vok ochrany spoločnosti. Uvedené platí pre prípady uloženia detencie podľa § 81 ods. 2 a ods. 4 Tr. zák. V prípadoch, kedy sa pred samotným uložením detencie ochranné liečenie nevykonávalo, je potrebné rozhodnúť o zmene detencie na ochranné liečenie. Uvedené platí pre prípady uloženia detencie podľa § 81 ods. 3 Tr. zák. Došlo by teda súčasne k etablovaniu nového inštitútu zmeny detencie na ochranné liečenie.

Ak bola detencia uložená obligatórne podľa § 81 ods. 1 Tr. zák., po prepustení z detencie dochádza k pokračovaniu vo výkone trestu odňatia slobody, ku ktorého prerušeniu uložením detencie došlo.

Rezultátom na základe vyššie uvedeného je návrh, aby sa po pomínutí dôvodov trvania detencie rozhodlo o pokračovaní v ochrannom liečení v tých prípadoch, kde bolo ochranné liečenie uložené pred výkonom detencie. Inak nech sa rozhodne o zmene detencie na ochranné liečenie v tých prípadoch, kde ochranné liečenie nebolo uložené.

V súčasnosti vyššie navrhované možnosti nie sú reálne aplikovateľné a súčasne nemožno využiť analogickú právnu úpravu. Platná právna úprava teda pozná len inštitút prepustenia z detencie, ktorý však bližšie neupravuje, nestanovuje jeho obsahovú náplň. A práve v inštitúte prepustenia z detencie vidíme možnosť aplikácie inštitútu probácie, resp. probačného dohľadu. Možno uvažovať o analogickom využití existujúcej právnej úpravy probácie, dokonca aj za súčasného využitia prvkov ochranného dohľadu. Vzhľadom na závažný charakter detencie by sme však navrhovali vytvorenie nového inštitútu, ktorého základom by bola práve probácie, a to inštitút detenčného dohľadu, ktorý by spĺňal charakter reedukácie a resocializácie rovnako ako probácia, ale súčasne by disponoval aj prvkom terapeutickým. Základom detenčného dohľadu by mohol byť program detenčného dohľadu, ktorý by sa stal akýmsi ekvivalentom probačného programu a rovnako by predstavoval individuálnu špecifikáciu dohľadu a jeho realizácie, ktorého základom by boli exaktne formulované pravidlá. Navrhovaný inštitút by si vyžadoval legislatívne zmeny trestných kódexov, teda Trestného zákona a Trestného poriadku, ako aj ďalších osobitných zákonov upravujúcich napríklad otázku personálneho zabezpečenia. V neposlednom rade by si vyžadoval aj prijatie samostatného špeciálneho zákona upravujúceho výkon detencie.

Záver

Záverom je potrebné uviesť, že v súčasnosti v Slovenskej republike stále nie je zriadený detenčný ústav, subsidiárne sa využíva ústavná forma ochranného liečenia, ktorá je schopná suplovať detenciu, ale iba dočasne. Samotnému ukladaniu a výkonu detencie by určite prospela nielen výstavba detenčného ústavu, ale aj osobitný zákon upravujúci komplexne

problematiku výkonu detencie, ktorý by špecifikoval a konkretizoval ustanovenia Trestného zákona, Trestného poriadku, prípadne spravovacieho a kancelárskeho poriadku, ale upravoval by aj osobitosti a činnosť či úlohy a postupy samotného vlastného „interného“ výkonu detencie. Súčasne by mohol podrobnejšie upraviť navrhovaný inštitút detenčného dohľadu, ktorého rámcová úprava by vyplývala z trestných kódexov.

Zoznam použitej literatúry:

- BURDA, E. - ČENTÉŠ, J. - KOLESÁR, J. - ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť, Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, 1130 s. ISBN: 978-80-7400-324-0.
- FERENČÍKOVÁ, S.: Detencia v trestnom práve. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 252 s., ISBN 9788081523595.
- HUMENNÍK, I.: Ochrana osobnosti a medicínske právo. 1. vydanie - Bratislava: Eurokódex, s.r.o., 2011, 288s. ISBN: 9788089447589.
- KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve. Prievidza: Citicom, 2010, 219 s. ISBN 978-80-89433-02-5.
- SAMAŠ, O. - STIFFEL, H. - TOMAN, P.: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 884s. ISBN: 80-8078-078-1.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
- Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z.z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy

Kontakt:

Simona Ferenčíková, doc., JUDr., PhD.
Katedra trestného práva
UPJŠ- Právnická fakulta
Kováčska 30
040 75 Košice
simona.ferencikova@upjs.sk

Profil autora:

Autorka v súčasnosti pôsobí ako docentka na Katedre trestného práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Po skončení magisterského štúdia v roku 2005 pôsobila na uvedenej katedre ako interná doktorandka, po skončení doktorandského štúdia v roku 2009 ako odborný asistent. Habilitačné konanie zavŕšila v marci 2016. V pedagogickej oblasti pôsobí v I., II. a III. stupni vysokoškolského štúdia, kde zabezpečuje prednášky a semináre z predmetov

Trestné právo hmotné, Kriminológia a Penológia. V publikačnej oblasti je autorkou 67 publikačných výstupov súhrnne s 54 ohlasmi; súčasne pôsobí ako recenzent článkov vo vedeckých časopisoch. Vo vedeckej oblasti sa zaoberá problematikou trestného práva hmotného, najmä ochranných opatrení a kriminológie, najmä osobnosťou páchatel'a. Dopolial' bola členkou 5 grantových projektov a oponentkou 3 grantových projektov.

Problém výkonu jednotlivých druhov trestov a ochranných opatrení

Daniel Petričko

Abstrakt: Autor v príspevku poukazuje na aktuálne problémy výkonu jednotlivých trestov a ochranných opatrení na území Slovenskej republiky. Venuje sa vybraným druhom trestov a ochranným opatrením, kde na praktických situáciách demonštruje aktuálne problémy. Záverom každej časti poukazuje na možnosti riešenie de lege ferenda.

Kľúčové slová: trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, probačný a mediačný úradník.

Úvod

Trestné právo vychádza zo zásady pomocnej úlohy trestnej represie, to znamená, že štátne donútenie trestnoprávnymi prostriedkami treba používať až vtedy, ak neexistuje iné riešenie ako dosiahnuť súlad správania ľudí s právom. Trestný zákon umožňuje uložiť dva druhy sankcií (bipartícia sankcií), a to tresty a ochranné opatrenia. Dualita sankcií vychádza z protikladných prístupov klasickej a pozitivistckej školy trestného práva z 18. a 19. storočia. Predstavitelia klasickej školy požadovali trest úmerný vine, pozitivistickí presadzovali opatrenia, ktoré postihovali páchatel'a úmerne jeho nebezpečnosti.¹

Trest je určitou ujmom a jedným z prostriedkov pedagogického pôsobenia na páchatel'a, ktorý má odstrániť kriminogénne defekty jeho osobnosti a rozvíjať pozitívne prvky, vlastnosti, návyky riadneho občana Slovenskej republiky. Trest je takisto najostrejším prostriedkom štátneho donútenia, ktorý používa štát pri plnení svojich funkcií a zároveň je nástrojom štátu na ochranu spoločnosti a občanov pred trestnými činmi. Štát hrozbou trestom, jeho ukladaním a výkonom poskytuje ochranu základným právnym hodnotám. Trest páchatel'a musí pôsobiť na spoločenské okolie, aby varoval ostatných občanov pred páchaním trestných činov, následkami a negatívnymi dôsledkami kriminality, ktoré znižujú pocit právnej istoty, porušujú základné práva a slobody, verejný poriadok a pokoj celej verejnosti.²

¹ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo hmotné I*. Bratislava, Wolters Kluwer, 2017, str. 350.

² BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*, 1. vydanie, Bratislava: IURA EDITION, 2001, str. 141.

Samotný trest by mal plniť štyri základné ciele – odplata, zabránenie v ďalšom páchaní trestnej činnosti, náprava a zastrašenie. Samotná odplata vychádza z podstaty trestu už od nepamäti. Zabránenie v páchaní ďalšieho trestného činu je prakticky možné len pri niektorých trestoch, nakoľko nie všetky druhy trestov dokážu reálne zabrániť páchatel'ovi, aby nepáchal trestnú činnosť. Náprava páchatel'a je jedným z podstatných atribútov. Trest má svojím charakterom pôsobiť na páchatel'a a samotný výkon, či v niektorých prípadoch už len samotné prejednanie trestnej veci, má slúžiť na nápravu páchatel'a. Avšak v tomto prípade sa v praxi často stretávame s tým, že v prípade niektorých trestov, resp. niektorých páchatel'ov samotný trest neslúži ako náprava, ba skôr naopak, ovplyvní ho v páchaní ďalšej trestnej činnosti. Tento aspekt však už nie je spoločensky správny. Zastrašenie ako záverečný cieľ trestu má pôsobiť nie len na samotného páchatel'a, ale aj na spoločnosť a na potencionálnych páchatel'ov trestný činov.

Aktuálna trestno-právna úprava v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon počíta spolu s dvanástimi trestami a s piatimi ochrannými opatreniami. Mnoho z nich je nových (trest domáceho väzenia, trest zákazu účasti na verejných podujatiach,...) a mnoho z nich sme si prevzali zo starej právnej úpravy. Mnoho z nich sa dokonca v súčasnosti v praxi reálne ani neukladá (trest straty čestných titulov a vyznamenaní či trest straty vojenskej a inej hodnoty).

Trest odňatia slobody

Trest odňatia slobody predstavuje teória trestného práva ako univerzálny a zároveň najprísnejší druh trestu.³ Na základe toho by mala byť hrozba trestu odňatia slobody v spoločnosti vnímaná ako najnebezpečnejšia a skôr by sa mal tento trest chápať ako tá najprísnejšia možnosť. V praxi to však často takto nebýva. Podľa štatistík ministerstva vnútra bolo za rok 2016 spáchaných spolu 69 635 trestných činov.⁴ Ak by sme si tieto čísla premietli do praxe, tak proces kriminality na území Slovenska je pomerne stále vysoký. Zároveň však aj počet odsúdených osôb na trest odňatia slobody je pomerne vysoký. Práve nový Trestný zákon účinný od 1.1.2006 priniesol vo svojich ideách hlavne posilnenie myšlienky restauratívnej justície, teda aby súdy pri ukladaní trestov zohľadňovali aj myšlienky trestov nespojených s odňatím slobody. Pomerne silná kritika na justíciu prichádza s otázkou, prečo nepristupuje k týmto formám. Proces aplikácie týchto nových foriem a metód trestania však nie je procesom

³ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo hmotné I*. Bratislava, Wolters Kluwer, 2017, str. 364.

⁴ Štatistická ročenka ministerstva vnútra za rok 2016.

okamžitým. Zároveň spôsob páchania trestnej činnosti a samotné osoby páchatel'ov sú pomerne odlišné podľa regiónov Slovenska.

Pomerne zásadným problémom výkonu trestu odňatia slobody je zároveň aj to, že v mnohých prípadoch tretí cieľ trestu neplní svoj účel. Náprava páchatel'a po výkone trestu odňatia slobody chýba, ba dokonca možno povedať, že výkon trestu túto osobu negatívne poznačil. Je pravdou, že aj väzenstvo prijíma čoraz viac inovatívnych prvkov do svojej pôsobnosti, avšak nesmie sa to minúť účinkom trestu. U mnohých páchatel'ov sa často prejavuje recidíva. Za rok 2016 bolo opakovane vo výkone trestu odňatia slobody spolu 5601 osôb.⁵

Tak ako to už bolo v úvode príspevku spomenuté, trest odňatia slobody ako najprísnejší trest, by mal pôsobiť odstrašujúco a páchatel', ktorému hrozí takýto trest, by ho nemal vnímať ako druh odmeny. Žiaľ prax nám ukazuje iný rozmer a často v praxi sledujeme, že uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody je pre páchatel'a často existenčným riešením. Hlavne v období zimných mesiacov sa pomer drobnej kriminality zvyšuje, čo spôsobuje, že istá skupinka páchatel'ov pácha trestnú činnosť účelovo s cieľom, aby boli uznaní za vinných a následne, aby im bol uložený nepodmienečný trest odňatia slobody, keďže ústav na výkon trestu je pre nich jediným možným riešením prečkania zimy. Toto už však nie je problém právny, ale skôr spoločenský. Problém taký, ktorý trestnú politiku štátu chápe ako jediné východisko zo svojej situácie, čo v konečnom dôsledku nemožno hodnotiť pozitívne. Len pre ozrejenie, k 1.4.2017 bolo na území Slovenska vo výkone trestu odňatia slobody spolu 9.671 osôb.⁶ Náklady na jedného väzňa za rok 2013 predstavovali sumu 14.209,45 Eur, za rok 2014 sumu 14.377 Eur, za rok 2015 sumu 14.794 Eur a za rok 2016 sumu 15.255 Eur.⁷ Samotný výkon trestu odňatia slobody je často kritizovaný preplnenosťou ústavou na výkon trestu a zároveň aj tým, že náklady spojené s výkonom trestu sú takmer minimálne vymožitelné.

Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom

S nepodmienečným trestom odňatia slobody je úzko spojený trest podmienečný, ktorý u nás poznáme v dvoch režimoch a síce podmienečný odklad výkonu trestu a podmienečný odklad výkonu trestu s probačným

⁵ Štatistická ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016.

⁶ Štatistická ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016.

⁷ Informácie získané od Generálneho riaditeľstva zboru väzenskej a justičnej stráže na základe žiadosti o sprístupnenie informácií podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám č. 211/2010 Z. z. v znení neskorších predpisov

dohľadom. Podstatou týchto podmienených trestov je to, že páchateľovi sa určí skúšobná doba, počas ktorej má viesť riadny život. V prípade ak riadny život nevedie, súd mu tento trest premení na trest nepodmienečný. Teda možno skonštatovať, že ide o druh alternatívneho trestu, kedy sa poskytuje páchateľovi možnosť, aby spoločnosti preukázal, že na jeho nápravu nie je potrebný trest nepodmienečný. Základným rozdielom medzi podmieneným odkladom výkonu trestu a podmieneným odkladom výkonu trestu s probačným dohľadom je jednak výmera trestu a zároveň účasť probačného a mediačného úradníka nad dohľadom odsúdeného. Pri podmienenom odklade výkonu trestu môže súd trest odložiť v prípade ak ukladá trest neprevyšujúci dva roky. Trest odňatia slobody neprevyšujúci dva roky sa posudzuje podľa výšky trestu, ktorý bol v odsudzujúcom rozsudku uložený, a nie podľa výšky trestnej sadzby, ktorá je ustanovená za spáchaný trestný čin.⁸ V prípade podmieneného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom môže súd odložiť trest, ak uloží trest neprevyšujúci tri roky. Aj v jednom aj v druhom prípade, ako už bolo spomenuté, musí viesť páchateľ počas doby podmieneného odsúdenia riadny život. Riadnym životom sa na účely trestného konania rozumie stav, kedy sa páchateľ nedopúšťa žiadnej protiprávnej činnosti (trestné činy ani priestupky).

Zároveň je potrebné uviesť, že objektívne zistiť to, či odsúdený viedol počas skúšobnej doby riadny život je asi nemožné. Prax sa často stretáva s formálnym podávaním správ zo strany polície, na podklade ktorých následne súd rozhoduje. Nie vždy sa totiž tieto správy musia zakladať na objektívnej pravde. Súd teda rozhoduje na základe svojich schopností a možností a získaných informácií od dostupných zdrojov. Ak súd rozhodne, že odsúdený viedol v skúšobnej dobe podmieneného odsúdenia riadny život, vydá uznesenie o osvedčení, ktoré sa po právoplatnosti zasiela na Generálnu prokuratúru, register trestov. Rozhodnutie o osvedčení sa v skúšobnej dobe má podstatný vplyv na skutočnosť, že v prípade spáchania nového skutku sa už na páchateľa hľadí, ako keby nebol odsúdený, teda platí tzv. fikcia neodsúdenia. Táto fikcia má podstatný význam pri ukladaní trestu vo vzťahu k poľahčujúcim a priťažujúcim okolnostiam.

Ak je páchateľ odsúdený na podmienený trest odňatia slobody s probačným dohľadom, tak povinnosťou probačného a mediačného úradníka je, aby v pravidelných intervaloch vykonával dohľad nad správaním odsúdeného. V praxi sa stretávanie realizuje spravidla raz za mesiac. Možno táto intenzita stretnutí v niektorých prípadoch je pomerne nízka, nakoľko samotný probačný a mediačný úradník nedokáže na základe jed-

⁸ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo hmotné I*. Bratislava, Wolters Kluwer, 2017, str. 384.

ného stretnutia za mesiac objektívne odkontrolovať to, či osoba naozaj vedie riadny život. Možno by bolo vhodnejšie, ak by intenzita stretnutí bola väčšia, avšak to by už aktuálny počet probačných a mediačných úradníkov asi reálne nestíhal. Dostávame sa teda k podstate problému, počtu probačných a mediačných úradníkov na súdoch.

Trest domáceho väzenia

Od 1. januára 2006, kedy do platnosti vstúpil nový Trestný zákon a Trestný poriadok, sa do nášho právneho systému dostal nový tzv. alternatívny trest- trest domáceho väzenia. Po vzore iných európskych krajín sme aj my začítali potrebu implementácie tohto druhu trestu do nášho právneho systému. Je síce pravdou, že tento trest je v platnosti od 1. januára 2006, avšak k reálnej možnosti ukladania tohto trestu došlo až od 1. januára 2016, teda 10 rokov po prijatí nových trestných kódexov. Na základe toho Ministerstvo spravodlivosti ako ústredný orgán štátnej správy pre oblasť justície zakúpilo zariadenia na vykonávanie elektronického monitoringu. V skúšobnej verzii v roku 2015 sa celý systém pilotne spustil a vychytávalo sa viacero nezrovnalostí. Následne bol prijatý aj zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami. Tento zákon upravuje technické prostriedky a podmienky ich použitia pri kontrole výkonu niektorých rozhodnutí. Samotná zmena v oblasti domáceho väzenia priniesla aj zmeny v oblasti samotného trestu. Posunula sa hranica z jedného na dva roky trestu domáceho väzenia a rovnako aj premena trestu z pôvodného vzorca za dva dni nevykonaného trestu domáceho väzenia jeden deň výkonu trestu odňatia slobody sa to vyrovnalo na **jedna k jednej**. Podstatným atribútom pri uložení trestu domáceho väzenia je to, že súd pred uložením trestu domáceho väzenia, musí od probačného a mediačného úradníka obdržať správu z tzv. predbežného šetrenia. Týmto predbežným šetrením musí probačný úradník zistiť:

- a) či priestor je legálne pripojený k elektrickej sieti,
- b) či na danom mieste je pokrytie signálu GPS,
- c) či na danom mieste je pokrytie signálu GSM,
- d) prípadne či je na mieste dostupnosť telefonickej siete pevnej linky,
- e) miesto, kde bude uložená domáca monitorovacia stanica.

V praxi to teda znamená, že po podaní obžaloby predseda senátu (samosudca) preštuduje spis a zistí, že je možné uloženie trestu domáceho väzenia. Následne spis odstúpi probačnému a mediačnému úradníkovi, ktorý musí vykonať predbežné šetrenie. Až po vykonaní je možné uložiť takýto druh trestu.

V súčasnej dobe sa pomerne často stretávame s názormi, že problematika domáceho väzenia je neefektívna z dôvodu neochoty sudcov pri ukladaní tohto trestu. Nie je to až tak pravdou, skôr by som poukázal na to, že na jednej strane odborná verejnosť prezentuje názory, aby súdy čo najrýchlejšie rozhodovali, ale na druhej strane, sú im kladené prekážky napríklad v podobe obligatórnych podmienok. Za potrebné považujem uviesť, že ak sudca chce uložiť trest domáceho väzenia, môže tak urobiť až po doručení správy od probačného a mediačného úradníka – tzv. správy o predbežnom šetrení. V praxi to znamená, že probačný úradník musí vycestovať na konkrétne miesto a určiť, či je domáce väzenie možné. Teda pokiaľ sa zrealizuje celý tento proces, prejde možno aj mesiac, možno aj viac. Sudca, ktorý je príslušný na rozhodovanie v danej veci má teda dve možnosti. Buď uloží iný trest a vec má v čo najrýchlejšom čase rozhodnúť alebo možno zariskuje, skúsi inštitút predbežného šetrenia, natiahne čas a stále nemá istotu, že uvedený trest bude možné z technického hľadiska uložiť.

Preto by bolo potrebné zvážiť, či by sa samotné predbežné šetrenie nemohlo zrealizovať už v prípravnom konaní, aby sudca po podaní obžaloby mohol ihneď rozhodnúť. Aby sa na súd sudcovi dostala vec už priamo na rozhodnutie. Zároveň je však potrebné podotknúť, že v prípade okresov, kde je počet probačných a mediačných úradníkov na súde maximálne jeden, je pomerne veľmi náročné zabezpečiť celý tento mechanizmus. Teda dostávame sa znova na podstatu problému a síce, nízkého počtu probačných a mediačných úradníkov. To však nie je vina súdov a sudcov.

Záverom k trestu domáceho väzenia by som dodal už len toľko, že haniť problematiku domáceho väzenia len za to, že po roku je málo efektívna je určite nesprávne. Určite sa jedná o pokrokový a moderný druh trestu, avšak tak, ako každá novinka spoločnosti, aj táto sa potrebuje etablovať v našom systéme. Je treba teda poznamenať, že tento druh trestu nie je možné uložiť pri každom prípade, ako sa to mnoho ľudí domnieva.

Trest povinnej práce

Jedným z podstatných druhov alternatívnych trestov je trest povinnej práce. Trest povinnej práce sa v našom systéme pomerne celkom udomácnil. Podstata tohto trestu spočíva v možnosti páchatel'a, aby si trest reálne odpracoval. Samotná podstata trestu je však v úzkej súvislosti aj s článkom 18 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá zakazuje nútené práce, okrem výnimiek tvoriacich súčasť trestu.

Výkon dohľadu nad výkonom trestu povinnej práce vykonáva probačný a mediačný úradník za pomoci koordinácie obce alebo mesta. Ob-

ligatórnu podmienkou na uloženie takéhoto trestu je písomný súhlas obvineného. Podstata súhlasu spočíva v nemožnosti nikoho nútiť pracovať. Práve tento súhlas podmienil aj zmenu pri rozhodovaní skrátenou formou – trestným rozkazom, kedy v prípade ak súd chce rozhodnúť trestným rozkazom a uložiť trest povinnej práce, môže tak urobiť iba v prípade, ak má správu od probačného a mediačného úradníka o možnostiach uloženia, zdravotnej spôsobilosti vrátane stanoviska obvineného. Teda ide o skúmanie podmienok, aby trest povinnej práce nebol uložený osobe ťažko zdravotne postihnutej, prípadne osobe, ktorá má iný zdravotný problém a výkon trestu by nebol možný. Súhlas obvineného mi však príde absolútne zbytočný a nelogický. Trest má byť sankcia za spáchaný trestný čin. Forma povinnej práce je šanca pre páchatel'a, aby nemusel vykonať trest formou výkonu trestu v ústave na výkon trestu, ale prácou. Skutočnosť, že pri ukladaní trestu je potrebný súhlas už podľa môjho názoru nekooperuje s výlučným postavením súdu, ako arbitra pri rozhodovaní, skôr ho posúva do kategórie vyjednávача s trestom. Ak bez súhlasu je možné uložiť iný druh trest a často závažnejší, prečo je potrebné práve pri tomto treste žiadať súhlas od osoby, ktorá by mala byť tou poslednou osobou, ktorej sa pri ukladaní trestu bude súd pýtať na druh trestu.

S trestom povinnej práce sa v praxi stretávame aj s problémom, kedy dochádza k súbehu výkonu trestu povinnej práce a výkonu prác v rámci programu výkonu prác aktivačnej činnosti podľa § 52 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti. Odsúdený počas výkonu aktivačných prác súbežne vykonáva aj trest povinnej práce, čo však nie je správne. Podstata trestu povinnej práce je v tom, že odsúdený musí vykonať túto prácu bez nároku na odmenu a v čase osobného voľna. V týchto prípadoch je potrebné upriamiť väčšiu pozornosť práve koordinátorom resp. povereným osobám v mestách či obciach, ktoré majú na starosti výkon trestu povinnej práce. Ak sa totiž vykonáva trest povinnej práce takto, mína sa to účinku podstaty trestu. Rovnako v praxi pomerne často dochádza aj k problému, že trest povinnej práce sa ani len nevykonáva a koordinátor tohto trestu len formálne potvrdí výkon. Neuvedomujúc si však to, že sa jedná o trest, ale a aj to, že samotný koordinátor sa vystavuje trestnej zodpovednosti.

Detencia

Posledný vybraný problém sa týka novej formy ochranného opatrenia – detencie. Detencia je druh ochranného opatrenia poskytujúca ochranu spoločnosti pred páchatel'mi, ktorí počas výkonu trestu odňatia slobody ochoreli na nevyliciteľnú duševnú chorobu, pred páchatel'mi obzvlášť závažných zločincov – recidivistov, ako aj pred ďalšími psychicky naru-

šenými páchatel'mi, ktorých pobyt na slobode je pre spoločnosť nebezpečný, prostredníctvom ich úplnej izolácie od spoločnosti.⁹

Do slovenského právneho systému bola detencia zavedená rekodifikáciou Trestného zákona s účinnosťou od 1. januára 2006 ako ochranné opatrenie. Detencia predstavuje úplne nový druh trestnoprávnej sankcie, ktorý by poskytoval ochranu spoločnosti pred najnebezpečnejšími páchatel'mi. Zavedením tejto trestnoprávnej sankcie Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. uspokojil dlhé roky trvajúce volanie odbornej verejnosti po zriadení detenčných ústavov najmä z dôvodu, že niektoré duševné poruchy nemožno terapeuticky ovplyvniť, ale tieto poruchy podmieňujú u svojich nositeľov páchanie trestnej činnosti. Jedinci trpiaci uvedenými poruchami, umiestnení v psychiatrických ústavných zariadeniach, svojou agresivitou alebo inou nebezpečnou aktivitou predstavovali a stále predstavujú nebezpečenstvo pre spolupacientov a ošetrojúci personál a kvôli nedostatocnému stráženiu zdravotníckych zariadení aj pre spoločnosť, naviac ich dlhodobý pobyt bez šance na zlepšenie psychického stavu vyvolával a stále vyvoláva u ošetrojúceho zdravotníckeho personálu pocity zbytočnosti a frustrácie. Detencia tak predstavovala kvalitatívnu zmenu v starostlivosti o takto postihnutých jedincov, lebo riešila predovšetkým otázku bezpečnosti. Potreba vytvorenia takéhoto inštitútu teda vyplynula z toho, že na mnohé prípady páchatel'ov duševne chorých či inak psychicky narušených nebolo možné efektívne aplikovať ustanovenia o ochrannom liečení.¹⁰

Detenciu teda možno chápať ako relatívne nový prvok nášho trestnoprávneho systému, ktorý má spoločnosť chrániť od nebezpečných recidivistov, ktorí majú istý druh duševnej choroby alebo poruchy. Práve existencia detencie má spoločnosť ochrániť pred takýmto druhom páchatel'ov, ktorí sú mnohokrát omnoho nebezpečnejší pre spoločnosť ako bežní páchatelia. Ich nebezpečnosť pramení z ich psychického či duševného stavu, ktorý nemožno predvídať a ich konanie je pomerne často spájané s nelogickým uvažovaním a neexistenciou žiadnej empatie či citového spektra. Z praxe je zrejmé, že takýchto páchatel'ov alebo podobných je pomerne dosť. Problém, ktorý pred sebou tlačíme už vyše 10 rokov, je neexistencia špecializovaných ústavov – Detenčných ústavov, ktoré by dokázali eliminovať takýchto páchatel'ov a vyčleniť ich z bežnej spoločnosti či zo spoločnosti odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody. Tento ústav by mal byť chápaný, ako špecifická forma výkonu trestu,

⁹ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo hmotné I*. Bratislava, Wolters Kluwer, 2017, str. 466.

¹⁰ FERENČÍKOVÁ, S.: *Detencia v trestnom práve*. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta. Košice 2015. str. 29-30.

kombinácia špecializovaného zdravotníckeho zariadenia s prvkami kontroly odbornými ako v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Je pravdou, že problematike detenčných ústavov sa venovalo už veľa krát, avšak podľa posledných zistení sa v roku 2017 má začať proces výstavby prvého detenčného ústavu na Slovensku. Zároveň však bude potrebné, aby sa po výstavbe takéhoto zariadenia prijal aj právny predpis, ktorý by upravoval výkon detencie.

Záver

Záverom by som len zhodnotil už vyššie uvedené. Moderné trestné súdnictvo si vyžaduje rýchlosť a efektívnosť bez rozdielu toho, o aký trestný čin či druh trestu ide. Ak má trestné súdnictvo aplikovať nové moderné prvky restoratívnej justície, musí na to byť pripravené po stránke formálnej, ale aj materiálnej. Nie je totiž správne, ak sa za každou novou aktivitou a jej následnou pomalou aplikáciou do praxe vidí len nezáujem justície. Ak podmienky budú nastavené v súlade s požiadavkou kvality a rýchlosti, aj trestné súdnictvo pôjde touto cestou. Základným prvkom restoratívnej justície je probácia. Pokiaľ máme záujem na tom, aby sme probáciu vykonávali čo najkvalitnejšie, nemožno súhlasiť s aktuálnym stavom (počtom) probačných a mediačných úradníkov. Za zmienku nám stačí porovnanie s Rakúskom, kde na jedného probačného úradníka pripadá maximálne 30 probačných spisov. Ak tieto podmienky budú nastavené správne, tak proces restoratívnej justície sa aj v našich podmienkach uplatní efektívnejšie.

Zoznam použitej literatúry:

- BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*, 1. Vydanie,. Bratislava: IURA EDITION, 2001, 441 s. ISBN 80-224-0876.
- IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo hmotné I*. Bratislava, Wolters Kluwer, 2017, 555 s., ISBN978-80-8168-509-5.
- FERENČÍKOVÁ, S.: *Detencia v trestnom práve*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 252 s., ISBN 978-80-8152-359-5.
- SAMAŠ, O. - STIFFEL, H. - TOMAN, P.: *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 884s. ISBN: 80-8078-078-1.
- Štatistická ročenka ministerstva vnútra Slovenskej republiky za rok 2016.
- Štatistická ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky za rok 2016.
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky II US 575/2015-11

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Informácie získané od Ministerstva vnútra na základe žiadosti

o sprístupnenie informácií podľa zákona o slobodnom prístup

k informáciám č. 211/2010 Z. z. v znení neskorších predpisov

Kontakt:

JUDr. Daniel Petričko

Paneurópska vysoká škola

Fakulta práva

Tomášikova 20

821 02 Bratislava

petricko.daniel@gmail.com

Profil autora:

JUDr. Daniel Petričko, externý doktorand Paneurópskej vysokej školy práva v Bratislave so zameraním na Trestné právo a zároveň aj justičný čakaťel' Krajského súdu v Košiciach so zaradením na výkon justičnej praxe na Okresný súd Košice I. Okrem tejto pracovnej činnosti je aj externý pedagóg Gréckokatolíckej teologickej fakulty na Katedre aplikovanej edukológie, kde prednáša v študijnom programe *Probačná a mediačná práca* právnické disciplíny.

Praktické zkušenosti v prevenci a dobrovolnické právní pomoci, mediaci a vyjednávání v rámci léčby závislosti

Lenka Šalamoun

Abstrakt: Cílem příspěvku je představit myšlenky, činnost a zkušenosti Poradny sv. Apolináře Vojenského a špitálního řádu svatého Lazara Jeruzalémského ve spolupráci s Všeobecnou fakultní nemocnicí 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V činnosti Poradny sv. Apolináře, specializované, dobrovolnické právní pomoci a poradenství pro pacienty lůžkového oddělení Kliniky Adiktologie se propojuje realizace víceborové týmové spolupráce se zajištěním dostupné právní pomoci a odborného poradenství v prostoru zdravotnického zařízení pro cílovou skupinu osob léčících se z různých forem závislosti. Příspěvek a článek chtějí otevřít téma výhod a možností využívání komunikačních, mediačních a vyjednávacích technik a přístupů v rámci odborného poradenství a víceborové spolupráce. Navíc v kombinaci a v kontextu duchovní, špitální pomoci nemocným, chorým a potřebným v duchu řádových tradic v boji se závislostí. Zákeřnou a zlou chorobou, ohrožující a ničící jednotlivce, rodiny i celou společnost. Poradna sv. Apolináře otevřela perspektivu širšímu a komplexnějšímu Programu pomoci a podpory určenému rodinám a lidem ohroženým a trpícím některou z forem závislosti a aplikujícímu integrativní a komplementární přístup a praxi.

Klíčová slova: Adiktologie, ADR, Collaborative Practice, Complementary Practice, ESI, o.p.s., Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s., diagnostika sporů, dobrovolnictví, dialog, Josefské sympozium, komunikace, komunikační nástroje, Lazariánská pomoc, léčba závislosti, mediace, mediační techniky, mezigenerační dialog, odborné poradenství, osvěta, poradenství, právní pomoc, právní služby, Vojenský a špitální řád svatého Lazara Jeruzalémského, vyjednávání, vzdělávání, závislost.

Úvod

Na přelomu let 2014 a 2015 byly vytvořeny formální základy pro vznik Poradny sv. Apolináře při Klinice Adiktologie VFN 1. LF UK. Stalo se tak uzavřením dvoustranné smlouvy mezi Vojenským a špitálním řádem sv. Lazara Jeruzalémského, resp. jeho výkonnou receptorii Lazariánskou pomocí (dále jen Řád) a Všeobecnou fakultní nemocnicí 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy (VFN 1. LF UK) o spolupráci na poli dobrovolnické činnosti. Základní myšlenka vzájemné spolupráce a následná realizace do podoby současné Poradny sv. Apolináře vycházela z osobního a profesního zapojení členů Řádu a mimo jiné i ze zkušeností v oblasti poradenství, osvěty a vzdělávání, jak byly realizovány v letech 2010 - 2015 Evropským institutem pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s. (ESI) při zakládání, podpoře a činnosti regionálních poraden, tzv. center. Regionální poradenská centra ESI poskytují a zajišťují odborné poradenství zaměřené na ADR, otevřený, víceborový a mezigenerační

dialog, na prevenci a mimosoudní řešení sporů. Cílem ESI center a pražského Centra Dialog je prosazovat širší a komplexnější náhled na spory, konflikty a otvírat cestu k využívání metod a přístupů ADR neboli tzv. Alternativního řešení sporů, zejména metodou dialogu, mediace, vyjednávání. Cestou komplexní a systémové diagnostiky sporů z pohledu příčin a dalších následků se zaměřením na člověka a jeho zájmy a potřeby se snaží o dialog, smír a porozumění.

Poradna sv. Apolináře je název pro specializované právní poradenství poskytované pacientům lůžkových oddělení Kliniky adiktologie VFN 1. LF UK v Praze v podobě špitální, dobrovolnické a bezplatné řádové pomoci těm, kteří o ni projeví dobrovolně zájem a o pomoc požádají. Cílem Poradny sv. Apolináře je doplňovat metodologicky přístupem komplementární a integrativní praxe (Complementary Practice) ustálenou lékařskou a terapeutickou léčbu osob trpících některou z forem závislosti. Poradna sv. Apolináře se prosazuje víceborovou týmovou spoluprací a dostupností právní pomoci a odborného pradenství v prostoru zdravotnického zařízení pro cílovou skupinu osob léčících se z různých forem závislosti po dobu jejich léčby.

Praktické zkušenosti z činnosti Poradny sv. Apolináře po průběžném zhodnocování otevřely diskusi o dalším rozvoji, jakož i možnostech další udržitelnosti z hlediska personálního zajištění. V návaznosti na intenzivní spolupráci Řádu s Dětskou psychiatrickou léčebnou v Opařanech se nabízí perspektivy širšímu a komplexnějšímu rozvoji řádového díla ve směru budování programu pomoci a podpory určenému rodinám a lidem ohroženým a trpícím některou z forem závislostí, a to jak v rozměru regionální či celorepublikovém, event. mezinárodním.

Cílem příspěvku je seznámit posluchače a čtenáře s výchozími a základními myšlenkami, jakož i s činností a praktickými zkušenostmi z ojedinelé a velmi úzce specializované právní Poradny sv. Apolináře. A tímto představit jedno ze stěžejních řádových děl Řádu cíleného na nemocné a trpící, jenž spolu s dobrovolnickou pomocí a podporou poskytované Dětské psychiatrické léčebně v Opařanech tvoří spolu s tradicí Josefských sympozií na Zámku Křtiny základ pro nově se formující svatoapolinářský program pomoci a podpory ohroženým rodinám a lidem v obtížných životních situacích.

Obsahem článku je na úvod krátké nastínění důvodů, proč je třeba závislost považovat za zákeřnou a zhoubnou chorobu ohrožující jednotlivce, celé rodiny a doslova celou, současnou západní civilizaci. Proč se jedná o téma aktuální a alarmující pro země bývalého Československa. Následuje stručné představení zakladatelů záměru Poradny sv. Apolináře, jimiž jsou Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského a Kliniky

adiktologie VFN 1. LF UK v Praze. V další části, věnované samotné Poradně sv. Apolináře jsou shrnuty pohledy na myšlenky jejího založení, její fungování a konkrétní výstupy, jakož i stručný náhled na metodiku její činnosti a vlastní metodologický základ. To vše doplněno o vybrané příklady z poradenské praxe. V závěru článku se pokouším o shrnutí významu, poslání, možností Poradny sv. Apolináře, z pohledu jejího dalšího rozvoje a začlenění do již formujícího se interdisciplinárního Programu sv. Apolináře propojujícího oblast duchovního vedení a podpory, mezigeneračního a mezioborového dialogu a součinnosti s praxí odborného poradenství a pomoci potřebným a nemocným se zaměřením na rodinu a dítě.

Systematicky je článek rozdělen do tří samostatných kapitol, úvodu a závěru. Kapitola I. se věnuje tématu závislosti. Kapitola II. seznamuje čtenáře blíže s činností a posláním Řádu a Kliniky Adiktologie, resp. historií léčby závislosti v České republice, resp. bývalém Československu. Závěrečná kapitola III. obsahuje více informací o Poradně sv. Apolináře včetně vybrané kazuistiky.

Závislost - postrach a zhouba západní a evropské civilizace

Použitý název můžeme neznalým připadat zbytečně nadnesený a přehnaný. Užívání tabáku, alkoholu a různého druhu drog k lidem patří od dávné minulosti. Opak je pravdou. Závislost je sice choroba provázející lidstvo od jeho počátků a kořenů, leč v tzv. postmoderních společnostech západní a evropské civilizace nabývá nových rozměrů.

Již staré biblické příběhy zmiňují opilost a biblické knihy žalmů a přísloví varují před těmi, co holdují vínu a nepravostem. Je bláhové domnívat se, že pokud bude lidstvo lidmi, pominou náruživí vyznavači tabáku, alkoholu a jiných látek podporujících, motivujících, stimulujících a nebo naopak tišících. Byliny a jiné dary přírody jsou dány člověku k užitku a pro rozumné užívání. Morfium je cenné a žádoucí pro trpící bolestmi, ale zhoubou pro ty, se učiní závislými na jeho opojných a halucinačních účincích. Víno je podle antické tradice i středověkých knih darem a lékem. Běda těm, kteří svého ducha utápí ve vínu místo, aby se jím nechali pouze povznášet a inspirovat. Jako ve starověkém Řecku, kde společné popíjení vodou ředěného vína zformovalo slovo "symposium", které se dodnes používá v souvislosti s odbornou poradou a v doslovném překladu z řečtiny znamená společné radostné popíjení a hodování.

Současný, západní svět, jehož jsme nedílnou součástí, zaznamenává značně nebezpečnou proměnu oné tradičnosti. "Výdělek z výroby, obchodu a distribuce zakázaných drog se podle odhadů mezinárodních organizací pohybuje v řádech desítek miliard dolarů. Výdělky mezinárodní

drogové mafie mnohonásobně převyšují výdaje států na boj s drogami. Následné náklady jsou rovněž enormní. Jsou zde ku příkladu zdravotní problémy způsobené přímo nebo nepřímo konzumem drog. Pokud se navíc závislí na drogách přes špinavé jehly nakazí AIDS, žloutenkou nebo jinými nemocemi, nejsou již schopni ani pracovat a veřejnost musí vedle léčby financovat i jejich obživu. Pro právní stát a tím i pro policii je obzvláště důležitá kriminalita drogově závislých, kteří takto financují svoji závislost. Problém drog je jedním z hlavních důvodů značného nárůstu kriminality v průmyslových státech v posledních desetiletích, přičemž konec je prozatím v nedohlednu. “¹

Pro definici závislosti (Addiction) se používá i v ČR její vymezení podle Americké společnosti pro léčbu závislosti (ASAM, American Society of Addiction Medicine, www.asam.org). ASAM byla založena v roce 1954, jako profesionální společnost sdružující přes 4.300 lékařů, psychiatrů, psychologů a jiných klinických specialistů z oblasti léčby závislosti (Addiction Medicine). ASAM se zaměřuje na zlepšení přístupu a zlepšení kvality léčby závislostí, výchově specialistů a osvětě veřejnosti, podpoře výzkumu a prevence a v neposlední řadě propaguje roli lékařů a pojetí vztahu lékař - pacient při léčbě závislosti. Závislost je podle ASAM primárně definována jako chronické onemocnění mozku, motivace, paměti a souvisejících mozkových center. Dysfunkce těchto center vede k typickým projevům biologickým, psychologickým, sociálním a duševním.² Vymezení pojmu závislosti podle ASAM najdete na odkazu <http://www.asam.org/quality-practice/definition-of-addiction>.

Jakákoliv závislost na nikotinu, alkoholu, drogách či v jiných formách, např. dnes tolik rozšířená formě tzv. patologického hráčství, představuje vážnou a nevyléčitelnou chorobu narušující celostně osobnost člověka. Onemocnění, které dopadá na jednotlivce, rodiny a celou společnost s obrovskými, až nedozírnými negativními dopady na všech úrovních. Závislost se ve svých negativních důsledcích a dopadech odráží na úrovni celospolečenské, sociální, partnerské, a rodinné. Výraznou destruktivní silou se závislost projevuje zejména ve vztahu rodič - dítě. Závislost působí plíživě a z počátku nenápadně, ale vždy jistě a nezvratně rozklad na úrovni tělesné, duševní, osobnostní. Při neléčení či neschopnosti trvalé, celoživotní, přísné abstinence dochází z pohledu jednotlivce nezdědka k sociálnímu vyloučení z rodinných a partnerských vztahů, neschopnosti nést odpovědnost za vlastní život s následnou degradací života

¹ Hans-Adam II. vládnoucí kníže z Liechtensteinu, Stát ve třetím tisíciletí, Grada Publishing, a.s., 2011, ISBN 978-80-247-3652-5, str. 105

²The System of Specialised Addiction Treatment Services in the Czech Republic: a policy document, Michal Miovský (ed.), 1.LF UK Klinika Adiktologie, Praha 2014

a zdraví, často s fatálnymi následky. Závislost vede k oslabení až zničení sociálních vazeb včetně ztráty zaměstnání, nezřídka k trestnímu odsouzení, plnému sociálnímu vyloučení a bezdomovectví a chudobě. Z pohledu nákladů státu a nákladů na zdravotní péči, sociální zabezpečení a náklady spojené s ochranou veřejného pořádku dochází k extrémnímu nárůstu výdajů státu a veřejné správy a prostředků na zajištění řádné zdravotní a sociální péče a fungování systému soudní ochrany.

Zakladatelé Poradny sv. Apolináře

V této části příspěvku chci přiblížit, byť jen velmi stručně, hlavní aktéry záměru začlenit do tradičního konceptu léčby závislosti příležitosti právní pomoci a podpory, poskytovanou na základě dobrovolnické, křesťanské služby. Podrobnější informace lze nalézt na webových stránkách zmiňovaných institucí, které rovněž uvádím, a z nichž jsem při psaní článku vycházela.

Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského a jeho receptorie Lazariánská pomoc

Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského (dále jen Řád) je mezinárodní katolický rytířský řád, působící od dob křížáckých válek pod ochranou královského domu Francie. Tato světská ochrana zaručuje Řádu historickou kontinuitu a legitimitu. Řád působí a spolupracuje ve Francii v úplné shodě a ve vzájemném uznání s Čestnou legií (Légion d'Honneur), jež je vládou Francouzské republiky pověřena evidencí a správou čestných titulů a hodností. Řád je mezinárodně registrován v Lucembursku. Garantem duchovní správy na mezinárodní úrovni je pražský arcibiskup, J. Em. kardinál Dominik Duka, OP, v pozici generálního kaplana Řádu. Řád je konzultantem Ekonomické a sociální komise Organizace spojených národů (ECOSOC).

Hlavním posláním Řádu je ochrana katolické víry a pomoc všem, kteří si sami pomoci nedovedou. Nemocným, chorým, opuštěným, zajatým, vězněným, pronásledovaným, slabým a bezbranným. Při naplňování řádových a rytířských charitativních úkolů Řád a jeho členové s plným respektem spolupracují s křesťany ostatních vyznání a všemi lidmi dobré vůle, čehož zdárným případem jsou Poradna sv. Apolináře i spolupráce Řádu na podporu Dětské léčebny v Opařanech.

České velkopřevorství bylo založené roku 1937 Karlem knížetem Schwarzenbergem, jenž byl jeho prvním velkopřevorem. České velkopřevorství, jako integrální součást mezinárodního rytířského řádu. Je zřízeno Českou biskupskou konferencí jako „soukromé sdružení křesťanů“ ve smyslu církevního práva a právníkou osobou ve smyslu práva civilního.

V letech 2010 – 2016 se České velkopřevorství staralo o rozvoj Řádu v Polsku. Díky vzájemné spolupráci českých a polských bratří mohlo být na Generální kapitule Řádu v říjnu 2016 v Římě vyhlášeno samostatné Polské velkopřevorství, jehož historicky první samostatná investitura se konala v Polsku letos začátkem května. České velkopřevorství dočasně odpovídá také za rozvoj řádového díla na Slovensku.

České velkopřevorství je tvořeno třemi komendami - pražskou, moravskou a slovenskou a třemi delegacemi - severočeskou, západočeskou a jihočeskou. V čele Velké rady Českého velkopřevorství stojí Velkopřevor, kterým v současnosti je J. E. Jan hrabě Dobrzenský z Dobrzenicz, GCLJ-J, ECOSGM. Duchovním převorem Českého velkopřevorství je J. J. Mons. František Václav Lobkowicz, O. Praem., GCLJ-J. Vikářem duchovního převora je R. D. Pavel Porochnavec, ECLJ a velitelem národní jurisdikce neboli tzv. baillim je J. E. Ondřej F. Vanke, GCLJ-J, GOMLJ. Kanclérem je chev. Petr J. Řehoř, KCLJ, CMLJ, EOSSP. Špitálníkem je chev. Michal Zahálka, KLJ. Právě jemu osobně vděčí poradna sv. Apolináře za svůj vznik. Její vedení a rozvoj spadá právě do jeho pravomoci a na základě memoranda spolupracuje s Armádou České republiky.

O historii a řádovém díle se více dozvíte na webových stránkách Řádu, Českého velkopřevorství anebo Lazariánské pomoci.³

Apolinář aneb Klinika adiktologie - kolébka moderní adiktologie

Dříve záchytka a první protialkoholní léčebna v Apolinářské ulici, lidově známá jako "Apolinář". Dnes Klinika adiktologie. Současná Klinika adiktologie vznikla sloučením bývalého Oddělení pro léčbu závislostí a Centra adiktologie. Oddělení pro léčbu závislostí je zaměřeno na léčbu závislostí na návykových látkách a patologického hráčství (gamblingu), terapie duálních poruch (kombinace závislosti na návykové látce a další duševní poruchy). Zajišťuje i rodinnou terapii návykových nemocí. Centrum adiktologie se zaměřuje na výzkum užívání návykových látek a činností, jež mohou vést k vytvoření závislého chování, a na výzkum a vývoj nových přístupů v prevenci, léčbě a sociální reintegraci postižených. Jádro činnosti Centra adiktologie zahrnují zejména oblast třístupňové vysokoškolské výuky od bakalářského přes magisterské až doktorandské studium. Dále se zabývá oblastí výzkumu a vývoje v oblasti adiktologie a v neposlední řadě tvorbou programu celoživotního vzdělávání pro profesionály v oboru léčby a výzkumu různých typů závislostí. Předností kliniky

³ viz www.oslj.cz

je Prof. PhDr. Michal Miovský, Ph.D., primářem je MUDr. Petr Popov, MHA.⁴

Poradna sv. Apolináře

Poradna sv. Apolináře byla vytvořena a funguje od počátku roku 2015 pravidelně každý pátek dopoledne na Klinice adiktologie v Apolinářské ulici. Poradna sv. Apolináře je společným projektovým a dobročinným, řádovým dílem založeným Rámcovou smlouvou o spolupráci z roku 2014 uzavřenou mezi Všeobecnou fakultní nemocnicí 1. Lékařské fakulty University Karlovy v Praze (VFN 1.LF UK) a Vojenským a špitálním řádem sv. Lazara Jeruzalémského, resp. jeho výkonnou složkou, receptorii Řádu - Lazariánskou pomocí (dále jen Řád). Za VFN Smlouvu podepsala Mgr. Danou Jurásková, Ph.D., MBA, ředitelka VFN, a za Řád špitálník, MUDr. Michal Zahálka, CHLJ. Záměrem spolupráce je poskytování dobrovolnických služeb a odborné podpory a pomoci pacientům Kliniky Adiktologie.

Myšlenka spolupráce a posílání poradny vznikala postupně při navázání kontaktů Řádu prostřednictvím špitálního s Klinikou adiktologie v letech 2013 - 2014. Vlastní realizaci podstatnu měrou napomohly zkušenosti Lenky Šalamoun se zakládáním poradenských center a poradenskou, osvětovou a vzdělávací činností Evropského institutu pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s. (zkráceně jen ESI) v kombinaci s dlouholetými a cennými zkušenostmi z advokátní praxe.

Učme druhé rybařit raději, nežli jim rozdávat ryby!

Porada sv. Apolináře v podmínkách Kliniky adiktologie představuje proměnu příležitostné materiální pomoci ve vizi stálé odborné a duchovní podpory nemocným, potřebným, opuštěným lidem usilujícím o znovunalezení sil a návrat do řádného osobního a profesního života.

Poradna sv. Apolináře je realizací špitální pomoci slabším orientované na sociální a právní poradenství, které se může týkat jak samotných nemocných, tak jejich rodin a blízkých. V praxi rozvíjí myšlenku účelnosti a smyslu zapojení charitativních a dobrovolných odborných aktivit v rámci standardní zdravotní a adiktologické léčby. Poradnou sv. Apolináře byly položeny myšlenkové základy, které pomíjívou a nárazovou pomoc proměňují v předávání trvalých hodnot pacientům v době, kdy pomoc druhých potřebují, aby se dokázali vrátit zpět do života.

⁴ Viz webové stránky www.vfn.cz, konkrétně: <http://www.vfn.cz/pracoviste/kliniky-a-oddeleni/klinika-adiktologie/charakteristika-pracoviste/>

Řádová pomoc a odborná právní podpora lůžkovým pacientům nemá podobu materiální výpomoci, finančních anebo věcných darů. Podstatou dobrovolné, charitativní pomoci a podpory v rámci této speciální, špitální poradny je poskytování potřebného právního poradenství a systematické předávání dovedností v oblasti práva, sociálních a komunikačních dovedností s cílem prevence konfliktů a sporů u pacientů navracejících se po odvykací léčbě do běžného života.

Dobrovolná, špitální pomoc je realizována formou pravidelného poskytování bezplatného, právního a odborného poradenství pacientům, a to možno ve trojí podobě. Formou individuálního poradenství založeného na dobrovolnosti, systémovém a integrativním přístupu, podporujícím metodu komplementární praxe (Complementary Practice). Formou skupinové osvěty zaměřené na zvýšení právního povědomí, občanské a finanční gramotnosti v podobě tematických přednášek anebo formou sdílení výstupů z poradny mezi pacienty. Konkrétním příkladem je např. doporučení ke zřizování datových schránek pro dosílku a přebírání písemností u osob, které nemají trvalé bydliště, resp. jsou hlášené na adresu některého místního (městského či obvodního) úřadu a často nemají dokonce ani zajištěno dosílání pošty na adresu faktického bydliště. Poradna sv. Apolináře má i vnější přesah v podobě nabízené integrativní spolupráce s jinými orgány a institucemi při řešení konkrétních sporů a kauz, a to jak při poskytování právních služeb, tak služeb mediačních. Tento přístup se jeví jako efektivní a vhodný při řešení např. rodinných či pracovních případů. Pochopitelně méně při řešení dluhového zatížení a předluženosti. Vyloučen tento přístup není ani v rámci trestního práva.

Formování poradny a její činnost

Formování Poradny sv. Apolináře do její současné podoby probíhalo ve třech etapách. V přípravné fázi, která probíhala od roku 2013 až do listopadu 2014 byly vytvořeny základní podmínky uzavřením Rámcové smlouvy o spolupráci s VFN. Přípravnou fázi řídili převážně MUDr. Michal Zahálka, MUDr. Petr Popov a Mgr. Martin Vlček v součinnosti s vedením VFN.

Vlastní realizace smluvního záměru začala po přípravné fázi na počátku roku 2015, přičemž počáteční, zahajovací etapy probíhající od ledna do července 2015 byla i týdenní stáž Lenky Šalamoun na klinice. Účelem stáže bylo seznámit se podrobně s provozem a řádem kliniky a jednotlivých programů a oddělení, se zásadami a pravidly zdravotnického zařízení. Se specifiky jednotlivých programů a oddělení. S konkrétními požadavky a potřebami adiktologické léčby a nároky pacientů na straně jedné a zdravotního zařízení na straně druhé. Od ledna 2015 se v součinnosti s

vedením kliniky vytvářely organizačně - technické podmínky pravidelného a efektivního fungování. V období leden až březen 2015 se formovala koncepce a podoba Poradny sv. Apolináře. Tvořilo se organizační a technické zázemí. Základní projektový tým tvořili chev.MUDr. Michal Jan Zahálka, KLJ, prim.MUDr. Petr Popov, Mgr. Martin Vlček, MUDr. Vladimíra Vlčková a JUDr. Lenka Šalamoun, PhD., SLJ. Finanční náklady spojené s organizačním a technologickým zabezpečením byly minimální.

Zpočátku a po omezenou dobu (leden - února 2015) bylo poradenství poskytováno na pracovišti Detox. Intervence na pracovišti Detox byly po konzultaci s lékařským a terapeutickým týmem ovšem ukončeny, neboť byly vyhodnoceny jako nadbytečné a předčasné. V jistém smyslu pro pacienty i kontradiktorní. Od března 2015 těžiště pomoci přešlo směrem k pacientkám ženského lůžkového oddělení (LOŽ). Od dubna 2015 se poradenství rozšířilo na pacienty ambulantní a pacienty mužského lůžkového oddělení (LOM).

Po dohodě s ostatními členy realizačního týmu a vedoucími lůžkových oddělení byla stanovena vhodná provozní doba a byla zajištěna samostatná konzultační místnost. Zvolena byla místnost s přístupem mimo uzavřené prostory kliniky, umožňující případné využívání i v odpoledních a podvečerních hodinách, např. pro ambulantní pacienty a rodinné příslušníky pacientů. Ve spolupráci s VFN a vedením kliniky byly vyřešeny základní technické podmínky, např. připojení k internetu přes počítačovou síť VFN, používání skeneru, kopírky a tiskárny. Bylo zajištěno povinné označení za účelem vstupu a pohybu po klinice. Navázala se přímá součinnost s adiktology a vedoucími lékaři lůžkových oddělení. Metodologicky bylo nastaveno směřování k integrativní, komplementární a spolupracující týmové praxi.

V důsledku organizačních změn na klinice v letních měsících roku 2015 byla konzultační místnost zrušena. (srpen 2015), čímž zanikla možnost poskytování pomoci ambulantním pacientům a jiným osobám, např. členům rodiny léčeného pacienta. Na to se nově jako konzultační místnosti ustálily prostory na jednotlivých lůžkových odděleních. Samostatně pro LOŽ i LOM. Na mužském oddělení se používá lékařský pokoj a na ženském oddělení jedna z terapeutických místností.

Od července 2015 se odborné poradenství a právní pomoc posunulo výrazně směrem k posilování principu dobrovolnosti a k větší podpoře jejich osobní angažovanosti a aktivity. Přechozí cílení na výsledek nahradil větší měrou důraz na osvětové, výchovné aspekty pomoci, včetně posilování a zlepšování komunikačních a základních sociálních dovedností, např. schopnost přebírání a vyřizování úředních obsílek. Bylo nastaveno pravidlo nároku na dostupnost a bezplatnost pomoci, jak po dobu léčby,

tak případně po jejím ukončení. Základní podmínkou bylo určeno respektování vnitřního a bodovacích pravidel léčby a přísná abstinence. Důraz začal být kladen na aktivní spolupráci s pacienty a zpětnou vazbu.

Činnost a výstupy

Poradna sv. Apolináře zahájila činnost na začátku roku 2015. Kromě několika osvětových přednášek se zaměřila především na individuální jednorázové konzultace pro pacienty lůžkových oddělení. Zpočátku také pro pacienty ambulantní a z vstupního tzv. detox oddělení, kde je pacientům zajištěna a poskytována lékařská péče zaměřená na zachování základních životních funkcí a důslednou a celkovou detoxifikaci organismu.

Typologicky z pohledu práva jsou řešeny případy civilní a trestní, jakož i různé věci povahy správní, finanční a daňové, např. různé formy přestupků, ztráta oprávnění k řízení motorových vozidel anebo obnova oprávnění. Obvyklými jsou záležitosti pracovního práva, např. výpověď z pracovního poměru.

V oblasti civilního, rodinného a pracovního práva je spektrum právního poradenství dosti široké. V rámci práva občanského, popř. obchodního práva se řeší především dluhy a zjišťování míry zadluženosti včetně posuzování nároku na podání návrhu na zahájení insolvenčního řízení. Častým tématem jsou rozvody manželství a rozdělení majetku po rozvodu a úprava poměrů k nezl. dětem. Ženy se většinou zajímají o úpravu výživného a úpravu vztahů s dětmi před a po rozvodu. Muži většinou řeší případy předlužení. U pacientů mužského oddělení převažují případy dlouhodobé a vysoké zadluženosti. Ve dvou případech byla řešena možnost rozvodu v návaznosti na účelový sňatek. V jednom případě bylo třeba dokonce zajistit nezbytné doklady pro možnost zahájení řízení – rodný a oddací list pacienta. Specifikem mužských pacientů byla vícestranná podpora. V jednom případě se jednalo o civilní spor o peněžní plnění v rámci spotřebitelského úvěru.

Zajímavým případem bylo převzetí zastoupení pacientky u odvolacího soudu (Krajského soudu v Praze) ve věci výpovědi z bytu, přičemž případ byl řešen v souběhu s probíhajícím exekucním řízením pro neplacení nájemného. Mimochodem jednalo se skutečně zajímavý právní případ, kdy pomyslné váhy spravedlnosti vychýlila ve prospěch pacienty judikatura a současný trend rozhodování Nejvyššího soudu ČR a Ústavního soudu. Úspěšným příkladem tzv. integrované praxe neboli propojení a součinnosti s orgány veřejné správy (OSPOD v pozici kolizního opatrovníka dítěte) byl zvolený postup při navrácení dítěte do výchovy rodičů a úprava vztahů mezi rodiči a jejich dětmi. Po vzájemné shodě byly všemi stra-

nami vzaty do úvahy potreby a zájmy a rovněž přání dítěte - školou povinné dívky.

Poskytovány byly i porady v oblasti obchodní práva, např. úprava vztahů mezi společníky, odpovědnost jednatele za společnost anebo prodej a likvidace společnosti se zahraničním prvkem.

Mezi případy spadající do oblasti trestního práva se řadí různé krádeže, podvody, násilná či majetková trestná činnost v různých stupních a fázích trestního řízení. Od prvotního vyšetřování před zahájením trestního stíhání, přes procesní stádium obžaloby a projednávání věci před soudem až k podání odvolání do trestního příkazu či trestního rozsudku. Z trestní kazuistiky jsem vybraly případy vyšetřování přestupku za řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu, anebo zastupování pacientky v hlavním líčení projednávajícím obžalobu z trestného činu dle § 274 trestního zákona ohrožení pod vlivem návykové látky. Před soudem v hlavním řízení byla zastupována i pacientka ve vysokém stupni těhotenství obžalovaná ze spoluúčasti na trestném činu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy dle § 283 tr.zákona v souběhu s tr. činem dle § 286 tr. zákona výroba a držení předmětu k výrobě omamné a psychotropní látky a jedu. Jednalo se o případ nazvaný „parta vaříčů“. V tomto případě stálo na straně obžalovaných deset osob, čemuž odpovídala i délka projednávání před soudem a obsáhlost trestního spisu a pochopitelně také délka vyhlášeného a napsaného rozsudku. Zatím posledním zajímavým případem byl sepis odvolání k odsuzujícímu rozsudku ve věci úvěrového podvodu dle § 211 tr. zákona, kdy byl pacientovi uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v délce pěti let.

Kazuistika aneb vybrané případy z praxe

Případ z detoxu

Mladý muž trpící závislostí na alkoholu a omamných látkách se v důsledku své závislosti rozešel s rodinou, jeho přítelkyně nastoupila do výkonu trestu odnětí svobody. Přes rok žil na ulici jako bezdomovec. Jeho trvalé bydliště je adresou městského úřadu. Nedostatek finančních prostředků a hlad ho vedly k drobným krádežím, za něž byl poprvé pravomocně odsouzen v září 2009. Byl mu uložen podmíněný trest odnětí svobody na 2 měsíce s podmíněným odkladem výkonu trestu na zkušební dobu 15 měsíců. Při pobytu na detoxikačním oddělení mu byla doručena soudní obsílka obsahující tři návrhy na potrestání za tři další krádeže, kterých se dopustil od září 2009. Dále Trestní příkaz na souhrnný trest rušící předchozí odsouzení a stanovící souhrnný trest k jedné z nových krádeží, a to na celkem 4 měsíce odnětí svobody s prodloužením zkušební doby na 18 měsíců. Součástí obsílky bylo rovněž usnesení soudu o spojení zbýva-

jících dvou krádeží do jednoho trestního řízení a výzva soudu vyzývající ke sdělení doručovací adresy a doby léčby s ohledem na nařízení hlavního líčení.

Úkolem bylo pomoci pacientovi porozumět obsahu obsílky a napomoci k rozhodnutí, zdali uložený trest přijmout či se do trestního příkazu odvolat, event. pomoci se sepsáním odvolání. Lhůta k odvolání v trestním řízení je totiž velmi krátká a většina pacientů nemá vzhledem k nedostatku finančních prostředků vlastního advokáta, popř. s ustanoveným advokátem ex offio z různých důvodů nekomunikují.

Spotřebitelský úvěr

Muž středního věku, rozvedený si pořídil přiměřený spotřebitelský úvěr. Přišel o práci. Přijatý spotřebitelský úvěr si navýšil, aby mohl zaplatit nájem. Následně ho potkal úraz, který si vyžádal dlouhodobou hospitalizaci. Jelikož nebyl po dobu léčby schopen splácet byt ani úvěr, byl nucen se bytu odstěhovat. Stal se bezdomovcem. Začal pít, aby později nastoupil na dobrovolnou léčbu. V době léčby mu byl doručen platební rozkaz z, kterým byl bance přiznán dluh za nesplacený spotřebitelský úvěr značně navýšený o náklady řízení.

Úkolem bylo poskytnout právní radu. Pro klienta byl sepsán odpor do platebního rozkazu a byly s ním probrány možnosti řešení, jak v řízení před soudem, tak formou mimosoudního jednání. Věřitelské bance bylo navrženo řešit splácení nevelkého dluhu ve splátkách s přiměřeným odkladem na dobu návratu z léčby a nalezení stálého zaměstnání. Sekundárním počinem byla obnova sebevědomí klienta a podpora jeho ochoty věci řešit. Příklad byl ukončen mimosoudní dohodou mezi pacientem a bankou.

Pro případ nezájmu anebo při zmeškání lhůty k podání odvolání by se platební příkaz stal pravomocným a tím také vykonatelným. Nehledě na ztrátu práva k obraně vlastních práv, což u spotřebitelských úvěrů je dost často zásadní a bez náležité právní podpory zbytečné zvýhodnění druhé strany. Vykonatelný platební příkaz je zároveň právním titulem pro vymáhání prisouzené pohledávky v exekučním řízení, čímž dochází k dalšímu výraznému navýšení dluhu o náklady exekutora a exekučního řízení.

Rozvod bez dokladu

Mladý muž po léta silně závislý na drogách uzavřel účelový sňatek s bývalou kamarádkou. Brzy po svatbě se rozešli. Po smrti babičky, která se o něho s otcem starala, přišli s otcem o byt. Otec onemocněl a již několik let je v léčebně pro dlouhodobě nemocné. Matka, podobně jako otec, měla neléčené problémy s alkoholem. Mladý muž přišel postupně o vše-

chen majetek a mimo jiné také o veškeré doklady. Do léčebny nastoupil po několika zmařených pokusech o léčbu. Neměl zaměstnání, vyšší vzdělání ani žádný zdroj příjmů pro život. Nárok na přiznání sociálních dávek nezískal, jelikož je právně veden jako stále ženatý, tj. bez nároku na sociální podporu. Aby mohl získat nárok na potřebné sociální dávky, navíc nezbytné pro jeho přechod z léčebny do komunity, bylo nutné zahájit řízení o rozvod manželství. V opačném případě mu hrozilo po úspěšné několikaměsíční náročné léčbě opět bezdomovectví a riziko opětovných krádeží za účelem obstarání si jídla a pití.

Úkolem v tomto případě, navíc věcným a nesnadným oříškem, bylo zjistit totožnost kamarádky, resp. „manželky“, vystopovat a dohledat příslušné matriční úřady, aby se daly pořídit kopie dokladů o narození a o sňatku, když si pacient nepamatoval, kdy a kde se oženil, ani v obvodu, jakého úřadu se narodil. Tato práce si sice vyžádala čas, trpělivost a vstřícnost úřadů, ale povedlo se. K obvodnímu soudu byl podán návrh na rozvod manželství a doložením podané žaloby byly pacientovy přiznány sociální dávky, které mu umožnily přejít z léčebny do chráněné komunity. Prostřednictvím komunitního zařízení získal stálou práci. Dnes úspěšně abstnuje, pracuje a brigádně si přivydělává, aby si mohl dovolit platit své životní výdaje a začít postupně řešit zdrcující předluženost s nadějí na lepší budoucnost.

Autonehoda

Mladší žena, rozvedená, dvě děti školního věku ve vlastní péči. Během nepříliš šťastného manželství si navykla utíkat se příležitostně, leč stále častěji k alkoholu. Závislost na alkoholu se rozvinula zejména po rozvodu a následné ztrátě zaměstnání. Pod vlivem alkoholu řídila a způsobila autonehodu. Do auta sedla a řídila, protože potřebovala vyzvednout dítě ze školy. Při cestě zpět ze školy nezvládla řízení a způsobila menší autonehodu, při níž narazila do vozidla své sousedky a známé. Pod dojmy z prožité autonehody se snažila opět neúspěšně o abstinenci, aby nakonec nastoupila s podporou rodiny do léčebny. Na konci léčby ji bylo doručeno předvolání k hlavnímu líčení.

Úkolem bylo nejdříve doporučit a zvolit strategii a způsob obhajoby v trestním řízení tak, aby byl v souladu s potřebami pacientky a smyslem její léčby. A po vynesení rozsudku také napomoci k rozhodnutí, zdali využít práva k odvolání anebo rozsudek přijmout.

Klientce se dostalo odborného zastoupení u soudu při hlavním líčení, přičemž výrok o trestu výrazně ovlivnily skutečnosti uvedené v obhajobě, snaha pacientky podílet se na náhradě škodě a užití institutu účinné lítosti.

Výrok soudu o vině a trestu pacientka přijala. Jako pomoc na cestě k vyléčení a podpurný stimul k abstinenci.

Parta vaříču

Mladá žena žila v partnerském svazku s výrobcem pervitinu. Poté, co byl vzat do vazby, se dostala do finančních obtíží, o to více, že jejich společní přátelé chtěli, aby za něho zaplatila údajné dluhy. Situaci se rozhodla řešit tím, že se sama zapojila do výroby drog s tím, že ostatním umožnila, aby k výrobě pervitinu používali zařízení, které u ní doma po příteli zbylo. Tímto způsobem si chtěla opatřit drogy jak pro sebe, tak vydělat peníze na zaplacení přítelových dluhů. Obvinění a předvolání k hlavnímu líčení ji bylo doručeno do léčebny v době, kdy již s jiným, novým přítelem byla v pokročilém stavu těhotenství.

Úkolem bylo vyřešit její účast v řízení před soudem s ohledem na její pokročilé těhotenství, terapeutické potřeby léčby. Právní postup odpovídal doporučením terapeutického týmu. Klientce byla s využitím možností daných trestním řádem zajištěna účast u hlavního líčení pouze pro účely jejího výsledku, aby pro zbývající, několik dní trvající, hlavní líčení byla omluvena. V rámci právní pomoci pro bono byla u závěrečného hlavního líčení a závěrečných řečí zastoupena advokátkou poradny. Takto mohla úspěšně dokončit zahájenou léčbu, aniž by došlo k jejímu přerušení a současně byla veškerá její práva a povinnosti v trestním řízení ošetřeny. I v tomto případě využila pacientka práva výrok o nepodmíněném trestu odnětí svobody přijmout a vzdát se práva odvolání.

Souvislosti a praktické zkušenosti

Praktické zkušenosti, podobně jako praxe regionálních center ESI anebo činnost advokátní a mediační kanceláře, povrzují nezaměnitelnou a nenahraditelnou potřebu osobního mezilidského dialogu a mezigeneračních vztahů. Stále a stále se setkávám s tím, jak moc je podceňována síla rodiny a pokrevních vazeb, a to nejen z pohledu naší omezené fyzické existence. Natož pak v měřídku věčnosti lidské duše. Rodiny se nám rozpadají před očima více a více a rodinné vazby a vztahy s nimi. Ti, co jsou zbaveni soudružnosti a podpurné síly rodiny se ocitají nechráněni, osamocení a ztraceni ve víru zbytku světa. Dnes navíc tak rychlého a někdy dosti zmateného a složitého. Lidé, kteří jsou nuceni čelit problému, který nechtějí anebo neumějí řešit, si ho často uzavrou do sebe. V obavě či z důvodu nejistoty a strachu ho odkládají kamsi na dno svého podvědomí. Často se jim daří vytěsnit ho tak dokonale, jakoby přestal na úrovni vědomé mysli existovat. To je však jen zdání. Problém jeho vytěsněním nezmizí, jen se schová, aby se projevil na jiné úrovni a v jiné podobě, např.

na úrovni zdraví, vztahů, závislosti apod. V materiální a reálné rovině je to podobné jako již zmiňované přebírání nepříjemných soudních a úředních obsílek. Tím, že se neotevřou a zahodí nepřečtené na dno zásuvek se jejich obsah neřeší. Naopak jen narůstá mimo vědomí adresáta, aby ho dříve či později s větší silou překvapil. Každý konflikt, spor, obtíž či starost provází nejistota, strach a obavy. Každý z nás se s nimi - v závislosti na tom, co je nám dáno a co jsme se od dětství naučili - umí vyrovnat odlišně a jinak. Stáze či hůře. Každý jedinec je disponován zvládat strach a jeho různorodé formy a projevy odlišným způsobem. Na tom nic nemění ani fakt, že základní a přirozené fyziologicky podmíněné reakce jsou tři. Útěk nebo útok, popř. tzv. zatuhnutí a znehybnění.

Rovněž schopnost lidí vnímat své okolí a efektivně s ním komunikovat je různá. Odlišná je schopnost přijímat a nést odpovědnost za vlastní rozhodnutí a činy. Současný právní systém založený na klasických řízeních a nárůstem právních povinností a závazků vytěšňuje autoritativními a mocenskými postupy prostor, kde vhodnější je dialog, dohoda a smír. Nemalý počet občanů si zvykl, že když si neví rady anebo se jím jednoduše nechce něco řešit, tak to za ně vyřídí někdo jiný, např. soud či advokát. Partneři, kteří se rozcházejí, protože v průběhu svého soužití ztratí schopnost vzájemné komunikace se spokojí s rozvodovým rozsudkem, aniž by řešili, jak budou do budoucnosti bez vzájemné komunikace, úcty a respektu schopni dostát rodičovské zodpovědnosti a působit a fungovat jednotně jako rodiče. Rodinné poradenství, mediace, smírné vyjednávání sporů a řešení konfliktů jsou namátkou těmi nástroji, jichž účinně a efektivně využívá i Poradna sv. Apolináře. Jedná se o nástroje vycházející z platného právního řádu, kterými se navíc napomáhá obnovovat zdravý anebo alespoň přijatelný a funkční komunikační vztah znesvářených stran, např. rozvádějících se rodičů, obchodních partnerů anebo sousedů úspěšněji, snáze a trvaleji, nežli tvrdým soudním sporem anebo pasivní nečinností. Výhodou těchto nástrojů je také to, že mají v závislosti od profesní zručnosti, lidské a odborné vyspělosti mediátora či poradce nespornou osvětovou, výchovnou a vzdělávací složku. Jsou ideálním nástrojem pro posilování osobní odpovědnosti jednotlivce za svá rozhodnutí a činy.

Více jak dva roky pravidelné činnosti Poradny sv. Apolináře nabízí kromě zhodnocený výstupů právních a odborných, jaké dopady a ozvěny přináší tato činnost na úrovni lidském a duchovním, anpř. jakou měrou a jakým způsobem ovlivňuje podobu dialogu s pacientem a styl společné práce skutečnost, že tato pomoc je poskytována osobou věřící, Bohu zasvěcenou, navíc v rámci dobrovolnické špitální služby bližnímu pod záštitou starobylého rytířského řádu. Nelze si nevšimnout v kontextu delší ča-

sové perspektivy sílu osobního vlivu, příkladu a bezprostřední zkušenosti. Je to zkušenost zajímavá, povzbuzující a současně nesmírně zavazující.

Jak jsem uvedla v úvodu a zmiňovala v příspěvku v průběhu konference, Poradna sv. Apolináře představuje pro mne svým způsobem dosaavadní profesní vrchol. Její zformování do současné podoby odráží mé životní, osobní a odborné zkušenosti a poznatky z praxe a mnohaleté práce s lidmi při řešení jejich trápení, sporů a bolestí. Zároveň si uvědomuji, že úzká provázanost na moji osobu představuje z hlediska udržitelnosti a dalšího rozvoje hodně slabé místo.

Na začátku vysokoškolských studií na právnické fakultě, před více jak 30 lety, jsem brigádně pracovala jako pomocná sestra U Apolináře, v tehdejší protialkoholní léčebně a na záchytné stanici vedené MUDr. Skálou, zakladatelem moderní a systémové protialkoholní léčby a prevence. Právě při této příležitosti jsem pozorováním a studiem přišla na to, co mi pozdější praxe a zkušenosti ze soudních síní, věznic a dětských domovů už jen povrzovaly. Lidé, kteří se dostávají na společenský okraj a trpí některou z forem závislosti, páchají trestnou činnost či jsou poznamenáni jiným typem zdravotní či sociální patologie mají jedno společné. Jejich rané dětství nebylo ideální. V dětství a v raném věku z nějakého důvodu jim chyběla opravdová rodičovská láska a něha anebo jí bylo méně či náhle zmizela. Rodiče anebo jeden z nich chyběli, byli rozvedení, umřeli, byli ve vězení či z jiného důvodu absentovali ve své rodičovské roli. Jeden či druhý. Někdy oba dva.

Závěr

Tímto článkem, navazujícím na prezentaci příspěvku předneseného se stejnojmenným názvem na Mezinárodní vědecko-odborné konferenci "Dny probácie a mediácie - Aplikácia nových prístupov k človeku v kontexte mediačnej a probačnej práce" jsem se chtěla podělit o zamyšlení nad zkušenostmi a poznatky z mnoholeté poradenské, mediační a právní praxe a práce s lidmi při zvládání a řešení jejich obtíží, problémů, sporů a konfliktů. Nejříve v rámci privátní společné právně - psychologické poradny s názvem Pomoc rodině a člověku, která ve spolupráci s dětskou klinikou psycholožkou JUDr. Alenou Uváčikovou, fungovala v Praze 5 na Zbraslavi. Zaměřovala se zejména na pomoc rodičům a dětem z rodin, v nichž docházelo k projevům domácího násilí, zneužívání dětí popř. k jiným patologickým projevům, včetně závislosti. Specifické poradenství bylo poskytováno cizincům, smíšeným manželstvím a lidem žádajícím o azylovou ochranu a trvalý pobyt v České republice. Později v rámci regionálních center Evropského institutu pro smír, mediaci a rozhodčí říze-

ní, o.p.s. (ESI), které jsem ve Křtinách, v Ostravě, ve východních Čechách a v Praze pomáhala zakládat.

Cílem příspěvku bylo představit činnost a jedinečný záměr Poradny sv. Apolináře, jejímž posláním je doplnit do tradičního a osvědčeného konceptu léčby formovaného doktorem Skálou v Praze U Apolináře od počátku 50.let minulého století prvek právní podpory a pomoci. Vyjimečností Poradny sv. Apolináře je možnost čerpat z výhod odborné právní pomoci realizovaných v duchu špitálního dobrovolnictví spolu s duchovní a lidskou podporou a výrazným vlivem. Vlivem nikoliv násilným, agresivním, primárním a cíleným. Vlivem v podobě příkladu, inspirace skrze vlastní osobní zkušenost, jenž přísně respektuje svobodu a svobodnou volbu člověka. Obsahem a záměrem příspěvku bylo seznámit odbornou veřejnost a studenty připravující se na probační a mediační práci se zkušenostmi, poznatky a teoreticko - odbornými východisky, na nichž je Poradna sv. Apolináře postavena. S posláním, jímž je navracení vyléčených, oživených a na abstinenci připravených pacientů do života skze odbornou pomoc opírající se o zázemí postavené na historické kontinuitě řádové špitální činnosti přetrvávající a uchovávané po staletí napříč křesťanským světem přes 900 let.

Pro mne osobně bylo psaní tohoto článku a příprava konferenčního příspěvku příležitostí zamyslet se nad dosavadní profesní dráhou, kterou jsem při práci s lidmi za více jak 30 let ušla. Při naslouchání lidským příběhům vyprávěnými lidmi na cestách. Později spouprožívanými jako aktivní účastník anebo advokát jedné ze stran anebo viděných pohledem neutrálního vyjednávače při dvoustranných či vícestranných rodinných, obchodních, spotřebitelských či sousedských mediacích. Zamyšlení nad tím, jak mě tyto lidské příběhy, zkušenosti a dotek s lidskou bídou, bolestí, trápením a zlobou ovlivnily. A nejen to. Také jak se mi dařilo přenášet získané zkušenosti skrze poradenskou a lektorskou činnost na účinnou a prospěšnou pomoc druhým. Jak se dařilo proměňovat bolest a utrpení jedněch na pomoc druhým. Jak od řešení následků přejít k prevenci.

Doufám, že se mi podařilo srozumitelně a výstižnými slovy předat tento vhled a praktické zkušenosti z pravidelného, několikaletého fungování Poradny sv. Apolináře. Neboli z činnosti, jenž dává příležitost vnímat odbornou, dobrovolnickou pomoc v oblasti práva a sociálněprávní ochrany jako účinný a efektivní nástroj sociální prevence. Ve vztahu k jednotlivci, rodinnému společenství anebo na úrovni celospolečenské. Prostor, který pacientům po dobu dobrovolné či nařízené léčby nabízí a poskytuje dostupnou odbornou právní pomoc a takto je doprovází v procesu ozdravování a na cestě k řešení jejich osobních a majetkových pomě-

rů anebo při řešení střetů s veřejnou mocí na poli trestního, správního práva anebo při nadměrné zadluženosti.

Zoznam použité literatury:

Hans-Adam II. vládnoucí kníže z Liechtensteinu, Stát ve třetím tisíciletí, Grada Publishing, a.s., 2011, ISBN 978-80-247-3652-5
The System of Specialised Addiction Treatment Services in the Czech Republic: a policy document, Michal Miovský (ed.), 1.LF UK Klinika Adiktologie, Praha 2014
<http://www.vfn.cz/pracoviste/kliniky-a-oddeleni/klinika-adiktologie/charakteristika-pracoviste/>
<http://www.oslj.cz/kdo-jsme/>

Kontakt:

Lenka Šalamoun, JUDr.Ph.D.
Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s.
Advokátní a poradenská kancelář Šalamoun & Partners
Palác YMCA, Na Poříčí 12
110 00 Praha 1
Česká republika
lenka.salamoun@seznam.cz, esi.krtiny@gmail.com

Profil autorky:

Lenka Šalamoun získala doktorát práv, obor mezinárodní právo veřejné a soukromé v kombinaci s teorií práva v roce 1989 na PF UK v Praze. Doktorandské studium absolvovala na VŠE, fakulta mezinárodních vztahů, obor mezinárodní obchodní právo. Zapsána je v seznamu advokátů České advokátní komory a na seznamu rozhodců Rozhodčího soudu při HK ČR a AK ČR. V rejstříku Ministerstva spravedlnosti ČR je zapsána jako rozhodce spotřebitelských sporů. V letech 2007 - 2009 zastávala funkci ředitelky Úřadu pro mezinárodní právní ochranu dětí v Brně a v letech 2011 - 2014 Evropského institutu pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s. (ESI). Od roku 2014 působí ve funkci předsedkyně správní rady ESI,o.p.s.. Do roku 2015 žila ve Křtinách, kde spoluzakládala tradici unikátních československá setkávání v mezigeneračním dialogu pod názvem „Josefské sympozium“. V roce 2016 otevřela v Praze Advokátní a mediační kancelář Šalamoun & Partners. Snahou obnovené kanceláře je zhodnotit dosavadní zkušenosti a přinést do advokátní a poradenské praxe poznatky a dovednosti získané v předchozích letech. Advokátní a mediační kancelář nabízí tuzemským a zahraničním klientům, osobám fyzickým i právnickým ADR, poradenské, mediační a právní služby zaměřené především na prevenci a mimosoudní, smírná řešení. Z podnětu Vojenského a špitálního řádu svatého Lazara Jeruzalémského, jehož je členkou, připravila a vede od roku 2015 ve VFN 1. LF UK na Klinice adiktologie v Praze Poradnu sv. Apolináře. Poradna sv. Apolináře poskytuje lůžkovým pacientům bezplatnou právní a odbornou pomoc.

Mediácia ako nástroj prevencie vzniku právnych sporov a právnej ochrany porušených alebo ohrozených práv a právom chránených záujmov fyzických a právnických osôb

Renáta Dolanská

Abstrakt: Mediácia ako právny nástroj riešenia sporov v oblasti civilného práva bola do právneho poriadku SR vnesená zákonom č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov /v *d'alšom texte len ako Zákon o mediácii*/. Aj keď v zmysle dôvodovej správy k tomuto zákonu je mediácia organickou súčasťou politiky zameranej na zlepšenie prístupu k spravodlivosti, v podmienkach SR sa dodnes nepodarilo v dostatočnej miere reálne naplniť potenciál inštitútu mediácie. Zahraničná prax pritom poukazuje na vysoký stupeň využívania a úspešnosti mediácie. Z uvedeného je teda zrejmé, že legislatívne deklarovaná možnosť využitia mediácie v podmienkach SR na jej reálne uplatnenie nepostačuje. Javí sa preto ako nevyhnutné zvoliť širší interdisciplinárny prístup k uplatňovaniu a využitiu mediácie a súčasne aj zabezpečiť systémovú podporu tohto inštitútu zo strany spoločnosti a štátu. Autorka sa v článku zameriava na vymedzenie aplikačného potenciálu mediácie v kontexte právnej ochrany porušených a ohrozených práv a právom chránených záujmov fyzických a právnických osôb a prevencie vzniku právnych sporov, pričom apeluje na potrebu prijatia Stratégie rozvoja a podpory využívania mediácie na Slovensku.

Kľúčové slová: mediácia, mediátor, právny spor, konflikt, súdna ochrana, iná právna ochrana, prevencia vzniku sporov

Úvod

Postmoderná spoločnosť sa zmieta v krízach rôzneho druhu, ako napríklad v kríze vzťahov, hodnôt, ekonomickej kríze, kríze na trhu práce a pod. Sprievodným znakom krízy je nárast konfliktov a právnych sporov. Človek, ktorý sa v kríze ocitá býva často vo svojich sociálnych a právnych vzťahoch dozororientovaný a nie je schopný sám, konštruktívne, pristupovať k riešeniu vlastných životných situácií. Preto sa zvykne spoliehať na právo a súdny systém, od ktorých očakáva vyriešenie svojho problému. O náraste súdnej agendy v Slovenskej republike svedčia aj štatistiky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Paradoxne však v tejto postmodernej dobe právo prestáva byť účinným nástrojom prevencie a riešenia sporov a postupne sa dostáva do situácie, keď napriek množstvu právnych predpisov, konflikty a právne spory medzi jednotlivcami, či skupinami neubúdajú, ale práve naopak, narastajú a zintenzívňujú sa. Súdny ako tradičné autority už nie sú schopné zabezpečiť dostatočnú stabilitu, istotu a pocit dosiahnutia spravodlivosti. Zároveň v spoločnosti

badat' pokles úcty k právu a dôvery v justíciu. Naznačený stav pôsobnosti práva v spoločnosti nás núti zamyslieť sa nad doterajšími prístupmi k vnímaniu práva ako aj možnými spôsobmi riešenia konfliktov či právnych sporov a hľadať možnosti posunu či zmeny doterajšej paradigmy dodržiavania právnych pravidiel a riešenia sporov.

Právo, ako normatívny systém, ktorého jednou z hlavných úloh je regulácia spoločenských vzťahov predpokladá existenciu konfliktu, avšak uhol vnímania konfliktu je v práve zúžený výlučne do roviny stretu právnych nárokov dvoch alebo viacerých subjektov práva. V prvom rade je preto potrebné si uvedomiť, že v rovine práva je prioritou ochrana práv a právom chránených záujmov fyzických a právnických osôb, ktoré boli porušené či ohrozené, pričom skutočné potreby, záujmy a emócie účastníkov nie sú z pohľadu práva relevantnými. V práve tak možno hovoriť o spore resp. právnom spore, ktorého spôsob ako aj procesný postup riešenia je upravený samotným právnym systémom, jeho právnymi normami. Naproti tomu, pojem konflikt je potrebné vnímať v širších súvislostiach. V teórii je spravidla konflikt definovaný ako stret rôznych nárokov, názorov či pozícií, pričom jeho zdroje môžu byť rôzne, napr. rozdielne hodnoty, vzťahy či informácie. Konflikt je spravidla sprevádzaný emóciami, ktoré často spôsobujú jeho ďalšie prehľbovanie či vyostrenie. Pokiaľ ide o samotný vzťah konfliktu a právneho sporu, tieto sú spravidla vzájomne prepojené. Tam, kde existuje právny spor, teda spor o právo, dochádza spravidla aj k vzniku či vyostreniu konfliktu. Platí to však aj opačne: ak už medzi jednotlivcami či skupinami existuje určitý konflikt, napríklad vzťahový, tento môže veľmi ľahko vyústiť aj do právneho sporu.

V duchu zásady zabezpečenia ústavou garantovanej súdnej ochrany narušených alebo ohrozených práv a oprávnených záujmov subjektov právnych vzťahov, právo tradične zveruje riešenie sporov autorite reprezentovanej nositeľom súdnej moci, teda súdom. Ak si však uvedomíme, že predmetom súdneho procesu je výlučne len riešenie hmotnoprávneho sporu, teda sporu o právo, nie riešenie konfliktu ako takého, bývajú výsledky výlučne právneho riešenia a rozhodovania veci často neefektívne, nakoľko napriek vyriešeniu otázky, v koho prospech svedčí právo, konflikt ako taký spravidla nezaniká, ale práve naopak môže pretrvávať a viesť k vzniku ďalšieho právneho sporu.

Uvedomujúc si zníženú schopnosť právneho systému účinne riešiť právne spory sprevádzané konfliktom a zároveň reagujúc na značnú preťaženosť justičných orgánov pristúpili jednotlivé štáty k zavádzaniu a právnej regulácii alternatívnych metód riešenia sporov, ku ktorým možno zaradiť aj mediáciu, ktorá je považovaná za prirodzenú súčasť prístupu k spravodlivosti. Ako uvádza Lenka Holá : „ *Spravodlivosť je zároveň aj*

*jednou z najvyšších ľudských čností a je vnímaná ako základ dobrých vzťahov a dobrej spoločnosti. Ako taká, je v tomto zmysle cieľom mediácie, ako aj jedným z jej princípov.*¹

Pri mediácii sa vychádza z poznania, že konflikty a spory sú prirodzenou súčasťou života, preto sa v mediácii nehľadá vinník či osoba zodpovedná za vznik konfliktu či sporu. Mediácia sa vykonáva za pomoci nezávislého, nestranného a neutrálneho mediátora, ktorý rešpektuje platný právny systém, práva a právom chránené záujmy účastníkov ale zároveň v mediačnom procese vytvára priestor aj na vykomunikovanie si osobného prežívania konfliktu jeho účastníkmi a na naplnenie ich životných záujmov a potrieb. Okrem primárneho poslania, ktorým je vyriešenie konfliktu alebo sporu, mediácia má aj sekundárne efekty, medzi ktoré možno zaradiť výchovu k tolerancii a rešpektovaniu dohodnutých pravidiel.

Čoraz viac právnikov si uvedomuje, že pri riešení sporu je okrem práva potrebné brať do úvahy aj iné aspekty. Podľa Lenky Šalamoun : „ *Právo je jeden z účinných regulátorov. Nie však jediný. Jeho účinky sa môžu v spoločnosti účinne prejavovať vtedy, pokiaľ bude fungovať v súlade a v spoločnom smerovaní s inými inštrumentmi.*“²

Mediácia ako právny nástroj riešenia sporov v oblasti civilného práva bola do právneho poriadku Slovenskej republiky vnesená zákonom č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov. Ako vyplýva zo všeobecnej časti dôvodovej správy k návrhu zákona o mediácii: *Mediácia je organickou súčasťou politiky zameranej na zlepšenie prístupu k spravodlivosti. Zavedenie mediácie do právneho poriadku Slovenskej republiky je potrebné aj z dôvodu rastúceho objemu súdnych žalôb a predlžovania súdneho konania.*³

Už pomerne krátky čas po prijatí Zákona o mediácii legislatíva Slovenskej republiky postupne zaviedla mediáciu aj do ďalších právnych predpisov a to v rôznych súvislostiach. Takto sa napr. mediácia zakotvila do zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako odborná metóda na riešenie konfliktných situácií v rodine, a to ako súčasť opatrení sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine a na obmedzenie a odstraňovanie ich negatívnych vplyvov. Mediáciu ako formu právnej pomoci poskytovanej osobám v materiálnej núdzi následne upravil zákon č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní práv-

¹ Ernest Kováč a kol.: Aktuálne výzvy a perspektívy v mediácii Mediácia v civilnom, obchodnom a trestnom práve: Asociácia mediátorov Slovenska, Bratislava 2014, 105 s.

² Gabriel Paľa – Emília Halagová: Mediácia – cesta k tvorbe interkultúrnej spoločnosti. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta PU, 2016, 179 s.

³ Dôvodová správa k zákonu č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov.

nej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z.z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

V oblasti trestného práva je mediácia upravená v zákone č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch, ako odborná metóda, tzv. sprostredkovanie mimosúdneho riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným, pričom vykonávaná je probačným a mediačným úradníkom pri zabezpečovaní odklonov v trestnom konaní realizovaných v rámci presadenia restoratívneho prístupu v trestnej justícii.

Ako uvádza Milan Budjač a kol.: „Kým legálne definície mediácie kladú dôraz na jej organizačnú a procesnú stránku, odborné kruhy v oblasti mediácie definujú mediáciu vzhľadom na jej výsledok a prínosy.“⁴

Podľa Cholenského : „*Mediácia je kultivovaný neformálny dobrovoľný proces, na ktorom sa zhodli všetky strany sporu, ktorý je usmerňovaný treťou neutrálnou osobou (mediátorom), ktorá pomáha stranám vzájomne si porozumieť a dojednať obojstranne výhodnú dohodu. Takáto dohoda je dielom strán, nie mediátora.*“⁵

Aplikačný potenciál mediácie

Ako už bolo v úvode uvedené, mediácia ako metóda riešenia konfliktov založená na efektívnej komunikácii a spolupráci strán je účinným a uspokojivým nástrojom riešenia konfliktov a právnych sporov. Ako taká je spôsobilá prispieť k odbremeneniu súdov a eliminácii konfliktov ako aj napätia v spoločnosti. Skúsenosti z praktického výkonu činnosti mediátora na Slovensku nás ale vedú k poznaniu, že k plnohodnotnému využívaniu mediácie a naplneniu jej potenciálu nepostačuje len právna úprava rámcovo zachytávajúca možnosť riešenia sporov mediáciou. Je potrebná kvalitná a systémovo premyslená právna úprava, organicky prepájajúca mediáciu ako prostriedok právnej ochrany so súdnou ochranou, teda s procesnými predpismi upravujúcimi civilné sporové aj mimosporové konanie, ale aj s inými právnymi predpismi. Zároveň je však rovnako potrebné podporovať mediáciu aj z iných vedných disciplín a nastaviť v spoločnosti účinné právne ale aj mimoprávne mechanizmy a opatrenia motivujúce k využívaniu mediácie. S ohľadom na uvedené preto pociťujem potrebu nevnímať mediáciu výlučne len ako právny nástroj riešenia sporov ale práve naopak, zvoliť interdisciplinárny prístup s akcentom na jej

⁴ Milan Budjač, Katarína Šimonová, Jarmila Lazíková – Zákon o mediácii Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, 14 s.

⁵ Róbert Cholenský – Praktický pruvodce mediaci Podle nové právní úpravy. Praha: Linde, 2013, 20 s.

uplatnenie v čo najširšej oblasti spoločenských vzťahov. To si vyžaduje prekročiť hranice práva a vymedziť pôsobnosť mediácie aj pre iné oblasti, ako napr. pre oblasť sociálnej práce, zdravotníctva, výchovy a vzdelávania.

Takýto širší interdisciplinárny prístup nám následne umožňuje zdefinovať mediáciu ako nástroj právnej ochrany porušených alebo ohrozených práv a oprávnených záujmov fyzických a právnických osôb a ďalej ako nástroj prevencie vzniku právnych sporov a to najmä pre oblasť sociálnej práce, výchovy a vzdelávania. Mediáciu považuje za súčasť sociálnej prevencie najmä pre oblasť školstva a zdravotníctva aj Lenka Šalamoun, ktorá poukazuje na to, že riešenie nových problémov v nových spoločenských podmienkach vyžaduje aj nový pohľad a prístup k sociálnej prevencii.⁶

Pod mediáciou ako nástrojom právnej ochrany teda možno rozumieť právny inštitút, ktorý je súčasťou politiky lepšieho prístupu k spravodlivosti, ktorý umožňuje vyriešiť právnu vec mimosúdne, t.j. bez priamej ingerencie súdu, avšak s relevantnými právnymi účinkami.

Mediácia ako nástroj právnej ochrany porušených alebo ohrozených práv a oprávnených záujmov fyzických a právnických osôb má svoje opodstatnenie najmä s ohľadom na to, že umožňuje, aby v prípade, ak už je daná právna vec predložená na rozhodnutie súdu, je možné, aby bola vec v rámci súdneho konania vyriešená zmierom za spoluúčasti mediátora. Zapojenie mediátora do súdneho riešenia veci vo fáze vykonania pokusu o zmier môže byť významné najmä s ohľadom na nasledovné : Právo na súdnu a inú právnu ochranu garantuje čl. 46 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky, v zmysle ktorého sa každý môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky. Účelom súdneho konania je ochrana práv a oprávnených záujmov strán resp. účastníkov konania. V popredí záujmu súdu je tak celkom legitímne právna stránka veci, pričom nie je úlohou súdu riešiť vec aj po psychologickú či emočnú stránku. Absencia zapojenia psychologických a emočných faktorov do riešenia konfliktu či právneho sporu však často spôsobuje neefektívnosť výlučne právneho riešenia a rozhodovania veci, čo sa prejavuje v nerešpektovaní súdnych rozhodnutí a porušovaní ľudských práv a slobôd. Práve z toho dôvodu je potrebné v širšej miere zapojiť do riešenia konfliktov a právnych sporov, ktoré ešte neboli predložené na riešenie súdu ako aj tých, ktoré už sú riešené v rámci súdneho konania

⁶ Gabriel Paľa – Emília Halagová: *Mediácia – cesta k tvorbe interkultúrnej spoločnosti*. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta PU, 2016, 179 s.

mediáciu, ktorá je schopná do riešenia veci zapojiť popri právnych aj psychologické a reálne faktory.

Začlenenie mediácie ako prioritného spôsobu riešenia konfliktov a právnych sporov do právnych predpisov upravujúcich súdne konanie, správne konanie alebo činnosť samospráv, prispeje k ich rýchlemu a efektívnemu vyriešeniu už v ranných štádiách. Zároveň aplikačný potenciál mediácie v prepojení so súdnym konaním je schopný prispieť k zabezpečeniu spravodlivého urovnávania sporov, odbremeneniu súdov a úspore súkromných ale aj verejných zdrojov.

V kontexte tohto ústavou garantovaného práva na inú právnu ochranu možno teda mediáciu vnímať ako prostriedok právnej ochrany, ktorý vzhľadom k tomu, že sa zameriava na naplnenie záujmov a potrieb všetkých strán sporu, významne posilňuje efektívnosť vymáhateľnosti ľudských práv a slobôd. Včasný zachytenie a komplexné riešenie sporov zároveň vytvára z mediácie efektívny prostriedok prevencie porušovania ľudských práv a slobôd.

Pod mediáciou ako nástrojom prevencie vzniku právnych sporov možno rozumieť odbornú metódu riešenia konfliktov, ktorá je realizovaná na základe zákonnej úpravy (napr. v zmysle zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele) alebo aj bez zákonného rámca (napr. školská mediácia, komunitná mediácia, interkultúrna mediácia) a to nezávislou, nestrannou a neutrálnou osobou ovládajúcou princípy mediácie, postupy v rámci vedenia mediačného procesu, mediačné techniky a zručnosti.

Záver

V záujme naplnenia aplikačného potenciálu mediácia ako nástroja právnej ochrany porušených alebo ohrozených práv a oprávnených záujmov fyzických a právnických osôb a ako nástroja prevencie vzniku právnych sporov vystupuje do popredia požiadavka, aby zo strany štátu došlo k prijatiu Stratégie rozvoja a podpory mediácie, ktorá by bola zameraná na systémové ukotvenie mediácie ako prioritného spôsobu riešenia sporov uprednostňovaného vo vhodných prípadoch pred súdnym konaním (napr. vo veciach úpravy rodičovských práv a povinností k maloletým deťom), zvýšenie informovanosti a dostupnosti mediácie odbornej a laickej verejnosti, zavedenie systémových opatrení motivujúcich k využívaniu mediácie zo strany odbornej aj laickej verejnosti, zlepšenia kvality mediačných služieb a prepojenie mediácie so súdnym konaním. Súčasťou Stratégie by ďalej malo byť začlenenie výchovy k nenásilnej a efektívnej komunikácii a konštruktívnemu spôsobu riešenia sporov do učebných osnov na všetkých typoch a úrovniach škôl a využívanie mediačných prístupov pri rie-

šení konfliktov s verejným dopadom (napr. školské, enviromentálne, komunitné, interkultúrne konflikty). Vytvorenie takejto stratégie by sa zároveň prispelo k posilneniu prístupu k spravodlivosti a prevencii porušovania ľudských práv a slobôd, podpore ústavou garantovaného práva na súdnu a inú právnu ochranu a posilnenie efektívnosti vymáhateľnosti ľudských práv a slobôd, a to všetko prostredníctvom širšieho využívania inštitútu mediácie vykonávanej v zmysle zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v pl.zn. Stratégia by mala zabezpečiť vytvorenie legislatívnych ako aj materiálnych predpokladov pre širšie využívanie inštitútu mediácie pri riešení občianskoprávných, obchodnoprávných, rodinnoprávných a pracovnoprávných sporov; včasné zachytávanie konfliktov a sporov, ktoré je možné riešiť mediáciou; informovanie odbornej verejnosti, najmä sudcov o možnostiach a potenciále využitia mediácie pri výkone ich profesie; analýzu právnej úpravy oblastí, v ktorých je vhodné mediáciu podchytiť. Prijatím stratégie by sa v neposlednom rade prispelo k odbremeneniu súdov, úspore súkromných a verejných zdrojov, upokojeniu napätia vo vzťahoch v spoločnosti a k výchove spoločnosti ku konštruktívnemu spôsobu myslenia a riešenia sporov.

Zoznam použitej literatúry:

- Ernest Kováč a spol.: Aktuálne výzvy a perspektívy v mediácii Mediácia v civilnom, obchodnom a trestnom práve. Bratislava : Asociácia mediátorov Slovenska, 2014, počet strán 300. ISBN: 978-80-971616-0-6.
- Gabriel Paľa – Emília Halagová: Mediácia – cesta k tvorbe interkultúrnej spoločnosti. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovská univerzita v Prešove, 2016, počet strán 278. ISBN: 978-80-555-1568-7.
- Milan Budjač, Katarína Šimonová, Jarmila Lazíková: Zákon o mediácii Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, počet strán 242. ISBN: 978-80-8168-022-9.
- Robert Cholenský: Praktický průvodce mediací Podle nové právní úpravy. Praha : Linde, 2013, počet strán 300. ISBN: 978-80-7201-901-4.
- Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov .
- Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o

advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

Vyhláška MSSR č. 337/2011 Z.z. o odmene mediátora za výkon mediácie v súvislosti s poskytovaním právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi.

Zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

Kontakt:

JUDr. Renáta Dolanská

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta

EDUKAČNÉ CENTRUM Mimosúdneho Riešenia Sporov

ALTERNATÍVA Mediačné centrum mimosúdneho riešenia sporov

CENTRUM Mediácie a Probácie

partners@dolanska.sk

Profil autora:

JUDr. Renáta Dolanská je absolventkou Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Pôsobí ako advokátka a mediátorka. Je zriaďovateľkou a riaditeľkou EDUKAČNÉHO CENTRA Mimosúdneho Riešenia Sporov a CENTRA Mediácie a Probácie a zároveň pôsobí ako predsedníčka mediačného centra ALTERNATÍVA Mediačné centrum mimosúdneho riešenia sporov. Je garantkou a lektorkou akreditovaných programov v oblasti mediácie a pôsobí aj ako vysokoškolský pedagóg na GTF Prešovská univerzita, študijný odbor: Probačná a mediačná práca. V súčasnosti je doktorandkou na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v odbore sociálna práca.

Relevantnosť probačného a mediačného úradníka v procese jeho výkonu

Emília Halagová

Abstrakt: V príspevku sme sa zamerali na rolu, postavenie a osobnostné vybavenie probačného a mediačného úradníka. Poukazujeme na jeho práva a povinnosti, ktoré mu vyplývajú aj zo zákona č. 550/2003 Z. z.. Z teoretických zdrojov vyplynulo, že výkon tejto profesie vyžaduje vysoké nároky na osobu v tomto povolání. Ide o reálny profesionalizmus, ktorý nevyhnutne zahŕňa určitú mravnú a morálnu dominantu, ktorá sa realizuje v profesionálnej povinnosti a vo vysokej miere profesionálnej zodpovednosti probačného a mediačného úradníka.

Kľúčové slová: Probačný a mediačný úradník. Profesionalita. Zodpovednosť. Dôvera.

Úvod

Inštitút probácie a mediácie a výkon tejto činnosti v Slovenskej republike je pomerne mladý. Legislatívne je ukotvený v zákone č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch. Jedným z najhlavnejších dôvodov vytvorenia probačnej a mediačnej práce bola snaha podieľať sa pri uplatňovaní trestnej politiky v trestnej justícii pri sankciách vykonávaných na slobode a prispieť tak k zníženiu počtu osôb vo výkone trestu. Restoratívna justícia nie je zameraná len na páchatel'a trestnej činnosti prostredníctvom probačnej práce, ale zabezpečuje aj práva a nároky poškodených trestným činom mediáciou.

Výkon mediácie a probácie v praxi zabezpečuje probačný a mediačný úradník, ktorý je v štátnozamestnaneckom pomere¹ krajského súdu a ich služobným úradom a miestom výkonu svojej pracovnej náplne je okresný súd.

K tomu, aby probačný a mediačný úradník svoju veľmi zodpovednú a náročnú úlohu zvládol musí byť zdatným a vzdelaným nielen v oblasti práva, psychológie, ale aj v oblasti sociálnych kompetencií. Profesionálny prístup mu zabezpečuje, aby jeho práca prinášala dobré výsledky.

Probačný a mediačný úradník a náplň jeho činnosti

Podstatou práce probačného a mediačného úradníka je pozitívne ovplyvňovanie, sprevádzanie, dohľad smerovaný k prevýchove páchatel'a

¹ Porov. Zákon č.550/2003 Z. z. § 1 ods. 3 o probačných a mediačných úradníkoch. <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-550> (12.04.2017).

trestného činu a pozitívnej zmene jeho správania a aj kontrola, poradenstvo, starostlivosť a pomoc v jeho problémoch s následným upevnením schopnosti nekonfliktného života a začlenenia do prostredia bez toho, aby páchal ďalšiu trestnú činnosť. Taktiež tento úradník vykonáva aj mediáciu v trestných veciach, kde ide o mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným. V trestnom konaní sa mediácia vykonáva s výhradným súhlasom obidvoch strán a je založená na dobrovoľnosti. Výkon mediácie v trestnom konaní je charakteristický určitými špecifikami na rozdiel od výkonu mediácie podľa zákona č. 420/2004 o mediácii v civilných veciach. Mediácia v trestných veciach smeruje zúčastnených k urovnávaniu trestného činu. Ak je tento proces úspešný, tak výsledkom môže byť zastavenie trestného konania, ale aj zmier.

Činnosť probačného a mediačného úradníka je presne definovala v zákone č. 550/2003 Z. z. § 3 a to nasledovne:

Probačný a mediačný úradník napomáha tomu, aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorom z osobitných spôsobov trestného konania alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením.

1. Na tento účel probačný a mediačný úradník:

a) obstaráva podklady týkajúce sa osoby obvineného o jeho rodinom, sociálnom a pracovnom prostredí,

b) utvára podmienky na rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmieru,

c) uskutočňuje úkony na účely uzavretia dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody, ktorá vznikla trestným činom alebo na účely odstránenia ujmy, ktorá vznikla trestným činom,

d) vykonáva dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby a kontrolu výkonu trestov nespojených s odňatím slobody,

e) uskutočňuje pri výkone probácie a mediácie ďalšie úkony v trestnom konaní.

2. Probačný a mediačný úradník na základe rozvrhu práce uskutočňuje v rámci svojej pôsobnosti úkony na základe rovnopisu právoplatného rozhodnutia súdu, z ktorého vyplýva povinnosť vykonať probáciu alebo na základe písomného pokynu predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora. Vo vhodných prípadoch v oblasti mediácie uskutočňuje úkony aj bez takého pokynu, najmä z podnetu poškodeného alebo obvineného, pričom o tom probačný a mediačný úradník bez zbytočného odkladu písomne informuje príslušný orgán činný v trestnom konaní; na vykonanie mediácie je potrebný písomný

súhlas predsedu senátu alebo samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora.

3. Pri výkone probácie a mediácie je probačný a mediálny úradník oprávnený získať informácie a poznatky o osobe obvineného a stanoviská poškodeného, ktoré sú významné pre rozhodnutie súdu alebo prokurátora.
4. Orgány činné v trestnom konaní informujú probačného a mediálneho úradníka o prípadoch, ktoré sú vhodné na vykonanie mediácie a najmä v konaní proti mladistvým postupujú tak, aby sa mediácia mohla využiť od vznesenia obvinenia.
5. Probačný a mediálny úradník vykonáva ochranný dohľad podľa osobitného zákona.
6. Probáciu vykonáva probačný a mediálny úradník pôsobiaci na tom súde, v ktorého obvode má pobyt obvinený alebo odsúdený, ktorému bol uložený probačný dohľad.

Ďalej obsahovú náplň jeho činnosti definuje aj § 4 nasledovne: Súčinnosť probačného a mediálneho úradníka so štátnymi orgánmi a s ďalšími inštitúciami.

1. Ak je to účelné, probačný a mediálny úradník pri výkone probácie a mediácie postupuje v súčinnosti s orgánmi sociálneho zabezpečenia, so školami a školskými zariadeniami, zdravotníckymi zariadeniami, s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, so záujmovými združeniami občanov, s nadáciami a ďalšími inštitúciami, ktoré poskytujú všeobecne prospešné služby.
2. V súvislosti s výkonom probácie a mediácie je probačný a mediálny úradník oprávnený obracať sa na štátne orgány, obce, iné právnické osoby a fyzické osoby so žiadosťou o poskytnutie potrebných údajov. Tieto osoby sú povinné bez zbytočného odkladu žiadosti probačného a mediálneho úradníka vyhovieť. Probačný a mediálny úradník má na účely poskytovania súčinnosti od Policajného zboru postavenie osoby poverenej výkonom rozhodnutia súdu.
3. Ak odmietne štátny orgán, obec, iná právnická osoba alebo fyzická osoba bezdôvodne vyhovieť dožiadaniu podľa odseku 2, predloží probačný a mediálny úradník vec príslušnému orgánu činnému v trestnom konaní na ďalšie konanie.
4. Ak je vedené trestné konanie proti obvinenému vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody alebo ak je vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody spolupáchateľ alebo poškodený, postupuje probačný a mediálny úradník pri výkone svojej pôsobnosti v súčinnosti so Zborom väzenskej a justičnej stráže a s príslušným orgánom činným v trestnom konaní; ak je taká osoba v kolúznež väzbe, na

uskutočnenie návštevy je potrebný písomný súhlas príslušného orgánu činného v trestnom konaní.²

Pri vykonávaní činnosti probačného a mediačného úradníka je nevyhnutné, aby boli dodržané určité zásady a princípy. Patrí k nim:

- dôstojnosť jednanie s klientom,
- zákonnosť,
- primeraná intervencia – miera zasahovania probačného a mediačného úradníka nesmie presahovať obsah a rozsah právomocného rozhodnutia súdu a štátneho zastupiteľstva,
- včasnosť intervencie – kontakt s klientom v čo najskoršej fáze,
- transparentnosť – úsilie poskytnúť klientom informácie o systéme a právnom prostredí, v ktorom sa v dôsledku trestného činu ocitli,
- individualizácia – zohľadňovanie individuálnych potrieb a záujmov klienta,
- vyváženosť – rovnaký prístup k záujmom a potrebám obvinených, poškodených a spoločnosti, kde výsledkom má byť nájdenie vzájomne prijateľného riešenia,
- motivácia – snaha o aktívny prístup a účasť klientov pri riešení následkov trestných činov, ktoré páchatelovi umožňujú zmeniť vzorec správania, ktorý ho ku konfliktu dovedol.³

Dlhodobý výkon trestu odňatia slobody prinesie do života človeka veľmi negatívne skúsenosti. Opätovné začlenenie tohto človeka do spoločnosti je veľmi problematické. Očakáva sa od neho, aby bol zodpovedný za svoje konanie, ale takýto človek si za čas, ktorý strávi vo väzení zvykne na isté pokyny, príkazy a to isté očakáva aj po prepustení na slobodu. Kľúčovou a primárnou osobou po výkone trestu a jeho prepustení sa pre neho stáva probačný a mediačný úradník.

Probačný a mediačný úradník vykonáva svoju činnosť v rámci alternatívnych trestov. V tých najčastejších prípadoch je trest podmieneného prepustenia, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, pri treste povinnej práce a domáceho väzenia a taktiež pri peňažnom treste. V rámci týchto trestov má probačný a mediačný úradník pomôcť obvinenému viesť riadny život a vykonávať nad ním dohľad. Základným cieľom probačného dohľadu je pôsobiť na páchatel'a tak, aby sa už nedopúšťal ďalšej trestnej činnosti a aby sa začlenil do svojho prirodzeného prostredia. Tento probačný dohľad znamená isté vý-

² Porov. *Zákon č.550/2003 Z. z. § 3, 4 ods. 3 o probačných a mediačných úradníkoch*. <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-550> (12.04.2017).

³ Porov. MATOUŠEK, O. – KODYMOVÁ, P. – KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. s. 287.

chovné vedenie a musí byť vykonávané kvalifikovaným probačným úradníkom.⁴

Profesionalizácia probačného a mediačného úradníka

Profesionalizáciu je možné chápať ako proces nadobúdania konkrétnych profesionálnych znakov a môžeme sem zahrnúť osobné vlastnosti, vedomosti, schopnosti a zručnosti. Tie sú potrebné na odborný a profesionálny výkon práce. Za základnú podmienku profesionalizácie môžeme považovať zdokonaľovanie systému vzdelávania.

Súčasná dynamická doba kladie veľké nároky na zvládanie takmer v každej profesii. Samozrejme to platí aj pre výkon probácie a mediácie, ktorý je nevyhnutné taktiež profesionalizovať. Čipkár (2003) sa domnieva, že profesionalizmus bude ochudobnený, ak sa bude redukovať len na súhrn profesionálnych vedomostí a návykov. Skutočný profesionalizmus nevyhnutne zahŕňa určitú mravnú a morálnu dominantu, ktorá sa realizuje v profesionálnej povinnosti, v čo najsvedomitejšom vzťahu k otázke profesionálnej cti a vo vysokej miere profesionálnej zodpovednosti. Vo všeobecnosti by sme mohli povedať, že profesionálna zodpovednosť probačného a mediačného pracovníka ako aj ideál profesie, ktorý je komplexom nielen dobrých vlastností probačného a mediačného úradníka, ale predovšetkým ich integrácie do každodenného konania probačného a mediačného úradníka, sú zakotvené v etickom kódexe. Etický kódex v práci probačných a mediačných úradníkov je nevyhnutnosť, ktorá zabezpečuje ako ochranu klienta a spoločnosti, tak i statusu tohto povolania. V širšom kontexte zároveň prezentuje atribúty profesionálneho prístupu voči klientovi a etickú zodpovednosť ako k samotnému klientovi, tak i kolegom, zamestnávateľovi a spoločnosti.⁵

Normy a kódexy sú dôležité v každej profesii, ale byť dobrým probačným a mediačným úradníkom, neznamena len nasledovanie súboru pravidiel. Sme názoru, že probačný a mediačný úradník sa stáva dobrým probačným a mediačným úradníkom a profesionálom, pokiaľ sám reflektuje na normy a zásady, ktoré mu etický kódex ponúka, snaží sa ich pochopiť, vtiahnuť do svojho vnútorného sveta a nechať sa nimi viesť pri výkone svojej práce. Nie prijímanie kódexu ako vonkajšieho normatívu, ale jeho prebratie za svoj vlastný normatív je výzvou pre probačných a mediačných úradníkov. Preto, aby sa probační a mediační úradníci ako

⁴ Porov. LULEI, M. *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF Nitra, 2011. s. 38.

⁵ Porov. LULEI, M. - MALÍŠKOVÁ, Z. *Aplikovaná etika v probácii a mediácii v trestných veciach*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/aplikovana-etika-v-probácii-a-mediácii-v-trestnych-veciach> (04.04.2017).

profesionáli mohli rozvíjať a skvalitniť svoju prácu, mali by poznať etický kódex.⁶

Predpoklady na výkon funkcie probačného a mediačného úradníka

1. Za probačného a mediačného úradníka môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky, ktorý
 - a) spĺňa predpoklady podľa osobitného predpisu,
 - b) získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa absolvovaním magisterského právnického, učiteľského, teologického alebo iného spoločenskovedného študijného programu alebo má uznaný doklad o takom vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou,
2. Probačný a mediačný úradník je povinný zúčastňovať sa na odbornej príprave. Spôsob a formy odbornej prípravy a kvalifikačnej skúšky ustanoví osobitný predpis.⁷

Vzdelanie tvorí fundament pre výkon tejto profesie, ale pri všetkých pomáhajúcich profesiách je nevyhnutné, aby uchádzač o toto zamestnanie disponoval aj ďalšími sociálnymi schopnosťami a zručnosťami. Tejto problematike sa venuje aj Greenwood (1954 In Matoušek a kol., 2003, s. 39), kde za základné vlastnosti profesie považuje systematickú teóriu, autoritu uznávanú klientom a spoločnosťou, kultúru profesie a etický kódex, Krsková (1994) za základné znaky a črty profesie považuje: rozsiahlu prípravu, intelektuálny komponent obsiahnutý v príprave, existenčnú dôležitosť služieb odborníkov, vytváranie profesijných organizácií, autonómne rozhodovanie odborníkov a službu hodnotám.⁸

Kompetencie, ktoré by mal mať obsiahnuté probačný a mediačný úradník sú tvorené súhrnom vedomostí, zručností, charakteru, osobnostných čŕt, postojov a životných skúseností. Avšak domnievame sa, že profesionáli pracujúci s prípadmi násilia by mali mať vyšší stupeň kompetencie než je základný štandard. Medzi klientami tu často existuje špecifický druh nerovnosti prípadov. A tak teda zvýšenie kompetencie predpokladá doplnenie si vedomostí o efektívnej komunikácii a ďalších komunikačných technikách ako sú manipulácia, asertívna komunikácia, manažérska komunikácia či veľmi dôležitá krízová komunikácia, ale aj poznanie traumatických a posttraumatických stavov. Ďalej je potrebné mať prehľad

⁶ Porov. LULEI, M. - MALIŠKOVÁ, Z. *Aplikovaná etika v probácii a mediácii v trestných veciach*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/aplikovana-etika-v-probácii-a-mediácii-v-trestnych-veciach> (04.04.2017).

⁷ Porov. *Zákon č.550/2003 Z. z. § 1 ods. 5 o probačných a mediačných úradníkoch*. <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-550> (12.04.2017).

⁸ Porov. LULEI, M. - MALIŠKOVÁ, Z. *Aplikovaná etika v probácii a mediácii v trestných veciach*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/aplikovana-etika-v-probácii-a-mediácii-v-trestnych-veciach> (04.04.2017).

v oblasti personálnej a sociálnej vybavenosti osobnosti, psychológie osobnosti a typológie osobnosti. Na základe tohto obsiahnutého poznatkového fondu by probačný a mediačný pracovník mal svoju prácu vykonávať profesionálnejšie.

Profesionalita závisí predovšetkým od vlastnej iniciatívy pracovníka rozširovať si svoje odborné vedomosti a zručnosti a kompetencie počas celého obdobia vykonávania svojej profesie.

Kompetencie môžeme chápať v dvoch súvislostiach, a to kompetencie vo vzťahu:

- k sebe, teda ku schopnosti človeka vykonávať prácu dobre,
- ku práci, ktoré označujú spôsobilosť, kvalifikáciu, potenciál a ktoré sú vyžadované konkrétnym pracovným miestom.

Kompetencie sa s vývojom spoločnosti so zavádzaním nových technológií a s rastúcimi požiadavkami trhu menia. Z tohto dôvodu sa dôležitosť niektorých kompetencií znižuje a iných naopak vzrastá alebo dokonca sa objavujú aj celkom nové kompetencie. Je teda potrebné hľadať, definovať a rozvíjať v ľuďoch také kompetencie, ktoré sú vhodné na riešenie rôznych neočakávaných problémov a ktoré umožnia človeku úspešne sa vyrovnávať s rýchlymi zmenami v práci. Kompetencie sa chápu ako spôsobilosti, ktoré sú ako čiastky znalostí, poznatkov, skúseností a vlastností čiže určujúcich predpokladov k danej činnosti, ktoré sú podporné pri dosahovaní cieľa. Tieto kompetencie sa nazývajú kľúčové.⁹

Ku kľúčovým kompetenciám môžeme zaradiť aj osobnostné predpoklady a rovnako dôležité sú aj odborné znalosti.

Mediačný a probačný pracovník do vzťahu s klientom dáva svoju osobnosť „ako nástroj“. ¹⁰ Pri výkone mediácie sa musí správať neutrálne a pomáhať pri riešení konfliktnnej situácie. Ako odborník na efektívnu komunikáciu a vyjednávanie vstupuje do konfliktu, pomáha stranám pri urovnávaní konfliktu a formulovaní prijateľnej dohody. Konflikt nerozhoduje on, s riešením a návrhom na urovnanie musia prísť strany v konflikte. Musí mať dobré komunikačné schopnosti a znalosti, musí byť kreatívny so zmyslom pre spravodlivosť a má byť autoritou. ¹¹

Jeho reč je zrozumiteľná pre rôzne vrstvy, je prispôsobivý, dokáže používať jednoduchú reč, ale aj štylistické charakteristiky a vetné konštrukty, terminológiu, ktorá prispieva k elaborovanému vzorcu reči na vy-

⁹ Porov. HUDECOVÁ, A. a kol. *Profesijné kompetencie sociálnych pracovníkov*. Banská Bystrica: UMB v Banskej Bystrici, 2010. s. 9.

¹⁰ Porov. HOLÁ, L., WESTPHALOVÁ, L., KOVÁČOVÁ, A., SPÁČIL, O. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges, 2014. s. 215.

¹¹ Porov. PALA, G. – POLÁKOVÁ, M.: Mediálne perspektívy mediácie. In: *Mediácia a ďalšie ADR metódy v kontexte postmodernej spoločnosti*. Prešov : GTF PU, 2014. s. 217.

sokej úrovni abstrakcie. V mediačnom procese reč strán parafrázuje, zrkadlí, člení a usporadúva, vnáša jasnosť, povzbudzuje a podnecuje.¹² Je dobrý rečník, učiteľ, terapeut. Má osvojené komunikačné obratnosti, verí si, sám seba vidí pozitívne, dokáže s ohľadom na danú situáciu byť empatický, ústretový, odmeraný aj neústupný. Nepodnecuje k rivalite a dokáže aj sám dospieť ku kompromisu a doviest' k nemu aj druhých. Je otvorený pre zmenu, rozmanitosti názorov a hodnotí až vtedy, keď pozná celú informáciu, nediskvalifikuje nikoho v rovine vzťahovej ani vecnej. Cez komunikáciu vie riadiť a regulovať, vie neutralizovať konflikty, kolíziu a napätie. Je ústretový, ale aj neústupný, a to z neho robí obrátneho mediátora.¹³ Svojou neverbalitou môže vyjadriť svoju autentickosť dobrovoľnosti účasti strán, porozumenie a prácu s emóciami.¹⁴

Probačný a mediačný pracovník musí vedieť pracovať so spätnou väzbou z vonku, ale aj sám musí byť schopný kriticky reflektovať vlastné možnosti a rezervy. To je kľúčová znalosť pre každého kto pracuje s ľuďmi v náročných situáciách. Takže táto profesia sa nemôže vyhnúť odbornej kvalifikácii.¹⁵

Probačnému a mediačnému úradníkovi zákon tiež ukladá povinnosť rešpektovať a chrániť ľudské práva a slobody, a tiež zachovávať dôstojnosť človeka a zdržať sa konania, ktoré by vzbudzovalo pochybnosti o jeho nestrannosti. Najdôležitejším aspektom pre výkon tejto funkcie je získať si dôveru klienta.¹⁶

Požiadavky na osobu probačného a mediačného úradníka

Na základe vyššie uvedených teoretických poznatkov sme sa rozhodli overiť v praxi ich relevantnosť empirickým prieskumom. V januári a februári 2017 sme vykonali prieskum pod názvom *Požiadavky na osobu probačného a mediačného úradníka*. Prieskumu sa zúčastnilo 141 respondentov a vykonávali sme ho formou elektronického dotazníka, ktorý sme rozposlali 150 osobám. Návratnosť dotazníka bola 94 %. Otázky v dotazníku boli sformulované jasne a zreteľne. Od respondentov sme požadovali, aby svoju odpoveď v uzatvorených otázkach označili medzi ponúkanými možnosťami. Prieskum sme realizovali v Prešovskom kraji.

¹² Porov. SCHULZ, F.: *Jak spolu komunikujeme? Překonávání nesnází při dorozumívání*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2005. s. 105 - 107.

¹³ Porov. VYBÍRAL, Z.: *Psychologie komunikace*. Praha : Portál, 2009. s. 233.

¹⁴ Porov. OČENÁŠOVÁ, V., Z.: Tělo a neverbalita v mediaci. In: HOLÁ, L. a kol.: *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2013. s. 158.

¹⁵ Porov. BRZOBHATÝ, R.: Kvalifikace mediátora – hodnocení kvality mediace. In: HOLÁ, L. a kol.: *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2013. s. 81 – 86.

¹⁶ Porov. FÁBRY, A. *Úvod do penologie*. Bratislava: OZ Sociálna práca, 2006. s. 135.

Cieľom prieskumu bolo zistiť názor verejnosti na to, akými vlastnosťami a schopnosťami by mal disponovať probačný a mediačný úradník.

V prvej otázke sme zisťovali vek respondentov. Pričom sme zistili, že prieskumu sa zúčastnilo 64 osôb vo veku od 18 do 30 rokov. Vo veku od 31 rokov do 40 rokov odpovedali 35ti respondenti. 24 respondentov patrí do skupiny od 41 rokov do 50 rokov. 51 a viac rokov mali 18 respondenti v našom prieskume.

Tabuľka č. 1, Vek respondentov

Vek	Počet respondentov	
18 – 30	64	45,39 %
31 – 40	35	24,82 %
41 – 50	24	17,02 %
51 a viac	18	12,77 %
Spolu	141	100 %

Môžeme teda konštatovať, že na prieskume participovali prevažne mladí ľudia v produktívnom veku, ktorí už inštitút mediácie a probácie poznajú a sú si vedomí jeho výhod.

V druhej otázke, ktorú sme položili respondentom, sme chceli zistiť, či majú záujem dozvedieť sa viac o možnostiach mimosúdneho riešenia sporu. Odpovede sme usporiadali do tabuľky.

Tabuľka č. 2, Chcete sa dozvedieť viac o možnostiach mimosúdneho riešenia sporov?

Možnosti odpovede	Počet respondentov	
Áno	132	93,61 %
Nie	9	6,39 %

Z odpovedí vyplynulo, že respondenti prejavili veľký záujem dozvedieť sa viac o možnostiach mimosúdneho riešenia sporov. V tejto súvislosti sa pridŕžavame tvrdenia Jiřího Plamínka, ktorý vo svojich publikáciách o mediácia a riešení konfliktov vysvetľuje, že učená populácia by mala vedieť riešiť konflikty konštruktívnym spôsobom a tak dedukujeme, že aj naša spoločnosť prejavuje záujem a hľadá možnosti ako efektívne zvládať a riešiť konfliktné situácie alternatívnym spôsobom. Z prieskum teda vyplynulo, že 132 respondentov má záujem dozvedieť sa viac o možnostiach mimosúdneho riešenia sporov, zvyšní 9ti neprejavili záujem o takúto možnosť.

V tretej otázke sme respondentom načrtli hypotetický spor a mali sa zamyslieť akú možnosť by pri riešení preferovali: využili by mediáciu alebo by podali návrh na súdne konanie.

Tabuľka č. 3, Pri riešení sporu by ste využili mediáciu alebo by ste podali návrh na súdne konanie?

Možnosti odpovede	Počet respondentov	
Mediácia	104	73,76 %
Súdne konanie	37	26,24 %
Spolu	141	100 %

Môžeme konštatovať, že respondenti vo svojich výpovediach jasne uprednostňujú možnosť urovnať spor mediáciou a to v počte 104 oproti 37 respondentom, ktorí by uprednostnili súdne konanie. V súčasnej dobe môžeme už pokojne povedať, aj na podklade výpovedí z prieskumu, že pojmy mediácia a probácia sú už v spoločnosti známe a je len otázkou času, kedy sa začnú v hojnejšej miere využívať. Samozrejme, že ich početnejšie využívanie má priamy súvis s profesionalitou, ktorú si toto povolanie musí vybudovať.

Vo štvrtej otázke sme sa zamerali na osobnosť probačného a mediačného úradníka a pýtali sme sa respondentov, či je pre nich bezúhonnosť daného úradníka podmienkou.

Tabuľka č. 4, Je pre vás podmienkou bezúhonnosť probačného a mediačného úradníka?

Možnosti odpovede	Počet respondentov	
Áno	135	95,74 %
Nie	6	4,26 %
Spolu	141	100 %

Z výpovedí respondentov jednoznačne vyplynulo, že osoba probačného a mediačného úradníka má byť bezúhonná. Kladne odpovedalo 135 respondentov a 6ti respondenti si myslia, že bezúhonnosť by nemala byť nutná k výkonu tohto povolania. Domnievame sa, že osoby, ktoré chcú pracovať v tejto oblasti pomáhajúcej profesie by si mali udržiavať vysoký morálny status. K tomu by im mohla dopomáhať aj akceptácia etického kódexu. Takto to vyplynulo aj z nášho prieskumu.

V piatej otázke sme zisťovali aká vlastnosť je z ponúknutých troch možností (dôveryhodnosť, priateľskosť, nestrannosť) pre probačného a mediačného úradníka najdôležitejšia.

Tabuľka č. 5, Preferencia vlastností probačného a mediačného úradníka

Vlastnosť	Počet respondentov	
Dôveryhodnosť	70	49,65 %
Priateľskosť	19	13,48 %
Nestrannosť	52	36,87 %
Spolu	141	100 %

Z ponúknutých vlastností by respondenti najviac preferovali, aby bol probačný a mediačný úradník v prvom rade dôveryhodný a to v počte 70 respondentov, v druhom rade nestranný, túto možnosť označilo ako druhú v poradí 52 respondentov. Najmenej preferovanou vlastnosťou bola priateľskosť a označilo ju 19 respondentov. Priame usmernenia prístupu k účastníkom a popis niektorých postupov pri práci probačného a mediačného úradníka nachádzame aj v zákone č. 550/2003 Z. z. § 6, práva a povinnosti probačného a mediačného úradníka, ale aj mnoho autorov zaoberajúcich sa touto tematikou sa vyjadruje v podobných intenciách. To znamená, že na prvé miesto radia dôstojné jednanie s účastníkom a získanie si vzájomnej dôvery. Potom dôležitosť pripisujú naši respondenti nestrannosti pri práci probačného a mediačného úradníka a to je myslené v intenciách pri práci s účastníkmi pri mediácii.

V šiestej otázke sme sa zamerali na potrebu ďalšieho vzdelávania probačného a mediačného úradníka. Respondenti mali na výber možnosti áno alebo nie, čiže je nutné ďalšie vzdelávanie v tomto povolani alebo nie.

Tabuľka č. 6, Ďalšie vzdelávanie probačného a mediačného úradníka

Možnosti odpovede	Počet respondentov	
Áno	139	98,58 %
Nie	2	1,42 %
Spolu	141	100 %

Respondenti sa k potrebe ďalšieho vzdelávania probačného a mediačného úradníka vyjadrili jednoznačne áno v počte 139 respondentov, čo znamená, že si želajú, aby mal daný úradník aktuálne vedomosti. Iba 2 respondenti si myslia, že probačný a mediačný úradník by sa vzdelával popri práci už nemusel. Stotožňujeme sa so závermi, ktoré vyplynuli z tejto otázky, nakoľko evidujeme, že spoločnosť sa už identifikovala s nastoleným trendom celoživotného vzdelávania a to v každej pracovnej oblasti.

V závere si dovoľujeme konštatovať, že spoločnosť akceptovala mediáciu a probáciu a považuje ju za udomácnенú inštitúciu, ktorú najmä stredná vrstva obyvateľstva pri riešení konfliktnej situácie v živote by využila. Osobu probačného a mediačného úradníka akceptujú ako bezúhonnú osobnosť, ktorá je hodná dôvery a proaktívna v pracovnej oblasti a v celoživotnom vzdelávaní.

Záver

Konfliktné situácie sú súčasťou ľudskej existencie spoločnosti a ich úplné odstránenie je v praxi nerealizovateľné, teda nemožné. Ide o situáciu, ktorá psychicky zaťažuje človeka, ale je súčasťou života. Dôležité je, ako sme schopní jej čeliť a zvládnuť ju. Mnohí ľudia takúto situáciu zvládajú s ťažkosťami alebo dokonca nie sú schopní takúto situáciu ustáť a následne z toho pramení ešte väčší problém.

Probačný a mediačný úradník pracuje práve s takými ľuďmi, ktorí sú v náročných problémových, konfliktných životných situáciách. Na to, aby zvládol každodenne pracovať v tomto prostredí potrebuje aj on sám byť kvalitne osobnostne ukotvený. Denne prichádzať do kontaktu obvinenými a poškodenými, ktorí sú v konfliktných situáciách, kde dochádza k masívnym stresovým reakciám. Každý človek je limitovaný mobilizáciou svojich síl pre zvládnutie týchto náročných stavov po určitú hranicu a tým myslíme aj osobu probačného a mediačného úradníka, ale aj účastníkov.

Niet teda pochyb, že na osobnosť probačného a mediačného pracovníka sú kladené vysoké nároky pre zvládnutie tejto pracovnej pozície, preto je veľmi dôležité, aby pre ochranu vlastnej osoby pred syndrómom vyhorenia mal supervíziu, ktorá by mu zabezpečovala vyššiu kvalitu života a vyššiu schopnosť pracovnej produktivity.

Zoznam použitej literatúry:

- BRZOBOHATÝ, R.: Kvalifikace mediátora – hodnocení kvality mediace. In : HOLÁ, L. a kol.: *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2013. s. 65 – 86. ISBN 978-80-247-4109-3.
- ČITBAJ, F.: Osobnostné predispozície mediátora. In : KOVÁČ, E. a kol.: *Aktuálne výzvy a perspektívy v mediácii*. Bratislava : AMS, 2014. s. 48 – 54. ISBN 978-80-971616-0-6.
- FÁBRY, A. *Úvod do penológie*. Bratislava: OZ Sociálna práca, 2006. 176 s. ISBN 80-891185-23-1.
- HOLÁ, L.: *Mediace – způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha : Grada Publishing, 2003. 192 s. ISBN 80-247-0467-6.

- HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a v praxi*. Praha : Grada Publishing a. s., 2011. 270 s. ISBN 978-80-247-3134-6.
- HOLÁ, L.: Vysledovat počátky mediace je obtížné. In: *Časopis Sociální práce*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci: 2005, č. 4. s. 37 - 42. ISSN 1213-6204.
- HOLÁ, L., WESTPHALOVÁ, L., KOVÁČOVÁ, A., SPÁČIL, O.: *Rodinná mediace v České republice*. Praha : Leges, 2014. 256 s. ISBN 978-80-7502-015-4.
- HUDECOVÁ, A. a kol. *Profesijné kompetencie sociálnych pracovníkov*. Banská Bystrica: UMB v Banskej Bystrici, 2010. 150 s. ISBN 978-80557-0112-7.
- KARKOŠKOVÁ, S. Slabiny probácie a mediácie v trestných veciach na Slovensku. In KARKOŠKOVÁ, S. - DOLANSKÁ, R. *Súčasnosť a perspektívy mediácie a probácie*. Prešov: GTF PU, 2013. 183 s. ISBN 978-80-555-0740-8.
- LULEI, M. *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF Nitra, 2011. 136 s. ISBN 978-80-8094-945-7.
- OČENÁŠOVÁ, V., Z.: Tělo a neverbalita v mediaci. In: HOLÁ, L. a kol.: *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2013. s. 157 – 169. ISBN 978-80-247-4109-3.
- PALA, G. – POLÁKOVÁ, M.: Mediálne perspektívy mediácie. In: *Mediácia a ďalšie ADR metódy v kontexte postmodernej spoločnosti*. Prešov : GTF PU, 2014. ISBN 978-80-555-1078-1. - s. 213-228.
- MATOUŠEK, O. – KODYMOVÁ, P. – KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 398 s. ISBN 80-7367-002-X.
- ROZEHNALOVÁ, N.: Na křižovatce mezi mediací a rozhodčím řízením. In : HOLÁ, L. a kol.: *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2013. s. 169 – 179. ISBN 978-80-247-4109-3.
- SCHULZ, F.: *Jak spolu komunikujeme? Překonávání nesnází při dorozumívání*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2005. 200 s. ISBN 80-247-0832-9.
- ŠIŠKOVÁ, T.: *Facilitativní mediace*. Praha : Portál, s.r.o., 2012. 208 s. ISBN 978-80-262-0091-8.
- ŠIŠKOVÁ, T.: Mediace umožňuje rychle a kultivované mimosúdnní řešení konfliktů. In : *Časopis Sociální práce*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci: 2005, č. 4. s. 20 – 31. ISSN 1213-6204.
- TAMM, M.: Právně-ekonomické aspekty mediace. In : HOLÁ, L.: *Mediácia a možnosti využití v praxi*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2013. s. 181 – 189. ISBN 978-80-247-4109-3.
- VYBÍRAL, Z.: *Psychologie komunikace*. Praha : Portál, s.r.o., 2005. 320 s. ISBN 80-7178-998-4.

VYBÍRAL, Z.: *Psychologie komunikace*. Praha : Portál, 2009. 320 s.
ISBN 978-80-7367-387-1.

Zákon NR SR č. 550/2003 Z. z. o *probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Dostupné na internete:
<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-550> (04.04.2017).

Zákon NR SR č. 420/2004 Z. z. o *mediácii a doplnení niektorých zákonov v platnom znení*. Dostupné na internete:
<http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/420-2004-z-z.p-8023.pdf>
(04.04.2017).

Kontakt:

ThLic. Mgr. Emília Halagová, PhD.
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Katedra aplikovanej edukológie
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
emilia.halagova@unipo.sk

Profil autora:

ThLic. Mgr. Emília Halagová, PhD. absolvovala Gréckokatolícku teologickú fakultu Prešovskej univerzity v Prešove, v študijnom programe *probačná a mediačná práca*. Táto problematika ju oslovila natoľko, že sa rozhodla v tej oblasti vedecky bádať a pokračovala v doktorandskom štúdiu, kde obhájila dizertačnú prácu pod názvom: *Relevantnosť komunikácie a mediácie pri riešení interpersonálnych konfliktov*. Svoju výskumnú činnosť zameriava na oblasť medzilidskej komunikácie v záťažových životných situáciách, na riešenie konfliktov. Podieľa sa pri organizácii a zúčastňuje sa odborných, vedeckých, domácich aj zahraničných konferencií, ktoré sa zaoberajú problematikou probačnej a mediačnej práce a témami s touto oblasťou spätých. Vo svojej publikačnej činnosti sa zameriava na riešenie problematiky na psychologicko-pedagogickom fundamente. Absolvovala odbornú prípravu mediátora a je držiteľkou osvedčenia akreditovaného vzdelávacieho programu. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Prešovskej univerzite, GTF na Katedre aplikovanej edukológie, kde primárne prednáša v študijnom programe *Probačná a mediačná práca*.

Teoreticko-právne a legislatívne vymedzenie inštitútu probácie a mediácie v trestnom práve SR

Zuzana Čandová

Abstrakt: Cieľom príspevku je priblížiť dva základné pojmy, ktoré upravuje osobitný zákon, Zákon 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch – inštitút probácie a mediácie. I keď oba inštitúty fungujú v podmienkach SR už niekoľko rokov, stále sú pre širokú verejnosť neznámymi či nejasnými pojmami, teda i inštitútmi.

Kľúčové slová: Probácia. Mediácia. Legislatíva. Trestné právo.

Právna úprava inštitútu probácie a mediácie v podmienkach SR

Probáciu a mediáciu v trestnom konaní je možné chápať ako alternatívu, ktorá je determinovaná Trestným zákonom, Trestným poriadkom a návrhom Smerníc k alternatívnemu trestu odňatia slobody, ktorý bol vypracovaný v rámci príprav na 8. kongrese OSN. Význam slova „alternatívny“ nám naznačuje, že ide možnosť voľby, pripustenie výberu a jeho akceptovanie „zákonom stanoveným spôsobom“.¹

Rámcový predpis, ktorý upravuje v podmienkach SR výkon mediácie a probácie v trestnej oblasti je Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon bol prijatý NR SR a nadobudol platnosť 17.12.2003.²

Zákon o probačných a mediačných úradníkoch ustanovuje výkon probácie a mediácie vo veciach, ktoré sa prejednávajú v trestnom konaní. Ministerstvo spravodlivosti SR koncepcne a metodicky riadi a usmerňuje výkon probácie a mediácie. Minister spravodlivosti SR zriaďuje ako svoj poradný orgán Radu pre probáciu a mediáciu, ktorá sa skladá zo sudcov, prokurátorov, probačných a mediačných úradníkov, zástupcov orgánov štátnej správy a odborníkov z teórie a praxe.³

Ministerstvo spravodlivosti SR pripravuje už niekoľko rokov zásadnú rekodifikáciu trestnoprávných kódexov. V máji roku 2000 schválila vláda SR na svojom zasadnutí legislatívny rámec rekodifikácie Trestného

¹ Porov. CEHLÁR, V.: *Mediácia a probácia. Aktuálne poznatky a problémy*. http://www.ja-sr.sk/files/PaM_21.10.pdf. (07.03.2017).

² Porov. Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³ Porov. § 1 ods. 4 Zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

zákona a Trestného poriadku. Filozofickým základom sa stala idea restoratívnej justície, t.j. trest odňatia slobody by sa mal ukladať len v nevyhnutnom prípade, ak nie je možné nájsť iné riešenie trestnej veci. Na realizáciu alternatív sa predpokladalo zriadenie Probačnej a mediačnej služby. Táto služba na Slovensku má byť budovaná ako centralizovaná služba, ktorá zohľadňuje lokálne špecifiká. Zámerom Ministerstva spravodlivosti je posilniť práva poškodených trestnými činmi, pomáhať aktívne pri resocializácii páchatel'a a jeho bezproblémovom návrate do spoločnosti po spáchaní trestného činu. Cieľom je taktiež pôsobiť výchovne voči celej spoločnosti. Probačná a mediačná služba na Slovensku patrí medzi inštitúcie, ktoré budú aktívne pôsobiť v rámci programov prevencie kriminality.⁴

Od účinnosti Zákona č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch bolo prijatých niekoľko noviel zákona a to v znení zákonov:

- č. 300/2005 Z. z. (nepriamo) Trestný zákon (01. 01. 2006 - 31. 12. 2008),
- č. 517/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (01. 01. 2009 - 31. 10. 2009),
- č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov (01. 11. 2009 - 30. 09. 2015),
- č. 174/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (01. 10. 2015 - 31. 12. 2015),
- č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov (01. 01. 2016) – aktuálne znenie.⁵

Vymedzenie pojmu probácia

Pojem probácia je odvodený z latinského slova probare, čo znamená skúšať, overovať, dohliadať.⁶ Inštitút probácie pochádza z anglosaského práva a chápeme ho ako alternatívu k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Jeho podstatou je konštruktívna metóda prevýchovy páchatel'a.⁷

⁴ Porov. MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR.: *Vyhodnotenie pilotného projektu probačnej a mediačnej služby*. <http://www.wold.justice.sk/wfn.aspx?pg=1429&htm=16/1614.htm>. (09.03.2017).

⁵ Porov. Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, *Časové verzie*.

⁶ Porov. TESAŘ, P.: Probační činnosti. In: *Probace a mediac: Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010. s. 71.

⁷ Porov. VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná služba*. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. s. 39.

Probácia je totiž inštitút, ktorý vychádza z restoratívneho poňatia trestnej spravodlivosti (použitie alternatívnych postupov a alternatívnych trestov).⁸

Zákomom o probačných a mediačných úradníkoch bola zavedená legálna definícia pojmu probácia, ktorej význam môžeme chápať ako:

- a) kontrolu, organizovanie a výkon probačných programov u obvinených, obžalovaných alebo odsúdených, ktorých súčasťou sú uložené povinnosti a obmedzenia (ďalej len „obvinený“),
- b) kontrolu uložených trestov alebo obmedzení, ktorých súčasťou je probačný alebo ochranný dohľad,
- c) činnosť súvisiacu so zabezpečením predbežného šetrenia u obvineného,
- d) organizovanie, koordinovanie a výkon trestu povinnej práce a trestu domáceho väzenia,
- e) dohľad nad správaním obvineného, ak sa na dosiahnutie ochrany a posilnenia probácie použijú technické prostriedky,
- f) pomáhanie poškodenému, ak ide o zákaz priblíženia alebo zdržiavania sa v blízkosti obydlija poškodeného,
- g) pomáhanie obvinenému v súvislosti s probáciou, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu sú uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní.⁹

Pojem probačná činnosť zahŕňa pôsobenie probačného a mediačného úradníka v rámci tzv. probačného dohľadu a súdnej pomoci. Probačný dohľad¹⁰ tvorí neoddeliteľnú súčasť probačnej činnosti. Jeho cieľom je pôsobiť na páchatela tak, aby sa už nedopúšťal ďalšej trestnej činnosti, vybudoval si vhodné sociálne zázemie a mohol sa znova spoločensky uplatniť. Probačný dohľad prináša odsúdenému pomoc pri prekonávaní rôznych prekážok, psychickú podporu pri aktívnej snahe nájsť svoje mies-

⁸ Hlavným zmyslom alternatívneho riešenia trestných vecí je primeraná reakcia na spáchaný trestný čin. Ide predovšetkým o vyrovnanie vzájomných vzťahov medzi obvineným, poškodeným a osobami z blízkeho sociálneho prostredia. Pre alternatívne riešenie vecí je charakteristické to, že je to rýchlejšie, hospodárnejšie, sú obmedzené formálne postupy orgánov činných v trestnom konaní, dôraz je kladený na prevenciu kriminality, je obmedzená recidíva trestnej činnosti a dôraz sa dáva najmä na odškodnenie obete (poškodeného), resp. náhradu škody, ktorá bola obeť spôsobená trestným činom. Porov. VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná služba*. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. s. 41-42.

⁹ § 2 ods. 1 písm. a) *Zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.

¹⁰ Probačný dohľad je vykonávaný v týchto činnostiach: podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, podmienené zastavenie trestného stíhania, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, trest zákazu činnosti, ochranný dohľad, nahradenie väzby.

to v spoločnosti a tiež mu pomáha naučiť sa žiť tak, ako to od neho očakáva spoločnosť, teda v súlade s jej normami.¹¹ V rámci súdnej pomoci probačný a mediačný úradník získava potrebné informácie na základe osobného kontaktu s obvineným – o osobe obvinenej a jeho rodinnom a sociálnom zázemí. Súdna pomoc predstavuje jednu z možností „informačného servisu“ pre orgány činné v trestnom konaní a súd. Cieľom je poskytnúť aktuálne informácie týkajúce sa osobných, rodinných, pracovných a finančných pomerov obvinenej a ponúknuť súdu informácie dôležité pre uloženie trestu.¹²

*Probácia predstavuje spôsob dohľadu nad odsúdenými. Môžeme ju považovať za druh trestu, ktorý sa však vykonáva na slobode. Probácia je tiež zhromažďovanie informácií o osobe obvinenej a jeho sociálnej, rodinnej a pracovnej situácii.*¹³

Trestné právo hovorí o probácii ako o inštitucionalizovanom dohľade nad správaním obvinenej, ktorý je spojený s prvkami pomoci a uľahčuje resocializáciu páchateľa. Môžeme teda o probácii hovoriť ako o metóde prevýchovy v kombinácii s využitím ďalších pozitívnych vplyvov na správanie sa páchateľa (obvinenej).¹⁴

Probáciu môžeme označiť ako zvláštny prvok sociálnej práce, ktorý v rámci systému trestnej justície nie sú schopné efektívne vykonávať orgány činné v trestnom konaní, keďže sa musia zaoberať hlavne samotným odhaľovaním trestných činov a taktiež stíhaním trestnej činnosti. Preto bolo potrebné „vytvoriť“ špeciálny orgán, ktorý by sa podieľal na výkone alternatívnych sankcií v podobe probačnej služby. Probácia prispieva k tomu, aby alternatívne spôsoby trestania neboli využívané v nevhodných prípadoch.¹⁵

¹¹Probácia umožňuje najmä mladým a prvopáchateľom to, že nezostanú poznačení jedným trestným činom celý život a ak ide o ľudské zlyhanie, poskytuje páchateľovi možnosť návratu do spoločnosti. V porovnaní s pasívnym trestom odňatia slobody, ktorý môže na odsúdených pôsobiť demotivačne, je probačný dohľad omnoho efektívnejšou alternatívou pri uložení trestu. Má resocializačný a reedukačný význam, k čomu prispieva aj motivačné a nenásilné správanie sa probačného úradníka k odsúdenému. Porov. TITURUSOVÁ, K.: *Probácia ako inštitút trestného práva*. <http://www.najpravo.sk/clanky/probacia-ako-institut-trestneho-prava.html>. (07.03.2017).

¹²Porov. TITURUSOVÁ, K.: *Probácia ako inštitút trestného práva*.

<http://www.najpravo.sk/clanky/probacia-ako-institut-trestneho-prava.html>. (07.03.2017).

¹³KUČERA, R.: Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže. In: *Prohuman, vedecko-odborný recenzovaný internetový časopis*.

<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>. (07.03.2017).

¹⁴Porov. VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná služba*. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. s. 39.

¹⁵Porov. TITURUSOVÁ, K.: *Probácia ako inštitút trestného práva*.

<http://www.najpravo.sk/clanky/probacia-ako-institut-trestneho-prava.html>. (07.03.2017).

Probácia pomáha k tomu, aby trestná vec mohla byť prejednávaná vhodnejším spôsobom trestného konania, aby mohol byť trest uložený a vykonaný bez odňatia slobody a aby mohla byť väzba nahradená vhodným opatrením.¹⁶

„Veľký význam má probačná činnosť v humanizácii so zaobchádzaním s obvineným, odsúdeným, obžalovaným, to znamená, že v menšej miere narušuje jeho sociálne väzby a menej ho psychicky traumatizuje.“¹⁷

Vymedzenie pojmu mediácia

Zákon o probačných a mediačných úradníkoch legislatívne upravuje nielen inštitút probácie, ale i inštitút mediácie. Podľa tohto zákona môžeme mediáciu v trestnej oblasti definovať ako: „*mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným*.“¹⁸ Pričom, mediáciu možno vykonávať len so súhlasom poškodeného a obvineného. Ak ide o obvineného, ktorý je mladistvý, na výkon mediácie je potrebný súhlas jeho zákonného zástupcu.¹⁹

Zmyslom mediácie je efektívne urovnať alebo aspoň zmierniť konfliktný stav, ktorý je spojený s trestným činom a odstrániť alebo napraviť jeho následky. Mediácia sa zakladá na dobrovoľnosti oboch strán, t.j. poškodeného a obvineného.²⁰

Cieľom mediácie je, aby sa páchatel' stotožnil s platnými normami a hodnotami, ktoré si spoločnosť chráni zákonom. Taktiež by sa mal na tomto základe obvinený motivovať a preukázať snahu z vlastnej vôle napríklad obeť odškodniť. K týmto snahám a postojom obvineného prihliadajú aj orgány činné v trestnom konaní. Veľkou prednosťou mediácie v trestných veciach je rôznorodosť praktických foriem jej uplatnenia a

¹⁶ Alternatívnymi trestami k trestu odňatia slobody a využitiu probácie patrí: podmienené prepustenie, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest. K ďalším alternatívam trestu odňatia slobody, ktoré majú menší význam patrí: trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia veci, trest zákazu pobytu, trest zákazu činnosti, trest straty čestných titulov a vyznamenaní, trest straty vojenskej a inej hodnosti a trest vyhostenia. Sú ukladané v menšej miere a úloha probačných a mediačných úradníkov je pri uložení týchto trestov menšia. Porov. TITURUSOVÁ, K.: *Probácia ako inštitút trestného práva*. <http://www.najpravo.sk/clanky/probacia-ako-institut-trestneho-prava.html>. (07.03.2017).

¹⁷ Porov. VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná služba*. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. s. 41.

¹⁸ § 2 ods. 1 písm. b) *Zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.

¹⁹ Porov. § 2 ods. 2 *Zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.

²⁰ Porov. MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR.: *Vyhodnotenie pilotného projektu probačnej a mediačnej služby*. <http://wwwold.justice.sk/wfn.aspx?pg=1429&htm=16/1614.htm>. (09.03.2017).

možnosť individualizácie jednotlivých prípadov. Mediácia predstavuje pre obvineného príležitosť vyhnúť sa štandardnému trestnému stíhaniu a uloženiu trestu. Pre poškodeného, čiže pre obeť je to cesta k rýchlejšiemu dosiahnutiu odškodnenia bez zdlhavého a finančne náročného občiansko-právneho súdneho procesu.²¹

*„Pomocou mediácie dochádza k zmiereniu strán, k vzájomnému pochopeniu, čo má veľký psychologický vplyv na páchatel'a, ale aj na poškodeného. Dochádza k rýchlemu odškodneniu a náhrady spôsobnej škody.“*²²

Mediácia sa nepozerala na trestný čin ako na konflikt medzi spoločnosťou a páchatel'om, ale posúva svoje vnímanie do roviny páchatel' – poškodený. Snaha štátu na potrestaní páchatel'a trestného činu ustupuje od úzadia a je vytvorený priestor pre účastníkov konfliktu. Tí sa snažia pomocou probačného a mediačného úradníka urovnať, resp. zmierniť konflikt, ktorý medzi nimi vznikol v dôsledku spáchaného trestného činu; prípadne sa dohodnúť na odstránení následkov protiprávneho konania. Z tohto pohľadu môžeme mediáciu vnímať ako prechod osôb z pozície objektu konania, do pozície aktívnych subjektov konania.²³

Podstatou trestnej oblasti mediácie sú tzv. malé procesy. Zaoberajú sa totiž menej závažnými trestnými činmi, ktorých je veľké množstvo v každodennej malej kriminalite.

Záver

Oba inštitúty – probácia i mediácia spadajú pod činnosti, ktoré v podmienkach SR v trestnej oblasti vykonávajú probační a mediační úradníci.

Od účinnosti Zákona o probačných a mediačných úradníkoch už uplynulo niekoľko rokov, napriek tomu probácia a mediácie stále nie je na Slovensku veľmi využívaná; tak ako aj civilná mediácia – v porovnaní s inými krajinami. Je potrebné poznamenať, že význam probačnej a mediačnej služby v našej spoločnosti je veľmi dôležitý.

²¹Porov. KUČERA, R.: Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže. In: *Prohuman, vedecko-odborný recenzovaný internetový časopis*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>. (07.03.2017).

²²KUČERA, R.: Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže. In: *Prohuman, vedecko-odborný recenzovaný internetový časopis*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>. (07.03.2017).

²³Porov. VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná služba*. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. s. 63.

Trestná spravodlivosť nie je len reakciou štátu na páchanie trestnej činnosti v podobe uznania viny páchatel'a a uloženia trestu. Trestný čin je čoraz viac chápaný ako ujma spôsobená jedincovi. Restoratívna spravodlivosť sa stala filozofiou novelizácií trestného zákona, zavádzania jednotlivých alternatívnych trestov, prijatia zákona o Probačnej a mediačnej službe.

Zoznam použitej literatúry:

- CEHLÁR, V.: *Mediácia a probácia. Aktuálne poznatky a problémy.* http://www.jasr.sk/files/PaM_21.10.pdf. (07.03.2017).
- KUČERA, R.: Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže. In: *Prohuman, vedecko-odborný recenzovaný internetový časopis.* <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-riesenidelikvencie-deti-a-mladeze>. (07.03.2017).
- MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR.: *Vyhodnotenie pilotného projektu probačnej a mediačnej služby.* <http://www.wold.justice.sk/wfn.aspx?pg=l429&htm=l6/l614.htm>. (09.03.2017).
- TESAŘ, P.: Probační činnosti. In: ŠTERN, P. – OUŘEDNÍČKOVÁ, L. – DOUBRAVOVÁ, D. eds.: *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů.* Praha : Portál, 2010. s. 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
- TITURUSOVÁ, K.: *Probácia ako inštitút trestného práva.* <http://www.najpravo.sk/clanky/probacia-ako-institut-trestneho-prava.html>. (07.03.2017).
- VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná služba.* Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. 115 s. ISBN 978-80-558-0748-5.
- Zákon č. 550/2003 Z. z. z 28. októbra 2003 o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (aktuálne znenie 01.01.2016).*

Kontakt:

*Mgr. Zuzana Čandová
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
zuzana.candova@smai.unipo.sk*

Profil autora:

V súčasnosti pôsobí ako doktorandka na katedre systematickej teológie GTF PU pod vedením doc. JCDr. Františka Čitbaja, PhD. Pred piatimi rokmi začala svoje bakalárske štúdium na Vysokej škole medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove, v odbore Sociálne služby a poradenstvo a v magisterskom štúdiu pokračovala na GTF PU, v odbore Probačná a mediačná práca, ktoré úspešne ukončila v roku 2015.

Úloha a význam práce probačného a mediačného úradníka pre societu

Nikol Volková

Abstrakt: Tento príspevok sa zameriava na inštitút probácie a mediácie, ktorý je nositeľom prvkov restoratívnosti vytvárajúci jednoznačný predpoklad posilnenia dôvery obetí kriminality v justičnom systéme Slovenskej republiky. Protispoločenské činnosti (kriminalita, delikvencia, negatívne spoločenské javy) v spoločnosti ohrozujú a porušujú spoločenské a štátne zariadenie štátu, vlastníctvo, práva a oprávnené záujmy občanov. Preto základné spoločenské vzťahy, hodnoty, najdôležitejšie pravidlá ľudského spolunažívania nie sú ponechané normám morálky, ale sa chránia prostriedkami moci štátu, hrozbou a ukladaním trestných sankcií. Zámerom je ponúknuť pohľad na možnosť alternatívnych trestov. Akcent kladieme na úlohu a význam práce probačného a mediačného úradníka pre spoločnosť.

Kľúčové slová: Človek. Spoločnosť. Mediácia. Probácia. Probačný a mediačný úradník.

Úvod

Chápanie trestnej spravodlivosti sa v posledných desaťročiach zmenilo a jej obsah dostáva nový rozmer. Trestná spravodlivosť už nie je iba reakciou štátu ako zvrchovanej moci na páchanie trestnej činnosti v podobe uznania viny páchatel'a a uloženia príslušného trestu. Trestný čin definovaný ako ujma spôsobená štátu je čoraz viac chápaná ako ujma spôsobená jedincovi. Spáchaním trestného činu dochádza k porušeniu práva, ale obnovujúca justícia poukazuje predovšetkým na narušenie sociálnych vzťahov v spoločnosti. K naplneniu restoratívnej spravodlivosti dochádza za účasti páchatel'a, poškodeného a spoločnosti, a to aspoň pokúsením sa o obnovu narušených vzťahov.¹ Restoratívna spravodlivosť sa tak stala filozofiou jednotlivých novelizácií trestného zákona, zavádzania jednotlivých alternatívnych trestov, prijatia zákona o Probačnej a mediačnej službe a nakoniec i samotnej rekodifikácie trestného práva. Probáciu možno chápať ako určitý druh alternatívnej sankcie, alebo ju možno vnímať aj ako jeden veľký komplex opatrení, pomoci a služieb zaist'ovaných a organizovaných inštitucionalizovanou Probačnou a mediačnou službou.

Probácia a mediácia je v súčasnej dobe veľmi aktuálna nielen v zahraničí ale aj u nás. Aj napriek tomu, že v súčasnosti ešte na Sloven-

¹Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 5.

sku nie je probácia a mediácia veľmi využívaná, v budúcnosti pôjde o veľmi významný inštitút.²

Restoratívna koncepcia trestania

Meniace sa systémy trestných politík vyspelých štátov poukazujú na efektívnosť prechodu od represívnych sankcií k restoratívnej justícii, ktorá využíva alternatívy preventívneho charakteru. Dôvodom sú nielen ekonomické aspekty týkajúce sa finančných prostriedkov využívaných na väzenské systémy, ale i negatívne vplyvy výkonu trestu na osobnosť páchatel'a. Všeobecne sú trendy týkajúce sa zásad obmedzovania represívnych nástrojov trestného práva charakterizované ako tri „D“: **Dekriminalizácia** je obmedzovanie množstva skutkov, ktoré trestná legislatíva definuje ako trestný čin (skutky menej závažnej povahy). **Diverzia** je odklon od trestného stíhania a jeho nahradenie iným nástrojom trestného práva (t.j. uplatňovanie trestného stíhania len v prípadoch, keď už nie je možnosť využiť iné prostriedky). **Depenalizácia** je obmedzovanie ukladania trestov (predovšetkým trestu odňatia slobody).³

V súčasnosti dochádza k výraznému rozvoju restoratívnej justície (z anglického *restore* – obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu) a aj k častejšiemu ukladaniu alternatívnych trestov tzv. *community sanctions* ako trestov alternujúcich trest odňatia slobody. Tento stav je spätý aj s tzv. krízou trestu odňatia slobody, ktorá spočíva v nízkej preventívnej a resocializačnej efektívnosti trestu odňatia slobody, ako tradičného retributívneho prístupu trestania páchatel'ov trestných činov. Restoratívna justícia predstavuje maximálnu možnú mieru uzdravenia a obnovu trestným činom narušených vzťahov, a preto účastníkom umožňuje aj prostredníctvom alternatívnych trestov spoločne identifikovať spôsobené ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky.

Význam a cieľ alternatívnych trestov je ponechať odsúdeného na slobode a uložiť mu taký druh trestu, ktorý bude pôsobiť preventívne proti páchaniu ďalšej trestnej činnosti, ochráni spoločnosť a v neposlednom rade uspokojí záujmy obetí trestného činu. Takéto tresty by mali upevniť v páchatel'ovi návyky a postoje potrebné k vedeniu riadneho života.

Pozitívom alternatívneho trestania je aj nižšie finančné zaťaženie súvisiace so samotným výkonom trestu. Počet väzňov vo výkone trestu odňatia slobody vzrastá. Podľa Ministerstva spravodlivosti SR priame náklady štátu na jedného väzňa sú ročne vyše 13 500.- EUR. Skúsenosti navyše deklarujú, že po výkone samotného trestu odňatia slobody sa odsú-

²Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediálna práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 6.

³Porov.: LULEI, M.: *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF, 2011. s. 33.

dený len ťažko zaraďuje do normálneho života. Odsúdený po výkone trestu odňatia slobody má problém nájsť si prácu, čo vyvoláva opäť len ďalšie výdavky štátu na jeho sociálnu podporu a zvyšuje tak riziko, že bude páchať ďalšiu trestnú činnosť ako recidivista a práve tomu by mali zabrániť alternatívne tresty.⁴

V slovenskom trestnom práve môžeme v rovine alternatívnych opatrení hovoriť o alternatívnych opatreniach hmotnoprávných a procesnoprávných. V trestnom práve procesnom ide o tzv. odklony v trestnom konaní. Za hmotnoprávne alternatívne opatrenia môžeme označiť alternatívy k potrestaniu a alternatívne tresty, pričom za alternatívy k potrestaniu považujeme podľa Trestného zákona („TZ“) upustenie od potrestania (§ 40 TZ), podmienené upustenie od potrestania (§ 101 TZ).

Zo všetkých trestov uvedených v slovenskom Trestnom zákone sú alternatívne tresty domáceho väzenia (§ 53 TZ), trest povinnej práce (§ 54 – § 55 TZ), peňažný trest (§ 56 – § 57 TZ), podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 49 – § 50 TZ), podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom (§ 51 – § 52 TZ). Zákon o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov schválený NR SR 4. decembra 2013 obsahuje v čl. II. znenie nového alternatívneho trestu, ktorým je trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Účel trestu spočíva v tom, že sa odsúdenému počas doby výkonu tohto trestu zakazuje účasť na verejných podujatiach (napr. športových, kultúrnych) v rozsahu určenom v rozhodnutí súdu.⁵

Mediačná služba v podmienkach Slovenskej republiky

Legislatívne zakotvenie mediácie v podmienkach Slovenskej republiky je zákonom č.420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov, ktorý mediáciu cituje podľa § 2 ods. 1): „*Mediácia je mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediácii pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného vzťahu alebo iného právneho vzťahu.*“ V zmysle § 1 ods. 2 sa tento zákon vzťahuje na spory, ktoré vznikajú z občianskoprávných vzťahov, rodinnoprávných vzťahov, obchodných záväzkových vzťahov a pracovnoprávných vzťahov. Tento zákon sa vzťahuje aj na *cezhraničné spory*, ktoré vznikajú z obdobných právnych vzťahov okrem tých práv a povinností, s ktorými strany nemôžu podľa právneho poriadku, ktorým sa tento právny vzťah podľa osobitných

⁴System a význam alternatívnych trestov na Slovensku.

<https://www.pravnenoviny.sk/spravy/system-a-vyznam-alternativnych-trestov-na-slovensku>. (30.03.2017).

⁵Zákon č. 300/2005 Z. z. *Trestný zákon* v znení neskorších zmien a doplnkov.

predpisov spravuje, nakladať.⁶ Prijatím tohto zákona sa Slovensko zaradilo medzi európske krajiny, ktoré pochopili nevyhnutnosť legislatívneho ukotvenia tejto jedinečnej a perspektívnej metódy alternatívneho riešenia sporov. Mediácia je organickou súčasťou politiky zlepšovania prístupu občana k spravodlivosti, ktorá je pre všetkých občanov základným právom podľa čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd. Mediácia pomáha redukovať prekážky v komunikácii medzi účastníkmi sporu. Vytvára príležitosť na hľadanie a preskúmanie alternatív riešenia. Dotýka sa potrieb všetkých zúčastnených v spore. Poskytuje model pre riešenie konfliktov v budúcnosti.⁷

V slovenskom právnom poriadku sa s inštitútom mediácie po prvýkrát stretávame v zákone č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch, konkrétne v § 2 ods. 1 písm. b, kde je vymedzená legálna definícia mediácie pre veci, ktoré sa prejednávajú v trestnom konaní a znie nasledovne: „*Mediácia je mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným*“.⁸ Môžeme hovoriť o neformálnom procese urovnania konfliktu spojeného aj s trestným činom a sprostredkovanie alternatívneho riešenia aj trestných vecí usmerňovaných treťou osobou čiže „*mediátorom*“. Mediácia je dobrovoľný, mimosúdny spôsob prejednávania sporu, ktorý dopĺňa zavedené formy riešenia sporu, t.j. súdne konanie a otvára cestu pre viac pružné riešenie, než sú tie, ktoré obsahuje tradičný systém. Vo všeobecnosti je možné povedať, že mediácia je považovaná za jednu z významných metód spojenú s filozofiou restoratívnej justície, dokonca je niekedy vnímaná ako jeden zo základných nástrojov praktického uplatňovania tohto princípu. Zmyslom mediácie je efektívne urovanie alebo aspoň zmierenie konfliktného stavu s trestným činom a odstránenie alebo náprava jeho následkov. Mediáciu nie je možné zamieňať s procesným prejednávaním a rozhodnutím trestnej veci mimo štandardného konania. V rámci mediácie nie je možné riešiť otázku viny, resp. nevinu obvineného alebo skutkové pochybnosti týkajúce sa stíhaného trestného činu.⁹

V slovenskej republike je restoratívna justícia len v začiatkoch, inštitúty ako zmier v trestnom konaní alebo zavedenie probačných a mediačných úradníkov sú neklamným dôkazom o jej začiatkoch u nás. Najrozší-

⁶ Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov, Čl. I.§1 ods. 2/, §2 ods. 1/.

⁷ Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 58.

⁸ VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 58 – 59.

⁹ Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 59.

renejším postupom aplikovaným v rámci restoratívnej justície je mediačný postup, ktorý umožňuje sprostredkovanie styku páchateľa s obeťou, pri ktorom sa hľadajú spôsoby riešenia situácie spôsobené trestným činom. Mediácia medzi páchateľom a jeho obeťou je označovaná za najvhodnejší postup, ktorý poskytuje poškodenému možnosť stretnúť sa s vinníkom, ktorý mu škodu spôsobil. Stretnutia sa uskutočňujú v bezpečnom prostredí, stretnutia sú odborne vedené vyškoleným mediátorom, zastrešovaným a evidovaným Ministerstvom spravodlivosti SR. Restoratívna spravodlivosť vykazuje črty, ktoré sú pre trestnoprávnu prax základným návodom pre interpretáciu a aplikáciu trestnoprávných noriem. Možno hovoriť o základných „princípoch trestného práva“, vyplývajúcich z ústavných princípov demokratického štátu a z noriem trestného práva: *princíp zákonnosti, humanizmu, rovnosti, primeranosti*. Mediačný proces výrazne prináša humanizujúce prvky pre justičný systém.¹⁰

Restoratívna justícia a probácia

Dôležitou súčasťou restoratívnej justície je i inštitút „*probácie*“, ktorý reprezentuje racionalitu a humánnosť vo vzťahu k páchateľom trestnej činnosti, obetiam, komunitám a spoločnosti ako takej. Racionalitu implementácie restoratívnej justície v trestno-právnych systémoch prezentujú predovšetkým aspekty, ako snaha spoločnosti o kontrolu kriminality v najširšej možnej miere a na profesionálnej báze. Rast väzenskej populácie a negatívne vplyvy väzenského prostredia na osobnosť páchateľa (prizonizácia, ideologizácia, inštitucionalizácia). Ekonomické ukazovatele spojené s výškou nákladov štátu na represívnu trestnú politiku. Postavenie obetí v trestnom konaní, ktoré sa v mnohých prípadoch stávajú obeťami nielen trestného činu, ale zároveň i trestného konania (sekundárna a terciárna viktimácia). Aktívna participácia páchateľa a jeho užšieho a širšieho sociálneho prostredia na resocializačnom procese. Prijatie zodpovednosti páchateľa za spáchaný trestný čin a jeho recipročné aktivity smerom k spoločnosti. Eliminácia preťažnosti súdov. Náhrada nástrojov represívnej trestnej politiky alternatívnymi sankciami a opatreniami preventívneho charakteru (nie však laxný alebo benevolentný prístup k páchateľom trestných činov).¹¹

V užšom slova zmysle sa probáciou rozumie alternatívna trestná sankcia, ktorej atribútmi sú: okolnosť, že páchateľ podrobený dohľadu zostáva na slobode; súd uzná páchateľa vinným, odloží výrok o treste a stanoví na určitú dobu podmienky správania páchateľa, ktorých nedodr-

¹⁰VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 29.

¹¹Porov.: LULEI, M.: *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF, 2011. s. 34.

žanie môže viesť k vydaniu odsudzujúceho rozsudku s výrokom o treste; dohľad nad dodržiavaním stanovených podmienok vykonáva profesionálny pracovník, ktorý je v úzkom kontakte s orgánmi trestného súdnictva i s páchatelom, a ktorý motivuje páchatela k vedeniu riadneho života a dohliada na plnenie povinností a obmedzení uložených páchatelovi súdom.¹²

Modifikácia probačnej a mediačnej služby v podmienkach SR

Trest odňatia slobody by sa mal ukladať len v nevyhnutnom prípade, ak nie je možné nájsť iné riešenie trestnej veci. Na realizáciu alternatív sa zriadila Probačná a mediačná služba. Na zavedení inštitútu probácie a mediácie pracovalo Ministerstvo spravodlivosti SR tri roky.¹³ Probačná a mediačná služba na Slovensku bola budovaná ako centralizovaná služba zohľadňujúca lokálne špecifiká. Hlavným zámerom Ministerstva spravodlivosti SR pri zriadení tejto služby bolo docieľiť posilnenie práv poškodených trestnými činmi; aktívna pomoc pri resocializácii páchatela; jeho bezproblémový návrat do spoločnosti po spáchaní trestného činu, pri súčasnom výchovnom pôsobení voči celej spoločnosti.¹⁴

Probačnú a mediačnú službu plánovalo ministerstvo zaradiť medzi inštitúcie, ktoré budú aktívne pôsobiť v rámci programov prevencie kriminality. Ministerstvo spravodlivosti v rámci podpory činnosti probačnej a mediačnej služby pripravilo novelu Trestného poriadku, ktorá zaviedla inštitút zmieru. Pri splnení zákonom predkladaných podmienok môže so súhlasom obvineného a poškodeného súd a v prípadnom konaní prokurátora rozhodnúť o schválení zmieru a zastaviť trestné stíhanie. Tento počin zo strany prokurátora vo vzťahu k obvinenému môže nastať iba za týchto podmienok: ak obvinený nahradí škodu, ak bola činom spôsobená; alebo ak urobil iné opatrenie na náhradu škody; alebo inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom.

Hlavným cieľom probačnej a mediačnej služby je prispieť k naplňovaniu trestnej spravodlivosti predovšetkým vytváraním podmienok pre uplatnenie alternatívnych postupov v trestnom konaní, zaistenie účinného výkonu alternatívnych trestov a nájdenie účinnej reakcie na spáchaný trestný čin. Za týmto účelom sa vykonáva probačná a mediačná činnosť, ktorá sa podieľa na riešení sporov medzi obvineným a poškodeným

¹²Porov.: KUČERA, R.: *Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>. (31.03.2017).

¹³VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 30 – 31.

¹⁴VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 28.

a svojimi činnosťami usiluje o urovnávanie konfliktných stavov, obnovenie rešpektu k právnym normám v súvislosti s trestným riadením.¹⁵

Základnou tézou idey restoratívnej justície podľa probačnej a mediačnej služby je, že trestný čin by nemal byť vnímaný len ako individuálny problém páchatela, ale ako výrazná udalosť, ktorá zasahuje do života obete, páchatela, komunity, kde sa trestný čin uskutočnil, a zároveň celej spoločnosti.¹⁶ Činnosť probácie a mediácie smeruje k naplneniu troch základných cieľov: **Integrácia obvineného** – probačná a mediačná činnosť smeruje k začleneniu obvineného do spoločenského života bez ďalšieho porušovania zákonov. Integrácia je proces, ktorý usiluje o obnovenie rešpektu obvineného k právnemu stavu spoločnosti, o jeho uplatnenie a sebarealizáciu. **Participácia poškodeného** – probačná a mediačná činnosť sa snaží o zapojenie poškodeného do „procesu“ odškodnenia a obnovenia jeho pocitu bezpečia, integrity a dôvery v právny systém. **Ochrana spoločnosti** – probačná a mediačná činnosť prispieva k ochrane spoločnosti riešením konfliktných a rizikových stavov spojených s trestným konaním a zaistením uložených alternatívnych trestov a opatrení.¹⁷

Etické aspekty probačnej a mediačnej služby v trestno-právnom ponímaní

Vo všeobecnosti by sme mohli povedať, že profesionálna zodpovednosť probačného a mediačného úradníka, ale aj predovšetkým ich integrácie do každodenného konania probačného a mediačného úradníka, sú zakotvené v etickom kódexe. Etický kódex v práci probačných a mediačných úradníkov je nevyhnutnosťou, ktorá zabezpečuje ako ochranu klienta a spoločnosti, tak i statusu tohto povolenia. V širšom kontexte zároveň presadzuje atribúty profesionálneho prístupu voči klientovi a etickú zodpovednosť ako k samotnému klientovi, tak i ku kolegom, zamestnávateľovi a spoločnosti. Každodenné situácie stavajú probačných a mediačných úradníkov pred rozhodovanie, ktoré sa viac či menej priamym spôsobom dotýka človeka, a preto v sebe nesie etický rozmer. K snahe probačných a mediačných úradníkov o etickú prax im môžu pomôcť návody etického rozhodovania, zvlášť v situáciách, v ktorých nie je jasné, ktorá alternatíva

¹⁵ Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 32 – 33.

¹⁶ Porov.: LULEI, M.: *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF, 2011. s. 35.

¹⁷ VETEŠKA, J.: *Mediace a probace v kontextusociálníndragogiky*. Praha : WoltersKluwer, a. s., 2015. s. 160.

konania je tá „správna“. Takýmito vodidlami etickej praxe môžu byť etické teórie, modely etického rozhodovania, či práve etický kódex.¹⁸

Etický kódex probačného a mediačného úradníka

Etický kódex stanovuje súhrn všeobecne uznávaných a všeobecne uplatňovaných morálnych pravidiel a hodnôt spoločenského styku a zásady správania sa probačného a mediačného úradníka pri vykonávaní štátnej služby. Obsahom kódexu sú základné pravidlá správania sa, ktoré je povinný dodržiavať z hľadiska etiky spoločenského styku s občanmi, právnickými osobami, s nadriadenými a inými zamestnancami. Pri výkone služby je povinný zachovávať vernosť Slovenskej republike, dodržiavať Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, ostatné všeobecne záväzné predpisy a služobné predpisy. Plní úlohy vyplývajúce z jeho služobného postavenia osobne, zodpovedne, včas a riadne. Ďalej je povinný zdržať sa pri výkone týchto povinností, ale aj mimo priameho výkonu služobných povinností, akéhokoľvek správania, ktoré by mohlo narušiť vážnosť tejto služby. Pri plnení služobných povinností koná profesionálne, rozhoduje na základe riadne zisteného skutkového stavu veci, pričom dbá na rovnosť účastníkov a správa sa tak, aby nenarúšal dôveru verejnosti v nestrannosť a objektivitu svojho rozhodovania, svoju prácu vykonáva na vysokej odbornej úrovni, ktorú si prehľbuje priebežným vzdelávaním. Koná čestne, korektne a v súlade so zásadami slušného správania v styku s verejnosťou, ako aj s ostatnými zamestnancami služobného úradu a so zamestnancami iných úradov. Je povinný zdržať sa konania, ktoré by mohlo viesť ku konfliktu verejného záujmu medzi účastníkmi sporu a záujmami štátneho zamestnanca, jemu blízkych osôb alebo iných fyzických osôb a právnických osôb, na akýkoľvek skutočný alebo možný konflikt záujmov je povinný bezodkladne upozorniť svojho nadriadeného. Nezúčastňuje sa žiadnej činnosti, ktorá by bola v rozpore s riadnym plnením jeho služobných povinností. Koná politicky neutrálnym spôsobom a podporuje výkon kompetencií služobného úradu. Vyhýba sa činnostiam, ktoré by poškodzovali dôveru verejnosti pri výkone jeho práce a v jeho schopnosti plniť úlohy nestranne. Nevyžaduje ani neprijíma žiadne dary, ani iné výhody, ktoré by mohli mať vplyv na jeho rozhodovanie a profesionálny prístup vo veci, alebo ktoré by bolo možné považovať za odmenu za prácu, ktorá je jeho povinnosťou. Nezadržiava informácie, ktoré majú byť riadne zverejnené a neposkytuje informácie, o ktorých vie, že sú nesprávne alebo zavádzajúce a zachováva mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel pri výkone svojho povolania. Po-

¹⁸Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 102.

vinnosťou probačného a mediačného úradníka je súčinnosť so štátnymi orgánmi a s ďalšími inštitúciami¹⁹

Postavenie, činnosť a úlohy probačných a mediačných úradníkov

Probačnú a mediačnú činnosť vo veciach, ktoré sa prejednávajú v trestnom konaní v SR, poskytujú probační a mediační úradníci, ktorých postavenie, činnosti a úlohy vymedzuje zákon č. 550/2003 o probačných a mediačných úradníkoch. Probačný a mediačný úradník vykonáva činnosť v štátnozamestnaneckom pomere na okresnom súde v obvode príslušného krajského súdu alebo na krajskom súde; jeho služobným úradom (§ 9 zákona č. 400/2009 Z.z.) je krajský súd – Čl. I, § 1 ods. 3/. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky koncepcne a metodicky riadi a usmerňuje výkon probácie a mediácie. Minister spravodlivosti Slovenskej republiky zriadi ako svoj poradný orgán Radu pre probáciu a mediáciu zloženú zo sudcov, z prokurátorov, probačných a mediačných úradníkov, zo zástupcov orgánov štátnej správy a z odborníkov z teórie a praxe; podrobnosti o zložení a zásady jej činnosti upraví štatút, ktorý vydá minister spravodlivosti Slovenskej republiky – Čl. I, § 1 ods. 4/. Výkon probácie a mediácie a výkon kontroly výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami v obvode krajského súdu metodicky riadi a usmerňuje probačný a mediačný úradník vo funkcii vedúceho štátneho zamestnanca (§ 11 zákona č. 400/2009 Z.z.) ustanovenie ods. 4), tým nie je dotknuté – Čl. I, § 1 ods. 5/.²⁰

Probačný a mediačný úradník napomáha tomu, aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorom z osobitných spôsobov trestného konania (§ 330 až 362 Trestného poriadku), alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením. Medzi hlavné činnosti probačného a mediačného úradníka patrí obstarávanie podkladov týkajúcich sa osoby obvineného a jeho sociálneho, rodinného a pracovného prostredia. Taktiež vytváranie podmienok pre rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmieru. Uskutočňovanie úkonov na účely uzavretia dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody a taktiež o odstránenie ujmy, ktorá vznikla trestným činom. Vykonávanie dohľadu nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby a kontroly výkonu trestov nespojených s odňatím

¹⁹Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 104 – 105.

²⁰Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, Čl. I, § 1, ods. 3, 4, 5/.

slobody. Uskutočňovanie ďalších úkonov v trestnom konaní, spojených s výkonom probácie a mediácie.²¹

Probačný a mediačný úradník je pri výkone svojej činnosti oprávnený získavať informácie a poznatky o osobe obvineného a stanoviská poškodeného, ktoré sú dôležité pre rozhodnutie súdu alebo prokurátora. Policajný orgán, vyšetrovateľ a prokurátor informujú probačného a mediačného úradníka o prípadoch, ktoré sú vhodné na vykonanie mediácie a najmä v konaní proti mladistvým postupujú tak, aby mediácia mohla byť využitá od vznesenia obvinenia. Probačný dohľad je iný pri mladistvých a iný pri dospelých osobách. Poslaním probačných a mediačných úradníkov je, predovšetkým s ohľadom na osobu obvineného, povahu trestného činu, okolnosti jeho spáchania a ďalšie rozhodné skutočnosti, vyvíjať také aktivity, ktoré smerujú k urovnávaniu narušených spoločenských a právnych vzťahov, k sprostredkovaniu alternatívneho riešenia vhodných trestných vecí, k minimalizácii dôsledkov stíhanej trestnej činnosti a k riešeniu aktuálnej životnej situácie jednotlivých osôb, ktoré sú touto trestnou činnosťou dotknuté.²²

Všeobecne činnosť probačného a mediačného úradníka je možné všeobecne rozdeliť na *Mediačnú činnosť*, ktorá predstavuje sprostredkovanie alternatívneho riešenia sporu, pripravuje podmienky pre zmier, podmienené zastavenie trestného stíhania, či inú formu riešeného prípadu. *Činnosť v podobe súdnej pomoci*, ktorá zabezpečuje získanie a objektivizovanie relevantných informácií o okolnostiach prípadu a o stranách – v trestných veciach špeciálne o osobe obvineného a jeho sociálnom prostredí.²³ Povinnosť probácie, resp. probačného dohľadu nad obvineným stanoví súd. Na rozdiel od mediácie je probácia povinná a jej úlohou je kontrolovať súdom uložené povinnosti a súčasne motivovať a viesť klienta k riadnemu spôsobu života. Poslaním probačnej činnosti je aj kvalifikované zaisťovanie výkonu alternatívnych trestov.²⁴ Primárnym cieľom probačného dohľadu je pôsobiť na páchatel'a tak, aby sa už nedopúšťal ďalšej trestnej činnosti, aby si vybudoval vhodné sociálne zázemie, aby sa mohol znova spoločensky uplatniť. V rámci probačného dohľadu

²¹Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, Čl. I. § 3, ods.1/.

²²Porov.: KUČERA, R.: *Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>. (31.03.2017).

²³Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 61.

²⁴Porov.: KUČERA, R.: *Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>. (31.03.2017).

probačný úradník kladie dôraz na nadviazanie vzťahu s osobou, ktorej bol dohľad nariadený a dohodnú sa na vzájomnej spolupráci. Probačný dohľad poskytuje odsúdenému pomoc vo forme prekonávania najrozmanitejších prekážok – psychickú podporu pri aktívnej snahe odsúdenému nájsť svoje miesto v spoločnosti. Následne mu pomáha naučiť ho žiť tak, ako to od neho očakáva spoločnosť, v súlade s jej normami. Probačný úradník poskytuje obvinenému aj odbornú pomoc. Sleduje a kontroluje jeho správanie a spolupracuje s rodinným a sociálnym prostredím, v ktorom obvinený žije a pracuje s cieľom, aby v budúcnosti viedol riadny život.²⁵ **Zmyslom probačnej činnosti** je motivácia obvineného aktívne sa podieľať na riešení následkov a príčin spáchanej trestnej činnosti, pomoc k zmene postojov a vedeniu riadneho života. Veľký význam má probačná činnosť v humanizácii so zaobchádzaním s obvineným, odsúdeným, obžalovaným. To znamená, že v menšej miere narúša jeho sociálne väzby a menej ho psychicky traumatizuje. Súčasťou býva i probačný program. Rozumie sa ním výchovné opatrenie, ktoré formou výchovy, sociálnej práce a psychoterapie pomáha mladistvému odstrániť príčiny vzniku konfliktu. Úlohou probačného programu je ponúknuť mladistvému výhodnejšiu alternatívu trestu, ktorá môže na rozdiel od trestu odňatia slobody pozitívne pôsobiť na osobu mladistvého a zmeniť negatívne vzory správania a viesť ho k riadnemu spôsobu života.²⁶

Základnými princípmi vypracovania probačného programu má byť, že slúži k individuálnej špecifikácii obsahu dohľadu a jeho konkrétnej podoby. Je vytváraný probačným úradníkom prípadne asistentom v spolupráci s klientom na začiatku skúšobnej doby a podľa potreby je priebežne aktualizovaný. Plnenie probačného programu je neoddeliteľnou súčasťou realizácie dohľadu. Vytváranie probačného programu je predovšetkým práca s človekom a nielen s formulárom. Pravidlá dohľadu sú jasne a zrozumiteľne definované, pričom klient je probačným pracovníkom (prípadne asistentom) poučený o zmysle a účele uloženého dohľadu a taktiež o jeho právach a povinnostiach, ktoré mu z dohľadu vyplývajú. Úlohou probačného pracovníka v rámci výkonu dohľadu je pravidelné vyhodnocovanie dohľadu v spolupráci s klientom. Medzi ďalšie činnosti probačného a mediačného úradníka môžeme zaradiť aj poskytovanie informačných služieb. Jedná sa hlavne o poskytovanie informácií obetiam ale i páchatelom trestnej činnosti o priebehu konania, o spôsoboch rieše-

²⁵Porov.: VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 45.

²⁶VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. s. 40.

nia trestnej činnosti, o spôsoboch odškodnenia, o možnostiach mediácie, o samotnom priebehu mediačného konania a podobne.

Probačný a mediačný úradník poskytujúci služby v oblasti trestného práva je v špecifickej pozícii – právne kódexy, ktorými sa riadia jeho kolegovia v právnických profesiách, sú exaktné, rigorózne a záväzné aj pre neho. Naproti tomu primerane vzdelaný probačný a mediačný úradník má možnosť voľby prístupu v práci s klientom predovšetkým v oblasti psychologickej a sociologickej. Z toho vyplýva, že profesionálna kompetentnosť je v tomto prípade limitovaná kategóriami: právnou úpravou pomoci, sociálnou pomocou obetiam trestného činu a sociálnou kontrolou páchatel'a trestného činu.²⁷

Predpoklady na výkon funkcie probačného a mediačného úradníka: Za probačného a mediačného úradníka môže byť vymenovaný občan SR, ktorý spĺňa predpoklady podľa osobitného predpisu, (§ 14 zákona č. 312/2001 Z.z.) a získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa absolvovaním magisterského právnického, učiteľského, teologického alebo iného spoločenskovedného študijného programu, alebo má uznaný doklad o takom vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou. Probačný a mediačný úradník je povinný zúčastňovať sa na odbornej príprave. Spôsob a formy odbornej prípravy a kvalifikačnej skúšky ustanoví osobitný predpis (549/2003 Z.z.)²⁸

Záver

Naším stručným exkurzom bolo priblížiť inštitút probácie a mediácie, následne Probačnú a mediačnú službu, ktorá je organizačnou zložkou štátu, zaisťuje výkon dohľadu nad obvineným alebo odsúdeným. Zámerom bolo poukázať na úlohy a činnosť mediačných a probačných úradníkov, ktorá zahŕňa sprostredkovanie kontaktov na organizácie, ktoré im môžu pomôcť (pri hľadaní bývania, zamestnania, záujmových činnosti). Zmyslom práce mediačných úradníkov je dosiahnuť zmier medzi páchatel'om a obeťou. Zmyslom probačných úradníkov je pomoc klientom so znovu začlenením sa do spoločnosti. Probácia motivuje klienta k riešeniu problémov súvisiacich s trestnou činnosťou napr. náhrada škody alebo urovanie konfliktu s poškodenými. V priebehu skúšobnej doby kontroluje vedenie riadneho života klientov, plnenie uložených primeraných povinností a obmedzení a poskytuje im potrebnú pomoc pri riešení otázok,

²⁷Porov.: KUČERA, R.: *Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže*. <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>. (31.03.2017).

²⁸Zákon č. 550/2003 Z. z. *o probačných a mediačných úradníkoch* a o zmene a doplnení niektorých zákonov, Čl. I. § 5, ods. 3, 4, 5/.

na ktoré sami svojimi silami nestačia. Pôsobnosť Probačnej a mediačnej služby historicky nadväzuje na činnosť sociálnych kurátorov.²⁹

Zoznam použitej literatúry:

- BALÁŽ, P. *Trestné právo hmotné: všeobecná a osobitná časť*. Bratislava : Veda, 2005. 441 s. ISBN 20-224-0876-X.
- ČIČ, M. a kolektív: *Špeciálna prevencia delikvencie a kriminality v socialistickej spoločnosti*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1985. 145 s. 85 - 411 - 85.
- HOLÁ, L. – MALACKA, M.: *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha : Leges, s. r. o., 2014. 416 s. ISBN 978-80-7502-047-5.
- HRONCOVÁ, J. a kol.: *Sociálna patológia a jej prevencia*. Banská Bystrica : PF UMB, 2004, 219 s. ISBN 80-8055-995-3.
- HRONCOVÁ, J. – KRAUS, B. a kol.: *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica : UMB, 2006. 251 s. ISBN 80-8083-223-4.
- IVOR, J. a kolektív : *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura edition, 2006. 993 s. ISBN 80-8078-101-X.
- Kolektív autorov: *Manuál. Probácia a mediácia v podmienkach SR*. Bratislava : MS SR. 2005.
- LULEI, M.: *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF, 2011. 136 s. ISBN 978-80-8094-945-7.
- PLAMÍNEK, J.: *Mediace. Najúčinnějšílék na konflikty*. Praha : Grada, 2013. 168 s. ISBN 978-80-247-5031-6.
- TURAYOVÁ, Y. – ČIČ, M.: *Spoločnosť proti zločinu*. Bratislava : Veda, 2009. 232 s. ISBN 978-80-224-1021-2.
- ŠTERN, P. – OUŘEDNÍČKOVÁ, L. – DOUBRAVOVÁ, D.: *Probace a mediace*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.
- VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 1999. 448 s. ISBN 80-7178-214-9.
- VANKOVÁ, K.: *Probačná a mediačná práca*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. 115 s. ISBN 978-80-558-0748-5.
- VETEŠKA, J.: *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha : WoltersKluwer, a. s., 2015. 252 s. ISBN 978-80-7478-898-7.
- VYMĚTAL, Š.: *Krizová komunikace a komunikace rizika*. Praha : Grapa Publishing, a. s., 2011. 176 s. ISBN 978-80-247-2510-9.
- Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších zmien a doplnkov.*

²⁹Porov.: VETEŠKA, J.: *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2015. s. 158.

Trestný poriadok č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších doplnkov.
Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov.
Zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch v znení neskorších zmien a doplnkov.
Zákon č. 312/2001 Z.z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
Zákon č.241/2001 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
Kučera, R.: Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže.
<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>. (30.03.2017).
Systém a význam alternatívnych trestov na Slovensku.
<https://www.pravnenoviny.sk/spravy/system-a-vyznam-alternativnych-trestov-na-slovensku>. (30.03.2017).

Kontakt:

PhDr.Nikol Volková
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Katedra aplikovanej edukológie
Ulica biskupa Gojdiča 2, Prešov
nikol.volkova@smail.unipo.sk

Profil autora:

PhDr.Nikol Volková je absolventka Prešovskej univerzity v Prešove, Gréckokatolíckej teologickej fakulty, ktorú ukončila v roku 2010 v magisterskom študijnom programe Probačná a mediačná práca. V roku 2011 získala osvedčenie o odbornej príprave mediátorov. V roku 2012 ukončila na Katedre filozofie a religionistiky rigorózne konanie v študijnom programe Religionistika (PhDr.). Od roku 2013 publikuje príspevky na Katolíckej univerzite v Ružomberku, Hrabovská cesta 1A, Ružomberok a Katolíckej Uniwersytet Lubelski Jana Pavla II., Katedra Pedagogiki Katolickiej, Stalowa Wola. V súčasnosti pôsobí na Prešovskej univerzite, Gréckokatolíckej teologickej fakulte na Katedre aplikovanej edukológie ako externá doktorandka.

Sociálny rozmer páchania trestných činov

Jaromíra Sedláková

Abstrakt: Cieľom príspevku je poukázať na problematiku páchania trestných činov v kontexte analýzy stavu súčasnej spoločnosti, ktorá v mnohých smeroch preukazuje známky výraznej krízy, a to v oblasti sociálnej, kultúrnej, morálnej, etickej, finančnej... Prostredníctvom tejto analýzy poukazuje na skutočnosť, že práve sociálny rozmer páchania trestných činov by nemal byť zanedbávaným faktorom pri posudzovaní morálnej závažnosti trestných činov.

Kľúčové slová: Trestný čin. Zločin. Prečin. Sociálny rozmer. Príčiny. Dôsledky.

Úvod

Trestný čin je v súčasnej spoločnosti azda najčastejšie skloňovaným a používaným slovným spojením. Zločinnosť a páchanie trestnej činnosti sa akoby stalo bežnou realitou všedných dní a človeka žijúceho v tomto svete už ani nevyvádza z miery stúpajúca tendencia tohto negatívneho trendu. Média a večerné správy sú priam zaplavené informáciami, ktoré podávajú súhrnné informácie o náraste kriminality a z ľudí sa už stávajú len pasívni prijímatelia, ktorých len ťažko prinútiť k reflexii a zaujatiu postoja k tomuto nepriaznivému stavu. Páchanie trestných činov prijímať ako realitu a bežnú súčasť tohto morálne spustnutého sveta, aj keď je potrebné poznamenať, že isté pokusy o analýzu nepriaznivej situácie sú ešte stále badateľné, avšak sú to akoby len chabé pokusy o hľadanie vinníka, pričom sa zabúda na ten najpodstatnejší prvok, a teda ba priam bagatelizovaná je snaha o nápravu danej situácie. Akoby tento svet bol nutne odsúdený na cestu záhuby, bez akejkoľvek nádeje a hľadanie účinnej terapie je mnohokrát stavané do pozície márných snáh.

Trestný čin

Človek je obdarený rozumom a slobodnou voľou. Je slobodný vo svojom konaní, myslení, správaní, vyjadrovaní... Človek je princípom aj príčinou svojho konania, a za toto svoje konanie je v plnej miere zodpovedný.¹ Či už hovoríme o morálne dobrých alebo zlých skutkoch, prebranie zodpovednosti je nevyhnutnou povinnosťou v oboch prípadoch. Život

¹ Porov. KUTARŇA, J.: Svedomie – nástroj na orientáciu zmyslu života. In: Hospodár, M.: *Hľadanie zmyslu života ako pastoračná výzva*. Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove : Prešov, 2016. s. 27.

človeka predstavuje akoby plejádu za sebou nasledujúcich skutkov, činov. Poniektoré vykonávame podvedome akosi automaticky, iné sú zas vyjadrením našich vnútorných postojov a presvedčení, poniektoré odrážajú náš vzťah k nášmu okoliu našim blíznym, rodinám, priateľom či kolegom v práci.

Predchodcom našich skutkov je svedomie, je akoby vodcom našich činov, ide o akýsi praktický úsudok, ktorý je výsledkom aktivácie ľudského rozumu a vôle. Ale aj napriek existencii tohto vnútorného morálneho hlasu je človek častokrát náchylný ku konaniu zla, respektíve k vykonaniu takých činov, ktoré sám následne hodnotí ako nesprávne, vyvolávajúce rozpor s vnútorným poriadkom prítomnom v jeho bytí.² V kontexte týchto skutočností preto môžeme svedomie označiť, za „úsudok rozumu, ktorým človek poznáva morálnu akosť konkrétneho činu, ktorý hodlá vykonať, či práve koná, alebo už vykonal.“³

Dnes v orientácii a v procese samotného posúdenia správnosti, respektíve nesprávnosti daného skutku a v snahe zachovania spoločenského poriadku, normou pre všetkých ľudí žijúcich v danej spoločnosti sa stáva zákon. V rámci Slovenskej republiky v tomto prípade hovoríme o zákone č. 300/2005 Z.z., ktorý v platnom znení nielen upravuje pôsobnosť zákona, ale vymedzuje a presne popisuje základy trestnej zodpovednosti. Zákon popisuje trestný čin ako protiprávny čin, ktorého znaky sú jasne uvedené v tomto zákone.⁴ Podľa zákona je za trestný čin považovaný každý prečin aj zločin. Presné vymedzenie týchto pojmov nachádzame v prvej hlave tohto zákona, pričom za prečin je považovaný každý trestný čin spáchaný z nedbanlivosti alebo úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon

² Porov. KUTARŇA, J.: Svedomie – nástroj na orientáciu zmyslu života. In: Hospodár, M.: *Hľadanie zmyslu života ako pastoračná výzva*. Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove : Prešov, 2016. s. 27 .

³ KUTARŇA, J.: Svedomie – nástroj na orientáciu zmyslu života. In: Hospodár, M.: *Hľadanie zmyslu života ako pastoračná výzva*. Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove : Prešov, 2016. 95 s. 26.

⁴ Osobitná časť tohto zákona špecifikuje trestné činy v rôznych oblastiach, táto časť je rozdelená do jednotlivých hláv, pričom 1. hlava – pojednáva o trestných činoch proti životu a zdraviu, 2. hlava – uvádza trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti, 3. hlava – špecifikuje trestné činy proti rodine a mládeži, 4. hlava – popisuje trestné činy proti majetku, 5. hlava – rozoberá trestné činy hospodárske, 6. hlava – vymedzuje trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu, 7. hlava – popisuje trestné činy proti republike, 8. hlava – sa zaoberá trestnými činmi proti poriadku vo verejných veciach, 9. hlava – má za úlohu určiť hranice v trestných činoch proti iným právam a slobodám, 10. hlava – uvádza trestné činy proti brannosti, proti civilnej službe, proti službe v ozbrojených silách a proti obrane vlasti, 11. hlava – oboznamuje s trestnými činmi vojenskými a napokon 12. hlava uvádza trestné činy proti mieru, trestné činy proti ľudskosti a trestné činy vojnové. Porov. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z., Dostupné na :

https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_trestny-zakon1/ (12.04.2017).

v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov. O prečine nemožno hovoriť, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná.

V ďalšej časti zákon uvádza, že úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov, je v rámci zákona považovaný za zločin. O zločin ide aj vtedy, ak v prísnejšej skutkovej podstate prečinu spáchaného úmyselne je ustanovená horná hranica trestnej sadzby prevyšujúca päť rokov. Zločin, za ktorý tento zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov, sa považuje za obzvlášť závažný.⁵

Terminológia zákona je striktné daná, vymedzenie pojmov je jednoznačne určené a vyspecifikované tak, aby nik nemohol spochybňovať jeho platnosť a aktuálnosť pre spoločenské uplatnenie. Zákon je jednoducho normou, ktorá platí pre každého, táto norma je navyše opatrená sankciou, čo jednoznačne zaručuje jej vážnosť a zároveň je predpokladom akejsi „hrozby“, ktorá by nás akosi prirodzene mala viesť k jej dodržiavaniu. Prax však ukazuje, že ani existencia zákona nutne neprivádza človeka k správne konaniu. Prečo je tomu tak? Prečo človek ako rozumom obdarená bytosť podlieha slabosti akou je konanie zla? Prečo aj napriek hrozjacej sankcii nie je človek častokrát schopný odmietnuť zlo?

Odpoveď na túto otázku by bolo iste mnoho. Možno nás len táto bez hodnôt prežívajúca spoločnosť doviedla do takého extrém, že nie sme schopní rozpoznať a zhodnotiť morálnu hodnotu daného skutku, alebo je pre nás prijateľnejšie a pohodlnejšie ju ani nepoznať. Konštitúcia *Gaudium et spes*⁶ uvádza, že v hĺbinách svedomia človek odкрýva zákon, ktorý si on sám nedáva, ale je povinný ho poslúchať. Dnešný človek sa však častokrát snaží tento hlas v sebe umlčať, potlačiť jeho nástojčivú požia-

⁵ Porov. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z., Dostupné na:

https://www.slovensko.sk/sk/agenda/agenda/_trestny-zakon1/. (16.05.2017)

⁶ *Gaudium et spes* je pastorálnou konštitúciou, ktorá bola prijatá na Druhom vatikánskom koncile. Nazýva sa pastorálnou konštitúciou, lebo opierajúc sa o vieroučné zásady, má v úmysle vyjadriť vzťah Cirkvi k súčasnému svetu a ľudstvu. V prevej časti sú obsiahnuté pastoračné zámery a v druhej doktrínálne. Aj keď sa skladá z dvoch častí, predsa tvorí jeden celok, ktorý podáva výklad o človeku, o svete v ktorom žije a o svojom vzťahu k nim, pričom pozornosť je venovaná najmä rozličným otázkam a problémom, ktoré sú vzhľadom k situácii v dnešnom svete veľmi naliehavé. Čo sa týka výkladu tejto konštitúcie, je potrebné mať na zreteli všeobecné pravidlá teologickej interpretácie, berúc však do úvahy aj menlivé okolnosti, najmä čo sa týka výkladu druhej časti tohto dokumentu. Porov. DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu. Spolok svätého Vojtecha : Trnava, 2008. s. 205.

davku pre tú správnu a lepšiu voľbu. Možno pravidelné a opakované vykonávanie zla ochromilo naše svedomie tak, že jasnú hranicu medzi „správnym“ a „nesprávnym“ už ani sami nevieme rozoznať. Možno sme si len vytvorili bláznivú teóriu o našej „oprávnenosti“ konať zlo v prospech dosiahnutia vyššieho dobra pre spoločnosť. Mylná predstava predpokladajúca našu vlastnú výnimočnosť nás možno doviedla k presvedčeniu, že potenciál, ktorý máme nás nielenže oprávňuje k vykonaniu niečo nekalého, ale že takýto skutok nám odpustí aj vlastné svedomie.⁷ Možno sme sa len nechali uniesť povrchnou myšlienkou, že ak môžu konať zlo ostatní, sme akosi prirodzene oprávnení k rovnakému neuváženému rozhodnutiu... Takýchto príkladov by sme „možno“ našli mnoho, azda by šlo o nikdy nekončiaci rad príčin, ktorý je určite hodnotným podnetom na diskusiu v tejto oblasti. Avšak táto problematika ako celok má iný rozmer, a teda rozmer, ktorý na otázku konania zla nazerá skrze sociálne postavenie spoločnosti. A práve tu sa otvára akási iná dimenzia celej problematiky, ktorá poukazuje na mnohé skutočnosti, ktoré v značnej miere odhaľujú problém v úplne inom svetle. Na rad prichádza akási „prezumpcia nevinoty“, ktorá na prvý pohľad predstaví možno zlé nemorálne skutky z perspektívy konania menšieho zla, čím sa jednoznačne mení samotný pohľad, dajme tomu aj na samotný zločin alebo prečin. Celá problematika dostáva akoby nový rozmer skrze sociálnu analýzu súčasnej spoločnosti.

Postmoderná spoločnosť ako prejav hlbokej antropologickej krízy

A. Schweitzer v súvislosti s otázkami ekologickej krízy označil za najväčšie nešťastie človeka skutočnosť, že začal ovládať prírodu skôr, než začal ovládať sám seba. Toto jeho tvrdenie dnes nadobúda univerzálny

⁷ Obdobnú teóriu prezentoval aj Fiodor Michajlovič Dostojevskij, vo svojom románe *Zločin a trest*, tento veľikán ruskej, ale aj svetovej literatúry, prostredníctvom hlavnej postavy tohto románu, rozoberá myšlienku oprávnenosti konania zločinu. Román je predobrazom hľadania človeka v človeku, pričom jeho hlavným zámerom je obnažiť závrtné hlbiny ľudskej duše. Prostredníctvom hlavnej postavy tohto románu, Dostojevskij prezentuje akúsi teóriu „práva na zločin“, pričom sa dotýka aj psychického stavu zločincov vo chvíľach páchania zločinu. V popredí tejto teórie oprávnenosti, respektíve práva na páchanie zla, stojí myšlienka, že ľudia podľa zákona prírody možno rozdeliť vo všeobecnosti na dve skupiny, a teda : *nižšiu*, ktorú tvoria tzv. obyčajní ľudia, slovami Raskolnikov (hlavná postava tohto románu) ide o materiál slúžiaci výhradne na plodenie sebe podobných. Druhá skupinu tvoria tí, ktorí majú nadanie povedať vo svojom prostredí niečo nové, sú to ľudia, ktorí prestupujú zákon, sú to narušitelia, alebo takí, čo k tomu majú sklony, o čom svedčia aj ich schopnosti. Keďže zločiny týchto ľudí žiadajú zničenie doterajšieho v mene lepšieho, oprávňuje ich to s pokojným svedomím vykonať krok, ktorý je v rozpore so zákonom. Prvá skupina je vždy pánom prítomnosti, druhá je pánom budúcnosti. Prví udržiujú svet a rozmnožujú ho číselne, tí druhí hýbu svetom a vedú ho k cieľu. Porov. DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Zločin a trest*. Bratislava : Tatran, 1978. s. 272-276.

charakter, nevzťahuje sa totiž len na problematiku ekologickej krízy, ale kľudne ho môžeme dnes aplikovať na oblasť krízy kultúrnej, ľudskej, celospoločenskej. Dnešnému človeku akoby chýbala kontrola, sebareflexia, pokora a odhodlanie k zmene. Egoizmus je dnes diagnózou ľudstva a ani exkurz do minulosti neprináša priaznivé prognózy. Ale ako tvrdí Johan Huzinga, aj keď historická obhliadka mŕtvoly nedáva nádej na terapiu dneška, nikdy sa nesmieme vzdať nádeje, že pochopíme povahu choroby. A preto aj dnes, keď sa snažíme podrobne skúmať, analyzovať a zhodnotiť krízu súčasnej spoločnosti, naše snahy určite nie sú zbytočné, prinášajú nádej – dôležitý prvok, ktorý dokáže udržať túto spoločnosť na ceste. „Jedna z príčin tejto situácie sa nachádza vo vzťahu, ktorý sme si vytvorili s peniazmi, pretože pokojne prijímame ich vládu i nad našimi spoločnosťami.“⁸ Snaha o dosiahnutie finančného zisku je našou stálou a nevyliciteľnou chorobou, moc peňazí opantala ľudí natoľko, že jedinou autoritou na ich životnej ceste sa stáva ich vlastná túžba po bohatstve. A táto „zhubná autorita“ udáva smer ich životnej cesty, cesty kde človek je človeku cudzí, kde individualizmus a egoizmus sú najnovšími módnymi trendmi, ktoré sa „nosia“ aj za cenu popretia vlastnej ľudskosti. Avšak, zatiaľ čo zárobky jedných v extrémnej miere rastú, tí druhí žijú v chudobe, hlade, biede na okraji spoločnosti.

V kontexte tejto krízovej situácie sa dostávame do extrému, v ktorom niektorí jednotlivci obhajujú ekonomické teórie podporujúce súčasný fenomén využívania a útlaku. Ide o teórie, ktorých zástancovia sa domnievajú, že blahobyť, ktorý v súčasnosti plnými dúškami užíva privilegovaná skupina jednotlivcov bude narastať a v konečnom dôsledku vytvorí blahobyť aj pre chudobných. Obdobnou teóriou je aj predstava o voľnom trhu, ktorý dokáže samočinne produkovať rovnosť a následné začlenenie do spoločnosti. Takéto teórie v najlepšom prípade možno nazvať prstoduchou dôverčivosťou, ktorá je výsledkom neprezieravosti a neznalosti pomerov. Takéto a obdobné myšlienkové pochody nás vedú ku „globalizácii nezájmu“. Nezájum však podporuje a stále viac produkuje nerovnosť, ktorá sa postupom času stáva podnetom pre plodenie násillia a nenávisti.⁹

Bezpochyby aj v súčasnej spoločnosti možno badať, že do popredia stále viac vstupuje „konflikt, ktorý staval človeka proti človeku ako "vlkov" a vrhal jedných do nebezpečenstva, že nebudú mať čo jesť, a dru-

⁸ FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. Trnava : SSV, 2014. čl. 55.

⁹ Porov. FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. Trnava : SSV, 2014. čl. 53-54.

hých do oplývania bohatstvom.“¹⁰ Ocitáme sa tak vo svete, kde sú ľudia degradovaní do systému, či už ekonomického alebo sociálneho. Avšak nijaký stav nemožno považovať za nezvratný a žiadnu snahu nemožno vopred odsúdiť k neúspechu, preto je dôležité uvedomiť si nutnosť a potrebu zmeny. Nesmieme však opakovať chyby, ktorých sme sa už raz dopustili, musíme začať budovať spoločnosť a ekonomiku, v centre ktorej bude stáť človek so svojou dôstojnosťou, musíme zamedziť tomu, aby sa stredobodom života stali peniaze, lebo tak nikdy nedosiahneme skutočné dobro pre človeka žijúceho v tejto spoločnosti.¹¹ „Nijaký sluha nemôže slúžiť dvom pánom: pretože buď jedného bude nenávidieť a druhého milovať, alebo jedného sa bude pridŕžať a druhým bude opovrhovať. Nemôžete slúžiť aj Bohu, aj mamone“ (Lk 16, 13). Tento svet nám denno-denne natíska ilúziu o tom, aké sú peniaze pre náš život nesmierne dôležité. Vidíme, ako vzniká obrovská priepasť medzi skutočnými ideálmi a ideálmi, ktoré predkladá dnešný svet. Smutnou realitou ostáva, že človek akoby v tomto boji rezignoval. Za ideály poctivosti, miernosti, solidarity akoby už nemal kto bojovať. Logika korupcie, zneužívania moci a chamtivosti sa prirýchlilo udomácnila v našich životoch. „Vyzývam Vás k nezištnej solidarite!“ – píše pápež František v svojej apoštolskej exhortácii *Evangelii gaudium*, k vysloveniu tejto výzvy ho privádza najmä smútok nad žalosťou situáciou tohto sveta. Sveta, kde túžba po moci a majetku nepozná hranice. Potrebujeme rásť v solidarite – zdôrazňuje Svätý Otec, pretože práve to je cesta pre nové štrukturálne zmeny. Toto je cesta k odstráneniu chudoby, ktorá je nielen prejavom nedostatku, ale aj „extrémnej nerovnosti, od určitej časti populácie nielen od bohatých, ale aj od celého zvyšku populácie“. ¹² Chudoba prináša pocit menejcennosti, túžbu po zmene, ktorej dosiahnutie častokrát vedie práve k prekročeniu zákona.

¹⁰JÁN PAVOL II.: *Centesimus annus. Encyklika k stému výročiu encykliky Rerum novarum*. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/centesimus-annus>. (12.06.2016).

¹¹Porov. TORNIELLI, A. – GALEAZI, G.: *Pápež František. Táto ekonómika zabíja*. Bratislava : Fortuna Libri, 2015. s. 232.

¹²LACA, S.: *Súčasne aspekty chudoby v Slovenskej spoločnosti*. Dostupné na: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/sucasne-aspekty-chudoby-v-slovenskej-spolocnosti>. (15.05.2017)

Tabuľka 1 – Obyvatelia EÚ ohrození chudobou, <http://www.scribd.com/doc>

Obyvatelia EÚ ohrození chudobou					
Štát	Hranica chudoby v €	Podiel ohrozených ľudí (v %)			
		Celá populácia	Do 17 rokov	Nad 65 rokov	Zamestnanci
EÚ 27		17	20	19	8
Belgicko	10 100	15	17	21	5
Bulharsko	2 800	21	26	34	7
Česko	5 800	9	13	7	4
Dánsko	10 500	12	9	18	5
Nemecko	10 600	15	15	15	7
Estónsko	4 700	19	17	39	7
Írsko	10 900	16	18	21	6
Grécko	7 200	20	23	22	14
Španielsko	8 400	20	24	28	11
Francúzsko	9 700	13	17	11	7
Taliansko	9 000	19	25	21	9
Cyprus	11 300	16	14	49	6
Lotyšsko	4 400	26	25	51	11
Litva	4 200	20	23	29	9
Luxembursko	16 500	13	20	5	9
Maďarsko	4 000	12	20	4	5
Malta	7 800	15	20	22	5
Holandsko	11 300	11	13	10	5
Rakúsko	11 200	12	15	15	6
Poľsko	3 900	17	22	12	12
Portugalsko	5 800	18	23	22	12
Rumunsko	1 900	23	33	26	17
Slovinsko	8 400	12	12	21	5
Slovensko	4 000	11	17	10	6
Fínsko	9 600	14	12	23	5
Švédsko	10 400	12	13	16	7
Veľká Británia	11 600p	19p	23p	30p	9p
Island	13 000	10	11	15	7
Nórsko	13 700	11	10	15	5

Záver

Chudoba „vystupuje ako globálny jav spočívajúci na diskrepancii medzi expanzívnyimi tendenciami ľudských požiadaviek a populačného rastu na strane jednej a obmedzenosťou zdrojov na našej planéte na strane druhej. Populačná explózia môže nadobudnúť charakter kľúčového problému, lebo naráža na nepomer medzi počtom konzumentov a rezervami na obživu a udržanie životného štandardu.“¹³ Nech už sa prikloníme ku ktorejkoľvek teórii objasňujúcej vznik a podstatu chudoby, skutočnosťou ostáva, že negatívny dopad na fungovanie samotnej spoločnosti, oblasť nárastu kriminality nevynímajúc, je nepopierateľný. Chudoba je jedným z najpálčivejších problémov súčasnej doby, a preto je aj najväčšou výzvou pre súčasného človeka. Práve preto úsilie o vyriešenie sociálnych

¹³ ONDREJKOVIČ, P.: Chudoba, kriminalita a sociálna patológia. Dostupné na: http://www.noveslovo.sk/c/22514/Chudoba_kriminalita_a_socialna_patologia. (15.05.2017).

otázok je dnes potrebné venovať mnoho pozornosti. Samozrejme, bolo by ilúziou tvrdiť, že eliminácia kriminality závisí len od tohto jediného faktoru, avšak riešenie predkladaných problémov by určite prinieslo pozitívne výsledky aj v oblasti páchania trestných činov.

Zoznam použitej literatúry:

- DOKUMENTY DRUHÉHO VATIKÁNSKEHO KONCILU. Spolok svätého Vojtecha : Trnava, 2008, 845 s. ISBN 978-80-7162-738-8.
- DOSTOJEVSKIJ, F.M.: *Zločin a trest*. Bratislava : Tartran, 1978, 595 s.
- FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. Trnava : SSV, 2014. 202 s. ISBN 978-80-8161-044-8.
- HOSPODÁR, M.: *Hľadanie zmyslu života ako pastoračná výzva*. Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove : Prešov, 2016, 95 s. ISBN 978-80-555-1653-0.
- Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.*, Dostupné na : https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_trestny-zakon1/ (12.04.2017).
- JÁN PAVOL II.: *Centesimus annus. Encyklika k stému výročiu encykliky Rerum novarum*. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-avyhlasedenia/p/dokumentypapezov/c/centesimus-annus>. (12.06.2016).
- LACA, S.: *Súčasne aspekty chudoby v Slovenskej spoločnosti*. Dostupné na: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/sucasne-aspekty-chudoby-v-slovenskej-spolocnosti>. (15.05.2017)
- ONDREJKOVIČ, P.: *Chudoba, kriminalita a sociálna patológia*. Dostupné na: http://www.noveslovo.sk/c/22514/Chudoba_kriminalita_a_socialna_patologia. (15.05.2017).
- TORNIELLI, A. – GALEAZI, G.: *Pápež František. Táto ekonomika zabíja*. Bratislava : Fortuna Libri, 2015. 232 s. ISBN 978-80-8142-438-0.

Kontakt:

Mgr. Jaromíra Sedláková
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
jaromira.sedlakova@smail.unipo.sk

Profil autora:

Mgr. Jaromíra Sedláková v súčasnosti pôsobí ako doktorandka na katedre systematickej teológie GTF PU pod vedením doc. ThDr. Ľubomíra Petríka, PhD. Pred desiatimi rokmi začala svoje bakalárske štúdium na Gréckokatolíckej teologickej fakulte v študijnom programe animácia voľnočasových aktivít, následne pokračovala v magisterskom štúdiu na tejto fakulte, avšak už v odbore mediačná a probačná práca, ktoré ukončila v roku 2012. Na doktorské štúdium v odbore katolícka teológia nastúpila v roku 2015.

Кримінальней ситуації на Україні

Сергій Банах

За даними VoxCheck криміногенна ситуація в Україні значно погіршилася за останні два роки, і статистично рівень злочинності навіть перевищив значення 1990-х. За січень-червень 2016 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань було зареєстровано 565 435 кримінальних правопорушень, що більше ніж за аналогічний період минулого року (533 839, або +5,9%).

Крім того, варто взяти до уваги, що у кожному третьому зареєстрованому кримінальному правопорушенні прийнято рішення про закриття за реабілітуючими підставами – 195 791, в той час як за 6 місяців 2015 року рішення про закриття з реабілітуючих підстав було прийнято у 232 389 справах (43,5%), а у 2014 році – у кожному другому правопорушенні 276 636 (47,4%).

Події, що останнім часом відбуваються в Україні, свідчать про різке погіршення криміногенної ситуації:

- 1) в Україні відбувається все більше злочинів, що пов'язані як із неконтрольованим обігом зброї, вибухівки й боеприпасів всередині країни, так і з російською агресією, спрямованою на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації у державі - за січень-липень 2016 року кількість злочинів зросла на 20,3% порівняно з відповідним періодом 2015 року. Причому зростання криміногенності відбулось в січні-лютому цього року, коли кількість кримінальних правопорушень сягнула 65-70 тис. на місяць. Сюди входять такі види правопорушень: убивства, умисні тілесні пошкодження, крадіжки, розбої, шахрайства, зґвалтування, розбещення, хуліганство, заворушення і т.д.

Більше того, сьогодні ніхто точно не знає про масштаби арсеналу зброї, що знаходиться у населення. І це не лише стрілецька зброя спортивного призначення, для самооборони або мисливства, тобто «цивільна» зброя, а й зброя бойового призначення – гвинтівки, кулемети, гранатомети, автомати та ін. Водночас цікаво у плані співставлення звернутися до показників створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК). Ще деякий час тому таких випадків

в Україні взагалі не було. На сьогодні їх кількість вимірюється сотнями. Так, лише у 2014 р. в ЄСРДР обліковано 414 подібних випадків, у 2015 р. їх кількість досягла 543.

- 2) зовсім новим явищем для України стає тероризм: якщо раніше подібних випадків у статистиці не фіксувалося внаслідок їх відсутності, то лише у 2014 і 2015 рр. обліковано відповідно 894 і 1 295 терористичних актів (ст. 258 КК); 427 і 849 випадків створення терористичної групи або терористичної організації (ст. 2583 КК); 48 і 138 фактів фінансування тероризму (ст. 2585 КК). Тому, не випадково у Службі безпеки України заявляють про рекордну кількість терактів в Україні за останній час. За свідченням начальника Головного слідчого управління Служби безпеки України В. Вовка, за рік у країні зафіксовано понад тисячі терористичних актів;
- 3) стають реальністю для нашої правової дійсності такі злочини, як злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Принаймні до подій 2014-2015 рр. Україна не знала, що таке пропаганда війни (ст. 436 КК), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК) та порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК).
- 4) присутнє незаконне використання бюджетних коштів у Збройних Силах України. Кількість цих злочинів протягом 2010-2012 рр. збільшилася майже у 2,5 рази. При цьому за окремими напрямками діяльності Міністерства оборони України контрольно-ревізійними органами встановлено фінансових порушень і злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів, на загальну суму 1,3 млрд грн., у тому числі тих, що призвели до збитків, на суму понад 200 млн грн. Уваги привертають і правопорушення, пов'язані із розкраданням коштів під час проведення АТО. Так, на жаль, є непоодинокими факти щодо привласнення коштів із фонду для допомоги бійцям, маніпуляції офіцерів НП та СБУ на системі перепусток для в'їзду та виїзду із зони проведення АТО, незаконного збуту дизельного палива, що призначалося для підрозділів у зоні АТО, викрадення військового майна, вчинене в умовах особливого періоду тощо.

- 5) незавершені «реформи» правоохоронних органів призвели до суттєвого витоку із їх середовища досвідчених та професійно підготовлених фахівців — як оперативних працівників, так і слідчих та прокурорів - усім відома так звана «система конкурсного відбору» кадрів до правоохоронних органів в українському варіанті призвела в першу чергу — до витіснення з них не корупціонерів, як це декларувалось ініціаторами, а саме професійних фахівців: оперативних працівників, прокурорів, слідчих, та як наслідок — до суттєвого зниження ефективності роботи названих вище відомств.
- 6) суттєве звуження повноважень та функцій прокуратури - прийняття за останні два роки нових законів України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро», внесення конституційних змін до Основного Закону фактично перетворили органи прокуратури із найвищого наглядового органу за дотриманням законності, в першу чергу – на стадії досудового розслідування у придаток до органів досудового розслідування, що однозначно заподіяло значну шкоду інтересам не тільки громадян, а всього суспільства та держави в цілому.
- 7) дублювання повноважень правоохоронних органів - прийняття поспішно розроблених законів, в т.ч. і шляхом внесення змін до КПК України, призвело до того, що на сьогоднішній день кримінальні правопорушення розслідують як органи прокуратури, так і НАБУ, СБУ та Національної поліції, а у найближчому часі до них приєднається і Державне бюро розслідувань, Генеральна інспекція ГПУ, та до цього буде залучатись і Національне агентство з питань запобігання корупції. Профільне законодавство, зокрема КПК України, закони України «Про прокуратуру», «Про Національне антикорупційне бюро», «Про Національну поліцію» та «Про запобігання корупції» провокує сьогодні найбільш сприятливі умови для конфлікту повноважень усіх цих відомств, дублювання ведення кримінальних проваджень за одними і тим ж фактами.

Таким чином, в умовах, коли криміногенна ситуація в Україні значно погіршилася, правоохоронні органи мали б представити стратегію запобігання злочинності як на державному, так і на

місцевому рівнях, враховуючи специфіку кожного регіону. На жаль, для органів правопорядку це не було і поки що не є пріоритетом. Частково прослідковується превентивна робота, наприклад, з питань безпеки дорожнього руху або окремих ініціатив. Проте, щоб говорити про повноцінний комплекс заходів щодо запобігання злочинності, потрібно працювати з усіма групами населення щодо ідентифікації та попередження конкретних проблем безпеки. Тільки тоді це буде називатися превентивною діяльністю, а поки що бачимо безперервну боротьбу з наслідками. Робота щодо попередження злочинності повинна бути рівноцінною розслідуванню вже скоєних правопорушень.

Kriminálna situácia na Ukrajine *Stručný preklad do slovenského jazyka*

Serhii Banakh

Abstrakt: V príspevku je prezentovaná momentálna situácia na Ukrajine. Autor poukazuje, že pod vplyvom zlej bezpečnostnej situácie, v ktorej sa krajina nachádza sa enormne zvýšil aj počet trestných činov v celej krajine. V závere apeluje na nutnosť prevencie proti korupcii a trestnej činnosti na rôznych úrovniach a v krajine.

Kľúčové slová: Kriminalita. Politická situácia. Bezpečnosť. Prevencia.

Úvod

Podľa VoxCheck trestná situácia na Ukrajine sa výrazne zhoršila v priebehu posledných dvoch rokov a štatisticky kriminalita dokonca prekročila hodnotu z roka 1990. V januári až júni 2016 v jednotnom registri dokazovaní bolo zaznamenané 565,435 trestných činov oproti rovnakému obdobiu minulého roka (533 839 alebo + 5,9%).

Udalosti v poslednej dobe na Ukrajine ukázali prudké zhoršenie situácie trestnej činnosti:

1) na Ukrajine je viac zločin spojený s nekontrolovaným pohybom zbraní, výbušnín a munície od ruskej agresie, zameranej na destabilizáciu spoločensko-politickej situácii v krajine - v januári až júli 2016 počet trestných činov vzrástol 20,3% v porovnaní s v rovnakom období roka 2015, kedy počet trestných činov dosiahol 65-70 tisíc za mesiac.

Ide o nasledujúce typy trestných činov:

- vraždy, úmyselné zranenia, krádeže, lúpeže, podvody, znásilnenia, zneužívanie, výtržníctvo, nepokoje a tak ďalej.

Navyše, dnes nikto v skutočnosti nevie určiť, rozsah arzenálu zbraní, ktorý je medzi populáciou. Pričom nie sú to len ručné zbrane pre športové účely, na sebaobranu alebo lov, čiže "civilné" zbrane, ale aj na účely bojové - pušky, guľomety, granátomety, samopaly a ďalšie. Avšak na ich použije nie je predpísaný vojenský zákon (čl. 260 CC). Pred tým takéto prípady na Ukrajine neexistovali. V súčasnej dobe je ich počet v stovkách.

2) Úplne novým javom Ukrajine je boj proti terorizmu, predtým podobné prípady v štatistikách nie sú vôbec zaznamenané z dôsledku ich neprítomnosti. V roku 2014 a 2015 predstavovali 894 a 1 295 teroristických činov (článok 258 CC); 427 a 849 - teroristické skupiny alebo tero-

ristické organizácie (článok 2583 CC.); 48 a 138 skutková podstata - financovanie terorizmu (čl. 2585 CC). Bezpečnostná služba Ukrajiny potvrdila rekordný počet útokov na Ukrajine v posledných rokoch. Podľa náčelníka vyšetrovacieho odboru bezpečnostnej služby Ukrajiny V. Wolf, za rok je v krajine zaznamenaných viac ako tisíc teroristických činov.

3) Začal platiť nový zákon o trestných činoch, ako sú trestné činy proti mieru, bezpečnosti osôb a medzinárodného práva. Do roku 2014 - 2015 Ukrajina nevedela čo je vojnová propaganda (čl. 436 CC), plánovanie, príprava, rozpútanie a vedenie agresívnej vojny (čl. 437 Trestného zákonníka) a porušenia zákonov a zvyklostí vojny (čl. 438 CC).

4) Nezákonné využívanie rozpočtových prostriedkov v ozbrojených silách na Ukrajine. Počet trestných činov v priebehu rokov 2010-2012 sa zvýšil takmer 2,5 krát.

5) Na Ministerstve obrany Ukrajiny boli zriadené dozorné orgány pre finančné nezrovnalosti a následných trestných činov v súvisiacich s nelegálnym využívaní rozpočtových prostriedkov vo výške 1,3 miliardy USD. Vráťane tých, ktoré viedli k stratám vo výške viac ako 200 miliónov. Pozornosť priťahujú aj trestné činy súvisiace so spreneverou finančných prostriedkov v priebehu výcviku. Áno, bohužiaľ, tam sú početné prípady týkajúce sa uvoľnenia finančných prostriedkov z fondu na pomoc vojakom, manipulačných dôstojníkom a havarijné zabezpečenia na systéme povolenie k vstupu a výstupu zo zóny ATO, ilegálny predaj motorovej nafty určený pre jednotky v oblasti ATO, únos vojenského majetku a tak ďalej.

6) Neuvážené donucovania "reforma" viedla k výraznému odklonu od svojho prostredia skúsených a odborne vyškolených - vyšetrovateľov a prokurátorov - išlo o výber, ktorý bol následne školený pre presadzovanie práva v ukrajinskej verzii.

7) Výrazné zúženie právomocí a funkcií prokuratúry - prijatie v posledných dvoch rokoch nových zákonov na Ukrajine "o stíhaní" a "Národnej polícii", "Národný protikorupčný úrad".

8) Prekrývajú sa právomoci orgánov pri presadzovaní práva - Prijatie nových zákonov sa rýchlo vyvíja, vrátane so zmenou zákonníka Ukrajiny, viedlo k tomu, že sú za trestný čin vyšetrovaný zástupcovia NABU, bezpečnostné služby aj štátna polícia.

Preto v prípadoch, keď trestná situácia na Ukrajine je oveľa horšia ako kedykoľvek predtým polícia musela zaviesť stratégiu prevencie kriminality na štátnej a miestnej úrovni s prihliadnutím na špecifickosť jednotlivých regiónov.

Je nutné preventívne dohliadať na bezpečnosť cestnej premávky, ale aj ďalšie preventívne jednotlivé iniciatívy. Je možné hovoriť o celom rade

opatrení na predchádzanie trestnej činnosti je potrebné pracovať so všetkými skupinami na identifikáciu a prevenciu konkrétnych bezpečnostných otázok.

Kontakt:

Serhii Banakh

Dekan Právnickej fakulty v Ternopoli

Národná ekonomická univerzita v Ternopoli

s.v.banakh@gmail.com

Судова влада як арбітр між державою та суспільством Súdnictvo ako arbiter medzi štátom a spoločnosťou

***Гуменний О. І.
Humennyi O. I.***

Abstract: The article deals with an important issue which is the influence of the judiciary on legal relations between state and society within the powers and functions of the judiciary. The role and place of the judiciary in these relations is specified. The author proves that the judiciary is a separate independent branch of government which is the arbitrator in these relations.

Keywords: The functions of the judiciary. Arbitrator. The state and society.

Постановка проблеми

За час незалежності в Україні створено умови для радикальних демократичних перетворень нашого суспільства і держави. Змінилась організація державної влади — відбувся поділ її на законодавчу, виконавчу і судову, виникли нові інститути, властиві суверенній демократичній правовій державі, зокрема, інститути Президента України, конституційної юрисдикції, та ін. Почалось становлення сучасного українського парламентаризму й правосуддя, цілісної системи органів виконавчої влади.

Конституційне закріплення та подальший нормативно-правовий розвиток конституційних принципів покликаних забезпечити формування в Україні громадянського суспільства безпосередньо пов'язані зі специфікою сучасного стану як державного, так і суспільного ладу. І це цілком зрозуміло, адже якщо конституційний лад опосередковує собою державний і суспільний лад, то специфіка реально існуючих суспільних і державних відносин має свій вплив як на конституційний лад в цілому, так і на забезпечення тих норм і принципів, що складають його основу.

Розглядаючи систему гарантій конституційного ладу, в першу чергу слід згадати такий елемент загальної системи гарантій як система судової влади. Формування громадянського суспільства і правової держави висуває ряд завдань і проблем, які необхідно вирішувати при здійсненні судово-правової реформи. Все наполегливіше провадиться думка про те, що основне завдання цієї реформи полягає в тому, щоб піднести соціальний престиж суду,

зробити його надійним гарантом особи, забезпечити справедливе розв'язання конфліктних ситуацій, поставити суд у таке становище, при якому він був би недосяжним для сторонніх втручань, незалежним і підкорявся одному лише закону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Ці питання знайшли висвітлення у працях таких дослідників – Ю. Барабаша, О. Борисова, В. Городовенка, К. Гусарова, В. Ковальчука, В. Комарова, О. Колісника, В. Ковальського, Р. Куйбіди, І. Марочкіна, М. Оніщука, О. Улютіної, В. Чірка, С. Штогуна, М. Чудакова, та інших.

Виклад основного матеріалу

Проблеми становлення судової влади як незалежної і самостійної гілки державної влади обґрунтовані й привертають увагу сучасних дослідників, оскільки сам термін "судова влада" в історії України вперше закріплений на конституційному рівні зовсім недавно. Відкинувши теорію поділу влади, радянська юриспруденція залишила за межами свого науково-практичного інтересу весь комплекс функцій судової влади, її місце в структурі державного механізму. В результаті ця проблема й дотепер залишилася в повній мірі не усвідомленою і не розробленою вітчизняною правовою наукою. Ця обставина утруднює створення ефективно діючої демократичної судової влади. З огляду на це принципового значення набуває визначення ролі судової влади, її функцій у демократичній, правовій державі.

Стаття 124 Конституції України в новій редакції закріплює, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. [1]

Однак збалансування державної влади, налагодження механізмів взаємодії окремих гілок державної влади при чіткому дотриманні принципу їх самостійності та функціональної специфіки, чомусь завжди концентруються навколо виконавчої та законодавчої гілок.

З одного боку, така ситуація є цілком зрозумілою, оскільки практично всі дослідження основ конституційного ладу, які поводяться з позицій адміністративного права та теорії державного управління мають у якості свого основного питання проблему належного (ефективного) виконання державно-управлінських рішень, а також розбудови цілісної системи державного управління, в якій би органи державної влади були здатні швидко і компетентно

реагувати на всі суспільні потреби та задовольняти інтереси громадян.

Проте, щойно ми намагаємося розглянути ті ж самі питання збалансування повноважень гілок державної влади, але з позицій забезпечення фундаменту для розвитку громадянського суспільства, забезпечення і захисту прав і свобод людини і громадянина, як перед нами постає питаннями щодо правового захисту, а також гарантій захисту встановлених конституцією та законами країни прав і свобод як окремих громадян України, так і їх організацій та об'єднань. В результаті чого першочергового значення для формування громадянського суспільства набуває рівень розвитку судової влади, оскільки здійснюючи процес правосуддя, а також вирішуючи питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України, надаючи офіційного тлумачення конституції судова гілка влади, по суті, перетворює конституційно закріплені права і свободи в систему реальних правовідносин, коли всі правові конфлікти (незалежно від того, хто виступає їх сторонами) вирішуються виключно на основі права.

Причому специфіка діяльності судової влади полягає у тому, що виступаючи, так би мовити, “на боці держави” (адже органи судової влади, безумовно, відносяться до єдиної і цілісної системи органів державної влади), вона у своїй діяльності підпорядковуються не тим чи іншим інтересам держави, а виключно праву і закону, як вищий цінності, яка регулює державні, суспільні відносини, а також процеси взаємодії держави і суспільства.

Цей вид влади відрізняється від законодавчої і виконавчої чотирма аспектами. По-перше, судова влада виявляє свою «ініціативу» опосередковано, тобто діє у відповідь на заяви, скарги, клопотання, матеріали кримінальної справи, що надійшли на її розгляд. Судовий процес може розпочати особа, права якої порушені, або держава в особі прокурора. По-друге, судова діяльність підлягає більш жорстким правилам. Судді зобов'язані діяти в суворій відповідності з процедурою, встановленою відповідними нормами процесуальних кодексів. Причому порушення процедурних прав, як правило, тягне за собою порушення законних прав та інтересів учасників процесу. По-третє, остаточне судові рішення, що набрало законної сили, має загальнообов'язкову силу для всіх громадян, установ і службових осіб будь-якого рівня. По-четверте, судова діяльність здійснюється, як правило, за умови гласності. [3, с. 443 – 444]

У цьому сенсі слід згадати пункт 2 «Основних принципів незалежності судових органів», що були ухвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 від 29 листопада 1985 року та 40/146 від 13 грудня 1985 року, де чітко встановлювалось, що судові органи вирішують справи безпристрасно, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного втручання, примусу, тиску, погроз, прямого чи побічного характеру, з будь-якого боку і за будь-яких причин. [4]

Слід відмітити тут особливе місце займає такий специфічний суб'єкт судової влади як Конституційний суд України, який став судовим органом конституційного контролю, що самостійно і незалежно здійснює судову владу за допомогою конституційного судочинства.

Проблеми конституційного контролю виявилися у сфері підвищеної наукової уваги. Протягом декількох останніх років по цій темі переведено багато робіт, що відображають зарубіжний досвід, проведено порівняльно-правові дослідження, надруковано роботи з аналізом вітчизняного досвіду конституційного контролю і нагляду. Така активність цілком обґрунтована: цей інститут є найважливішим елементом побудови правової держави, і в сучасній Україні, він став найбільш значним його втіленням.

Конституційний контроль відноситься до числа ефективних засобів забезпечення верховенства конституційних розпоряджень, що є головним атрибутом будь-якої демократичної держави. Основне призначення конституційного контролю складається насамперед у виявленні правових актів і дій державних органів чи посадових осіб, що суперечать конституційним розпорядженням, а також у вживанні заходів по усуненню виявлених відхилень. Практично конституційний контроль виник там і тоді, де і коли почали з'являтися закони, іменовані конституціями. Як і інші закони, конституції мали потребу в гарантіях їхнього реального виконання усіма в умовах конкретних держав.

Разом з тим слід звернути увагу і на нові повноваження Конституційного Суду, так відповідно до ст.151-1 він вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. [1]

Висновки

Таким чином, серед всіх гілок державної влади, судова влада, по-перше, виконує роль арбітра у взаєминах між державою та громадянським суспільством, а по-друге, – врегульовує суперечки які виникають в самому громадянському суспільстві з приводу будь-яких порушень прав і свобод людини і громадянина.

Зрозуміло, що обидві функції судової влади набувають особливого значення саме у транзитивні періоди, коли ані система державної влади не є остаточно сформованою, ані громадянське суспільство не є достатньо розвинутим для того, щоб успішно самоорганізовуватись.

Разом з тим судова влада буде відповідати сподіванням демократичного суспільства тільки за умови, що вона зможе повноцінно використовувати свою політико-правову можливість впливу на рішення і діяльність законодавчої і виконавчої влади. Це дасть їй змогу стати гарантом захисту прав і свобод людини і громадянина, соціальної і політичної стабільності.

Використанні джерела

Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1462176803572584>.

Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон

України від 2.06.2016 р. № 1401-VIII [Електронний ресурс]. —

Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1401-19/paran2#n2>

Гузела М. В. Контроль за законністю дій і рішень органів досудового

розслідування як самостійна функція суду / М.В. Гузела //

Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2004. —

Вип. 39. — С. 443 — 444.

Основні принципи незалежності судових органів, Схвалені

резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29

листопада та 13 грудня 1985 р. [Електронний ресурс]. — Режим

доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_201

Контакт:

Гуменний О. І.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права; історії політичних і правових
учень Інституту права та психології Національного університету «Львівська
політехніка», помічник судді Збаразького районного суду*

Тернопільської області

УДК 342.56